

**KÖY-KOOP KIRKLARELİ BİRLİĞİ'NİN EKONOMİK ANALİZİ VE
YÖNETİCİLERİN KOOPERATİF İŞLETMELERİNİN BAŞARISINA
ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Haşim ÖZÜDOĞRU
Gazi Üniversitesi

Mayıs 2004
ANKARA

YAYIN NO: 120
ISBN 975-407-155-1

ÖZET

Doktora Tezi KÖY-KOOP KIRKLARELİ BİRLİĞİ'NİN EKONOMİK ANALİZİ VE YÖNETİCİLERİN KOOPERATİF İŞLETMELERİNİN BAŞARISINA ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Haşim ÖZÜDOĞRU

Ankara Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Bölümü

Danışman: Prof. Dr. Ahmet ERKUŞ

Bireyler topluluk halinde yaşamaya başlamalarının ardından bir çok ekonomik ve sosyal işleri beraber yapmak suretiyle elde edecekleri faydaları artırmayı amaçlamışlar ve böylece kooperatifleri kurmuşlardır. Kooperatif, işlerin daha düşük maliyetle yapılması için bireylerin ekonomik güçlerini bir araya getirmelerinden oluşur.

Türkiye'de çok amaçlı kooperatiflerden olan Köy-Kalkınma Kooperatifleri ilk olarak 1965 yılında kurulmaya başlamış, hızla kooperatif ve ortak sayısı artmıştır. Çalışmada incelenen Köy-Koop Kırklareli Birliği ise, 1976 yılında ekonomik faaliyetine başlamıştır. Birliğe bağlı 108 birim kooperatif bulunmakta, bunlardan 69'u faal olarak çalışmaktadır. Birliğin 2001 yılı işlem hacmi 25 trilyon TL ve net kârı 15 Milyar TL'dir. Birlik ortakların sütünü pazarlamakta, ayrıca ortaklara yem, gıda maddesi, akaryakıt temin etmekte ve veterinerlik hizmeti sağlamaktadır.

Kooperatif ortağı işletmelerde ortalama nüfus 3,56 kişi olup, işgücü varlığı işletmeler ortalamasında 2,79 EİB'dir. Bu işletmelerde ortalama işletme arazisi 164,78 da, aktif sermaye 26.876.996.000 TL'dir. İncelenen işletmelerde GSÜD ortalama 5.855.830.000 TL olup, bunun; %59,33'ü süt gelirinden, %8,20'si gübre gelirinden, %32,47'si prodüktif demirbaş kıymet artışı (PDKA)'dan oluşmaktadır. Kooperatif ortağı işletmelerde net kâr ortalama 2.656.013 TL'dir. Büyükbaş hayvan birimi başına (BBHB) düşen net kâr ise işletmeler ortalamasında ise 592.860.000 TL'dir.

İncelenen işletmelerin işletmeler ortalamasında ekonomik rantabilite %13,91 ve mali rantabilite %10,66 olarak tespit edilmiştir. Mali ve ekonomik rantabilite oranları incelendiğinde işletmelerin sağladıkları rantabilitenin piyasa reel faiz oranları göz önüne alındığında tatminkar bir düzeyde olduğu söylenebilir.

İşletmeler ortalamasında üretilen sütün; %7,43'ü ailede tüketilmekte, %0,73'ü işçi, akraba ve buzağıya verilmekte, %91,83'ü ise çiğ süt olarak pazara arz edilmektedir. Kooperatife ortak olan işletmecilerin %97,46'sı sütünü kooperatife teslim etmektedir. Kooperatife teslim edilen süt miktarı üretilen toplam sütün %96'sını teşkil etmektedir. Kooperatif ortağı olup da, yönetimle anlaşamama ve kooperatifin fiyatını beğenmeme gibi sebeplerle kooperatife süt teslim etmeyenlerin oranı ise %2,54'dür.

Birlikte, aktif sermaye devir hızı oranı ortalama olarak 1 civarında gerçekleşmiştir. Yani yılda bir aktif sermaye devretmektedir. Süt ürünleri sanayinde ise bu oran 1,86 olarak gerçekleşmiş olup, yılda iki kez devretmektedir. Bunun nedeni net satışlara göre dönen varlıklarının daha az olmasından kaynaklanmaktadır.

Köy-Koop Kırklareli Birliği ortakların %97,46'sının sütünü pazarlamakta, %4'ünün ürününü işlemekte, %22'sine kredi temin etmekte, %15,25'ine teknik bilgi sağlamakta, %100,00'üne temel tüketim maddeleri sağlamakta, %33,90'ına tohum, %42,37'sine gübre, %29,66'sına zirai ilaç ve %92,37'sine akaryakıt temin etmektedir. Ayrıca ortakların %21,19'u kooperatiflerden yem sağlamaktadır.

Köy-Koop Kırklareli Birliği muhasebe sisteminin, uluslararası standartlara uygun olması ve temel muhasebeye ilişkin; tahakkuk, süreklilik ve muhafazakarlık ilkelerini tam olarak kapsamı sağlanmalıdır. Birlik ve birim kooperatiflerin muhasebe sisteminin daha çok yasal sorumluluktan yapıldığı görölmektedir. Bu nedenle muhasebe kayıtlarından pratik olarak yararlanmak oldukça güçtür. Kooperatifin muhasebe sisteminin, tek düzen muhasebe sistemi ve sektörün özellikleri de göz önünde tutularak yeniden düzenlenmesi sağlanmalıdır.

2004, 221 Sayfa

ANAHTAR KELİMELELER: Kooperatif, Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Üst Örgütlenme, Kooperatif İşletmeciliği, Ortak-Kooperatif İlişkisi, Yönetim Başarısı

ABSTRACT

Ph.D. Thesis

AN ECONOMIC ANALYSIS OF THE KOY-KOOP KIRKLARELI COOPERATIVE UNION AND THE IMPACTS OF ADMINISTRATORS ON THE SUCCESS OF THE COOPERATIVE BUSINESS

Haşim ÖZÜDOĞRU

Ankara University

Graduate School of Natural and Applied Science

Department of Agricultural Economics

Supervisor: Prof. Dr. Ahmet ERKUŞ

After starting living in the form of communities, individuals aimed to increase efficiency of some work by working collectively, and consequently, they formed cooperatives. Cooperatives can be defined as individuals' uniting their economic abilities to realize the jobs that can't be done alone and that are more beneficial when done collectively at low cost.

Köy-Kalkınma Kooperatifleri (Rural Development Cooperatives), having various purposes, were first founded in 1965 and soon after they started to increase the number of the cooperatives and participants. Köy-Koop Kırklareli Union, which has been examined in this study, started its economic activities in 1976. The Union has total 108 cooperative units 69 of which are still active. The turnover of The Union in 2001 was 25 trillion TL and net profit was 15 billion TL. The Union markets the milk produced by the members and supplies the members with animal feed, food, fuel, and veterinary services.

The average Gross Product Value (GPV) in the examines enterprises was 5.855.830.000 TL 59,33% of which is income of milk 8,20% of which is fertilizer income and 32,47% of which is the increase on the productive movable property (PDKA). The net average profit of cooperative partner enterprises was TL 2.656.013 The net profit of livestock unit (BBHB) was TL 592.860.000 on average enterprises basis.

Economic and financial fruitfulness in the examined enterprises were determined respectively as 13,91% and as 10,66%. After studying the economic and financial effectiveness of the enterprises, we can conclude that the effectiveness the enterprises achieved can be said to be at a satisfactory level.

When we take the average of the enterprises, we see that 7,43% of the milk produced is consumed in the family, 0,73% is given to the workers and relatives and that 91,83% is offered to the market raw. 97,46 % of the cooperative partner enterprises deliver their milk to the cooperative. The percentage of the partners who don't sell their milk through the cooperative because of the dispute with the cooperative administration and dissatisfaction with the price of the cooperative is 2,54%.

The ratio of active capital revolving rate was realized approximately 1. It means the active capital revolves only once a year. This ratio is also 1,86 in dairy products and revolves twice a year. This was resulted from the fact that the revolving wealth was less when compared to net sales.

Köy-Koop Kırklareli Birliği (Union) finds markets for milk production of 97,46 % of its members, processes the raw material of 4% of its members, and provides 22% of its members with credit, 15,25% of its members with knowledge, 100% of its members with fundamental consumers goods, 33,90 of its members with seeds, 42,37 of its members with fertilizers, 29,66 of its members with agricultural pesticides and 92,37 of its members with fuel. Moreover, 21,19% of its members get animal feed from the cooperative.

The accounting system of the Köy-Koop Kırklareli Birliği (Union) must be adjusted to the international accounting system and be made to include basic accounting, basic principles, realization, continuity, and conservative principles. It was observed that the accounting system of the Union and the unit cooperatives were formed just because it was a legal obligation, so it is almost impossible to make usage of the account records practically. The accounting system of the cooperatives should be a common one and should be reorganized taking into consideration the latest state of the sector.

2004, 221 Pages

Key Words : Cooperative, Agricultural Development Cooperatives, Senior Union, Cooperative Administration, Member-Cooperative Relation, Management Success

Ö N S Ö Z

Ülkemizde ekonomik kalkınmanın önemli bir hedefi de tarımsal kalkınmanın sağlanarak kendi kendine yeter bir ülke haline gelmektir. Günümüzde gelişmiş ülkelerin birçoğunda ekonomik kalkınmanın sağlanmasında kooperatifçilik hareketi önemli bir araç olarak görülmektedir. Ülkemizde kooperatifçilik hareketine ilk olarak Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1863 yılında rastlanmıştır. Türkiye’de çok amaçlı kooperatiflerden olan Köy-Kalkınma Kooperatifleri ise ilk olarak 1965 yılında kurulmaya başlamış, özellikle yurt dışına işçi göndermede kooperatif ortaklığı koşulunun aranması nedeniyle hızla kooperatif ve ortak sayısı artmıştır. Köy Kalkınma kooperatiflerine ait merkez birliği olan KÖY-KOOP BİR 13 Köy-Koop Birliği’nin katılımıyla 1999 yılında kurulmuş bulunmaktadır. Bu merkez birliğine bağlı birlik ve birim kooperatiflerin ortak sayıları ise günümüzde 42.000’dir.

Tarım sektöründe önemli bir paya sahip olan hayvancılık faaliyetleri arasında süt sığırcılığının geliştirilmesi için, yapısal sorunlarının çözülmesi, kaynakların daha etkin kullanılması ve üreticilerin örgütlenmesi gerekmektedir.

Kooperatiflerin tarım sektörüne etkilerinin araştırılıp ortaya konulması, üreticilerin örgütlenmesi açısından son derece önem taşımaktadır. Bu nedenle kooperatifçilik ile ilgili politikalara yön verecek, özellikle üretici örgütlenmesinde önemli bir araç olacak bilimsel araştırmaların yaygınlaştırılması önem taşımaktadır.

Bu araştırmada Trakya Bölgesi’nde faaliyet gösteren Kırklareli Köy-Koop Birliği ve buna bağlı birim kooperatifler, işletmecilik yönünden analiz edilmiştir. Araştırmada birim kooperatiflerin durumlarının tespiti, birliğin mali kayıtlarının analiz edilmesi ve yöneticilerin taahhüt ettikleri amaçları yerine getirme derecelerine göre başarıları değerlendirilmiştir.

Bu araştırma konusunun bana verilmesi, planlanması ve yönlendirmesinde sonsuz destek ve katkısını gördüğüm fakat rahatsızlığı nedeniyle aramızdan ayrılan Doç.Dr.Ahmet TURAN’a Allah’tan rahmet diler ve kendisini saygı ve minnetle andığımı belirtmek isterim. Araştırmam sırasında yakın ilgi ve desteğini esirgemeyen danışman hocam, Prof.Dr. Ahmet ERKUŞ ve her zaman bana yardımcı olan Prof.Dr. Ahmet ÖZÇELİK’e ve Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI ve Doç.Dr. Harun TANRIVERMİŞ’e, saha çalışmalarında bana yardımcı olan eşim Zir.Yük.Müh. Tijen ÖZÜDOĞRU’ya, Zir. Müh. Koray TUÇDAN’a, Zir. Müh.Cüneyt TANER’e, KÖY-KOOP Kırklareli Birliği Yönetim Kurulu Başkanı Erdoğan KANTÜNER’e, Birlik’te yönetici olarak çalışan Zir.Yük. Müh. Halil BİLGİ ve Zir. Müh. Halit BAKAR’a, mali analizde bana yardımcı olan ve yorumlarını esirgemeyen, Yrd.Doç.Dr. Orhan ÇELİK ve Yrd.Doç.Dr. Abdurrahman OKUR’a çalışmama teknik destek sağlayan Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsüne ve enstitü müdürü Zir.Yük. Müh. Yakup Erdal ERTÜRK’e, misafirperverliği ve sabrı ile anketlerimi cevaplayan kooperatif ortakları ve yöneticilerine teşekkür ederim.

Haşim ÖZÜDOĞRU
Ankara, Mart 2004

YÖNETİCİ ÖZETİ

Kooperatif bireylerin tek başlarına yapamayacakları veya birlikte yapmalarında yarar bulunan işleri dayanışma yapmak suretiyle ekonomik güçlerini bir araya getirmeleridir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sosyal ve ekonomik kalkınmanın temeli kooperatiflere dayanmakta, dünya'da demokrasinin , barışın, çevrenin korunmasında istihdam yaratma, kaynakları harekete geçirme, yatırım oluşturma ve bütünüyle ülkelerin sosyal kalkınmalarında ekonomik bir araç olarak kullanılmaktadır.

Kooperatifçiliğim bugün dünya'da erişmiş olduğu büyük gelişme var olan bazı istatistiki bilgilerle kanıtlanabilir. 2004 yılında Uluslararası Kooperatifler Birliği'ne üye 174 ülkede 1700 ortağı olup bunların ortak sayısı 800 milyonun üzerindedir (Anonim 2004). Avrupa Birliği ülkelerinde de kooperatifçilik çok yaygın bir hareket olarak gözükmemektedir. AB ülkelerinde 132 bin kooperatif bulunmakta olup bunların ortak sayısı 84 milyondur. AB ülkelerinde 32.000 tarımsal kooperatif bunların ortak sayısı 12 milyondur (Mülayim 2003).

Türkiye'de çok amaçlı kooperatiflerden olan Köy-Kalkınma Kooperatifleri ilk olarak 1965 yılında kurulmaya başlamış, özellikle yurt dışına işçi göndermede kooperatif ortaklığı koşulunun aranması nedeniyle hızla kooperatif ve ortak sayısı artmıştır. Çalışmada incelenen Köy-Koop Kırklareli Birliği ise 1976 yılında ekonomik faaliyetine başlamıştır. Birliğe bağlı 108 birim kooperatif bulunmakta, bunlardan 69'u faal olarak çalışmaktadır. Birliğin 2001 yılı işlem hacmi 25 trilyon TL ve net kârı ise 15 Milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Birlik ortak işletmelerde üretilen sütü pazarlamakta ve ortaklara yem, gıda maddesi, akaryakıt temin etmekte ve veterinerlik hizmeti sağlamaktadır.

Bu çalışmada, Trakya Bölgesinde süt pazarlaması açısından önemli bir işleve sahip olan Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin ekonomik ve mali analizleri yapılmış, ortak-kooperatif ilişkileri irdelenmiş ve yöneticilerin kooperatif işletmelerin başarısı üzerine olabilecek etkileri değerlendirilmiştir.

Başlangıçta 58 olan kooperatif sayısı 1966'da 558'e, 1975'de 2.270'e, 1974 yılında ise 6.000'e ulaşmıştır. Bu hızlı artışta başlıca rolü 1965 yılında Bakanlıklar ve ilgili kuruluşlar arası koordinasyon komitesince, "Yurt dışına işgücü göndermelerinde kooperatif kuran köylülere öncelik tanınması" projesi oynamıştır. Kooperatif sayısı bu derece yükselirken ortak sayısı da 745.000'i bulmuştur. 1989 yılı sonunda kooperatif sayısı 5.275, ortak sayısı 468.810, birlik sayısı ise 63 olarak gerçekleşmiştir. 1989 yılında Köy kalkınma kooperatiflerinin adı değişmiş ve Tarımsal Kalkınma Kooperatifi olmuştur. (Mülayim 1999).

2002 yılı sonu itibari ile Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin sayısı 5.064, ortak sayısı da 724.588'dir. Bu kooperatiflere ait birlik sayısı da 60 olarak gözükmemektedir. Bu birliklerin 17 adedi Köy-Kalkınma Kooperatifleri birliğidir (Mülayim 2003). Ayrıca Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri'ne ait 2 merkez birliği, bu merkez birliğine bağlı ortak 22 kooperatif bulunmaktadır. Köy Kalkınma Kooperatifleri'ne ait merkez birliği de kurulmuş bulunmaktadır.

Kırklareli KÖY-KOOP 1975 yılında, Kaynarca, Karıncak, Üsküp, Kızılcıkdere, Kocahıdır, Dokuzhöyük ve Kavaklı Köy Kalkınma Kooperatifleri başkanları tarafından anasözleşme imzalanarak kurulmuştur. Kooperatif başkanlarından oluşan kurul 140.000 TL olan taahhüt sermayesinin 35.000 TL'sini ödeyerek, 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'nun hükümlerine göre Köy-Koop Kırklareli Birliği 1976 yılında ekonomik faaliyetine başlamıştır.

1975 yılında 22 birim kooperatif Köy-Koop Kırklareli Birliğine ortak iken bu sayı hızla artarak 1990 yılında 103'e, 2002 yılında ise 108'e ulaşmıştır. Köy-Koop Kırklareli Birliğine bağlı olan 108 birim kooperatiften bugün sadece 69 birim kooperatif birlik ile faaliyetini sürdürmektedir. Köy-Koop Kırklareli Birliğinin ortak sayısı 12.000 dir. Birliğe üye olan 69 birim kooperatifin 28'inden birlik

tarafından süt alımı yapılmakta, 10 birim kooperatiften ise hiç süt alımı yapılmamaktadır (Anonim 2002f).

Kooperatiflerin finansman sorunu zmlenmelidir. Bu kapsamda kooperatiflere direk kredi temin edecek yönetimini kooperatif ortaklarının oluşturduğu finansman kurumları oluşturulmalıdır. Ortakların işletmelerine ucuz kredi ile hayvan sağlanmalı ve hayvancılığı teşvik edecek tedbirler (ucuz kredi, yem gibi) alınmalıdır.

Hayvancılık sektöründeki politikalar, bitkisel üretimle kıyaslandığında sürekli olmami destekleme seviyesi dk olmuştur. Bunun sonucu olarak son yıllarda hayvansal üretim değerindeki artış bitkisel üretim değerinin altında olmuştur. Bu nedenle Köy-Koop Kırklareli Birliği gibi başarılı bir üretici örgütlenmesi rneği desteklenmeli ve diğer bölgelere örnek olmalıdır.

Süt fiyatlarının tespitinde rol alan Köy-Koop Kırklareli Birliği, fiyat belirlenmeden önce maliyet araştırmaları yapmalı ve bu çalışmalar doğrultusunda süt fiyatını belirlemelidir.

Kooperatif yöneticilerine kooperatifçilik konusunda eğitim verilmeli, kooperatif ortaklarının sorunlarına çözüm getirebilecek yetenekli kişiler kooperatiflere yönetici olmalıdır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	v
SİMGELER DİZİNİ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	xiii
1. GİRİŞ.....	1
2. KAYNAK ÖZETLERİ.....	2
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	5
3.1. Materyal.....	5
3.2. Yöntem.....	5
3.2.1. Kooperatif ortaklarının seçiminde uygulanan yöntem.....	5
3.2.2. Kooperatif ortaklarına yönelik anket sorularının ve sonuçlarının değerlendirilmesinde uygulanan yöntem.....	7
3.2.3. Köy-Koop Kırklareli Birliği ve birim kooperatiflere ait dokümanların analizinde ve yönetici anketlerinin değerlendirilmesinde uygulanan yöntem.....	10
4. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	12
4.1. Araştırma Bölgesi Hakkında Genel Bilgiler.....	12
4.1.1. Doğal durum.....	12
4.1.2. Coğrafi durum.....	12
4.1.3. İklim ve bitki örtüsü.....	12
4.1.4. Nüfus durumu.....	13
4.1.5. Eğitim ve kültür.....	14
4.1.6. Ekonomik Durum.....	15
4.1.6.1. Tarımsal yapı.....	15
4.1.6.1.1. Arazi varlığı ve kullanımı.....	15
4.1.6.1.2. Bitkisel Üretim.....	16
4.1.6.1.3. Hayvancılık Faaliyetleri.....	18
4.1.7. Sanayi ve hizmetler.....	19
4.1.8. Kooperatifleşme Durumu.....	19
4.2. Kırklareli Köy-Koop Birliğinin Gelişimi ve Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi.....	19
4.2.1. Türkiye’de köy kalkınma kooperatiflerinin tarihsel gelişimi ve bugünkü durumu.....	19
4.2.2. Kırklareli köy kalkınma kooperatifleri (Köy-Koop).....	20
4.2.2.1. Kırklareli KÖY-KOOP’un kuruluş ve gelişimi.....	20
4.2.2.2. Mevzuat ve hukuki yapısı.....	20
4.2.2.3. Birliğin amaçları ve çalışma konuları.....	21
4.2.2.4. Yönetim ve teşkilat yapısı.....	21
4.2.2.5. Köy-Koop Kırklareli Birliği işletmecilik faaliyetleri.....	24
4.2.2.5.1. Satın alma işletmesi.....	24
4.2.2.5.2. Satış işletmesi.....	25
4.2.2.5.3. Süt pazarlama ve tarımsal çalışmalar işletmesi.....	25
4.2.2.5.4. Veterinerlik hizmetleri işletmesi.....	25
4.3. Köy-Koop Kırklareli Birliği’nin Mali Yapısı ve Analizi.....	27
4.3.1. Birliğin finansman kaynakları.....	27

4.3.1.1. Özkaynaklar	29
4.3.1.1.1. Ortaklarca yüklenilen sermaye	29
4.3.1.1.2. Zorunlu ve ihtiyari yedek akçeler	29
4.3.1.1.3. Fonlar	30
4.3.1.1.3.1. Yatırım ve geliştirme özel fonu	30
4.3.1.1.3.2. Sosyal ve kültürel hizmetler özel fonu	30
4.3.1.1.3.3. Personel fonu	30
4.3.1.1.3.4. Kefalet fonu	30
4.3.1.1.4. Dağıtılmamış kârlar	30
4.3.1.2. Yabancı kaynaklar	31
4.3.2. Mali yapının analizi	31
4.3.2.1. Bilançoların analizi	32
4.3.2.1.1. Karşılaştırmalı bilanço analizi (Yatay analiz)	32
4.3.2.1.2. Yüzde Yöntemi ile Analiz (Dikey analiz)	38
4.3.2.1.3. Eğilim yüzdeleri yöntemi ile analiz (Trend analizi)	46
4.3.2.2. Gelir tablolarının analizi	46
4.3.2.2.1. Karşılaştırmalı gelir tablosu analizi (Yatay analiz)	46
4.3.2.2.2. Yüzde Yöntemi ile analiz (Dikey analiz)	50
4.3.2.2.3. Eğilim yüzdeleri yöntemi ile gelir tablosu analizi (Trend analizi)	53
4.3.2.3. Oran analizi	53
4.3.2.3.1. Likidite oranları	54
4.3.2.3.2. Finansal (Mali) oranlar	57
4.3.2.3.3. Faaliyet oranları	60
4.3.2.3.4. Kârlılık oranları	63
4.3.3. Köy-Koop Kırklareli Birliği Genel Mali Yapısının Değerlendirmesi	66
4.4. Ortak İşletmelerinin Sosyo-Ekonomik Analizi ve Kooperatif Ortak İlişkileri	68
4.4.1. Ortak kooperatiflerin sosyo-ekonomik analizi	68
4.4.1.1. İşletmelerdeki nüfus durumu	68
4.4.1.2. Kooperatif ortaklarının yaş, eğitim ve örgütlenme durumları	69
4.4.1.3. İşgücü durumu	70
4.4.1.4. İncelenen işletmelerde arazi varlığı ve tasarruf durumu	71
4.4.1.5. İncelenen işletmelerdeki sermaye yapısı	72
4.4.1.5.1. Aktif sermaye	72
4.4.1.5.1.1. Çiftlik sermayesi	74
4.4.1.5.1.2. İşletme sermayesi	75
4.4.1.5.2. Pasif sermaye	80
4.4.1.5.2.1. Öz sermaye	80
4.4.1.5.2.2. Yabancı sermaye (borçlar)	80
4.4.1.6. İncelenen işletmelerin yıllık faaliyet sonuçları	82
4.4.1.6.1. Süt hayvanı varlığı ve süt üretimi	82
4.4.1.6.2. Gayrisafi üretim değeri	82
4.4.1.6.3. Üretim masrafları	83
4.4.1.6.4. Net kâr	85
4.4.1.6.5. Rantabilite	85
4.4.1.7. Süt üretim maliyeti	86
4.4.2. Ortak İşletmelerde Üretilen Sütün Değerlendirilme Durumu ve Pazara Arzı	87
4.4.2.1. İşletmelerde süt arzı ve değerlendirme	87
4.4.3. Ortakların Kooperatifleri İle Sosyal ve Ekonomik İlişkileri	88
4.4.3.1. Ortakların örgütlenme durumu, kooperatife ortak oluş zamanları, anasözleşme hakkındaki bilgileri ve kooperatif ilkeleri ile ilgili bilgi düzeyleri	88
4.4.3.2. Ortakların kooperatif anasözleşmesini okuma eğilimleri	89
4.4.3.2.1. Ortakların yaşı	89
4.4.3.2.2. Ortakların eğitim düzeyi	90
4.4.3.2.3. Ortakların hayvan varlığı	90
4.4.3.2.4. Ortakların kooperatifçilik eğitimi düzeyi	91
4.4.3.2.5. Ortakların kooperatif anasözleşmesini okuma eğilimlerinin genel değerlendirilmesi	91
4.4.3.3. Ortakların kooperatif ilkelerinden haberdar olma durumu	92

4.4.3.4. Ortakların kooperatif faaliyetlerine katılım düzeyleri	92
4.4.3.5. Ortakların genel kurula katılma eğilimlerini etkileyen faktörler	94
4.4.3.5.1. Ortakların yaşı.....	94
4.4.3.5.2. Ortakların eğitim durumu	94
4.4.3.5.3. Ortakların hayvan varlığı.....	95
4.4.3.5.4. Ortağın kooperatifçilik ile ilgili eğitim alması.....	95
4.4.3.5.5. Ortakların kooperatif genel kuruluna katılma eğilimlerinin genel değerlendirilmesi	95
4.4.3.6. Ortakların kooperatifçiliği algılama biçimleri.....	96
4.4.3.7. Ortakların kooperatiflerin mali kayıtları ile ilgilenme düzeylerini etkileyen faktörler	98
4.4.3.7.1. Ortakların yaşı.....	98
4.4.3.7.2. Ortakların eğitim düzeyi	98
4.4.3.7.3. Ortakların hayvan varlığı.....	99
4.4.3.7.4. Ortakların kooperatifçilik eğitimi düzeyi.....	99
4.4.3.7.5. Ortakların kooperatifin mali kayıtları ile ilgilenme eğilimlerinin genel değerlendirilmesi.....	100
4.4.3.8. Ortakların kooperatiflere ortak olma nedenleri.....	100
4.4.3.9. Ortakların gelirlerinin artmasında kooperatiflerin rolünü etkileyen faktörler	102
4.4.3.9.1. Ortakların yaşı.....	102
4.4.3.9.2. Ortakların eğitim düzeyi	102
4.4.3.9.3. Ortakların hayvan varlığı.....	103
4.4.3.9.4. Ortakların kooperatifçilik eğitimi alma düzeyi.....	103
4.4.3.9.5. Ortakların gelirlerinin artmasında kooperatiflerin Rolünü etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi.....	104
4.4.3.10. Ortakların kooperatif yöneticileri ile ilgili düşünceleri.....	104
4.4.4. Kooperatif etkinin değerlendirilmesi.....	105
4.5. Kooperatif Yöneticilerinin, Kooperatif İşletmelerin Başarı Düzeyleri Üzerine Olabilecek Etkilerinin Değerlendirilmesi	106
4.5.1. Kooperatif işletmelerde başarı kavramı	106
4.5.1.1. Geleneksel başarı değerlendirme yöntemleri	107
4.5.1.2. Çağdaş başarı değerlendirme yöntemleri	108
4.5.2. Birlik ve Birim Kooperatiflerde Amaca Göre Başarı Değerlendirme Yönteminin Uygulanması.....	113
4.5.2.1. İncelenen kooperatif yöneticilerinin sosyal özellikleri.....	113
4.5.2.2. Birlik ve birim kooperatif yöneticilerinin kooperatifçiliği algılama biçimleri ve başlıca görevleri.....	114
4.5.2.3. Yöneticilerin kooperatifçilik ile ilgili görüş ve beklentileri	115
4.5.2.4. Amaca göre başarı değerlendirme uygulaması	115
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	122
5.1. Sonuç.....	122
5.2. Öneriler.....	128
KAYNAKLAR.....	131
EKLER.....	134
Ek-1 Kooperatif İşletme Anketi Soruları.....	134
Ek-2 Kooperatif Ortak Anketi Sorular.....	144
Ek-3 Yönetici Anketi Soruları.....	148
ÖZGEÇMİŞ.....	150

SİMGELER DİZİNİ

BBHB	Büyükbaş Hayvan Birimi
V.U.K.	Vergi Usul Kanunu
GSÜD	Gayrisafi Üretim Değeri
N.K.	Net Kar
PDKA	Prodüktif Demirbaş Kıymet Artışı
TKB	Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı
Kırklareli KÖY-KOOP	Kırklareli Köy Kalkınma Kooperatifleri Birliği
MT	Masraflar Toplamı

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.1 Köy-Koop Kırklareli Birliği teşkilat şeması.....	22
Şekil 4.2 Köy-Koop Kırklareli Birliği 2000/2001 yılı akaryakıt satış grafiği.....	25
Şekil 4.3. Köy-Koop Kırklareli Birliği tarafında 2000/2001 yıllarında tedavi edilen süt sığırcı sayısı	26
Şekil 4.4 Kooperatif işletmelerde finansman	28
Şekil 4.5. Birliğin dönen ve duran varlıklarındaki değişimler	39
Şekil 4.6. Birliğin pasif sermayesindeki değişimler	43
Şekil 4.7. Köy-Koop Kırklareli Birliği finansal oranları.....	59
Şekil 4.8. Amaçlara Göre Başarı Değerlendirme Sistemi	110

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3.1 Örneğe seçilen kooperatifler ve kooperatif ortaklarının kooperatiflere dağılımı.....	6
Çizelge 3.2.Ortak işletmedeki işgücü varlığını EİB'ne çevirmede kullanılan katsayılar	7
Çizelge 3.3. İncelenen süt sığırcılığı işletmelerinde bulunan hayvanların BBHB.'ne çevrilmesinde kullanılan katsayılar	9
Çizelge 3.4. Reel değerlerin belirlenmesinde kullanılan TEFE ve Deflatörler	11
Çizelge 4.1. Kırklareli ilinin çeşitli göstergelerle iklim durumu	13
Çizelge 4.2. Nüfus bakımından Kırklareli ilinin Türkiye ve Marmara Bölgesi içindeki yeri	13
Çizelge 4.3. Kırklareli ili eğitim ve öğretim durumu (2000-2001)	14
Çizelge 4.4. Kırklareli ili okul gruplarına göre okullaşma oranları (%)	14
Çizelge 4.5. Kırklareli ili arazi varlığı ve kullanımı.....	15
Çizelge 4.6. Kırklareli ili arazi tasarruf durumu (Anonim 1998a).....	15
Çizelge 4.7. Kırklareli ili tarım işletmelerinin büyüklük ve işledikleri alan.....	16
Çizelge 4.8. Tarım işletmelerinin parçalılık durumu	16
Çizelge 4.9. Kırklareli ilinde yetiştirilen tarım ürünlerinin ekiliş alanları (da) ve oransal dağılımı (%)	16
Çizelge 4.10. Kırklareli ili tarla bitkileri ekiliş ve üretimi.....	17
Çizelge 4.11. Kırklareli ile meyve üretimi.....	17
Çizelge 4.12. Kırklareli ili başlıca sebzelerin üretim durumu	18
Çizelge 4.13. Kırklareli ili hayvan sayısı ve hayvansal ürünler üretim durumu	18
Çizelge 4.14.Akaryakıt satış tablosu.....	24
Çizelge 4.15. Köy-Koop Kırklareli Birliği tarafından tedavi edilen süt sığırı sayısı (2000/2001)	26
Çizelge 4.16. Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin aktif kalemleri (Reel Değerler:000 TL, Oran: %) (1992 Fiyatlarıyla)	34
Çizelge 4.17. Köy-Koop Kırklareli Birliği pasif kalemleri (Reel Değer:000 TL, Oran: %) (1992 Fiyatlarıyla)	36
Çizelge 4.18. Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin aktif kalemleri (Cari Değerler:000 TL, Oran: %).....	40
Çizelge 4.19. Köy-Koop Kırklareli Birliği pasif kalemleri (Değer:000 TL, Oran: %).....	44
Çizelge 4.20. Köy-Koop Kırklareli Birliğine ait özet gelir tabloları (Reel Değerler: 000 TL) (1992 Fiyatları ile)	48
Çizelge 4.21. Köy-Koop Kırklareli Birliğine ait özet gelir tabloları (Cari Değerler: 000 TL)	51
Çizelge 4.22. Köy-Koop Kırklareli Birliği'ne ait likidite oranları.....	56
Çizelge 4.23. Köy-Koop Kırklareli Birliği'ne ait Finansal (Mali) oranlar (%)	59
Çizelge 4.24. Köy-Koop Kırklareli Birliğine ait faaliyet oranları	62
Çizelge 4.25. Köy-Koop Kırklareli Birliği kârlılık oranları (%)	65
Çizelge 4.26. İşletmelerdeki nüfusun yaş grupları ve cinsiyetlere göre dağılımı (kişi).....	69
Çizelge 4.27. İncelenen işletmelerdeki kooperatif ortağı üreticilerin eğitim düzeyi.....	69
Çizelge 4.28. Kooperatif ortaklarının çiftçi örgütlerine üyelik durumları	70
Çizelge 4.29. İncelenen işletmelerde aile işgücü varlığının (EİB) cinsiyet ve yaş gruplarına göre dağılımı.....	70
Çizelge 4.30. İncelenen işletmelerde aile işgücü ve yabancı işgücü miktarı (EİB) ve dağılımları (%)	71
Çizelge 4.31. İşletmelerde işgücü yararlanma oranı ve işgücü fazlalığı	71
Çizelge 4.32. İncelenen işletmelerin arazi mülkiyeti ve tasarruf durumu	72
Çizelge 4.33. İncelenen işletmelerde süt sığırcılığıyla ilgili sermaye miktarları ve oransal dağılımları	73
Çizelge 4.34. İncelenen işletmelerde işletme arazisi dekarına düşen sermaye miktarı (TL)	74
Çizelge 4.35. İncelenen işletmelerde süt sığırcılığıyla ilgili bina sermayesi.....	74
Çizelge 4.36. İncelenen işletmelerde süt sığırcılığı ile ilgili alet makine sermayesi (000 TL) ve oransal dağılımı (%).....	76
Çizelge 4.37. İncelenen işletmelerde hayvan sermayesi.....	78
Çizelge 4.38. İncelenen işletmelerde süt sığırcılığı ile ilgili malzeme mühimmat (yardımcı maddeler) sermayesi (000 TL) ve miktarı (kg).....	79
Çizelge 4.39. İncelenen işletmelerde süt sığırcılığıyla ilgili para sermayesi (TL).....	80
Çizelge 4.40. İncelenen işletmenin süt sığırcılığıyla ilgili borçları ve borç yerleri	81
Çizelge 4.41. İncelenen işletmelerde süt sığırcılığıyla ilgili kredi kullanma durumu	81

Çizelge 4.42. İncelenen işletmelerde süt hayvanı varlığı ve süt üretimi	82
Çizelge 4.43. İncelenen işletmelerde süt sığırcılığından elde edilen gayrisafi üretim değerleri	82
Çizelge 4.44. İncelenen işletmelerde süt sığırcılığı üretim masrafları	84
Çizelge 4.45. İncelenen İşletmelerde Süt sığırcılığıyla İlgili Net Kâr (000 TL)	85
Çizelge 4.46. İncelenen işletmelerde süt sığırcılığında rantabilite oranları (%)	85
Çizelge 4.47. İncelenen işletmelerde birim süt maliyeti (TL/kg).....	86
Çizelge 4.48. İncelenen işletmelerdeki üretilen sütün değerlendirme durumu	87
Çizelge 4.49. Ortakların kooperatife ortak olma tarihlerine göre dağılımı.....	89
Çizelge 4.50. Ortakların yaş grupları ile anasözleşmeyi okuma durumları arasındaki ilişkiler ..	90
Çizelge 4.51. Ortakların eğitim düzeyleri ile anasözleşmeyi okuma durumlarına göre dağılımı	90
Çizelge 4.52. Ortakların anasözleşmeyi okumaları ile ortakların hayvan varlığının dağılımı.....	91
Çizelge 4.53. Ortakların kooperatifçilikle ilgili eğitimi alma durum ile anasözleşmeyi okuma eğilimleri arasındaki ilişkiler	91
Çizelge 4.54. Ortakların kooperatif ilkelerinden haberdar olma durumu.....	92
Çizelge 4.55. Ortakların genel kurula katılım düzeyleri	93
Çizelge 4.56. Ortakların almak istedikleri eğitim konularına göre dağılımı	93
Çizelge 4.57. Yaş gruplarına göre ortakların genel kurula katılma durumu	94
Çizelge 4.58. Ortakların eğitim durumu ve kooperatif genel kuruluna katılma düzeyleri	94
Çizelge 4.59. Hayvan varlığına göre ortakların genel kurula katılma düzeyleri	95
Çizelge 4.60. Ortakların kooperatifçilik eğitimi alma ve genel kurula katılma düzeyleri.....	95
Çizelge 4.61. Ortakların kooperatif kârlarının dağıtılması ile ilgili görüşleri	96
Çizelge 4.62. Ortakların kooperatif zararlarının nasıl kapatılacağına ilişkin verdiği yanıtlar	96
Çizelge 4.63. Ortakların kooperatiflerin başarısının neye bağlı olduğu sorusuna verdiği cevaplar	97
Çizelge 4.64. Ortakların kooperatiflerinden beklentileri	98
Çizelge 4.65. Yaş gruplarına göre ortakların kooperatif mali kayıtları ile ilgilenme düzeyleri ...	98
Çizelge 4.66. Ortakların eğitim düzeyi ile kooperatifin mali kayıtları ile ilgilenme düzeyleri arasındaki ilişkileri.....	99
Çizelge 4.67. Ortakların hayvan varlığı ile kooperatif mali kayıtlarıyla ilgilenme düzeyi arasındaki ilişkiler	99
Çizelge 4.68. Ortakların kooperatifçilik eğitimi alma ve kooperatifin mali kayıtları ile ilgilenme durumları	100
Çizelge 4.69. Ortakların kooperatife ortak olma nedenleri.....	100
Çizelge 4.70. Ortakların kooperatifle yapmış oldukları faaliyetleri	101
Çizelge 4.71. Kooperatiflerin ortaklara ürün bedellerini ödeme yöntemleri ve ortakların memnuniyet düzeyleri.....	101
Çizelge 4.72. Ortakların gelirlerinin artmasında kooperatiflerin rolü ile ortakların yaşları arasındaki ilişkiler	102
Çizelge 4.73. Ortakların gelirlerinin artmasında kooperatifin rolü ile ortakların eğitim düzeyleri arasındaki ilişkiler	103
Çizelge 4.74. Ortakların gelirinin artmasında kooperatifin rolü ile hayvan varlıklarının dağılımı	103
Çizelge 4.75. Ortakların kooperatifin gelirlerini artırmadaki rolü ile ortakların kooperatifçilik eğitimi düzeyleri arasındaki ilişkiler.....	104
Çizelge 4.76. Yöneticilerin ortakların sorunlarını dinleme sıklığı	104
Çizelge 4.77. Ortakların Köy-Koop Kırklareli Birliği hakkındaki düşünceleri.....	105
Çizelge 4.78. Yöneticilerin yaş gruplarına göre dağılımı	113
Çizelge 4.79. Yöneticilerin kooperatife üyelik süreleri	113
Çizelge 4.80. Kooperatif yöneticilerinin kooperatifçilik ilkelerini bilme durumları	114
Çizelge 4.81. Amaçlara göre başarı değerlendirmesinde kullanılacak skala.....	116
Çizelge 4.82. Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin amaçları ve gerçekleşme düzeyleri	118
Çizelge 4.83. Birim kooperatiflerin amaçları ve gerçekleşme düzeyleri.....	120

1. GİRİŞ

Bireyler topluluk halinde yaşamaya başlamalarının ardından bir çok ekonomik ve sosyal faaliyeti birlikte yaparak elde edecekleri faydaları artırmayı amaçlamışlardır. Bu amaçla tarım ve tarım dışı kooperatifleri kurmuşlardır. Kooperatif, bireylerin tek başlarına yapamayacakları veya beraber yapmalarında yarar bulunan işleri en iyi bir biçimde ve maliyet fiyatına yapmak üzere dayanışma suretiyle ekonomik güçlerini bir araya getirmeleridir (Mülayim 1999).

Kooperatifler, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra bütün ülkelerin sosyal ve ekonomik kalkınmasında çok önemli rol oynamaya başlamış, halen de bu işlevlerini sürdürmektedirler. Kooperatifçilik bugün dünyada önemli bir sosyal hareket olarak kabul edilmekte, demokrasinin, barışın, çevrenin korunmasına ve istihdam yaratmaya katkı sağlamakta, bütünüyle ülkelerin ekonomik, sosyal kalkınma ve gelişmelerinde önemli bir araç olarak yerini almaktadır (Mülayim1999).

Kendi kendine yardım araçlarından biri olan kooperatifçilik, günümüzün fakir ve sanayileşememiş az gelişmiş ülkelerde, belli bir işletme organizasyonu olarak, Avrupa ülkelerindeki modellere göre uygulanmıştır. İngiltere, Almanya ve Fransa bütün dünyaya, kendi kooperatifçilik prensiplerini yaymışlar ve geliştirmekte olan ülkeler de bunu kabullenip uygulamışlardır (Kıvanç 1982).

Tarımsal kooperatifler, çiftçilerin ekonomik haklarını korumak ve dolayısıyla daha fazla kâr sağlamak amacıyla kurulan sosyo-ekonomik örgütlerdir. Dünyada tarım ürünleri üretimi, işlemesi ve pazarlaması alanlarında devlet kurumlarından sonra en fazla görülen kurum kooperatiflerdir (Laidlaw 1981).

Ulusal ve uluslararası düzeyde olmak üzere gerçekleşen yeni oluşumlar ve gelişmelerin, ulusal ekonomilerden uluslararası ekonomik entegrasyon ve küreselleşmeye (globalleşme) geçiş hareketlerinin yoğunluk kazandığı 20. yüzyılın son çeyreğinde, ilkelerinin yeniden gözden geçirilme süreci başlatılmış olan kooperatifler, ülkelerin ekonomik ve toplumsal kalkınma politika ve stratejilerinin uygulamaya konulmasında önemli rol oynamaktadırlar. Özellikle serbest piyasa ekonomisini benimsemiş olan ülkelerde, yatay ve dikey organizasyonlarını tamamlamış, devlet desteğini sağlamış kooperatifler, çoğulcu bir piyasa yapısının oluşturulmasında, piyasa ekonomisini yönlendirme mekanizması olarak görülen rekabetin teşvik edilmesinde, araç olarak kullanılmaya devam etmektedir(Üner 1993).

Türkiye’de çok amaçlı kooperatiflerden olan Köy-Kalkınma Kooperatifleri ilk olarak 1965 yılında kurulmaya başlamış, özellikle yurt dışına işçi göndermede kooperatif ortaklığı koşulunun aranması nedeniyle hızla kooperatif ve ortak sayısı artmıştır. Çalışmada incelenen Köy-Koop Kırklareli Birliği ise 1976 yılında ekonomik faaliyetine başlamıştır. Birliğe bağlı 108 birim kooperatif bulunmakta, bunlardan 69’u faal olarak çalışmaktadır. Birliğin 2001 yılı işlem hacmi 25 trilyon TL ve net kârı ise 15 Milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Birlik ortak işletmelerde üretilen sütü pazarlamakta ve ortaklara yem, gıda maddesi, akaryakıt temin etmekte ve veterinerlik hizmeti sağlamaktadır.

Bu çalışmada, Trakya Bölgesinde süt pazarlaması açısından önemli bir işleve sahip olan Köy-Koop Kırklareli Birliği’nin ekonomik ve mali analizleri yapılmış, ortak-kooperatif ilişkileri irdelenmiş ve yöneticilerin kooperatif işletmelerin başarısı üzerine olabilecek etkileri değerlendirilmiştir.

Araştırma dokuz bölümden oluşmaktadır. Araştırma konusunun önemi ve kapsamının açıklandığı giriş bölümünü takip eden ikinci bölümde, konu ile ilgili daha önce yurt içi ve yurt dışında yapılan bilimsel çalışmaların özeti sunulmuştur. Üçüncü bölümde araştırmanın çeşitli aşamalarında uygulanan materyal ve yöntem açıklanmıştır. Araştırma alanı hakkında genel bilgilerin verildiği dördüncü bölümü takiben, Köy-Koop ve Köy-Koop Kırklareli Birliği hakkında genel bilgiler araştırmanın beşinci bölümünde açıklanmıştır. Çalışmanın altıncı bölümünde Köy-Koop Kırklareli Birliği’nin mali yapısı analiz edilmiştir. Ortak işletmelerin yapısal özellikleri ve kooperatif-ortak

ilişkileri yedinci bölümde incelenmiştir. Yönetici anketleri sonuçları ve yöneticilerin kooperatif başarısına etkilerini ise sekizinci bölümde analiz edilmiş olup, araştırmanın dokuzuncu bölümünde ise sonuç ve öneriler yer almıştır.

2. KAYNAK ÖZETLERİ

Dünyada kooperatiflerin iktisadi bir işletme olarak gelişmeye başlamalarına paralel olarak, kooperatif işletmelerin ekonomik etkisi ve yönetimi konularına ağırlık verilmiştir. Ülkemizde ise kooperatif, ekonomik bir işletmeden çok bazen bir devlet kurumu bazen de bir yardım kurumu olarak algılandığı için, işletmelerin ekonomik ve mali yapılarının analizi ve sorunlarının giderilmesi özellikle 2000 li yıllara kadar büyük ölçüde ihmal edildiğinden konu ile ilgili bilimsel araştırmalarda yetersiz kalmıştır. Bu alanda özellikle Duymaz (1985) ve Üner (1993) gibi daha çok konunun teorik yönlerini inceleyen bilimsel eserler yanında ülkemizde konu ile ilgili olarak yapılan sınırlı sayıdaki araştırma ve incelemelerden bazılarının özetleri aşağıda verilmiştir.

Kıvanç (1982), "Türkiye Ekonomisinde Tarımsal Amaçlı Kooperatifçilik İşletmeleri" adlı çalışmasında, tarım kesiminin sanayiye ve ekonomik gelişmeye katkısını ve Türkiye'deki arz ile talep dengesizliklerinin nedenlerini kooperatifçilik açısından incelemiştir. Çalışmada ayrıca modern kooperatifçiliğe geçiş için durum tespiti, incelemeler ve öneriler sunulmuştur. Tarımsal sanayiye geçişte, kooperatiflerin rolleri belirtilmiş, kooperasyon (işbirliği) kavramının ekonominin sanayileşmesinde hangi ölçüde katkılarda bulunabileceği belirtmeye çalışılmıştır.

Güneş (1983), "Süt ve Süt Mamulleri Kooperatiflerinin Pazarlama Organizasyonu Pazarlama Masrafları İle Problemleri ve Çözüm Yolları" adlı çalışmasında Türkiye'de süt ve süt ve mamullerinin pazarlama organizasyonunda kamu, özel sektör ve kooperatiflerin yer aldığını belirtmiştir. Kooperatiflerin faaliyetlerini tarım bölgeleri itibariyle inceleyerek, süt ve mamulleri pazarlaması organizasyonunda daha çok köy kalkınma kooperatiflerinin yer aldığını tespit etmiştir. Sonuç olarak genellikle idari ve ekonomik yönden başarısız olan kooperatiflerin, iyi bir kooperatif yönetimi ile pazarlamada üretici payını %40'lardan %70'lere ulaştırabileceğini belirtmiştir.

Demirci (1984), "Kooperatiflerde İşletmecilik ve İşletme Tipleri" konulu çalışmasında işletmecinin başarıyı nasıl sağlayabileceğine ilişkin hususlara değinmiş ve işletmecinin başarı için ekonomik destek yanında teknolojik bilgi ve donanım varlığının da önemli olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca kooperatifçilik ilkeleri doğrultusunda ve işletmecilik prensipleri çerçevesinde çalışmanın gerekliliğinin altı çizilerek "kooperatif etki" kavramına da değinilmiştir.

Duymaz (1985), "Türkiye'de Kooperatiflerin Verimli Çalışmaları Açısından Yatay ve Dikey Bütünleşme Hareketleri" adlı eserinde, kooperatiflerde büyüme stratejileri konularını ele almış ve bazı seçilmiş tarım satış kooperatiflerinden örnekler vermiştir. Eserde, farklı kooperatif türleri görünürde birbirine rakip bir tutum içinde olsalar bile aynı fonksiyonları yerine getirmekte olduklarını belirtmiş, ayrıca ürün alımlarında standardizasyona gereken önemin verilmemesinin, ürünlerde fiziki ve parasal değer kayıplarına neden olduğu, bunun da birim mamul ve yarı mamul maliyetini artırdığı sonucuna varmıştır.

Price ve Peters (1985), çalışmalarında kooperatif ortaklığı ve ortakların yönetime katılımı konusunu 400 Gallerli çiftçiden topladıkları bilgilerle analiz etmişler ve çalışmada kooperatifleri, çiftçiye girdi sağlayan ve ürün alım satımı ile uğraşan pazarlama konuları olarak ikiye ayırarak incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, pazarlama kooperatiflerine ortaklığın avantajlarını, ürünlerin daha iyi fiyatla alınması ve zamandan tasarruf olarak, girdi kooperatiflerine katılan çiftçilerin bu kooperatiften sağladıkları faydaları ise, azalan girdi maliyeti ve güvenilirlik olarak özetlemişlerdir.

Duymaz (1986), "Kooperatif İşletme Ekonomisi ve Yönetimi" adlı eserde, Kooperatiflerin organları ve yönetim şekillerine dair bilgiler verilerek, kooperatifleşerek yapılan faaliyetlerin ekonomik önemine değinilmiştir. Ayrıca kooperatifçilik ve işletme ekonomisi beraber incelenerek aynı anda karşılaştırma imkanı sağlanmıştır.

Fidan (1992), “Çorum İlinde Sığır Yetiştiriciliği Yapan Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Hayvansal Ürünlerin Maliyet Unsurlarının Araştırılması” konulu araştırmasında süt üretim maliyet unsurları ve üretim maliyetlerini belirleyerek, kültür ırkı süt sığırcılığında toplam üretim maliyeti içinde yemin payını %51,60 ve işçiliğin payını %23,92 olarak bulmuştur.

Turan (1992), Tonya ve Bütün Köylerini Kalkındırma Kooperatifleri örneğini ele alarak yaptığı çalışmada, 1977-1988 yılları arasındaki kooperatifin gelişmesini ekonomik ve mali açıdan incelemiş ve analize tabi tutmuştur. Araştırma sonucunda; kooperatif işletmenin; 1988 yılında ortaklarından aldığı 5.508,5 ton sütü işlediğini ve bunun %81,21’ini pazarladığını, %37 kapasite ile çalıştığını, bölge sütünün ancak %11,75’ini işlediğini, kooperatif ortakların işletme dışından temin ettiği yemin %36,70’ini sağladığını tespit etmiş ve kooperatif işletmenin sütü işlemekle üreticilerin süttten kaynaklanan gelirini %61,36 oranında artırdığını ortaya koymuştur.

Gempesaw vd (1993), “Alternatif Süt Politikalarının Ekonomik Analizi:Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Almanya Süt Sığırcılığı İşletmeleri Örneği” konulu çalışmalarında, Almanya süt sığırcılığı işletmelerini, ABD Süt Sığırcılığı işletmeleri ile karşılaştırılmaları yapılmıştır. Bir simültane model kullanılarak değişik politika uygulama koşullarında temsil edilen süt işletmelerinin mali performansı analiz edilmiştir. Almanya süt işletmeleri düşük üretim maliyeti ve yüksek süt fiyatı koşullarında en iyi performansı sergilemiştir. Buna karşılık ABD süt işletmeleri ise geleneksel ve küçük işletmeler olmasına karşın Almanya süt işletmelerine göre daha kârlı bulunmuştur.

Güngör (1994), “Burdur İli Süt Üretimi ve Değerlendirilmesinde Kooperatiflerin Etkinliği” adlı çalışmada, kooperatiflerden gayeli örnekleme yoluyla seçilen 13 kooperatif ve bu kooperatiflere ortak olan 58 üretici ile anket yaparak, kooperatiflerin ortaklarından almış oldukları sütün satışındaki rolünü araştırmıştır. Araştırma sonucunda; ortakların kooperatife üye olurken beklentilerinin ürününü pazarlayabilmek ve üretim girdilerini ucuza temin etmek olduğu, ortakların çoğunun bu beklentilerinin gerçekleştiği, kooperatiflerin tamamının ortaklarından aldıkları sütün bedelini bir aylık dönemde ödediği, ortakların %81’inin yapılan en son genel kurula katıldığı belirlenmiştir. Ayrıca ortakların ürettikleri sütün tamamına yakınına kooperatife teslim ettikleri tespit edilmiştir.

Özçelik vd (1994), “Isparta İlinde Gül Yetiştiren İşletmelerin Ekonomik Analizi ve Gül Yağının Pazarlamasında Karşılaşılan Sorunlar” adlı çalışmalarında işletme arazi genişliği ortalama 45,09 dekar olup, bunun %21,58’ini gül dikili arazinin oluşturduğu ve işletmelerde ortalama işgücü varlığının 3,46 EİB olduğunu tespit etmişlerdir. Diğer taraftan, işletmelerde üretim değerinin %40,26’sının gül yetiştiriciliğinden sağlandığı, bir kg gül çiçeği maliyetinin 1.435,89 TL olarak gerçekleştiği, ve üretim için gerekli işgücünün %69,79’unun hasatta kullanıldığı da ortaya konulmuştur.

Datta (1995), “Köy Düzeyindeki Organizasyonların Performansına Etki Eden Faktörler” konulu çalışmada belli organizasyonların şeklini ve performansını etkileyen faktörleri karşılaştırmıştır. Çalışmada Hindistan Yağlı Tohum üretici kooperatiflerinin sonuçları örnek alınmış ve sonuçlar düşük ve yüksek performanslı olarak iki grupta sunulmuş, yüksek performanslı kooperatiflerin, düşük performanslı kooperatiflere göre pazarlama sisteminin daha kapsamlı olduğu belirlenmiştir.

Erkuş vd (1996), “Tekirdağ İli Tarım İşletmelerinde İthal ve Kültür Melezi Süt Sığırları İle Üretim Yapan İşletmelerde Süt sığırcılığı Faaliyetlerinin Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi” adlı eserinde, kültür melezi süt sığırcılığı yapan işletmelerde, ortalama işletme arazisi genişliği 95,99 da, ithal süt sığırcılığı yapan işletmelerde ise 131,10 da, ortalama çalışan nüfus kültür melezi süt sığırcılığı işletmelerinde 2,41 kişi ve ithal süt sığırcılığı yapan işletmelerinde ise 2,99 kişi olarak bulunmuştur. Kültür melezi süt sığırcılığı yapan işletmelerde aktif sermayenin %59,52’sinin çiftlik (arazi) ve %40,48’inin işletme sermayesinden oluştuğu bu işletmelerde ortalama süt hayvanı varlığı; kültür melezi süt sığırcılığı işletmelerinde 3,1 baş, ortalama süt verimi 4.366 kg, ithal süt sığırcılığı yapan işletmelerde ise 4,2 baş, süt verimi ise 5.729,5 kg olarak bulunmuştur.

Özdemir (1996), "Tekirdağ İlinde Tarımsal Kooperatiflerde Kooperatif Ortak İlişkisi" konulu çalışmasında, tarımsal kooperatiflerde kooperatif ortak ilişkilerini incelemiştir. Bu kapsamda Tarım Kredi, Tarım Satış ve Tarımsal Kalkınma kooperatifleri olmak üzere 3 tür kooperatifi, kooperatif ortak ilişkileri ve ortakların kooperatifle olan ekonomik ilişkileri bakımından karşılaştırmıştır. Karşılaştırma sonucu, ortakların sosyal ilişkileri itibariyle tarımsal kalkınma kooperatiflerinin, diğer 2 tür kooperatife göre hemen hemen iki kat daha iyi ilişki içinde olduğu tespit edilmiştir.

Yercan (1996), "İzmir Yöresinde Seçilmiş Bazı Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerde Kaynak Kullanımı ve Kooperatif İşletmelerde Etkinliğin Ölçülmesi Üzerine Bir Araştırma" adlı çalışmasında, kooperatif işletmelerde etkinlik kavramı ve verimlilik kavramı çeşitli konularla test edilmiş ve kooperatif işletmenin; organizasyonu ve temel hedefleri kaynak kullanımı, verimlilik, ve etkinlikleri ile ortakların kooperatifle olan ilişkileri ortaya konulmuştur. Bulgulara göre; zeytin işleme kooperatiflerinin, üretilen zeytinin %2,6'sını işleyebildiği aynı oranın süt işleme kooperatiflerinde %0,65 olduğu yani kooperatiflerin faaliyet alanlarında pazar etkinliklerinin oldukça zayıf olduğu belirlenmiştir.

Turan (1997) tarafından, süt sığırcılığı yapan tarım işletmeleri üzerine kooperatifleşmenin etkileri, Çerkeş ilçesi örneği çerçevesinde analiz edilmiştir. Çalışmada kooperatife ortak olan ve olmayan süt sığırcılığı işletmeleri büyüklük grupları itibariyle karşılaştırılmıştır. Eserde kooperatif ortaklarının yıllık faaliyet sonuçları ve kooperatif ortak ilişkileri ortaya konulmuştur. Aktif sermayenin, kooperatife ortak olan süt sığırcılığı işletmelerinde ortak olmayanlara göre %28,18 oranında yüksek olduğu, işletme sermayesinin %35,39 ve yabancı sermayenin %4,94 oranında fazla olduğu sonucu bulunmuştur. Kooperatif ortak ilişkilerinin artan bir hızda devam ettiği, üretim maliyeti ve rantabilite gibi göstergelerin yüksek olduğunu, kooperatifin direkt ve endirekt etkisinin bulunduğu belirlenmiştir.

Olgaç (2000), "Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerde Kaynak Kullanımının Ekonomik Analizi (S.S. Haçcağız Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Örneği)" konulu yüksek lisans tezinde, tarımsal amaçlı kooperatiflerde kaynak kullanımı ve kooperatif işletmelerde etkinliğin ölçülmesini test etmiştir. Çalışmada, kooperatif işletmenin %130,24 ile en yüksek rantabiliteyi elde ettiği, 1994-1998 yılları arasında kârlılık eşiğinin üzerinde çalıştığı belirlenmiş ve incelenen işletmelerin %21,81'inin GSÜD'sinin 3 milyar TL üzerinde olduğu bulunmuştur. İşletmecilerin %80,70'i kooperatif ortaklığının gelirlerinde artış sağladığını söylemişlerdir.

Ertan (2001), "Isparta Gül ve Gülyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliğinin (GÜLBİRLİK) Ekonomik Analizi" konulu çalışmasında, Gülbirlik'in ekonomik ve mali analizini yaparak yeni işletme politika ve kararları almalarına yardımcı olacak verileri ortaya koymuştur. Araştırma sonucunda Türkiye'nin dünya gül yağı üretiminde %30-40 pay aldığı, Isparta İlinin gül çiçeği üretimindeki payının %71,94 olduğu, son yıllarda gül dikim alanlarında azalmaların meydana geldiği ve 1998 yılında 2747 ha'a gerilediği tespit edilmiştir. Ayrıca Gülbirlik'te faaliyet oranları incelenmiş olup stok devir hızı çok düşük bulunmuştur. Bunun nedeni olarak kooperatifin stoklarını azaltmaması olduğu sonucuna varılmıştır.

Demir (2003), "Tarım Kredi Kooperatifleri'nin Kooperatif İşletmeciliği Yönünden Analizi-Ankara Bölge Birliği Örneği" konulu çalışmasında, Türkiye Tarım Kredi Kooperatiflerinin, kooperatif işletmeciliği yönünden analizini yapmıştır. Tarım Kredi Kooperatiflerinin yeniden yapılandırılması ve geleceğe yönelik kooperatif işletme stratejileri ve politikalarına ilişkin önerilerde bulunulmuştur. Araştırma sonucunda kooperatiflerin yıllık faaliyet giderlerinin giderek arttığı, incelenen ortak işletmelerin ortalama işletme arazisi genişliğinin 228,96 da, işletmeler ortalaması olarak tarımsal gelirin ise 8.462.333 milyon TL olduğu tespit edilmiştir. Ortak çiftçilerin %59,79'unun uygulanan kredi sisteminden memnun olmadığı da ortaya konulmuştur.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Bu araştırmanın amacı, Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin ekonomik analizinin yapılması ve kooperatife ortak olan işletmelerin yapısal özellikleri ile ortak-kooperatif ilişkilerinin incelenmesi ve yöneticilerin kooperatif başarısına etkilerinin saptanmasıdır. Bu nedenle araştırma materyalinin büyük bir kısmını, birliğin muhasebe kayıtlarından ve birim kooperatif muhasebecilerinden elde edilen bilgiler ile birim kooperatif Yönetim Kurulu başkanı ve birlikte çalışan sorumlu müdürlerden ve ortaklardan anket yoluyla toplanan veriler oluşturmaktadır.

Köy-Koop Kırklareli Birliğinin kuruluşundan bugüne kadarki geçirmiş olduğu süreçteki faaliyetlerinin tespitine ilişkin bilgiler, Birliğin yönetim kurulu başkanı ve sorumlu müdürlerden sözlü görüşme ile elde edilmiştir. Ayrıca hazırlanan yönetici anket formları ile elde edilen bilgiler çerçevesinde kooperatifteki başarı değerlendirme kriterleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

İşletmelerin ekonomik analizi için gerekli bilgilerin elde edilmesinde anket yöntemi kullanılarak birincil veriler toplanmış, bu verilerden ortak-kooperatif ilişkileri ve kooperatif ortaklarının kooperatif yönetimi ile ilgili eğilimleri ortaya konulmuştur.

İşletme analizine yönelik anket formlarının hazırlanmasında Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü tarafından geliştirilen anket formlarından yararlanılmıştır. Yöneticilere yönelik anket formlarının hazırlanmasında ise, konu ile ilgili yapılan çalışmalarda kullanılan anket formlarından yararlanılmıştır. Böylece hazırlanan anket formları bizzat araştırmacı tarafından karşılıklı görüşme suretiyle doldurulmuştur.

Araştırma yöresinin tarımsal yapı özelliklerinin genel olarak ortaya konulmasında kullanılan veriler ise, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı İl ve İlçe Müdürlükleri, DİE, Ziraat Odaları, Kırklareli Valiliği, Kırklareli Ticaret Odası, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı İl Müdürlüğü dokümanlarından temin edilmiştir. Buna ilave olarak Köy-Koop Kırklareli Birliği'ne ait mali oranların analizinde, konu ile ilgili ulusal ve uluslararası yayınlar ile DPT, Merkez Bankası, Tek-Gıda İş Sendikası istatistik ve yayınlarından geniş ölçüde faydalanılmıştır.

3.2. Yöntem

3.2.1. Kooperatif ortaklarının seçiminde uygulanan yöntem

Bu çalışmada, Köy-Koop Kırklareli Birliği incelenmektedir. Bu incelemeyi yapabilmek için, ortakların kooperatiflerle ilişkilerinin analiz edilmesi gerekmektedir. Zira kooperatif işletmenin faaliyet sonuçlarına ortaklar da etki etmektedir. Böylece örnekleme aşaması, birliğe bağlı kooperatiflerin ve kooperatif ortaklarının seçimi olmak üzere 2 kısımdan oluşmaktadır.

Birliğe bağlı faaliyet gösteren 69 birim kooperatif bulunmaktadır. Zaman ve mali olanakların sınırlı olması gibi nedenlerle kooperatiflerin tamamında çalışma imkanı olmadığından, birliği temsil edebilecek 14 birim kooperatif (%20) gayeli olarak seçilmiştir. Bu seçimde, 69 birim kooperatifin birlik ile yapmış oldukları alış-veriş tutarları ortalamaları esas alınarak, bu ortalamaların %25 altında ve %25 üzerinde işlem hacmi olanlar belirlenmiştir. Seçilen birim kooperatifler; Ataköy, Üsküp, Sütlüce, Kızılıkdere, Ertuğrul, Yeniceköy, Sinanlı, Oklalı, Arizbaba, Çeşmekolu, Ceylanköy, Kayabeyli, Kocahıdır ve Yenibedir Tarımsal Kalkınma Kooperatifleridir.

Kooperatife ortak işletmelerden örnek seçiminde ise, belirlenen 14 birim kooperatifteki tüm ortaklar araştırmanın örnek seçimine temel teşkil edecek popülasyonu oluşturmuştur. Bu popülasyondan 14 birim kooperatife ortak olanların kooperatife teslim ettikleri süt değerleri esas alınarak örnekleme yapılmıştır ve ortakların kooperatife teslim ettikleri süt değerlerine göre frekans tablosu ve dağılım grafiği yardımıyla ana kitleyi oluşturan ortaklar (I.grup) 100.000.000 - 4.000.000.000 TL

ve (II.grup) 4.000.000.000 TL tutardan fazla süt teslim edenler olmak üzere 2 tabakaya ayrılmışlardır.

Tesadüfi tabakalı örnekleme yöntemi ile anket uygulanacak örnek ortak işletme sayısının belirlenmesinde Neyman yöntemi kullanılmıştır (Yamane 1967).

$$n = \frac{(\sum N_h S_h)^2}{N^2 D^2 + \sum N_h S_h^2}$$

Formülde;

n = örnek hacmi

N= Ana kitleye ait varyant sayısı

Nh= h. Tabakadaki varyant sayısı

S_h^2 = h. tabakanın varyansı

D= Düzeltme faktörü veya kitle ortalamasından müsaade edilen hata miktarını göstermekte olup

$D = \frac{E}{t}$ dir. Araştırmada %90 güven sınırı öngörüldüğünden, tablo değeri 1,645 olarak alınmıştır.

Yukarıdaki formüle göre yapılan hesaplamalar sonucunda ana kitleyi temsil edebilecek örnek hacmi 118 olarak tespit edilmiş ve bunlar gruplara ayrılarak birinci gruptan 108, ikinci gruptan ise 10 işletme incelemeye alınmıştır. Örneğe çıkan kooperatif ortağı işletmelerin birim kooperatiflere göre dağılımı Çizelge 3.1'de verilmiştir.

Gruplardan alınacak işletme sayısı saptandıktan sonra, hangi ortaklarla görüşüleceği ise yerel alanda kooperatif ortağı olan işletmelerden tamamen tesadüfi olarak tespit edilmiştir. Ayrıca örnek hacminin %25'i kadar yedek ortak işletme belirlenerek köylerde anket uygulanacak ortak bulunmadığında veya bilgi vermekten çekinen ortak olduğunda bu yedekte yer alan ortak işletmelerden veri toplanmıştır.

Yönetim başarısı ve yöneticilerin sosyo-ekonomik özelliklerini ortaya koymak için seçilen 14 birim kooperatif ve bir birlik yöneticisine olmak üzere 15 yönetici anketi uygulanmıştır.

Çizelge 3.1 Örneğe seçilen kooperatifler ve kooperatif ortaklarının kooperatiflere dağılımı

No	Kooperatif	Süt Tutarı (Bin TL)(2002)	Oran %	Örnek Sayısı	Gruplara Dağılımı	
					I.grup	II.grup
1	Ataköy	141.765.729	7,62	9	8	1
2	Üsküp	279.286.608	15,00	18	16	2
3	Sütlüce	248.452.970	13,35	16	15	1
4	Kızılıkdere	117.108.070	6,29	7	6	1
5	Ertuğrul	293.065.785	15,74	19	17	2
6	Yeniceköy	165.359.742	8,88	10	9	1
7	Sinanlı	39.495.864	2,12	2	2	0
8	Oklalı	94.964.916	5,10	6	6	0
9	Arizbaba	83.171.478	4,47	5	5	0
10	Çeşmekolu	75.310.389	4,05	5	5	0
11	Ceylanköy	119.075.804	6,40	8	7	1
12	Kayabeyli	45.713.535	2,46	3	3	0
13	Kocahıdır	89.048.377	4,78	6	5	1
14	Yenibedir	69.509.382	3,73	4	4	0
	Toplam	1.861.328.649	100,00	118	108	10

3.2.2.Kooperatif ortaklarına yönelik anket sorularının ve sonuçlarının değerlendirilmesinde uygulanan yöntem

Anketler Mayıs 2002 tarihinde uygulanmış ve ortaklardan 2000-2001 üretim dönemine ait veriler toplanmaya çalışılmıştır. Ortak anketleri iki kısımdan oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde, işletmeci ve işletmesi hakkında genel bilgiler ve işletmenin faaliyetini tespit etmeye yönelik sorular yer almaktadır. Bu kapsamda; işletme sahibinin yaşı, eğitim durumu, işletmelerin nüfus ve işgücü durumları, süt sığırcılığı ile ilgili sermaye varlığı, işletmenin borçları, üretim faaliyetine ilişkin fiziki ve mali verilerine ait bölümler bulunmaktadır.

Anketin ikinci bölümünde ise kooperatif ortağı üreticilerin kooperatif ortak ilişkilerinin tespitine yönelik sorular bulunmaktadır. Bu sorulara ilişkin olarak elde edilen bilgiler kodlanmak suretiyle kod planlarına dökülmüş ve bu veriler bilgisayar ortamına aktarılarak analiz edilmiştir. Anket sonuçları oran ve yüzdeler olarak yorumlanmış ve araştırmada sınanan hipotezler ise istatistiksel yönden g istatistiği¹ kullanılarak test edilmiştir.

İncelenen işletmelerin çoğunda hayvansal üretim faaliyeti yanında bitkisel üretim faaliyetleri de yer almaktadır. Ancak bu araştırmada Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin faaliyet alanı süt işleme ve pazarlaması olduğundan, kooperatife ortak üreticilerin sadece süt sığırcılığı üretim faaliyetine ilişkin fiziki ve mali verileri esas alınmış, diğer faaliyetleri değerlendirme dışında tutulmuştur. Böylece söz konusu işletmelerde hayvansal üretime ait sermaye yapısı ve yıllık faaliyet sonuçları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Analiz aşamasında, sadece süt sığırcılığı üretim faaliyeti değerlendirmeye alındığından, bu üretim faaliyetine ait genel masraflar, süt sığırcılığı faaliyetinin işletmenin toplam gayri safi hasıla içindeki payı dikkate alınarak hesaplanmıştır.

Kooperatife ortak işletmelerin nüfus, yaş, cinsiyet ve eğitim durumları tespit edilmiş ve aile işgücü durumu ile işletmede çalışan yabancı işgücü, erkek işgücü birimi cinsinden hesaplanmıştır. Aile işgücü varlığının EİB cinsinden ifadesinde aşağıdaki tabloda verilen katsayılar kullanılmıştır (Çizelge 3.2).

Çizelge 3.2.Ortak işletmedeki işgücü varlığını EİB'ne çevirmede kullanılan katsayılar (Erkuş vd 1995)

Yaş Grupları	Katsayılar	
	Erkek	Kadın
0-6	-	-
7-14	0,50	0,50
15-49	1,00	0,75
50- +	0,75	0,50

Ortak işletmelerin arazi varlıkları ve arazi tasarruf şekilleri de (mülk arazi, kiracılık ve ortaklıkla işleme) tespit edilmiştir. Süt sığırcılığı faaliyetleri ile ilgili sermaye unsurlarının tespitinde, yıl sonu değerleri esas alınmıştır. Bina değerleri belirlenirken, yeniler inşa maliyetleri üzerinden, eskiler ise birikmiş amortismanları inşa maliyetlerinden çıkarılarak hesaplanmıştır. Alet ve makine değerlerinde aynı yol izlenerek; yenilerde satın alma fiyatı, eskiler ise yeni değerlerinden birikmiş amortismanları çıkarılarak bulunmuştur. Hayvanlar, alım-satım değeri üzerinden kıymetlendirilmiştir. Yemler, çiftlik avlusu fiyatlarına göre borç ile alacaklar ise, üreticilerin beyanları esas alınarak belirlenmiştir (Erkuş vd 1995).

¹ g İstatistiği, gözlenen frekanslarla, beklenenler arasındaki farkların önceden belirlenen bir yanılma ihtimali ile tesadüften ileri gelip gelmediğini ortaya koymak için yapılır (Düzgüneş vd 1993).

Gayri safi üretim değeri, üretilen süt miktarı, gübre geliri ve prodüktif demirbaş kıymet artışından (PDKA) oluşmaktadır.

PDKA hesaplamak için; doğum, ölüm, çağ değiştirme, hayvan alım, satım ve kesimleriyle ilgili sürü hareketleri dikkate alınmıştır. Suni fiyat artışı etkisinin kaldırılması için yıl içindeki hayvan varlığı ve hareketler dönem sonu fiyatları üzerinden değerlendirilmiştir. PDKA'nın hesaplanmasında;

PDKA = [(Dönem sonu sürü değeri + Satılan hayvanların değeri + Kesilen Hayvanların değeri) - (Dönem başı sürü değeri+Satın alınan hayvan değeri)]

formülü kullanılmıştır (Kıral vd 1999).

1 kg süt maliyetinin hesaplanmasında, üretim masrafları olarak aşağıda sıralanan giderler dikkate alınmıştır (Erkuş vd 1995,Kıral vd 1999).

Değişen Masraflar

1. Yem Masrafları
2. İşçilik Masrafları (Geçici)
3. Su Masrafları
4. Veteriner Ücreti
5. Aşı-İlaç Masrafları
6. Aydınlatma Masrafı
7. Hayvan hayat sigortası
8. Dezenfeksiyon Masrafları
9. Aşım Masrafı
10. Pazarlama Masrafı
11. Süt Sağım Makinası Değişen M.
12. Yem Kırma Mak. Deği.M.

Sabit Masraflar

1. İşçilik Ücreti (Daimi)
2. Bina Amortismanı
3. Bina Sermayesi Faizi
4. Bina Tamir-Bakım masrafı
5. Makine Amortismanı
6. Makine Sermayesi Faizi
7. Süt Sığırı Amortismanı
8. Süt Sığırı Sermayesi Faizi
9. Genel İdare Gideri (Masraflar Toplamı (MT) x %3)

Alet ve makine masrafları; süt hayvancılığında kullanılan traktör ve römorku, ahırda kullanılan el arabası, sağım makinesi, süt güğümü, kürek, dirgen, kova ve süpürge ile ilgilidir. Amortisman masrafı, traktör ve römorku, süt sağım makinesi, el arabası, ve süt güğümü için hesaplanmıştır. Amortisman hesaplamada, alet ve makinelerin yeni değerleri üzerinden traktör ve römorku için %10, süt sağım makinesi için %5, el arabası için %20 ve süt güğümü için %20 oranları kullanılmıştır (Erkuş vd 1995). Alet makine sermayesi faizi, bunların üretim dönemi sonundaki değerlerinin yarısı üzerinden %5'lik faiz oranı uygulanarak belirlenmiştir (Erkuş vd 1995)

Binalar için amortisman hesabında; briket, betonarme ve taş binalarda %2, ahşap binalarda %3 ve kerpiç binalarda ise %4 oranları, binaların bugünkü değerlerine uygulanmıştır (Erkuş vd 1995). Bina sermayesi faizi ise, binaların dönem sonunda yeniden inşa maliyet bedelinin yarısı üzerinden %5'lik faiz uygulanarak bulunmuştur. (Erkuş vd 1996).

Binaların tamir bakım masraflarının hesaplanmasında, bina değerinin %1,5'i esas alınmıştır (Erkuş vd 1995).

Süt sığırı sermayesi faizi hesaplaması, aşağıdaki formülle yapılmıştır. (Kıral vd 1999).

$$\text{Faiz Masrafı} = \left[\frac{\text{Damızlık Değer} - \text{Kasaplık Değer}}{2} + \text{Kasaplık Değer} \right] \times \text{Faiz Oranı}$$

Sığırların değerleri yıl sonu fiyatları ile belirlendiğinden enflasyon etkisi ortadan kaldırılarak faiz oranı %5 olarak alınmıştır (Erkuş vd 1995).

Genel idare giderleri değişken masraflar toplamının %3'ü alınarak bulunmuştur (Kıral vd 1999).

İncelenen işletmelerin bütünü değil sadece süt sığırcılığı üretim faaliyetleri incelendiğinden, gayri safi üretim değerinden üretim masraflarının çıkarılması sonucu net kâr elde edilmiştir (Erkuş, vd 1995, İnan 1998).

Ekonomik ve mali rantabilitenin hesaplanmasında ise aşağıdaki formüller kullanılmıştır (Erkuş vd 1995):

$$\text{Ekonomik Rantabilite(\%)} = \frac{\text{Net Kâr} + \text{yabancı sermaye faizi}}{\text{Aktif Sermaye}} \times 100$$

$$\text{Mali Rantabilite(\%)} = \frac{\text{Net Kâr}}{\text{Öz Sermaye}} \times 100$$

Süt hayvancılığı ile ilgili sonuçlar süt sığırı başına ve büyük baş hayvan birimine (BBHB) düşen değerler olarak verilmiştir. BBHB ye çevirmede kullanılan katsayılar Çizelge 3.3'te verilmiştir.

Çizelge 3.3. İncelenen süt sığırcılığı işletmelerinde bulunan hayvanların BBHB.'ne çevrilmesinde kullanılan katsayılar (Erkuş vd 1995)

Hayvan Nevi	Katsayı
Boğa	1,40
İnek	1,00
Düve	0,70
Dana	0,50
Buzağı	0,20

3.2.3.Köy-Koop Kırklareli Birliği ve birim kooperatiflere ait dokümanların analizinde ve yönetici anketlerinin değerlendirilmesinde uygulanan yöntem

Köy-Koop Kırklareli birliğinin mali analizinin yapılması için gerekli bilgiler; muhasebe kayıtlarından, kooperatif dosyalarından, kooperatif bilançolarından ve yıllık faaliyet raporlarından elde edilen bilgiler ile yöneticiler ve birim kooperatif muhasebecilerinden sağlanan bilgilerden oluşmaktadır.

Sağlanan bu bilgilerin doğru ve güvenilir olması son derece önemlidir. Zira muhasebecilerin icra ettikleri işlerin sonucu sadece işletmeyi değil üçüncü kişileri de etkilemektedir. Bu nedenle deneyimli ve kendi sektöründe çalışmış meslek mensuplarınca bu bilgilerin kayda aktarılması verilerin sağlıklı olarak analiz edilebilmesi için önem taşımaktadır (Bayazıtlı ve Koçak 2002).

Köy-Koop Kırklareli Birliği'nden sağlanan bilançolar ve gelir tablolarının analizinde, dikey, yatay (yüzde yöntemi) ve oran analizi teknikleri kullanılmıştır. Finansal analiz; işletmenin birbirini izleyen dönemlerine ilişkin finansal tablolarında yer alan kalemleri incelenerek göstermiş oldukları eğilimlerin saptanmasıdır (Yalkın 1988, Akgüç 1995, Akdoğan ve Tenker 1998).

Araştırma kapsamında Köy-Koop Kırklareli Birliği, içinde bulunulan dönemle, geçmiş dönemlerine ilişkin finansal tablolar karşılaştırılarak incelenmiş ve zaman içinde birlik ve birim kooperatiflerin göstermiş oldukları değişim saptanmıştır. Bilanço ve gelir tablolarından anlamlı sonuçlar çıkartılabilmesi ve bu sonuçların yorumlanabilmesi için en az 3 yıllık değerlerin kullanılmasının gerekli olduğu bildirilmektedir (Yalkın 1988, Bülbül 1997). Bu nedenle birliğe ait 1992-2001 dönemini kapsayan temel mali tablolar (bilanço, gelir tablosu vd), yıllık faaliyet raporları ve elde edilen diğer dokümanlar genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri doğrultusunda yeniden gözden geçirilmiştir. 1998 yılından sonra uygulamasına geçilen "Tek Düzen Hesap Planı" uygulaması nedeniyle, 1992-1997 dönemine ait muhasebe kayıtları eski hesap planı çerçevesinde hazırlandığından hesap isimleri arası farklılıkların doğacağı (örneğin gelir tablosunda yer alan "finansman giderleri" hesabında yer alan rakamın 1991-1997 döneminde "Satışların Maliyeti" hesabı içinde değerlendirileceği gibi) ve sonuçların da yanlış yorumlara sebebiyet vereceği endişesiyle, temel mali tablolar standart bir yapıya kavuşturulduktan sonra, kayıtlardan elde edilen bilgiler cari değerlerle analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Yapılan analizler, daha önce yapılmış çalışmaların sonuçları ile karşılaştırılmış, birlikte benzer anlamda faaliyet gösteren işletmeler karşısındaki durumu ortaya konulmuştur. Belirli özellikleri taşıyacak biçimde düzenlenen finansal tablolar, çeşitli göstergeler, ölçüler kullanılarak veya karşılaştırmalar yapmak suretiyle analiz edilmiş ve işletmenin finansal durumu, kârlılığı, verimliliği gibi konuları değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada aşağıdaki analiz teknikleri uygulanmıştır:

Karşılaştırmalı Tablolar Analizi (Yatay Analiz): Bir işletmenin iki veya daha fazla dönemlerine ilişkin finansal tablolarının birbirini izleyen dönemler bakımından karşılaştırılmalı olarak düzenlenmesi ve bu tablolarda yer alan kalemlerin zaman içinde göstermiş olduğu değişikliklerin incelenerek değerlendirilmesidir (Yalkın 1988, Akdoğan ve Tenker 1997). Bu analizde beklenen yararın sağlanabilmesi için karşılaştırmada dikkate alınan dönemlerin aynı uzunlukta olması, kullanılan bilgilerin muhasebenin genel kabul görmüş ilkelerine uygun olması gerekmektedir.

Yüzde Yöntemi İle Analiz (Dikey Analiz) : Finansal tablolarda yer alan her kalem aynı tabloda yer alan belirli bir kalemlerle veya toplam kısmına oranlanmakta ve bulunan yüzde oranlara göre ifade edilmektedir. Başka bir ifade ile finansal tablolarda yer alan her kalemin küme toplamı içindeki oranı hesaplanmaktadır. Enflasyonun yüksek olduğu ülkelerde mali tabloların bu yöntemle analizi ve yorumu sağlıklı ve güvenilir sonuçlar elde edilmesine imkan sağlamaktadır (Yalkın 1988, Akdoğan ve Tenker 1997). Dikey yüzdelerle bir bilançonun ifade edilmesinin amacı, aktif ve pasif

toplamlarının 100 kabul edilerek her aktif kalemin aktif toplamına ve her pasif kaleminde pasif toplamına olan oranı hesaplanmaktadır (Aras 1988, Akgüç 1995).

Oran Analizi : Finansal tablolar analizinde kullanılan en yaygın yöntemlerden birisi de oran yöntemi ile analiz tekniğidir. Bu yöntemde, hesap veya hesap grupları arasında matematiksel ilişkiler kurulmak suretiyle, işletmenin ekonomik ve finansal yapısı ile kârlılık, çalışma durumu hakkında bir yargıya ulaşılmaya çalışılmaktadır (Yalkın 1988, Akdoğan ve Tenker 1997). Oran analizi işletmenin borç ödeme gücünü, aktiflerin verimliliğini ve yabancı kaynak kullanım durumunu ve kârlılığını ölçmektedir. Oran analiz tekniği işletmenin mali durumunu ve faaliyet sonuçlarını kendi içerisinde incelemeye yaradığı gibi, sonuçlarının incelenen dönemde yıllar itibarıyla de karşılaştırmasını sağlamaktadır. Aynı benzer sektörlerdeki diğer işletmelerin sonuçları ile de karşılaştırma imkanı sağlamaktadır (Çömlekçi vd 1995).

Birliğin 1992-2001 yıllarını kapsayan temel mali tabloları (ayrıntılı bilanço, gelir tabloları vb.) standart bir yapıya kavuşturulduktan sonra, kayıtlardan elde edilen bilgiler cari ve reel değerler ile analiz edilerek yorumlanmıştır. Kooperatif işletmelere ait temel mali tablo kalemlerinin, reel değerlerini görmek ve sağlıklı bir karşılaştırma yapabilmek amacıyla 1987 yılı Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (TEFE) esas alınarak yeniden belirlenmiştir.

Reel değerlerin belirlenmesinde kullanılan deflatör katsayıları Çizelge 3.4'de verilmiştir.

Çizelge 3.4. Reel değerlerin belirlenmesinde kullanılan TEFE ve Deflatörler (Anonim 2003a)

YILLAR	1987=100	DEFLATÖR 1992 fiyatlarıyla
1987	100,0	
1988	170,5	
1989	279,5	
1990	425,7	
1991	661,4	
1992	1.072,0	1,0000000
1993	1.698,0	0,6313281
1994	3.746,9	0,2860991
1995	7.064,7	0,1517384
1996	12.263,6	0,0874120
1997	22.294,1	0,0480840
1998	38.308,3	0,0279831
1999	58.635,2	0,0182823
2000	88.797,7	0,0120722
2001	143.517,5	0,0074694

Yöneticilerin başarılarının değerlendirilmesinde çağdaş başarı yöntemlerinden biri olan ve kooperatif işletmelerinde çoğunlukla tercih edilerek kullanılan amaca göre başarı değerlendirme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde birliğin ve birim kooperatifin amaçları genel kurul raporlarından tespit edilmiş ve bu amaca ulaşma derecelerine göre başarı değerlendirmesi yapılmıştır.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Araştırma Bölgesi Hakkında Genel Bilgiler

4.1.1. Doğal durum

Marmara Bölgesinin Istranca (Yıldız) Dağları ve Ergene Ovası bölümleri üzerinde yer alan Kırklareli; kuzeyinde Bulgaristan, kuzeydoğusunda Karadeniz, güneydoğusunda İstanbul, güneyinde Tekirdağ ve batısında Edirne ile çevrilmiştir. İl, 41°-14' ve 42° 00' kuzey enlemleri ile 26° 53' ve 23° 13' derece doğu boylamları arasında yer almaktadır. Yüzölçümü 6.550 km² dir. Kırklareli ilinin, Bulgaristan'la 180 kilometre kara, Karadeniz'le 60 kilometre deniz sınırı bulunmaktadır.

Kırklareli ili denizden 203 metre yükseklikte, kuzey ve doğusu dağlık ve ormanlık diğer bölümü genelde düzlük arazidir. Kırklareli ilinin doğu ve kuzeydoğusunda Marmara bölgesinin önemli yükseltilerinden olan Istranca (Yıldız) dağları uzanmakta, güney kesimlerinde ise Ergene vadisine inen az eğimli ovalar bulunmaktadır. Kırklareli Demirköy arasında 1000 metre yüksekliği geçen dağlar bulunmaktadır. Önemli yükseklikleri Mahya Tepesi 1031 m, Karatepe 473 m, Çavuştepe 730 m'dir (Anonim 1998a).

4.1.2. Coğrafi durum

Kırklareli yer altı ve yerüstü su kaynakları açısından zengindir. Başlıca akarsuları Ergene Nehri ve Rezve Deresidir. Bitki örtüsü olarak ormanlık ve step özelliği göstermektedir. Ergene nehri bölgenin başlıca akarsularından olup su toplama havzası 11.100 km² dir. Meriç nehrine döküldüğü yere kadarki uzunluğu 200 km'dir.

Kırklareli ilinin gölleri Istrancaların doğusunda, İğneada çevresinde toplanmıştır. Bu göller, Erikli, Mert, Saka, Hamam ve Pedina'dır.

Kırklareli ilinde yedi çeşit toprak grubu bulunduğu Tarım ve Köyişleri Bakanlığı "Atatürk Topraksu Araştırma Enstitüsü" tarafından saptanmıştır. Kırklareli ili topraklarının %52'si kalkersiz kahverengi orman toprakları, %21'i Kalkersiz kahverengi topraklar, %15'i vertisel topraklar, %5'i allüviyal topraklar, %5'i kahverengi orman toprakları, %1'i kolüviyal topraklar, %1'i ise çıplak kaya, kıyı kumulları, su yüzeyleri ve meskun arazilerden oluşmaktadır (Bilgi 1998).

Kırklareli ilinin toprakları genelde yumuşak kalkerli (kireç, taşlı, kil ve kille karışık kireçli) humuslu ve kumlu topraklardır. Kırklareli ilindeki barajlar Kayalı Barajı ve Kırklareli Barajı'dır.

4.1.3. İklim ve bitki örtüsü

Kırklareli ilinde başlıca bitki örtüsü, ormanlık ve step özelliği göstermektedir. Kırklareli ilinde Karadeniz'e yaklaştıkça Karadeniz iklimi, kuzeyden ve doğudan Istrancalarla çevrili Ergene Havzasında ise karasal iklim hakimdir. Kırklareli iline ait detaylı iklim verileri Çizelge 4.1 'de verilmiştir.

Çizelge 4.1. Kırklareli ilinin çeşitli göstergelerle iklim durumu (Anonim 2002c)

Meteorolojik Parametreler	Yıllık Ortalama Değerler
Ortalama Sıcaklık (°C)	14,4
En Yüksek Sıcaklık (°C)	37,5
En Düşük Sıcaklık (°C)	-8,7
Ortalama Toplam Yağış (mm)	329,1
Ortalama Rüzgar Hızı (m/s)	1,1
Ortalama Karla Örtülü Gün Sayısı	20
Ortalama Sisli Gün Sayısı	12
Kırağılı Gün Sayısı	17
İlk Don Tarihi	10 Ekim
Son Don Tarihi	10 Nisan

2001 yılında ölçülen meteorolojik değerlere göre Kırklareli ilinde en soğuk gün olarak 18 Aralık - 8,7°C, en sıcak gün olarak 16 Temmuz 37,5°C olarak tespit edilmiştir. 2001 yılı verilerine göre en fazla yağışı Aralık ayında 59,6 mm olarak saptanmıştır. 2001 yılında ortalama sıcaklık 14,4 °C, yıllık yağış miktarı da 329,1 mm olarak bulunmuştur. Kırklareli ilinde sisli gün sayısı 12, kırağılı gün sayısı da 17'dir (Çizelge 4.1).

4.1.4.Nüfus durumu

Kırklareli ilinin 1990 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre toplam nüfusu 309.512 olup, km²'ye 47 kişi düşmektedir. 2000 yılında ise nüfus 328.461 olmuş ve km² ye düşen nüfus miktarı 50 ye yükselmiştir (Anonim 2002b). İlin Türkiye ve Marmara Bölgesi içindeki nüfus durumu Çizelge 4.2'de görülmektedir. Kırklareli ili 1990 yılında Türkiye nüfusunun %0,55'ini, 2000 yılında %0,58'ini oluşturmuştur. İl nüfusu 1990-2000 yılları arasında %26.5 oranında artış göstermiştir (Çizelge 4.2).

Çizelge 4.2. Nüfus bakımından Kırklareli ilinin Türkiye ve Marmara Bölgesi içindeki yeri (Anonim 2002b)

	Nüfus Miktarı (Kişi)		Şehir ve Köylü Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı %	
	1990	2000	1990	2000
TÜRKİYE				
Şehir Nüfusu	33.656.275	44.006.274	59,60	64,90
Köylü Nüfusu	22.816.760	23.797.653	40,40	35,10
Toplam	56.473.035	67.803.927	100,00	100,00
Nüfus Yoğunluğu (km ²)	73	88	-	-
MARMARA BÖLGESİ				
Şehir Nüfusu	10.350.307	13.730.962	77,85	79,07
Köylü Nüfusu	2.945.571	3.634.065	22,15	20,93
Toplam	13.295.878	17.365.027	100,00	100,00
Türkiye Nüfusuna Oranı (%)	24	31	-	-
Nüfus Yoğunluğu (km ²)	204	267	-	-
KIRKLARELİ				
Şehir Nüfusu	149.532	189.202	48,31	57,60
Köylü Nüfusu	159.980	139.259	51,69	42,40
Toplam	309.512	328.461	100,00	100,00
Türkiye Nüfusuna Oranı (%)	0,55	0,58	-	-
Nüfus Yoğunluğu (km ²)	47	50	-	-

Kırkırelili ilinde yıllık nüfus artış oranı binde 5,94'dir. Nüfus artış hızı şehirde binde 23,52 iken, köylü nüfus için binde -13,87'dir. 1990 yılında toplam nüfusun; %48,31'ini şehir nüfusu, %51,69'unu köy nüfusu meydana getirirken, bu oranlar 2000 yılı itibariyle sırasıyla %57,60 ve %42,40 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 4.2). Kırkırelili ilinde sanayinin gelişmesine paralel olarak şehir nüfusu giderek artmış, köyden kente göç sonucunda kırsal kesimdeki nüfusun oranı düşmüştür.

4.1.5. Eğitim ve kültür

Kırkırelili tarih öncesi konum itibariyle dikkat çeken pek çok antik yerleşim merkezine sahip bir il'dir. Buzul çağı sonlarında uzunca bir süre sular altında kaldığı anlaşılan Kırkırelili ve civarında insana dair ilk kayıtlı belgeler neolitik dönem özelliklerini vermektedir. Bir geçiş bölgesi olması nedeniyle Roma ve Bizans dönemlerinde pek çok istilalara uğramış, bu süreler zarfında Kırkırelili'nde zengin bir kültür altyapısı oluşmuştur. Bunun sonucunda ilde tarihi cami, hamam, şehitlik, çeşme, köprü ve türbeler yer almaktadır. İl'de 1 adet müze ve 12 adet halk kütüphanesi de bulunmaktadır (Çizelge 4.3).

Çizelge 4.3. Kırkırelili ili eğitim ve öğretim durumu (2000-2001) (Anonim 1998c)

Eğitim Kurumu	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
İlköğretim Okulu	195	18.415	1.056
Lise	13	4.086	262
Meslek Lisesi	23	5.730	494
Yüksek okul	4	1.907	28
Fakülte	1		
Toplam	236	30.138	1.840

Kırkırelili'nde 195 ilköğretim okulu, 13 lise, 23 meslek lisesi, 5 adet de yüksek okul bulunmaktadır. Bu okullarda okuyan toplam öğrenci sayısı 30.138 ve okullarda eğitim veren kadrolu öğretmen, öğretim elemanı ve öğretim üyesi sayısı ise 1.840'dır.

Çizelge 4.4. Kırkırelili ili okul gruplarına göre okullaşma oranları (%) (Anonim 1998c)

Eğitim Kurumu	Okullaşma Oranı (%)		
	Türkiye	Marmara	Kırkırelili
İlkokul	89,03	105,02	97,19
Lise	38,72	47,58	64,08
Yükseköğretim	22,87	16,74	5,50

Kırkırelili ili eğitim açısından incelendiğinde, okullaşma oranı² bakımından Türkiye geneline göre oldukça iyi seviyededir. Okul gruplarına göre okullaşma oranlarına bakıldığında; ilkokullarda %97,19'luk bir okullaşma oranına sahip olan Kırkırelili ilinin %89,03'lük bir orana sahip olan Türkiye genelinin üzerinde olmasına karşın, %105,02'lik bir orana sahip olan Marmara Bölgesi genelinin altında olduğu görülmektedir. Kırkırelili ilinde liseler için okullaşma oranı %38,72 ile Türkiye geneli ve Marmara ortalamasının üzerindedir. Ancak ilkokul ve lise deki bu yüksek okullaşma oranlarına karşın Kırkırelili ilinde yükseköğretim için bu oranın %5,50 ile Türkiye ve

² Okullaşma oran (%); İlkokul, ortaokul, lise ve yükseköğretimdeki öğrenci sayılarının, ilkokul, ortaokul, lise ve yükseköğretime denk gelen yaş grubundaki nüfusa bölünmesiyle bulunmuştur (Anonim 1998a).

Marmara Bölgesi genelinin oldukça altında olduğu görülmektedir (Çizelge 4.4). Kırklareli ilinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı toplam nüfus içinde %12,06 olup, Türkiye ortalaması olan %19,50'nin altındadır (Anonim 1998a).

4.1.6. Ekonomik Durum

4.1.6.1. Tarımsal yapı

4.1.6.1.1. Arazi varlığı ve kullanımı

Kırklareli ilinin yüzölçümü 655.000 hektardır ve bu alan içinde, tarım arazisi 268.311 hektar ile il yüzölçümünün %40,96'lık kısmını oluşturmaktadır. Toplam arazi varlığının; %36,54'ü orman ve fundalık, %11,28'i çayır ve mera, %11,22'i ise tarım dışı alanlardan oluşmaktadır (Çizelge 4.5). Toplam sulanan alan 44.667 ha ile toplam tarım arazisinin %16,65'ni oluşturmaktadır (Anonim 2002d).

Çizelge 4.5. Kırklareli ili arazi varlığı ve kullanımı (Anonim 2002d)

Arazi Çeşidi	Miktar (ha)	Oran (%)
Tarım Alanı	268.311	40.96
Orman ve Fundalık	239.350	36,54
Çayır ve Mera	73.853	11,28
Tarım Dışı Alan	73.486	11,22
Toplam	655.000	100,00

Kırklareli ilinde kendi arazisini işleyen işletmelerin oranı %97,93'dür. Kiracılık ve ortaklıkla tarımsal faaliyet yapan işletmelerin oranı ise sırasıyla %1,18 ve %0,89'dur (Çizelge 4.6).

Çizelge 4.6. Kırklareli ili arazi tasarruf durumu (Anonim 1998a)

Arazi Tasarruf Durumu	İşletme Sayısı	Oran (%)
Mülk Arazi	33.994	97,93
Kiracılık	409	1,18
Ortakçılık	310	0,89
Toplam	34.713	100,00

İlde işletme başına düşen ortalama arazi genişliği 64 da olup, Türkiye genelinde 57 da olan ortalama tarımsal işletme büyüklüğüne benzer bir yapı göstermektedir.

Kırklareli'nde 50 da ve daha küçük işletme arazisine sahip işletmelerin toplam işletme sayısına oranı %55,33 olup, bunlar toplam tarım arazisinin %20,22'sini işlemektedirler. Bu nedenle Kırklareli ilinde küçük aile işletmeciliği hakimdir. 100 dekardan daha büyük işletme sayısı ise, tarım işletmeleri toplamının %20,15'ini teşkil etmekte ve toplam alanın %50,61'ini işlemektedir (Çizelge 4.7). Türkiye'de ise 50 da ve daha küçük işletme arazisine sahip işletmelerin toplam işletme sayısına oranı % 64,81 olup, bunlar toplam tarım arazisinin % 21,33'ünü işlemektedirler (Anonim 2004).

Çizelge 4.7. Kırklareli ili tarım işletmelerinin büyüklük ve işledikleri alan (Anonim 1998c)

İşletme Büyüklükleri (da)	İşletme Sayısı (Adet)	Oran (%)	İşledikleri Alan (Da)	Oran (%)
Arazisi Olmayan	71	0,20	-	-
0-20	5.610	16,16	62.742	2,34
21-50	13,526	38,97	479.744	17,88
51-100	8,512	24,52	782.811	29,17
101-200	5,204	14,99	881.933	32,87
201 - +	1,790	5,16	475.880	17,74
Toplam	34.713	100,00	2.683.110	100,00

İlde tarım arazisi oldukça parçalı bir yapı göstermektedir. 1-3 adet arasında parçalı işletme arazisine sahip olan işletmelerin toplam işletmeler içindeki oranı %31,33 olup, toplam işletme arazisi içinde %10,52'lik bir pay almaktadır. Parça sayısı 10 ve daha fazla olan işletmelerin oranı %20,06 ve toplam işletme arazisi içindeki payı %36,14'dür (Çizelge 4.8).

Çizelge 4.8. Tarım işletmelerinin parçalılık durumu (Anonim 1998a)

Parçalılık Durumu	İşletme Sayısı	Oran (%)	Parça Sayısı	Oran (%)	Arazi Miktarı (da)	Oran (%)
1-3	10.874	31,33	22.662	10,52	282.288	10,52
4-5	9.677	27,88	44.157	20,50	632.843	23,59
6-9	7.196	20,73	51.486	23,90	798.248	29,75
10-14	4.628	13,33	51.354	23,84	474.732	17,69
15-+	2.338	6,73	45.767	21,24	494.999	18,45
Toplam	34.713	100,00	215.426	100,00	2.683.110	100,00

4.1.6.1.2. Bitkisel Üretim

Kırklareli ilinde başta hububat ve yağlı tohumlar olmak üzere, önemli ölçüde yem bitkileri, baklagil ve sebze yetiştirilmektedir. Yetiştirilen tarım ürünleri arasında ayçiçeği özel bir yer tutmaktadır. Kırklareli ili tarım ürünlerinin ekiliş alanlarının dağılımı Çizelge 4.9'da verilmiştir.

Çizelge 4.9. Kırklareli ilinde yetiştirilen tarım ürünlerinin ekiliş alanları (da) ve oransal dağılımı (%) (Anonim 2002d)

Ürün Grupları	Kapladığı alan (ha)	Oran (%)
Tahıllar	168.542	62,81
Baklagiller	1.335	0,50
Endüstri Bitkileri	1.297	0,48
Yağlı Tohumlar	66.100	24,64
Yumru Bitkiler	2.391	0,89
Yem Bitkileri	9.623	3,59
Meyveler	15,786	5,88
Sebzeler	3.237	1,21
Toplam	268.311	100,00

Toplam tarım alanları içinde yer alan ürün grupları arasında; tahılların kapladığı alan, %62,81'lik bir payla ilk sırayı alırken, bunu %24,64'lük payla yağlı tohumlar izlemektedir. İl'de meyve yetiştiriciliği toplam tarım alanları içinde %5,88'lik bir pay alarak tahıllar ve yağlı tohumlar yetiştiriciliğinden sonra 3. sırayı almaktadır (Çizelge 4.9).

Kırklareli ilinde tarla bitkileri gerek ekiliş yönünden gerekse üretim miktarı yönünden ilk sırada bulunmaktadır. Ekiliş alanı bakımından, birinci sırayı, buğday alırken bunu ayçiçeği, arpa, silajlık mısır, yonca takip etmektedir. Bu ürünlerin ekim alanları, üretim miktarları ve verimleri Çizelge 4.10'da verilmiştir.

İlde ürün verimi; buğday 270 kgda, arpa 318 kgda, ayçiçeği 134 kgda, tütün 222 kgda, şekerpancarı 5.000 kgda ve fiğ ise 397 kgda'dır. Buğday 1.595.380 dekar alanda ekilmekte ve 430.752 ton buğday elde edilmektedir. Yine aynı şekilde 187.800 dekar alanda arpa ekilmekte 59.708 ton arpa elde edilmektedir. Baklagillerden ise nohut 1.800 dekada ekilmekte, 199 ton nohut elde edilmektedir (Çizelge 4.10).

Çizelge 4.10. Kırklareli ili tarla bitkileri ekiliş ve üretimi (Anonim 2002d)

Ürünler	Ekiliş alanı (da)	Üretim (ton)	Verim (kgda)
Buğday	1.595.380	430.752	270
Arpa	187.800	59.708	318
Çavdar	3.620	481	133
Yulaf	43.900	6.830	156
Pirinç	3.250	1.170	360
Mısır (dane)	19.420	10.350	533
Nohut	1.800	199	110
Fasulye	13.050	1.350	103
Ayçiçeği	661.000	88.441	134
Tütün	2.600	576	222
Şekerpancarı	26.150	130.750	5.000
Yonca	34.200	33.050	966
Korunga	1.920	454	236
Fiğ	15.110	5.998	397
Soğan	11.870	18.232	1.536
Patates	11.400	20.702	1.816
Sarımsak	5.720	2.842	497
Silajlık Mısır	44.920	157.770	3.512

Yem bitkileri yetiştiriciliği açısından Kırklareli ilinde 81.040 dekar alanda yonca, korunga, fiğ ve silajlık mısır yetiştiriciliği yapılmıştır. İlde 33.050 ton yonca, 454 ton korunga, 5.998 ton fiğ ve 157.770 ton silajlık mısır üretilmiştir (Çizelge 4.10).

Meyvecilikte özellikle elma ve armut üretimi ön plana çıkmaktadır. Kırklareli'nde meyve veren elma ağacı sayısı 49.460, elma üretimi ise 1.628 ton'dur. Bunu 32.150 ağaç ve 929 ton meyve üretimi ile armut yetiştiriciliği izlemektedir (Çizelge 4.11).

Çizelge 4.11. Kırklareli ile meyve üretimi (Anonim 2002d)

Meyveler	Meyve Veren Ağaç Sayısı (Adet)	Üretim Miktarı (Ton)
Armut	32.150	929
Elma	49.460	1.628
Ayva	12.840	284
Muşmula	830	13

Sebze üretimi miktar açısından da oldukça düşük düzeydedir. Üretilen ürünlerin bir kısmı yerel pazarlarda satılırken bir kısmı da aile içinde tüketilmektedir.

Sebze yetiştiriciliği, Kırklareli ilinde ekim alanı ve üretim yönlerinden son sıralarda gelmektedir. Kırklareli ili, sebze ekiliş alanı bakımından Türkiye’de toplam sebze ekili alanlar içinde ancak %0,45’lik bir paya sahiptir. İlde sebze yetiştiriciliği bakımından ilk sırayı %63,14’lük bir pay ile meyvesi yenen sebzeler alırken, meyvesi yenen sebzeler içinde %28,50’lik pay ile domates ilk sırada yer almaktadır. Ayrıca Kırklareli ilinde karpuz ve lahana (baş) üretimi de ilk sıralarda yer almaktadır. (Anonim 1998a) (Çizelge 4.12).

Çizelge 4.12. Kırklareli ili başlıca sebzelerin üretim durumu

Sebzeler	Üretim Durumu (Ton)
Lahana (baş)	8 977
Marul (göbekli)	206
Marul (kıvırcık)	355
İspanak	1 797
Pırasa	6 607
Fasulye	1 322
Kavun	2 139
Karpuz	17 535
Kabak (sakız)	1 353
Hıyar	1 864
Patlıcan	1 420
Domates	11 571
Biber (dolmalık)	637
Biber (sivri)	1 891
Soğan (taze)	1 439
Havuç	1 870
Turp (kırmızı)	82
Karnabahar	916

4.1.6.1.3. Hayvancılık Faaliyetleri

Kırklareli ilinde hayvancılık faaliyeti gelişmiştir. İlde hayvan sayısı bakımından en büyük payı koyun yetiştiriciliği almakta, bunu sığır yetiştiriciliği ve kıl keçisi yetiştiriciliği izlemektedir. Sığır popülasyonunun %70’i kültür, %27’si melez ve %3’ünde yerli ırk sığırlardan oluşmaktadır (Anonim 2002d).

Kırklareli ili hayvancılığına ilişkin detaylı bilgiler, Çizelge 4.13’de verilmiştir. Kırklareli sığır ve koyun yetiştiriciliği yönünden zengin durumdadır.

Çizelge 4.13. Kırklareli ili hayvan sayısı ve hayvansal ürünler üretim durumu (Anonim 2002d)

Cinsi	Hayvan Sayısı (Başadet)	Hayvansal Ürünler	Üretim Miktarı (Ton)
Sığır	80.414	Süt	169.638
Koyun	172.002	Kırmızı Et	2.665
Kıl Keçisi	47.106	Bal	327.1
Manda	554	Deri (Adet)	17.983
Tavuk	360.740	Kıl-Yapağı	267.32
Arıcılık (Kovan Sayısı)	28.902	Yumurta (Adet)	28.118

İlde 169.638 ton olan süt üretiminin 161.571 tonu süt sgirciliğından elde edilmektedir. 2.665 ton olan et üretiminin ise 2.561 ton'u sığır yetiştiriciliğinden, 100 tonu koyun, 4 ton'u kıl keçi ve oğlağından elde edilmektedir (Anonim 2002d).

4.1.7. Sanayi ve hizmetler

Kırkırelili ilinin ekonomik durumu incelendiğinde; sanayi altyapısı ve sanayileşme açısından zengin olduğu söylenebilir.

Marmara Bölgesi imalat sanayi'ndeki işyeri sayısı itibariyle Türkiye'deki toplam işyeri sayısının %53,05'i iken, Kırkırelili ili için bu oran %0,49'dur. Türkiye ekonomisine yapılan katma değer açısından bakılacak olursa, Marmara bölgesi'nin payı %54,91 iken Kırkırelili'ne ilişkin bu oranın %1,06 olduğu görülmüştür. İstihdamın toplam içindeki oranı Marmara Bölgesinde %49,93, Kırkırelili ilinde %0,85'dir (Anonim 1998a).

Babaeski ile Kırkırelili ili arasında kurulan tekstil fabrikalarının sayısı hızla artmaktadır. Kırkırelili merkez ile ile Kızılıcıkdere köyü yakınlarında organize sanayi bölgesinin alt yapısı tamamlanmış ve inşası devam etmektedir. Kırkırelili ilinde 25 adet tekstil, giyim ve deri sanayine ait işyeri bulunmakta, yılda ortalama 1.673 kişi çalışmaktadır. Ayrıca 35 adet gıda, iki ve tütün sanayine ait işyeri bulunmaktadır.

Kırkırelili ili aktif nüfusunun %46,20'si sigortalıdır. Devlete bağlı sosyal güvenlik kuruluşlarından tarım sigortalı nüfusun, toplam sigortalı nüfusa oranı ise %0,12'dir. Kırkırelili ilinde Sosyal Sigortalar Kurumuna 512 erkek, 269 kadın olmak üzere toplam 781 kişi iş bulmak için başvuru yapmış, bunun 421'i erkek ve 186'sı kadın olmak üzere toplam 607 kişi işe yerleştirilmiştir (Anonim 1998c).

Kırkırelili ili sınırları içerisinde 65 km oto yol 351 km devlet yolu, 238 km il yolu bulunmaktadır. Toplam yol ağı 654 km'dir. Ankara'ya 662 km, İstanbul'a 209 km, Edirne'ye 62 ve Tekirdağ'a 118 km uzaklıktadır (Anonim 2002a).

Kırkırelili iline bağlı ile ve köylerde içme suyu ve telefonu olmayan yerleşim yeri bulunmamaktadır.

4.1.8. Kooperatifleşme Durumu

Ülkemizde Trakya Bölgesi ve bu bölgedeki Kırkırelili ili örgütlenme düzeyi bakımından oldukça iyi seviyededir. İlde 33 Tarım Kredi Kooperatifi, 8 Tarım Satış Kooperatifi, 86 Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, 30 Sulama Kooperatifi ve 3 Su rnleri Kooperatifi mevcuttur. Ayrıca 69 Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin ortak olduğu Köy-Koop Kırkırelili Birliği ve merkezi Edirne'de bulunan Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Trakyabirlik)'de il merkezinde faaliyette bulunmaktadır. Toplam Kooperatiflere ortak olan kişi sayısı 132.336'dır (Anonim 2002d). Kırkırelili ilinde ayrıca, 257 konut yapı kooperatifi, 18 Tüketim Kooperatifi, 43 Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifi ve 3 adet Toplu İşyeri Kooperatifi faaliyet göstermektedir (Anonim 2002e). Kırkırelili ili meslek kuruluşları bakımından incelendiğinde 3 Ticaret ve Sanayi Odası, 3 Ticaret Borsası, 1 Ziraat ve 30 Esnaf Odası bulunmaktadır (Anonim 2002e).

4.2. Kırkırelili Köy-Koop Birliğinin Gelişimi ve Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi

4.2.1. Türkiye'de köy kalkınma kooperatiflerinin tarihsel gelişimi ve bugünkü durumu

Köy kalkınma kooperatifleri, ortakların bütün yönlerden kalkınmasını hedef alan çok amaçlı kooperatiflerdendir. Bu çok amaçlı kooperatiflerin genel niteliği, ortakların tek bir amacına yönelik olmayan, birden fazla ihtiyacına hizmet eden kooperatifler olmalarıdır (Mülayim 1999).

Köy Kalkınma Kooperatifleri Türkiye’de ilk olarak 1965 yılında Türk Ticaret Yasasının kooperatif şirketlere ilişkin hükümlerine göre kurulmaya başlamıştır. Daha sonra bu kooperatifler 1969 yılında çıkarılan 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa uyum sağlamışlardır (Mülayim 1999).

Başlangıçta 58 olan kooperatif sayısı 1966’da 558’e, 1975’de 2.270’e, 1974 yılında ise 6.000’e ulaşmıştır. Bu hızlı artışta başlıca rolü 1965 yılında Bakanlıklar ve ilgili kuruluşlar arası koordinasyon komitesince, “Yurt dışına işgücü göndermelerinde kooperatif kuran köylülere öncelik tanınması” projesi oynamıştır. Kooperatif sayısı bu derece yükselirken ortak sayısında 745.000’i bulmuştur. 1989 yılı sonunda kooperatif sayısı 5.275, ortak sayısı 468.810, birlik sayısı ise 63 olarak gerçekleşmiştir. 1989 yılında Köy kalkınma kooperatiflerinin adı değişmiş ve Tarımsal Kalkınma Kooperatifi olmuştur. (Mülayim 1999).

2002 yılı sonu itibari ile Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin sayısı 5.064, ortak sayısı da 724.588’dir. Bu kooperatiflere ait birlik sayısı da 60 olarak gözükmektedir. Bu birliklerin 17 adedi Köy-Kalkınma Kooperatifleri birliğidir (Mülayim 2003). Ayrıca Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri’ne ait 2 merkez birliği, bu merkez birliğine bağlı ortak 22 kooperatif bulunmaktadır. Köy Kalkınma Kooperatifleri’ne ait merkez birliği de kurulmuş bulunmaktadır.

4.2.2. Kırklareli köy kalkınma kooperatifleri (Köy-Koop)

4.2.2.1. Kırklareli KÖY-KOOP’un kuruluş ve gelişimi

Kırklareli KÖY-KOOP 1975 yılında, Kaynarca, Karıncak, Üsküp, Kızılcıkdere, Kocahıdır, Dokuzhöyük ve Kavaklı Köy Kalkınma Kooperatifleri başkanları tarafından anasözleşme imzalanarak kurulmuştur. Kooperatif başkanlarından oluşan kurul 140.000 TL olan taahhüt sermayesinin 35.000 TL’sini ödeyerek, 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu’nun hükümlerine göre Köy-Koop Kırklareli Birliği 1976 yılında ekonomik faaliyetine başlamıştır.

1975 yılında 22 birim kooperatif Köy-Koop Kırklareli Birliğine ortak iken bu sayı hızla artarak 1990 yılında 103’e, 2002 yılında ise 108’e ulaşmıştır. Köy-Koop Kırklareli Birliğine bağlı olan 108 birim kooperatiften bugün sadece 69 birim kooperatif birlik ile faaliyetini sürdürmektedir. Köy-Koop Kırklareli Birliğinin ortak sayısı 12.000 dir. Birliğe üye olan 69 birim kooperatifin 28’inden birlik tarafından süt alımı yapılmakta, 10 birim kooperatiften ise hiç süt alımı yapılmamaktadır (Anonim 2002f).

4.2.2.2. Mevzuat ve hukuki yapısı

Köy-Koop Kırklareli Birliği 1969 yılında çıkarılan 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu hükümlerine göre kurulmuştur. Kooperatifler Kanunu, Türk Ticaret Yasasının “Kooperatif Şirketler” başlıklı onsekiz maddelik bölümünün yerine geçmektedir. 1163 sayılı Kooperatifler yasasının 72. maddesinde “Konuları aynı veya birbirleriyle ilgili nitelikte olan 7 veya daha çok kooperatif tarafından birlikler kurulabileceği anasözleşmede tespit edilir. Bu birlikler kooperatif şeklinde kurulur.” hükmü yer almaktadır. Köy-Koop Kırklareli Birliği’de bu hükme göre kurulmuş bir birliktir.

Birliğin görev ve sorumlulukları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Kooperatifler Kanunu, Madde 70).

1. Kooperatiflerin müşterek menfaatlerini korumak,
2. Amaçlarını gerçekleştirmek için iktisadi faaliyette bulunmak,
3. Faaliyetlerini koordine etmek ve denetlemek,
4. Dış memleketlerle olan münasebetlerini düzenlemek,
5. Kooperatifçiliği geliştirmek ve eğitim yapmak,
6. Kooperatifçilik konularında tavsiyelerde bulunmak,
7. Kooperatif Merkez Birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliğini kurmak.

şeklinde sıralanabilir.

4.2.2.3. Birliğin amaçları ve çalışma konuları

Köy Kalkınma Kooperatiflerinin ana amaçları kuruluş anaszleşmesinde 1163 sayılı yasaya uygun olarak belirtilmiştir. Buna göre birliğin ana amaçları şu şekilde sıralanabilir:

- a. Yerleşim sahasını düzenlemek, çiftçi işletmelerini verimli hale getirmek ve her türlü ürünlerin ve mamllerin pazarlanmasını düzenleyerek kazançlı yola koymak,
- b. Ortakların mesleki ve gerektiğinde tüketim maddeleriyle ilgili ihtiyaçlarını da karşılamak,
- c. Doğal kaynaklardan faydalanılması ve köy sanayinin kurulmasını sağlayan çalışmalara katılmak,
- d. Ortak kooperatiflerin müşterek menfaatlerini koruma amaçlarını gerçekleştirebilmesi için iktisadi faaliyetlerde bulunmak,
- e. Ortak kooperatiflerin çalışmalarını koordine etmek, hesap ve işlemlerini denetleme,
- f. Merkez birliği kurulana kadar dış ülkelerle birim kooperatiflerin ilişkilerini düzenlemek,
- g. Kooperatifçilik konularında tavsiyelerde bulunmak ve rehberlik etmek,

olarak belirtilmiştir.

Köy Kalkınma Kooperatifleri ortakların alım, tüketim, satış, işleme, kredi ve sigorta gibi hizmetleri beraberce ortaklarına sağlama amacını gütmektedir.

Köy-Koop Kırklareli Birliği ortaklarına yem, tarımsal aletler, yedek parça motorin, temel tüketim maddelerini temin etmektedir. Birlik 1976-1980 yılları arasında ortaklarına 700 traktörü uygun fiyatlarla dağıtmıştır. 12 Eylül 1980 sonrası Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin faaliyeti 1988 yılına kadar durdurulmuş olup 1988 yılında faaliyetine Kaynarca, Tozaklı, Eskitaşlı, Turgutbey, Yenibedir, Dğncbaşı, Oklalı kooperatiflerinin gayretiyle yeniden faaliyetine başlamıştır. 1991 yılında ortak kooperatiflerin sütleri topluca pazarlanmaya başlamıştır. 1992 yılında Süt Nakliye İşletmesi ve Köy Pazarlama ağı kurulmuştur. 1993 yılında ücretsiz veterinerlik işletmesi ve akaryakıt işletmesi kurulmuş, ayrıca beyaz peynir ve kaşar peyniri tesisleri faaliyetine başlamıştır. 1994 yılında Poyralı'da 100 da sanayi altyapısı hazır arsa satın alınarak burada Tarımsal İşletmeler Merkezi kurulmuştur. 1993 yılında sertifikalı tohumluk buğday üretimine başlanmıştır. 1995 yılında üretilen buğdaylar için selektör tesisi kurulmuş ve ortaklarına tohum dağıtmaya başlamıştır. Aynı yılda bir süt ve iki akaryakıt tankeri satın alınarak hizmete sokulmuştur.

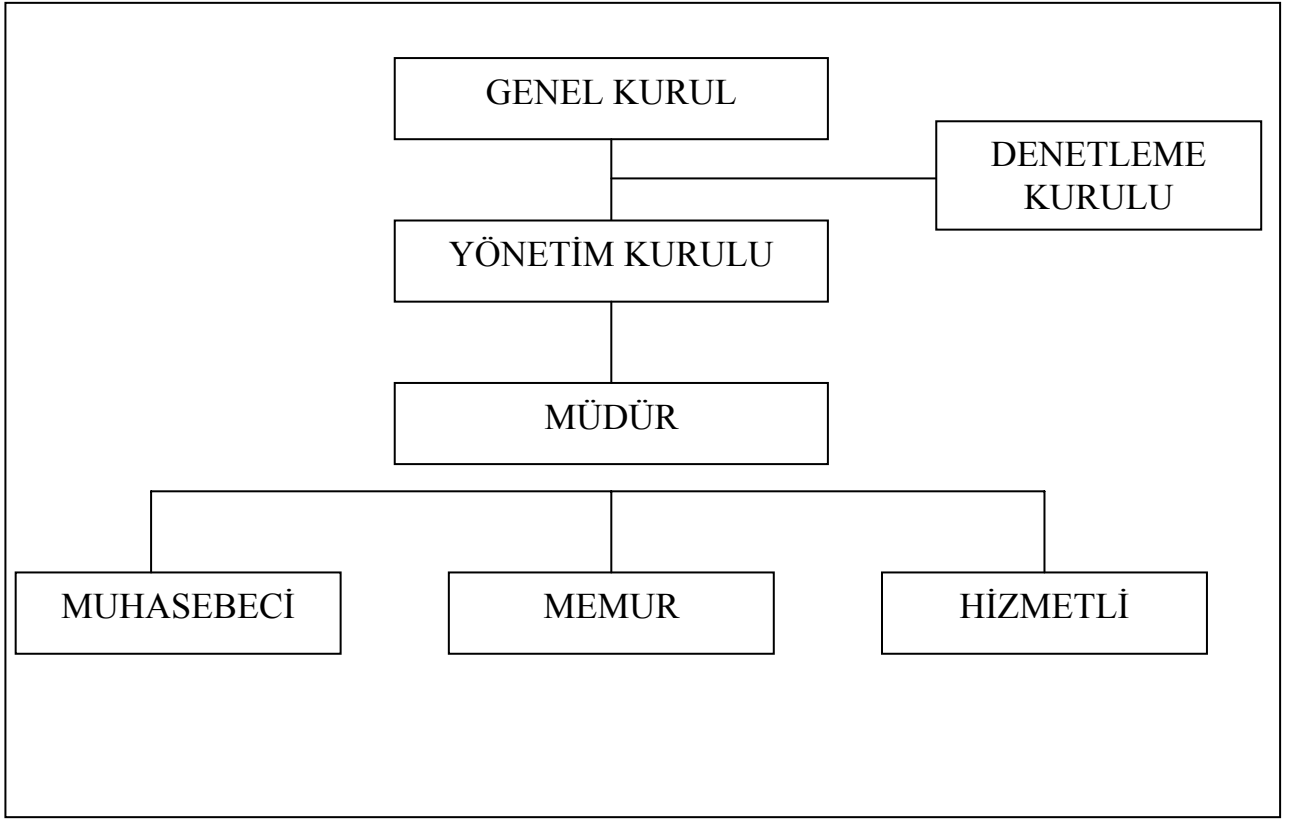
Kapasitesi 50tongn olan Poyralı Süt rnleri İşletmesinin inşaati 1995 yılında başlamış, 2002 yılı ikinci yarısında tamamlanarak faaliyete geçmiştir. Poyralı'da ayrıca Trakya'da kooperatifçilik eğitimi ve kültür amaçlı ilk anfi tiyatro hizmete açılmıştır (Anonim 2002f).

30 Haziran 2002 yılında yapılan XVIII'nci Genel Kurul alışma raporuna göre Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin ekonomik işlem hacmi 38 trilyon 776 milyar TL'dir. Köy-Koop Kırklareli Birliği aktif toplamı 651 milyar TL'dir. 2001 yılı net kârı 14 milyar 266 milyon TL olarak gerçekleşmiştir (Anonim 2002g).

4.2.2.4. Yönetim ve teşkilat yapısı

Birliğin organları; genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kurulundan oluşmaktadır. Köy-Koop Kırklareli Birliği teşkilat şeması aşağıda verilmiştir (şekil 4.1).

Genel kurul: Birliğin en yetkili organı ortak kooperatiflerin temsilcilerinden oluşan genel kuruldur. Genel Kurul toplantısı Yönetim Kurulunun davetiyle her yıl bilanço yılının sona erdiği günü izleyen günden itibaren en geç 4 ay içerisinde yapılır. Genel kurul toplantısına genel kurul toplantısı tarihinden en az 6 ay önce birliğe ortak olan ve anasözleşme yükümlülüklerini yerine getiren kooperatifler katılabilir. Genel kurula katılan kooperatiflerin ortak sayılarına göre temsilci gönderme ve oy hakları vardır. Genel kurulda kooperatifler 7-200 ortak için 3 temsilci, 201-300 ortak için 4 temsilci, 301-400 ve daha fazla ortak için 5 temsilci gönderirler (Bilgi 1998).

Şekil 4.1 Köy-Koop Kırklareli Birliği teşkilat şeması

Genel Kurul yetki ve görevleri birlik anasözleşmesi'nin 26. maddesinde belirtilmiştir. Birlik Genel Kurulu her yıl yapılmaktadır Genel Kurul toplantıları, Yıllık genel kurul toplantıları ve olağanüstü genel kurul toplantıları olmak üzere iki şekilde yapılır. Genel kurul toplantılarında gündemde olmayan konular görüşülemez.

Olağanüstü genel kurul toplantıları her takvim yılının ilk altı ayı içerisinde ortakların 1/10 veya yönetim kurulu veya denetçilerin yazılı istekleriyle ve toplantı tarihinden en az 15 gün önce ortaklarına duyurulmak suretiyle yapılabilir (Koç 2001).

Genel kurul yılda bir kere toplanarak seçilen yönetim kuruluna yetki verir. Yönetim kurulu yetkilerini aşan durumlarda genel kurul toplanarak karar verir.

Genel kurulun 1163 sayılı Kooperatifler Kanuna göre devredilemeyen yetkileri şunlardır (Anonim 2002h):

1. Anasözleşmeyi değiştirmek,
2. Yönetim kurulu ve denetçiler kurulu üyeleriyle gerektiğinde tasfiye kurulunu seçmek,
3. İşletme hesabıyla bilanço ve gerektiğinde gelir-gider farkının bölüşülmesi hakkında karar almak,
4. Yönetim ve denetçiler kurullarını ibra etmek,
5. Kanun ve Anasözleşme ile Genel Kurula tanınmış olan konular hakkında karar vermek.

Yönetim Kurulu: Birlik yönetim kurulu, birlik genel kuruluna dahil temsilciler arasından seçilir. Yönetim kuruluna seçilen üyelerin aynı kooperatifin temsilcilerinden olmaması gerekmektedir (Anonim 2002h).

Yönetim Kurulu üyeleri genel kurul toplantısında gizli oyla temsilciler arasından 5 asil, 3 yedek olmak üzere 2 yıl süre ile seçilir. Yönetim kurulunun görev ve yetkileri genel kurul tarafından belirlenir. Bu belirlenen görev ve yetkilerinin dışına çıkamaz. Seçimle gelen yönetim kurulu üyeleri

arasında gizli oylama ile iş bölümü yapılır. Aralarından bir başkan ve bir başkan vekili seçilir, diğerleri üye sıfatını alır. Yönetim kurulu üyelerinden bir veya bir kaç birliği temsil yetkisine sahip (murahhas) üye seçilebilir. Köy-Koop Kırklareli Birliğinde başkan murahhas üye olarak görev yapmaktadır. Murahhas üye seçimi ve değiştirilmesi Ticaret Siciline tescil ettirilir (Bilgi 1998).

Yönetim Kurulu; Genel Kurulda personel almaya yetki almış ise birliğin çalışmalarını yürütmek için personel alabilir ve çıkarabilir.

Yönetim kurulu üyelerinin 1163 sayılı Kooperatifler Yasasının 56.ncı maddesindeki genel nitelikleri taşıması gerekmektedir.

Yönetim kurulunun görevleri; yönetime katılma, genel kurul toplantılarına ilişkin görevler, yıllık rapor düzenlemek, bilanço ve yıllık gelir gider farkı cetvelini düzenlemek, bütçe ve iş programının hazırlanması, gelir gider farkı dağıtımını için teklifte bulunmak, tescil ve ilan davranışlarını ifa etmek, gerekli belgelerin saklanması, genel kurul kararlarını yerine getirme ve diğer yasaların yüklediği görevleri yapmaktır (Koç 2001).

Denetleme kurulu: Denetçilerin görevi genel kurul adına birliğin bütün işlem ve hesaplarını incelemektir. Genel kurul, denetleme organı olarak en az bir yıl için bir veya daha çok denetçi seçilir. Genel kurul tarafından yedek denetçiler de seçilebilir. Kooperatif temsilcileri aynı anda hem denetim, hem de yönetim kurulunda görev alamazlar. Denetim kurulu üyelerinin yetki, görev ve sorumlulukları birlik anasözleşmesinin 52-53-54-55 nci maddelerinde belirtilmiştir .

Denetimde amaç, kooperatiflerin yöneticilerini aydınlatmak ve çalışmalarını iyileştirmek, genellikle ticari ve mali bilgiye sahip olmadığı düşünülen ortakların çıkarını korumaktır. Kendi kendine yardımın en yararlı örneğini veren kooperatifçilik, bu amacın yerine getirilmesi çabasını ortaya koymaktadır (Koç 2001).

Denetçiler, görevleri sırasında öğrendikleri ve açıklanmasında kooperatifin veya ortakların şahısları için zarar umulan hususları kooperatif ortakları ve üçüncü şahıslara açıklayamazlar (Anonim 2002h).

Kooperatif müdürleri: Köy-Koop Kırklareli Birliği'nde yönetim kuruluna genel kurulca verilen yetkiler dahilinde değişik şubeler oluşturulması ve buralarda sorumlu müdürler bulundurulması yolu izlenmektedir. Şubelere bağlı alt birimlerde işlerin yürütülebilmesi için değişik nitelikte personel istihdam edilmektedir. Kooperatif müdürleri yönetim kurulunca seçilen başkana karşı sorumludurlar. Başkanda Genel Kurula karşı sorumludur.

Kooperatif müdürleri birlik yönetim kurulu başkanlığında haftada bir kez toplanarak rapor sunmakta bir önceki hafta gerçekleştirilen ve bir sonraki haftada planlanan faaliyetler değerlendirilmekte ve hedefler sunulmaktadır. Ayda en az bir kere yapılan yönetim kurulu toplantılarında şube müdürlerinden toplanan bilgiler başkan tarafından yönetim kuruluna sunulmakta ve değerlendirilmektedir.

Birliğin bankalarda ve firmalarda temsil edilme yetkisi yönetim kurulu tarafından işlerin aksamaması için şubelerdeki sorumlu müdürlere verilmiştir. Ayrıca müdür kooperatifin diğer personelinin görevlendirilmesi ve bunların yönetiminden sorumludur.

4.2.2.5. Köy-Koop Kırklareli Birliği işletmecilik faaliyetleri

4.2.2.5.1. Satın alma işletmesi

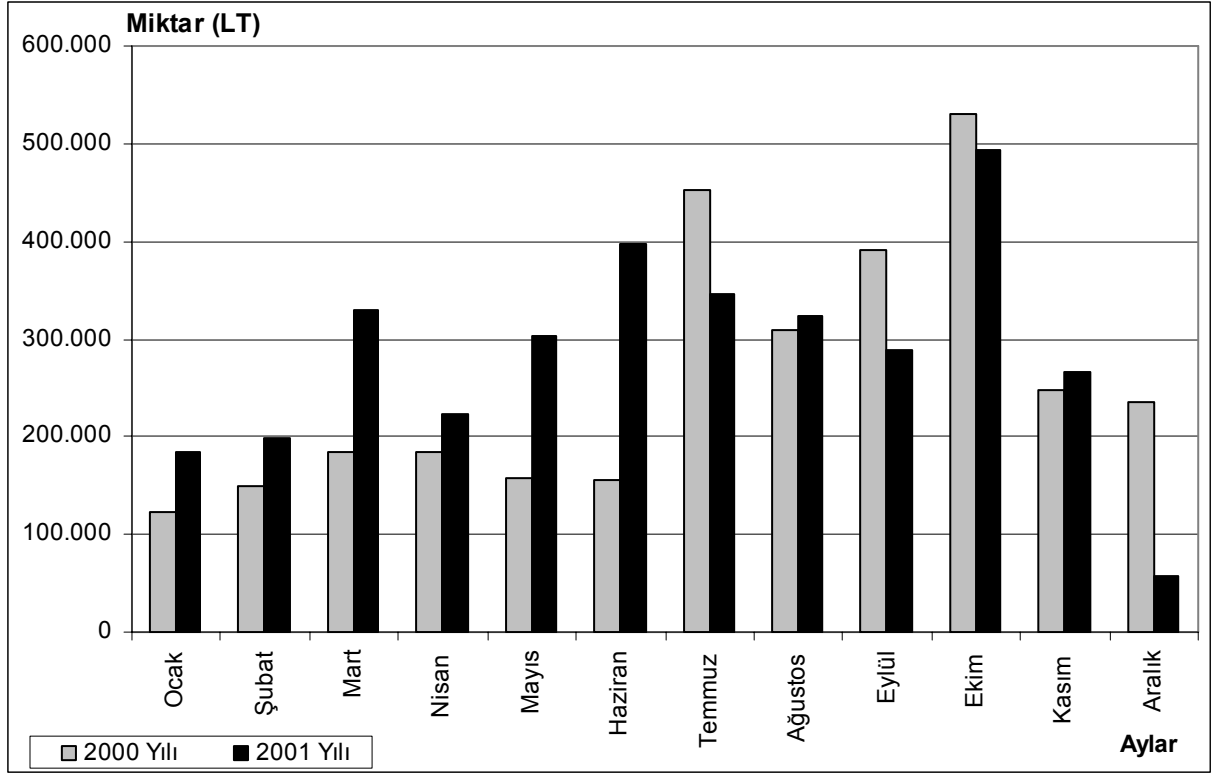
Birlik 2001 yılı içerisinde birim kooperatiflerin 783.829 lt sütünü 156 milyar 954 milyon TL bedelle satın almıştır. Alınan bu sütlerden 3.292 teneke 17 kg.lık, 5.204 teneke 5 kg.lık, 6.878 teneke 3 kg.lık beyaz peynir ve 6.499 kg. kaşar peyniri üretilmiştir. Yapılan üretimler öncelikle birim kooperatiflere, üretim fazlası ise piyasaya satılmıştır (Anonim 2002g).

Birliğin mal alımları 2001 yılı içerisinde 5 trilyon 554 milyar TL. olarak gerçekleşmiştir. Ağırlıklı mal alımını 994 milyar TL ile bakkaliye alımları oluşturmaktadır. Ücretsiz veterinerlik hizmetine devam edilmiş ve 2001 yılı içerisinde 24 milyar 123 milyon TL lık ilaç ortaklara dağıtılmıştır.

Akaryakıt sektöründe önemli bir payı olan Birlik 2001 yılı içinde 1 trilyon 963 bin TL tutarındaki 3.413.710 lt, akaryakıtı 36 birim kooperatif aracılığıyla ortaklarına dağıtmıştır. Bu miktar kooperatif ortaklarının akaryakıt ihtiyacının %93'n karşılamaktadır. Aylar itibariyle 2000 ve 2001 yılı akaryakıt satış tablosu izelge 4.14'de, satış grafiği ise Şekil 4.2'de verilmiştir.

Çizelge 4.14.Akaryakıt satış tablosu (Anonim 2002g)

Aylar	SATIş (LT)	
	2000 Yılı	2001 Yılı
Ocak	122.400	183.950
şubat	149.000	199.150
Mart	183.950	330.200
Nisan	183.850	223.550
Mayıs	158.350	302.100
Haziran	155.400	396.600
Temmuz	453.100	346.360
Ağustos	308.350	324.550
Eylül	390.750	289.650
Ekim	529.600	494.000
Kasım	248.300	266.900
Aralık	235.815	56.700
Toplam	3.118.865	3413.710

Şekil 4.2 Köy-Koop Kırklareli Birliği 2000/2001 yılı akaryakıt satış grafiği

4.2.2.5.2. Satış işletmesi

Birlik, bağlı birim kooperatiflerine köy pazarlarına yönelik temel tüketim mallarını kooperatiflerin temel istek ve talepleri doğrultusunda temin ederek birim kooperatiflere ulaştırmıştır. Kooperatif yıl içinde temel gıda olarak 690 milyar TL, peynir satışı olarak 201 milyar TL ve ayrıca Poyralı işletmeler merkezindeki satış reyonunda 40.1 milyar TL olmak üzere toplam 931.8 milyar TL tutarında satış gerçekleştirilmiştir (Anonim 2002g).

4.2.2.5.3. Süt pazarlama ve tarımsal çalışmalar işletmesi

A-Süt faaliyeti: 2001 yılında birim kooperatiflerden 363 gün süt alınmış, toplam 12.998.764 lt. süt soğuk zincir şartlarında nakliyesi yapılarak pazarlanmıştır. Süt fiyatı 2001 yılında ortalama 205.000 TL olarak gerçekleşmiştir. Günlük süt miktarı ortalaması 38 tongün olmuştur. 2002-2003 yılı döneminde süt fiyatı ortalama olarak 310.000 TL olarak gerçekleşmiştir.

Serbest piyasada süt alım fiyatı, kooperatifin süt alım fiyatı ile aynıdır. Yılın belli dönemlerinde piyasada süt fiyatı kooperatifin süt fiyatının üzerine çıkmaktadır. Yönetimle olan çeşitli problemleri ve kişisel problemlerden dolayı, kooperatife süt teslim etmeyen ortak sayısı toplam ortakların %2,54'ünü oluşturmaktadır, bu miktar süt üretiminin %4'ünü meydana getirmektedir.

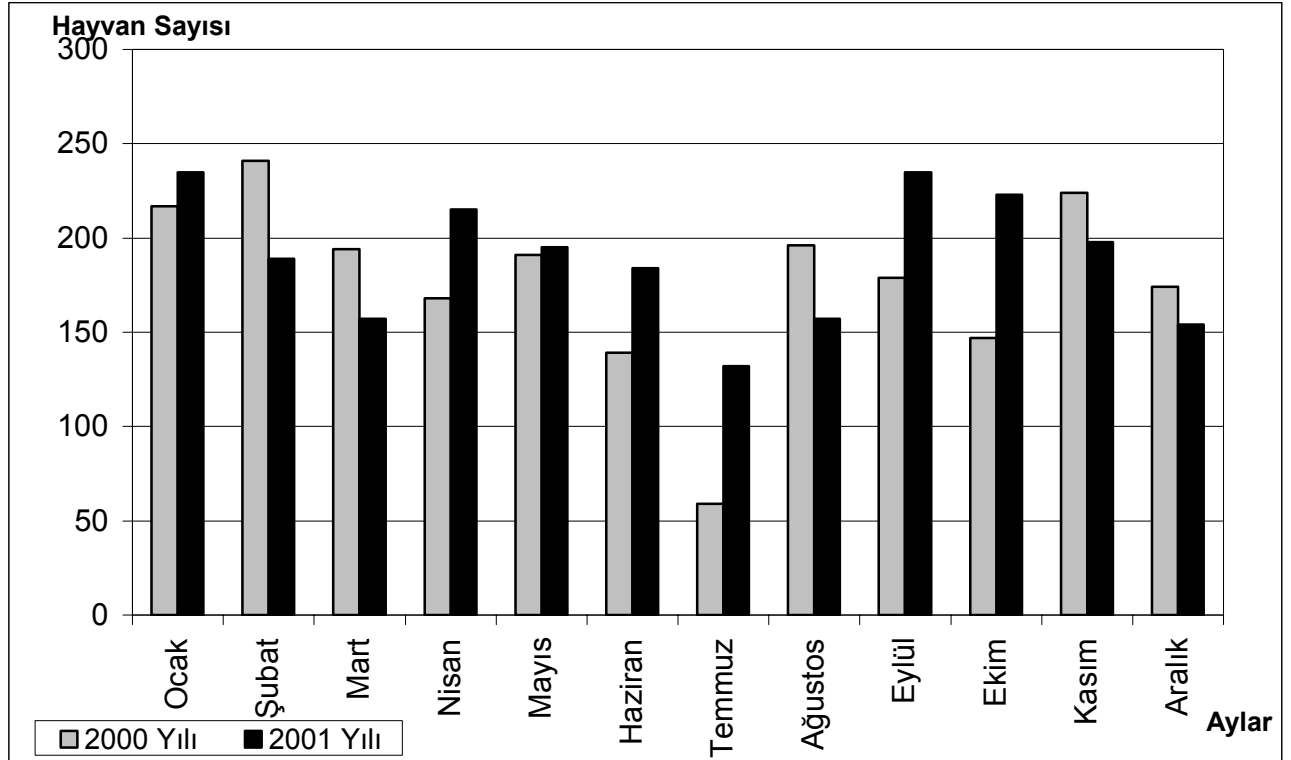
B-Laboratuar hizmetleri: 2001 yılı içerisinde ortak kooperatiflerin soğutucu kazanlarında toplanan sütlerin laboratuar değerlerini tespit etmek maksadıyla 1.170 adet ölçüm, su değerlerini tespit etmek amacıyla da 1.010 adet ölçüm yapılmıştır. Süt kalitesinde problem yaşayan kooperatiflere veteriner hekim ile yardımcı olmaya çalışılmıştır.

4.2.2.5.4. Veterinerlik hizmetleri işletmesi

Birlik 2001 yılı içinde süt alımı yaptığı 21 birim kooperatif ortağına ücretsiz veterinerlik hizmeti vermiştir. Verilen veterinerlik hizmetinin bir kısmı teşhis ve tedavi olarak, bir kısmı da koruyucu hekimlik olarak gerçekleşmiştir. Tedavi edilen hayvanların 2000 ve 2001 yıllarındaki dağılımı Çizelge 4.15. ve Şekil 4.3'te verilmiştir.

Çizelge 4.15. Köy-Koop Kırklareli Birliği tarafından tedavi edilen süt sığırı sayısı (2000/2001)
(Anonimg)

Aylar	Hayvan Sayısı			
	2000 Yılı	Oran %	2001 Yılı	Oran %
Ocak	217	10,19	235	10,33
Şubat	241	11,32	189	8,31
Mart	194	9,11	157	6,90
Nisan	168	7,89	215	9,46
Mayıs	191	8,97	195	8,58
Haziran	139	6,53	184	8,10
Temmuz	59	2,77	132	5,80
Ağustos	196	9,21	157	6,90
Eylül	179	8,41	235	10,33
Ekim	147	6,90	223	9,81
Kasım	224	10,52	198	8,71
Aralık	174	8,18	154	6,77
Toplam	2.129	100,00	2.274	100,00

Şekil 4.3. Köy-Koop Kırklareli Birliği tarafında 2000/2001 yıllarında tedavi edilen süt sığırı sayısı

Veterinerlik hizmeti için 2001 yılı içerisinde 240 gün kooperatiflere gidilmiş olup, 2.274 hayvanın teşhis ve tedavisi yapılmıştır. Birlik kooperatif ortaklarına 24.1 milyar TL. değerinde veteriner ilacı alımı yaparak uygun fiyattan ortaklarına ulaştırmıştır. Veteriner ilaç paraları süt parasından tahsil edilmek üzere bu hizmet verilerek ortakların mağduriyeti önlenmiştir. Kırklareli toplam hayvan varlığı göz önüne alındığında Birlik tarafından tedavi edilen büyükbaş hayvan sayısı %2,54'tür.

4.3. Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin Mali Yapısı ve Analizi

Köy-Koop Kırklareli Birliği özsermayesini ortakları olan birim kooperatifler ve bu birim kooperatifleri oluşturan ortaklardan aldığı ortaklık paylarından sağlamaktadır. Devletin bu özkaynak birikiminde hiçbir katkısı yoktur.

4.3.1. Birliğin finansman kaynakları

Finansman kelimesi, kısaca işletmenin özkaynaklarını, sermaye hacmini ve bileşimini güçlendirmek için yapılan işlemlerin tümü olarak ifade edilebilir. İşletme finansmanı, fon bulma (finanslama) kararları yanında, fon kullanma (yatırım) kararları ile de ilgilenmeye, yani paranın yönetimi ile de ilgilenmeye başlamıştır. Bu nedenle finansman günümüzde, mali yönetim olarak da anılmaktadır (Gönenli 1985).

İşletmelerde finansman fonksiyonu, işletmenin faaliyetlerini yürütebilmesi için gereken fonlarının tümü diye tanımlanabilir. İşletmelerdeki fon akımlarının düzenli ve sürekli olması için nakit akımına ihtiyaç vardır. Söz konusu nakit akımının işletmenin amaçlarına göre gerçekteştirilmesi, işletmelerdeki finansman fonksiyonunu oluşturur. Bu nedenle, işletme ihtiyaç duyduğu kaynakları zamanında sağlayabilmeli ve elde edilen bu kaynakları en uygun şekilde değerlendirilecek işletme yönetimi politikaları belirlemelidir (Weston ve Brigham 1966).

İşletmelerin ekonomik yapısı ile mali (finansal) yapısı birbirleriyle yakından ilgilidir. İşletmelerin ekonomik yapısı işletme varlıklarının genel görünümünü, mali (finansal) yapısı ise işletme varlıklarının elde edilmesini sağlayan fonların kaynaklarını gösterir (Karacan 1991).

Kooperatifler, işletme finansmanlarında çok çeşitli kaynakları kullanmışlardır. Örneğin Almanya'da kurulan ilk kredi kooperatifleri Raiffeisen'de ortaklar hiç sermaye payı yüklenmeden üyelerin birbirine sınırsız sorumluluklarıyla borç bulabilmişlerdir. Osmanlı Devleti zamanında Mithat Paşa tarafından kurulan, "Memleket Sandığı" adı verilen ilk tarım kredi örgütü sermayesini, önceleri devlete ait olan boş arazilerin, köylüler tarafından ortak işlenmesi sonucu elde edilen ürünlerin satılmasıyla oluşan meblağların Memleket Sandıklarına yatırılması ile sağlamıştır. Sonraları ise, bu sandıklara sermaye sağlamak için bir nevi vergi uygulanmıştır . Bu vergi; bir çift öküzü olandan 15 kilo buğday alınma esasına dayanmaktadır. Bu yöntemin güç ve eşitlikten uzak olmasından dolayı bu yönetime son verilmiş ve daha adil bir sermaye sağlamak üzere "Aşar Vergisi" %10 dan %11'e çikarılmıştır. Aşara yapılan bu %1 lik ilave ile sandıklara sermaye sağlanmıştır (Mülayim 1999).

Ülkemizde tarım sektöründe geçimlerini asgari düzeyde karşılamaya yetecek kadar ürün elde eden çiftçi ailelerinden, belli bir sermaye ve işbirliğine ihtiyaç duyan kooperatif işletmeleri kurmalarını beklemek güçtür (Zarakolu 1981). Türkiye'de var olan tüm kooperatifler gerek sermaye, gerekse kredi olanakları yetersizliği nedeniyle finansman güçlüğu içindedirler. Kooperatiflerin öz sermayeleri (Mülayim 1999);

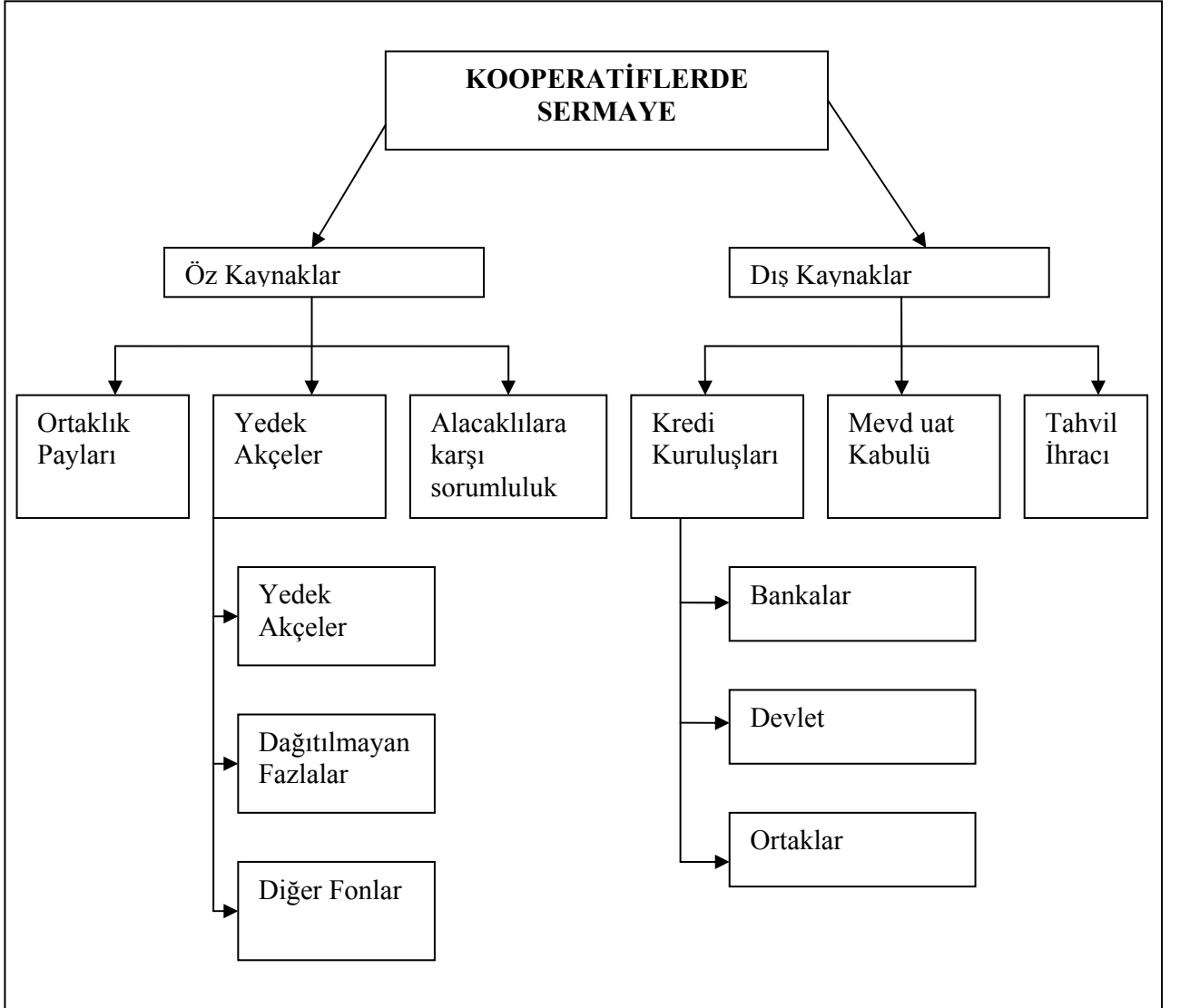
- Ortakların düşük ortaklık payı yüklenmeleri,
- Ortakların yükledikleri düşük ortaklık paylarını bile tam ödememeleri,
- Kooperatiflerde sermaye birikimini özendirecek unsurların sınırlı oluşu nedenleriyle önemli ölçüde yetersizdir.

Kooperatiflerin kredi olanakları ise; kooperatifleri kredi açısından destekleyecek özel bir finansman kuruluşu olmayışı ve kooperatiflerin kendi finansman kuruluşları aracılığıyla mevd uat kabul edememeleri nedenlerinden yetersizdir. Kooperatifler, her ne kadar sermaye şirketleri gibi sadece kâr amacı güden kuruluşlar olmasa bile, sermaye unsuru olmadan kooperatif etki yaratmak mümkün değildir (Turan 1997).

Finansman kaynakları, özkaynak finansmanı ve yabancı kaynak (kredi) finansmanı şeklinde sınıflandırılır. Öz kaynak finansmanı işletme sahiplerinin mülkiyetinde olan fonlardan, Kredi

finansmanına konu olan fonlar ise işletme dışındaki üçüncü şahıslara aittir (Müftüoğlu 1989). Kooperatiflerde finansman iki şekilde sağlanmaktadır. Bunlar Şekil 4.4'de gösterilmiştir (Çıkın ve Karacan 1994);

- Oto finansman, kooperatif işletmenin kendi kendini finanse etmesi
- Dış finansman, kooperatif işletmenin yabancı kaynaklardan finanse edilmesi

Şekil 4.4 Kooperatif işletmelerde finansman (Çıkın ve Karacan 1994)

Kooperatif işletmelerde finansman, öz kaynaklı ve dış kaynaklı olmak üzere iki şekildedir. Öz kaynaklar, ortaklık payları, yedek akçeler, alacaklılara karşı sorumluluklardan oluşmaktadır. Dış kaynaklar ise, kredi kuruluşları, mevduat kabulü, tahvil ihracı kalemlerinden oluşmaktadır. Ülkemizde kooperatiflerde otofinansman yapısı hakimdir. Önemli finansman kalemi olan mevduat kabulü ve tahvil ihracına kooperatiflerde müsaade edilmemektedir.

Köy-Koop Kırklareli Birliği ve birliğe bağlı birim kooperatifler aynı ve nakdi finansman ihtiyaçlarını teşkilat içi öz kaynaklardan sağlamaktadırlar.

4.3.1.1. Özkaynaklar

Kooperatiflerin mali gücünün göstergesi olan özkaynak, kooperatif ortaklarının ve kooperatif faaliyetinin sonucunda oluşur (Ertan 2001). Kooperatif sermaye ihtiyaçlarını gidermek için iç finansman kaynaklarını kullanırlar. Bunlar ortakların kooperatif payları, kârların kooperatife ayrılan bölümü, yedek akçeler ve fonlardan oluşmaktadır (Güneş 1983).

Kooperatiflerin kendi kendini finanse etme aracı olan özkaynaklar, kooperatifi finanse eden güvenli bir fondur. Bu fon sabit tesislerin finansmanında kullanılırken, ortakların ekonomik gücünü temsil etme yanında bu işletmeye kredi verecek kuruluşlar açısından da bir teminat oluşturur. Ayrıca özkaynak finansal analiz için bir veri kabul edilip, çeşitli oranların hesaplanmasına olanak sağlayarak, kaynak kullanım etkinliğini ortaya çıkarmaktadır (Turan 1997).

Bütün tarımsal kooperatiflerde olduğu gibi, Köy-Koop Kırklareli Birliği'nde özkaynakların şu kalemlerden oluştuğu görülür;

- a) Ortaklık katılım payları (ortaklarca yüklenilen sermaye)
- b) Zorunlu ve gönüllü yedek akçeler
- c) Fonlar
- d) Dağıtılmamış kârlar

4.3.1.1.1. Ortaklarca yüklenilen sermaye

Ortakların kooperatif kurulurken veya kooperatife girerken koydukları sermayedir. Ortakların kooperatiftan pay alma yoluyla oluşturduğu sermaye, özsermayenin önemli bir dilimidir. Ortaklık payları bilançolarda ödenmiş ve ödenmemiş sermaye kalemleri ile gösterilmektedir. Ortaklık payları kooperatif faaliyetini durdurduğu zaman ortaklarına geri ödeyeceği fondur (Ertan 2001).

Kooperatiflerde ortaklık payı belirlemesi yasalar çerçevesinde kooperatif ortaklarının kişisel olanakları dikkate alınarak ve katılabilecek ortak sayısına göre yapılmaktadır. Genellikle kooperatife ortak olan kişiler, sermaye şirketlerine ortak olan kişiler gibi ekonomik yönden güçlü olan kişiler olmayıp, çoğunluğu gelir düzeyi düşük olan kişilerdir. Bu nedenle ortaklık payı düşük olmaktadır (Mülayim 1999).

Katılım payının miktarının alt ve üst sınırı mevzuata göre düzenlenir. Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Anasözleşme'sine göre; Birliğin sermayesi, ortak kooperatiflerin taahhüt ettikleri sermaye miktarından meydana gelmektedir.

4.3.1.1.2. Zorunlu ve ihtiyari yedek akçeler

Kooperatiflerin sermaye oluşturmalarında diğer bir yol yedek akçe ayrılmasıdır. Yatırım ve işletme sermayesinin temininde önemli bir role sahiptirler. Yedek akçeler üçüncü şahıslardan borç sağlamada güç oluştururken, ileriki yıllarda faaliyetlerinden doğabilecek zararların karşılanmasında da kullanılırlar.

Yedek akçeler prensip olarak kârın bir kısmının ayrılması ile biriktirilirler. Özsermaye olarak genel anlamda ayrılan yedek akçeler, işletme içinde özsermaye gibi hareket ederler (Bülbül 1986). Yedek akçeler açık ve gizli olmak üzere iki şekilde sınıflandırılırlar. Açık yedek akçeler, kanunun öngördüğü bir fondur. Bir kısım yedek akçeler ise, aktif kalemlerinin olduğundan az veya pasif kalemleri olduğundan fazla gösterilmesiyle oluşturulan fondur (Amortisman giderleri gibi) (Duymaz 1986).

KÖY-KOOP Kırklareli Birliği ve birim kooperatifler anasözleşmesi gereğince pozitif gelir-gider farkının %10'u yedek akçeye ayrılmaktadır (Anonimi 2002, Anonimj 2002).

4.3.1.1.3. Fonlar

Diğer bir özsermaye kaynağı da fonlardır. 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nda "ortak dışı işlemlerden elde edilen hasıla dağıtılamaz, bunlar kooperatifin gelişmesine yarayacak işlerde kullanılmak üzere özel bir fonda toplanır" hükmü yer almaktadır.

Genel uygulamalara bakıldığında, kooperatif işletmenin geliştirilmesine yardımcı olmak üzere pozitif fiyat farkından ayrıca bir fon veya karşılık oluşturulabildiği görülmektedir. Bu şekilde kesilen fonun, kooperatifin gelişmesine yarayacak faaliyetlerde, örneğin kooperatifçilik eğitiminin geliştirilmesinde ya da kooperatif çalışanlarına sosyal yardım sağlamada kullanılabildiği görülmektedir. Karşılıklar daha ziyade kooperatifin gelecek yıllarda olabilecek zararları, şüpheli alacakları veya benzer riskleri karşılamak için oluşturulmaktadır (Turan 1997).

Ayrıca sosyal ve yardımlaşma amaçlı "ortak ve personel yardımlaşma fonu" da kurulabilmektedir (Duyumaz 1986).

İncelenen Birlik'te, fonlar hesabı, yatırım ve geliştirme özel fonu, sosyal ve kültürel hizmetler özel fonu, personel fonu ve kefalet fonlarının toplamından meydana gelmektedir (Anonimi 2002).

4.3.1.1.3.1. Yatırım ve geliştirme özel fonu

Ortak kooperatiflerin üretim ve satışlarını artıracak yönde yapılacak yatırımları finanse etmek için kurulmuş bir fondur. Bu fon yıllık müspet gelir gider farkından ayrılan hisselerle teşekkül etmektedir.

Anasözleşme gereğince pozitif gelir-gider farkının %15'i bu fonu oluşturmak için ayrılır. Bu fona ortak kooperatifler iştirak edebilirler (Anonimi 2002).

4.3.1.1.3.2. Sosyal ve kültürel hizmetler özel fonu

Bu fon, birlik ortağı birim kooperatif üyelerinin müşterek sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla kullanılır. Sosyal ve kültürel hizmetler fonu, anasözleşme gereğince pozitif gelir gider farkının %5'inin ayrılmasıyla teşekkül eder (Anonimi 2002).

4.3.1.1.3.3. Personel fonu

Birlikte kendi memur ve işçileri ile ortakları için ölüm, sigorta veya yardımlaşma sandığı fonu oluşturulmuştur. Bu fon gelir gider farkından ayrılacak %5'lerden oluşur (Anonimi 2002).

4.3.1.1.3.4. Kefalet fonu

Kefalet fonu Birlik kanalı ile ortak kooperatifler için temin edilecek ayni ve nakdi kredilerin risklerini karşılamak maksadıyla kurulurlar. Bu fon aşağıdaki kaynaklardan meydana gelir (Anonim 2002i):

- a) Devlet ve diğer kamu tüzel kişilerinin yapmış olduğu yardım ve teberrular,
- b) Birliğin pozitif gelir-gider farkından ayıracağı %5 kefalet fonu payı,
- c) Yurt içi ve yurt dışı kooperatif üst örgütlerince veya kurumlarca yapılacak yardım ve bağışlar.

Birliğin vermiş olduğu kefaletlerden dolayı doğan zararlar, bu fon yardımıyla kapatılır.

4.3.1.1.4. Dağıtılmamış kârlar

Dağıtılmamış kârları, birlik bilançolarında meydana gelen pozitif gelir-gider farkları oluşturmaktadır. Bu pozitif gelir-gider farklarının dağıtımını Genel Kurullarda alınan kararlara göre yapılmaktadır (Anonim 2002i).

Birlikte her bilanço yılı sonunda doğan pozitif veya negatif gelir-gider farkları bilançonun Genel Kurulca kabul ve zabıtların tasdikinden sonra anasözleşmede belirtilen esaslara göre dağıtılmaktadır.

Pozitif gelir-gider farkı, gayrisafi hasıladan her nevi masraflar, faiz ve amortisman karşılıkları çıktıktan sonra kalan kısımdır. Bu miktardan vergiler ve geçmiş yıllar zararı düşüldükten sonra kalan kısım aşağıdaki oranlarda dağıtılır;

- a) %10'u yedek akçeye,
- b) %5 kefalet fonuna,
- c) %15'i yatırım ve geliştirme özel fonuna,
- d) %4'ü sosyal ve kültürel hizmetler özel fonuna,
- e) %5 personel fonuna,
- f) %1 Ticaret Bakanlığı emrindeki Eğitim ve Tanıtma fonuna,
- g) %60'ı ortak kooperatiflere, birlikte yaptıkları işlemleri oranında risturn olarak.

Ortak dışı işlemlerden elde edilen hasıla dağıtılmaz, yatırım ve geliştirme fonuna eklenir.

Negatif gelir-gider farkları ise yedek akçelerden ve bunların yeterli gelmemesi durumunda ek ödemeler ile veya ortak kooperatif sermaye payları ile karşılanır. Olumsuz sonuçlar ortadan kaldırılmadıkça gelir-gider farklarının dağıtımı yapılamaz (Anonim 2002i).

4.3.1.2. Yabancı kaynaklar

Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin kredi ihtiyacı T.C. Ziraat Bankası A.Ş. tarafından karşılanmaktadır. Birlik, finansman ihtiyacında yabancı kaynaklara fazla miktarda başvurmamıştır. Kooperatiflere başlıca finansman sağlayan Ziraat Bankası'nın açtığı reeskont kredilerinin faiz hadleri yüksektir.

4.3.2. Mali yapının analizi

Köy-Koop Kırklareli Birliği, 1163 sayılı yasaya uygun olarak muhasebe uygulaması yapması zorunlu kılınmıştır. Muhasebe uygulamasının ekonomik yönden incelenmesinde mali tabloların analiz edilmesi gerekmektedir.

Mali tablolar analizi, bir işletmenin mali durumunun ve mali yönden gelişmesinin yeterli olup olmadığını belirlemek için, mali tablolarda yer alan kalemlerdeki değişikliklerin, kalemler arasındaki ilişkilerinin incelenmesi veya aynı endüstri kolundaki işletmeler ile karşılaştırılmasından ibarettir (Akgüç 1995, Ertan 2001).

Mali tablolar statik (duraksal) ve dinamik (devimsel) olarak analize tabi tutulabilirler. Belirli bir tarihte düzenlenmiş veya belirli bir döneme ait mali tablolardaki yer alan kalemler arasındaki ilişkilerin saptanmasına ve bu ilişkilerin incelenmesine statik analiz denilmektedir. Statik analiz, işletmenin mali durumunu ve faaliyet sonuçlarını belirli tek bir dönem için ortaya koyar. Bu analizle işletmenin belli bir dönemdeki, likidite durumu, finansal yapısı ve kârlılık ve faaliyet sonuçları hakkında bilgi sağlanır (Akgüç 1995).

Dinamik analiz ise, birbirini izleyen dönemlere ait mali tablolarda yer alan kalemlerin zaman içinde göstermiş oldukları artış ve azalışların incelenmesi ve eğilimlerin saptanmasıdır. İşletmenin belli bir dönemdeki mali durum ve faaliyet sonuçlarının geçmiş yıllar ile karşılaştırılması, yapılan analizin değerini artırmakta ve yöneticilerin dikkatini önemli ilişkiler ve eğilimler üzerine çekmektedir (Akgüç 1995).

Dinamik analizde işletmenin aynı alanda faaliyet gösteren diğer işletmeler ile yada faaliyet gösterdiği endüstri dalı ile karşılaştırılması mümkün olmaktadır (Weston ve Brigham 1966).

Gerek statik gerekse dinamik analiz, işletmenin mali durumunun kavranması ve faaliyet sonuçlarının değerlendirilmesi açısından faydalıdır. İşletmenin yalnız belirli bir tarihteki durumunun değil, aynı zamanda zaman içerisindeki gelişmesinin kavranması da gereklidir (Yalkın 1988).

Köy-Koop Kırklareli Birliğinin mali tablolarının analizinde, statik ve dinamik analiz teknikleri kullanılarak, inceleme yapılacaktır. Analizde kullanılan teknikler karşılaştırmalı analiz (yatay analiz), yüzde metodu ile analiz (dikey analiz), eğilim yüzdeleri (trend) ve oranlar olarak 4 grupta toplanmaktadır.

Karşılaştırmalı analizlerde bazı kalemlerdeki artış veya azalışlar reel olmaktan çok enflasyon kaynaklı gerçek olmayan artışlardır. Bu nedenle enflasyonun fazla olduğu dönemlerde mali tablolarda yer alan kalemler incelenirken, yatay analiz ve trend yüzdeleri sakıncalı olabilmektedir. Bu sebeplerle dikey yüzdeler tekniğinin karşılaştırmalı analize göre iki üstün yanı bulunmaktadır. Bunlar;

- a) Mali tablolardaki kalemlerin ana ve grup toplamı içindeki nispi önemlerini göstermesi;
- b) Bir işletmenin finansal durumunun ve faaliyet sonuçlarının rakip işletmeler veya sektörler açısından karşılaştırılmasına imkan vermesi.

Mali yapının analizi, bilançoların, gelir-gider tablolarının dikey yüzde analiz tekniği ile analiz edilerek işletmelerin yıllık faaliyet sonuçları ve mali yapılarının likidite, verimlilik ve karlılık açısından analizi, bilanço ve gelir tablolarının incelenmesi, bu tablolarda çeşitli hesaplamalar yapmak suretiyle sonuçların ortaya konulmasıdır. Bilanço ve gelir tablolarından anlamlı sonuçların çıkartılabilmesi ve bu sonuçların yorumlanabilmesi için en az 3 değerlerin kullanılması gerekli olduğu bildirilmektedir (Yalkın 1988, Bülbül 1997).

4.3.2.1. Bilançoların analizi

İşletmelerin faaliyetlerini sürdürebilmeleri için belirli bir sermayeye sahip olmaları gerekmektedir. Bilanço, belirli bir tarihte bir firmanın varlıklarını (aktif değerlerini), borçlarını ve öz sermayesini tasnifli bir şekilde gösteren bir tablodur. İşletmelerin sahip olduğu varlıklar ile bu varlıkların sağlandığı kaynakların özeti bilanço ile yansıtılır (Akdoğan ve Tenker 1998).

4.3.2.1.1. Karşılaştırmalı bilanço analizi (Yatay analiz)

Karşılaştırmalı bilançolar birden fazla döneme ait bilançoların kendi aralarında karşılaştırılmasıyla elde edilmektedir. Burada cari dönemin finansal tablosu geçmiş dönemin veya dönemlerin aynı türdeki finansal tablosu ile karşılaştırılmakta ve ortaya çıkan artış ve azalışlar, hem mutlak değer hem de yüzde olarak hesaplanmaktadır. Enflasyon dönemlerinde yapılan karşılaştırmaların bir anlam kazanabilmesi için, önceki dönem verilerinin cari dönemdeki paranın satın alınma gücüne göre ifadesinin sağlanması gerekir. Bu nedenle dönem finansal verilerinin TEFE değişimleri dikkate alınarak düzeltilmesi uygun olur. Bu işlem enflasyon muhasebesi uygulaması olmayıp, sadece finansal tabloların cari dönem para biriminin satın alma gücüne göre sunumlarının yapılması işlemidir (Akdoğan ve Tenker 1998). İncelenen döneme ait bilançoların 1992 fiyatlarıyla düzeltilmesi sonucu oluşturulan bilançolar Çizelge 4.16'da verilmiştir.

Çizelge 4.16'ya göre incelenen dönemde dönen varlıklar 1994 yılında %144 artmış, 2001 yılında ise %16 artış gerçekleşmiştir. Dönen varlıklar içerisinde hazır değerlerin 1992 yılına göre yine 1994 yılında %1053 oranında arttığı, ticari alacakların 2001 yılında %-54 oranında azaldığı, stok kalemlerinin ise 1997 yılında %266 arttığı görülmektedir.

Duran varlıklardaki değişim yıllar itibarıyla dalgalanma göstermiş ve 1992 yılına göre 2000 yılında %234 oranında artmıştır. Duran varlıklardaki en az artış ise 1993 yılında %82 ile gerçekleşmiştir.

Aktif toplamları 1992 yılına göre 2001 yılında %37 artmıştır. Aktif toplamların %147 ile 1994 yılında en fazla artışın gerçekleştiği yıl olmuştur.

İncelenen dönemler itibariyle, birliğin pasif kalemleri Çizelge 4.17'de verilmiştir. Kısa vadeli yabancı kaynakları 1992 yılı ile diğer yıllar karşılaştırıldığında; 1994'de %97, 2000'de %78, 2001'de %46 oranında artış göstermiş, 1993'de %86, 1995'de %82, 1996'de %30, 1997'de %33, 1998'de %50, 1999 yılında ise %43 oranında azalış gerçekleşmiştir.

İncelenen dönemde özkaynaklar 1992 yılına göre 2001 yılında %24, toplam kaynaklarda %37 oranında artış göstermiştir.

Kısa vadeli yabancı kaynakların (KVYK) 1992 yılında pasif toplamına oranı %56,42 iken, 2001 yılında %60,30'a yükselmiş, pasif toplamının (2001 yılında) artış oranı (1992'ye göre) %37 iken KVYK toplamı %46 artmıştır. Bu durum bize daha fazla kısa vadeli kaynak kullanıldığını göstermektedir. KVYK, duran varlıkların finansmanında kullanılmıştır.

İncelenen dönemlerde değişimlerin sebebi o yıllarda yaşanan ekonomik istikrarsızlıklardan ve uygulanan yüksek kredi faizlerinden kaynaklanmaktadır.

Çizelge 4.16. Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin aktif kalemleri (Reel Değerler:000 TL, Oran: %)(1992 Fiyatlarıyla)

	YILLAR														
	1992			1993			1994			1995			1996		
	Reel Değer	Genel Toplama Oranı	1992'ye Göre Değişim	Reel Değer	Genel Toplama Oranı	1992'ye Göre Değişim	Reel Değer	Genel Toplama Oranı	1992'ye Göre Değişim	Reel Değer	Genel Toplama Oranı	1992'ye Göre Değişim	Reel Değer	Genel Toplama Oranı	1992'ye Göre Değişim
I. Dönen Varlıklar															
Hazır Değerler	62.613	1,78	100	339.358	7,03	442	721.636	8,30	1.053	718.150	10,63	1.047	379.592	4,86	506
Ticari Alacaklar	2.336.768	66,51	100	2.830.708	58,65	21	4.810.601	55,33	106	2.085.364	30,87	-11	2.155.234	27,59	-8
Diğer Alacaklar			100				432.600	4,98		5.696	0,08		2.066.058	26,45	
Stoklar	734.840	20,92	100	967.604	20,05	32	1.675.841	19,27	128	2.157.074	31,94	194	1.605.704	20,56	119
Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Maliyetleri													139.029	1,78	
Diğer Dönen Varlıklar															
DÖNEN VARLIKLAR TOPLAMI	3.134.221	89,21	100	4.137.671	85,73	32	7.640.678	87,88	144	4.966.284	73,52	58	6.345.617	81,24	102
II. Duran Varlıklar															
Diğer Alacaklar	7.852	0,22	100												
Mali Duran Varlıklar	5.148	0,15	100	93	0,01	-98	42		-99	4.954	0,07	-4	2.854	0,04	-45
Maddi Duran Varlıklar	366.197	10,42	100	688.297	14,26	88	1.053.795	12,12	188	1.683.889	24,94	360	1.429.061	18,29	290
Diğer Duran Varlıklar			100							99.301	1,47		33.480	0,43	
DURAN VARLIKLAR TOPLAMI	379.196	10,79	100	688.390	14,27	82	1.053.837	12,12	178	1.788.145	26,48	372	1.465.395	18,76	286
AKTİF (VARLIKLAR) TOPLAMI	3.513.417	100	100	4.826.061	100,00	37	8.694.515	100,00	147	6.754.429	100,00	92	7.811.012	100,00	122

Çizelge 4.16. (Devam)

	YILLAR														
	1997			1998			1999			2000			2001		
	Reel Değer	Genel Toplama Oranı	1992' ye Göre Değişim	Reel Değer	Genel Toplama Oranı	1992' ye Göre Değişim	Reel Değer	Genel Toplama Oranı	1992' ye Göre Değişim	Reel Değer	Genel Toplama Oranı	1992' ye Göre Değişim	Reel Değer	Genel Toplama Oranı	1992' ye Göre Değişim
I. Dönen Varlıklar															
Hazır Değerler	185.881	2,34	197	103.890	1,71	66	131.563	2,45	110	111.312	1,72	78	77.073	1,61	23
Ticari Alacaklar	3.547.162	44,67	52	2.452.502	40,29	5	2.586.712	48,19	11	2.954.177	45,63	26	1.079.475	22,50	-54
Diğer Alacaklar	1.841	0,02		25.543	0,42		18.732	0,36		462	0,01		806.901	16,82	
Stoklar	2.692.321	33,90	266	2.382.996	39,14	224	1.470.202	27,39	100	2.115.685	32,68	188	1.663.350	34,66	126
Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Maliyetleri	76.478	0,96		44.507	0,73		29.078	0,54		19.201	0,30		11.880	0,25	
Diğer Dönen Varlıklar	12.430	0,16		5.037	0,08		3.291	0,06		7.243	0,11		4.695	0,09	
DÖNEN VARLIKLAR TOPLAMI	6.516.112	82,05	108	5.014.475	82,37	60	4.239.578	78,99	35	5.208.081	80,45	66	3.643.373	75,93	16
II. Duran Varlıklar															
Diğer Alacaklar							60.332	1,12	668	74.600	1,15	850	40.977	0,86	422
Mali Duran Varlıklar	1.570	0,02	-70	914	0,02	-82	14.309	0,27	178	14.268	0,22	177	8.828	0,18	71
Maddi Duran Varlıklar	1.373.354	17,29	275	1.030.417	16,93	181	1.044.128	19,45	185	1.176.990	18,18	221	1.105.111	23,03	202
Diğer Duran Varlıklar	50.146	0,64		41.618	0,68		9.148	0,17							
DURAN VARLIKLAR TOPLAMI	1.425.070	17,95	276	1.072.948	17,63	183	1.127.917	21,01	197	1.265.857	19,55	234	1.154.916	24,07	205
AKTİF (VARLIKLAR) TOPLAMI	7.941.183	100,00	126	6.087.423	100,00	73	5.367.495	100,00	53	6.473.938	100,00	84	4.798.289	100,00	37

Çizelge 4.17. Köy-Koop Kırklareli Birliği pasif kalemleri (Reel Değer:000 TL, Oran: %) (1992 Fiyatlarıyla)

KAYNAKLAR	YILLAR														
	1992			1993			1994			1995			1996		
	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran
I. Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar															
Mali Borçlar															
Ticari Borçlar	358.002	10,19	100	147.040	4,44	-59	870.557	10,01	143	302.235	4,47	-16	1.331.029	17,04	272
Diğer Borçlar	1.578.155	44,92	100				2.928.273	33,68	86						
Alınan Avanslar	1.955	0,06	100												
Ödenecek Vergi ve Yükümlülükler	44.119	1,25	100	130.983	3,94	197	110.469	1,27	150	63.882	0,95	45	63.342	0,81	44
KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR TOPLAMI	1.982.230	56,42	100	278.022	8,38	-86	3.909.299	44,96	97	366.116	5,42	-82	1.394.372	17,85	-30
II. Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar															
Mali Borçlar															
UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR TOPLAMI															
III. Özkaynaklar															
Ödenmiş Sermaye	34.205	0,97	100	21.595	0,65	-37	39.254	0,45	15	22.033	0,33	-36	12.693	0,16	-63
Kar Yedekleri	30					-100	40.391	0,46	134.535	21.422	0,32	71.307	12.341	0,16	41.035
Geçmiş Yıllar Karları	247.450	7,04	100	888.742	26,80	259	1.252.752	14,41	406	2.458.171	36,39	893	3.632.695	46,51	1.368
Geçmiş Yıllar Zararları	5.136	0,15	100			-100	1.469	0,02	-71						
Dönem Net Karı/Zararı	1.244.365	35,42	100	2.127.737	64,16	71	3.451.349	39,70	177	3.886.687	57,54	212	2.758.912	35,32	122
ÖZKAYNAKLAR TOPLAMI	1.531.187	43,58	100	3.038.074	91,62	98	4.785.216	55,04	213	6.388.313	94,58	317	6.416.640	82,15	319
PASİF (KAYNAKLAR) TOPLAMI	3.513.417	100,00	100	3.316.096	100,00	-6	8.694.515	100,00	147	6.754.429	100,00	92	7.811.012	100,00	122

Çizelge 4.17. (Devam)

KAYNAKLAR	YILLAR														
	1997			1998			1999			2000			2001		
	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran
I. Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar															
Mali Borçlar							225.536	4,20		358.778	5,54		222.636	4,64	
Ticari Borçlar	1.205.753	15,18	237	892.707	14,66	149	678.257	12,64	89	970.841	15,00	171	2.411.024	50,25	573
Diğer Borçlar							72.185	1,34	-95	1.866.189	28,83	18	118.946	2,48	-92
Alınan Avanslar	19.234	0,24	884	11.193	0,18	473	7.313	0,14	274	4.829	0,07	147	2.988	0,06	53
Ödenecek Vergi ve Yükümlülükler	93.214	1,18	111	81.287	1,34	84	147.462	2,75	234	326.002	5,04	639	137.678	2,87	212
KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR TOPLAMI	1.318.200	16,60	-33	985.187	16,18	-50	1.130.753	21,07	-43	3.526.639	54,48	78	2.893.271	60,30	46
II. Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar								0,00							
Mali Borçlar							60.651	1,13		36.944	0,57				
UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR TOPLAMI							60.651	1,13		36.944	0,57				
III. Özkaynaklar															
Ödenmiş Sermaye	20.518	0,26	-40	20.951	0,34	-39	60.866	1,13	78	92.898	1,43	172	65.075	1,36	90
Kar Yedekleri	6.788	0,09	22.528	3.951	0,06	13.069	2.581	0,05	8503	1.704	0,03	5.581	1.055	0,02	3.417
Geçmiş Yıllar Karları	3.500.749	44,08	1.315	3.820.427	62,76	1.444	3.124.958	58,22	1163	2.688.301	41,52	986	1.732.330	36,10	600
Geçmiş Yıllar Zararları															
Dönem Net Karı/Zararı	3.094.927	38,97	149	1.256.908	20,66	1	987.686	18,40	-21	127.453	1,97	-90	106.559	2,22	-91
ÖZKAYNAKLAR TOPLAMI	6.622.982	83,40	333	5.102.236	83,82	233	4.176.090	77,80	173	2.910.355	44,95	90	1.905.019	39,70	24
PASİF (KAYNAKLAR) TOPLAMI	7.941.183	100,00	126	6.087.423	100,00	73	5.367.495	100,00	53	6.473.938	100,00	84	4.798.289	100,00	37

4.3.2.1.2. Yüzde Yöntemi ile Analiz (Dikey analiz)

Finansal tablolarda yer alan her kalem aynı tabloda yer alan belirli bir kaleme veya toplam kısmına oranlanmakta ve bulunan değer yüzdeler ile ifade edilmektedir .

Çizelge 4.18'de 1992-2001 yılları arasında sermaye değeri cari olarak büyük oranda artış göstermiştir. Aktif sermaye içerisinde dönen varlıklar ve duran varlıkların aktif toplamına olan oranları ve aynı şekilde pasif toplamı içerisindeki kaynakların oranlarını ve yıllar itibariyle göstermiş oldukları eğilimi tespit etmek için bilançonun aktif ve pasif kısımları ayrı ayrı dikey yüzdeler tekniği ile Çizelge 4.18 ve 4.19'da açıklamalı olarak analiz edilmiştir.

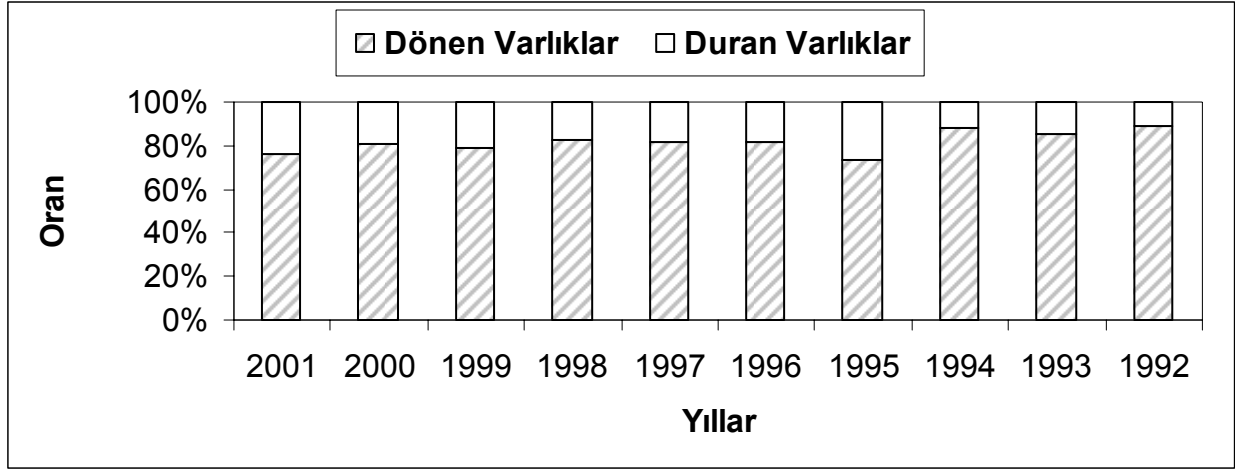
Dikey analiz tekniğinde bilanço toplamı 100 kabul edilmiş, her oranın toplam içindeki ve grup içindeki yüzdesi hesaplanmıştır. Bu şekilde bilançolar ortak bir esasa indirilerek analiz edilebilmektedir. Çizelge 4.18'de Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin 1992-2001 yılları arası bilançolarının aktifleri dikey yüzdeler tekniği ile analiz edilerek, aktif toplamı oluşturan varlıkların her birinin ayrı ayrı hem aktif toplamı içerisindeki oranları hem de ait oldukları grup içerisindeki oranları tespit edilmiştir. Birliğin bilançolarının pasif bölümleri de aynı şekilde analiz edilerek Çizelge 4.19'de verilmiştir.

Aktif sermaye dönen ve duran varlıklardan oluşmaktadır. 1992-2001 dönemine ait bilançolar incelendiğinde; varlık yapısının yıllar itibariyle %73,52-89,21'inin dönen varlıklardan, %10,79-26,48'i duran varlıklardan oluşmaktadır (Şekil 4.5). 1992 yılında varlıkların %89,21'i dönen varlıklardan oluşurken, bu oran 2001 yılında %75,93'e gerilemiştir. Dönen varlıklar grubu içerisinde yer alan ve 1992 yılı itibariyle %66,51'lik oranla en yüksek payı ticari alacaklar hesabı yani çiftçilere kullandırılan kısa vadeli işletme kredileri oluşturmaktadır. Bu oran yıllar itibariyle 1993'te %58,65, 1994'te %55,33, 1995'te %30,87, 1996'da %27,59, 1997'de %44,67, 1998'de %40,29, 1999'da %48,19, 2000'de %45,63 ve 2001 yılında %22,50 olarak gerçekleşmiştir. Duran varlıklar içerisinde de en yüksek payı %23,03'lük pay ile maddi duran varlıklar almaktadır (Çizelge 4.18).

Sadece mal alım satımı ile uğraşan ticaret işletmelerinde, dönen varlıklar toplamının dikey yüzdesinin duran varlık dikey yüzdesinden büyük olması beklenirken, üretim işletmelerinde duran varlıkların yüzde bakımından dönen varlıklardan daha büyük olması normal karşılanır. Üretimle birlikte ticaret ile uğraşan işletmelerde dönen varlıkların genelde duran varlıklardan büyük olduğu görülür (Çömlekçi vd 1995).

Köy-Koop Kırklareli Birliği'de süt mamülleri ürettiği için aynı zamanda üretim işletmesi ve süt pazarlaması yaptığı, ortaklarına girdi temin ettiği içinde bir ticaret işletmesi konumundadır. Bu nedenle bu işletmede dönen varlıklar bütün yıllarda duran varlıklardan büyük olduğu görülmüştür.

1992 yılından 2001 yılına kadar toplam aktif içerisinde duran varlıkların oranında az da olsa yıllar itibariyle sürekli bir artış, dönen varlıklar da ise bir azalış söz konusudur. Bu oranlar sırası ile 1992 yılında %89,21 dönen varlıklar, %10,79 duran varlıklar, 1993'de %85,73 ve %14,27, 1994'de %87,88 ve %12,12, 1995'de %73,52 ve %26,48, 1996'da %81,24 ve %18,76, 1997'de %82,05 ve %17,95, 1998'de %82,37 ve %17,63, 1999'da %78,99 ve %21,01, 2000'de %80,45 ve %19,55, 2001 yılında ise %75,93 ve %24,07 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 4.5. Birliğin dönen ve duran varlıklarındaki değişimler

Dönen varlıklar içerisindeki I. Derecede likit olan hazır değerlerin (kasa, alınan çekler bankalar) dönen varlıklar içindeki oranı 1992'de %2,00, 1993'de %8,20, 1994'de %9,45, 1995'de %14,46, 1996'da %5,98, 1997'de %2,85, 1998'de %2,07, 1999'da %3,10, 2000'de %2,14, 2001'de %2,11'dir. Bu husus dikkate alındığında, kısa vadeli yabancı kaynakların ödenmesinde zorluk çekildiği gözlenmektedir.

Kooperatifin bankalar hesabı, incelenen dönem içerisinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Ticari alacaklar ve diğer alacaklardan oluşan kısa vadeli alacak hesabı, kooperatifin bilanço tarihleri itibarıyla senetsiz veya senetli şekilde üçüncü şahıslardan olan alacaklarının tutarını göstermektedir. Bu hesap içerisinde iştiraklerden alacaklar, personelden alacaklar, ortaklardan alacaklar, verilen depozito ve teminatlar diğer alacak kaleminde gösterilmektedir.

Diğer alacaklar; toplam aktifler içerisinde 1994 yılında %4,98, 1995'de %0,08, 1996'da %26,45, 1997'de %0,02, 1998'de 0,42, 1999'da %0,36, 2000'de %0,01 ve 2001'de %16,82 olarak gerçekleşmiştir. Diğer alacaklar, dönen varlıklar içerisinde ise 1994'de %5,66, 1995'de %0,11, 1996'da %32,56, 1997'de %0,03, 1998'de %0,51, 1999'da %0,44, 2000'de %0,01 ve 2001 yılında ise %22,15 olarak gerçekleşmiştir.

Stoklar; bu hesap altında; Köy-Koop Kırklareli Birliği'ne ait ilk madde malzeme, mamuller (Süt ürünleri), ticari mallar ve verilen sipariş avansları yer alır. Dönen aktiflerin önemli kalemlerinden biri olan stoklar V.U.K.'nun 274 ve 275 maddelerinde satın alınan veya imal edilen malın maliyet bedeli üzerinden değerlendirileceği hükmüne göre değerlemeye tabi tutulur. Stokların toplam aktifler içerisindeki oranı 1992 yılında %20,92, 1993'de %20,05, 1994'de %19,27, 1995'de %31,94, 1996'da %20,56, 1997'de %33,9, 1998'de %39,14, 1999'da %27,39, 2000'de %32,68 ve 2001 yılında ise %34,66 olarak gerçekleşmiştir. Stokların dönen varlıklar içerisindeki oranı ise 1992 yılında %23,44, 1993'de %23,39, 1994'de %21,93, 1995'de %43,44, 1996'da %25,30, 1997'de %41,32, 1998'de %47,52, 1999'da %34,68, 2000'de %40,62 ve 2001 yılında ise %45,65'dir.

Diğer dönen varlıklar iş avansları ve personel avanslarından oluşmaktadır. Diğer dönen varlıklar, dönen varlıklar içerisinde 1997 yılında %0,19, 1998'de %0,10, 1999'da %0,08, 2000'de %0,14 ve 2001 yılında ise %0,13 olarak gerçekleşmiştir.

Çizelge 4.18. Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin aktif kalemleri (Cari Değerler:000 TL, Oran: %)

	YILLAR														
	1992			1993			1994			1995			1996		
	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran
I. Dönen Varlıklar															
Hazır Değerler	62.613	1,78	2,00	537.531	7,03	8,2	2.522.328	8,3	9,45	4.732.817	10,63	14,46	4.342.564	4,86	5,98
Ticari Alacaklar	2.336.768	66,51	74,56	4.483.735	58,65	68,41	16.814.457	55,33	62,96	13.743.153	30,87	41,99	24.656.040	27,59	33,97
Diğer Alacaklar							1.512.063	4,98	5,66	37.541	0,08	0,11	23.635.863	26,45	32,56
Stoklar	734.840	20,92	23,44	1.532.649	20,05	23,39	5.857.555	19,27	21,93	14.215.740	31,94	43,44	18.369.376	20,56	25,30
Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Maliyetleri													1.590.500	1,78	2,19
DÖNEN VARLIKLAR TOPLAMI	3.134.221	89,21	100,00	6.553.915	85,73	100,00	26.706.403	87,88	100,00	32.729.251	73,52	100,00	72.594.343	81,24	100,00
II. Duran Varlıklar															
Diğer Alacaklar	7.852	0,22	2,07												
Mali Duran Varlıklar	5.148	0,15	1,36	148	0,01	0,01	148			32.648	0,07	0,28	32.648	0,04	0,19
Maddi Duran Varlıklar	366.197	10,42	96,57	1.090.237	14,26	99,99	3.683.321	12,12	100,00	11.097.318	24,93	94,17	16.348.564	18,29	97,53
Diğer Duran Varlıklar										654.425	1,47	5,55	383.018	0,43	2,28
DURAN VARLIKLAR TOPLAMI	379.196	10,79	100,00	1.090.384	14,27	100,00	3.683.469	12,12	100,00	11.784.391	26,48	100,00	16.764.230	18,76	100,00
AKTİF (VARLIKLAR) TOPLAMI	3.513.417	100,00		7.644.299	100,00		30.389.872	100,00		44.513.642	100,00		89.358.573	100,00	

Çizelge 4.18. (Devam)

	YILLAR														
	1997			1998			1999			2000			2001		
	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran
I. Dönen Varlıklar															
Hazır Değerler	3.865.757	2,34	2,85	3.712.604	1,71	2,07	7.196.204	2,45	3,1	9.220.518	1,72	2,14	10.318.511	1,61	2,11
Ticari Alacaklar	73.770.106	44,67	54,44	87.642.271	40,29	48,91	141.487.219	48,19	61,01	244.709.106	45,63	56,72	144.519.648	22,50	29,63
Diğer Alacaklar	38.291	0,02	0,03	912.791	0,42	0,51	1.024.591	0,36	0,44	38.291	0,01	0,01	108.027.501	16,82	22,15
Stoklar	55.992.037	33,9	41,32	85.158.387	39,14	47,52	80.416.701	27,39	34,68	175.252.666	32,68	40,62	222.688.579	34,66	45,65
Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Maliyetleri	1.590.500	0,96	1,17	1.590.500	0,73	0,89	1.590.500	0,54	0,69	1.590.500	0,3	0,37	1.590.500	0,25	0,33
Diğer Dönen Varlıklar	258.500	0,16	0,19	180.000	0,08	0,10	180.000	0,06	0,08	600.000	0,11	0,14	628.500	0,09	0,13
DÖNEN VARLIKLAR TOPLAMI	135.515.191	82,05	100,00	179.196.553	82,37	100,00	231.895.215	78,99	100,00	431.411.081	80,45	100,00	487.773.239	75,93	100,00
II. Duran Varlıklar															
Diğer Alacaklar							3.300.000	1,12	5,35	6.179.465	1,15	5,89	5.485.965	0,86	3,55
Mali Duran Varlıklar	32.648	0,02	0,11	32.648	0,02	0,09	782.648	0,27	1,27	1.181.898	0,22	1,13	1.181.898	0,18	0,76
Maddi Duran Varlıklar	28.561.567	17,29	96,37	36.822.838	16,93	96,04	57.111.422	19,45	92,57	97.495.862	18,18	92,98	147.951.776	23,03	95,69
Diğer Duran Varlıklar	1.042.883	0,64	3,52	1.487.243	0,68	3,87	500.399	0,17	0,81						
DURAN VARLIKLAR TOPLAMI	29.637.098	17,95	100,00	38.342.728	17,63	100,00	61.694.468	21,01	100,00	104.857.224	19,55	100,00	154.619.639	24,07	100,00
AKTİF (VARLIKLAR) TOPLAMI	165.152.289	100,00		217.539.282	100,00		293.589.684	100,00		536.268.305	100,00		642.392.878	100,00	

Aktif toplamı içinde duran varlıkların oranı 1992'de %10,79, 1993'de %14,27, 1994'de %12,12, 1995'de %26,48, 1996'da %18,76, 1997'de %17,95, 1998'de %17,63, 1999'da %21,01, 2000'de %19,55 ve 2001 yılında ise %24,07 olarak gerçekleşmiştir.

Duran varlıklar içerisinde bulunan diğer alacaklar kaleminin, duran varlıklar toplamından aldığı pay; 1992'de %2,07, 1999'da %5,35, 2000'de %5,89 ve 2001 yılında ise %3,55'dir.

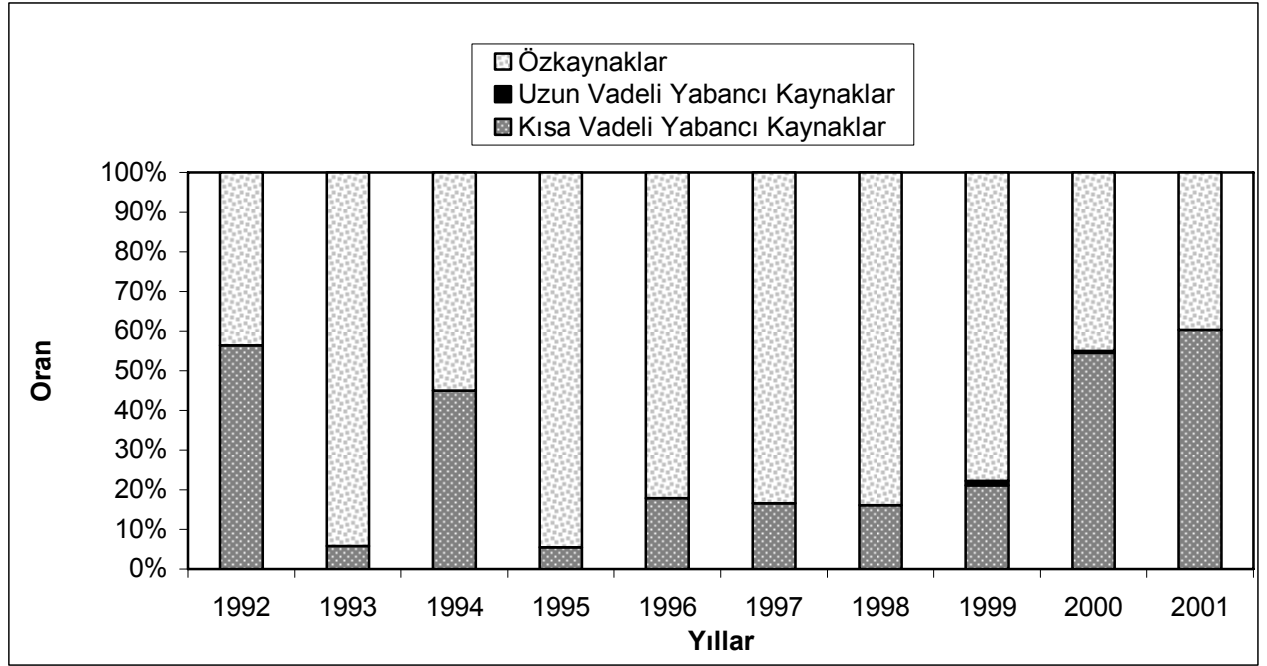
Maddi duran varlıkları; kooperatifin sahip olduğu arazi ve arsalar, binalar, tesis makine ve cihazlar, taşıtlar, demirbaşlar, yapılmakta olan yatırımlar oluşturmaktadır. Maddi duran varlıklar içerisinde arazi ve arsalar, binalar ve taşıtlar önemli yer tutmaktadır. Maddi duran varlıkların aktif toplamı içerisindeki oranı; 1992 yılında %10,42, 1993'de %14,27, 1994'de %12,12, 1995'te %24,93, 1996'da %18,29, 1997'de %17,29, 1998'de %16,93, 1999'da %19,45, 2000'de %18,18, 2001'de %23,03'olarak gerçekleşmiştir. Maddi duran varlıkların duran varlıklar içerisindeki oranları ise 1992 yılında %96,57, 1993'de %99,99, 1994'de %100,00, 1995'te %94,17, 1996'da %97,53, 1997'de %96,37, 1998'de %96,04, 1999'da %92,57, 2000'de %92,98, 2001'de %95,69'dur.

Duran varlıklar içerisinde mali duran varlıkların oranı; 1992'de %1,36, 1993'de %0,01, 1994'de %0, 1995'de %0,28, 1996'da %0,19, 1997'de %0,11, 1998'de %0,09, 1999'da %1,27, 2000'de %1,13, 2001'de ise %0,76 olmuştur. Toplam aktifler içerisinde mali duran varlıkların oranı ise; 1992'de %0,15, 1993'de %0, 1994'de %0, 1995'de %0,07, 1996'da %0,04, 1997 ve 1998'de %0,02, 1999'da %0,27, 2000'de %0,22, 2001'de ise %0,18 olarak gerçekleşmiştir.

Gelecek yıllarda indirilecek Katma Değer Vergisi (KDV) toplamından oluşan diğer duran varlıkların aktif sermaye içinde 1994 yılına kadar yer almadığı görülüyor. 1995 yılında toplam aktif sermaye içinde diğer duran varlıkların oranı %1,47, 1996'da %0,43, 1997'de %0,64, 1998'de %0,68, 1999'da %0,17, 2000 ve 2001 yıllarında ise %0 olmuştur. Bunun nedeni 2000 ve 2001 yıllarında amortisman tabii iktisadi kıymetlere ait Katma Değer Vergisi 13.11.1998 tarih ve 23522 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 71 seri nolu KDV genel tebliği ile 3065 sayılı KDV Kanunu'nun 31.maddesi 01.01.1999 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlükten kaldırılmıştır. Bu tarihten önce iktisap edilenlere ait vergilerin 3 yıllık süreye bağlı olarak indirimine devam edilecektir.

Kısa vadeli yabancı kaynakların pasif toplamına oranı; 1992 yılında %56,42, 1993'de %8,38, 1994'de %44,96, 1995'de %5,42, 1996'da %17,85, 1997'de %16,60, 1998'de %16,18, 1999'da %21,07, 2000'de %54,48, 2001'de %60,30 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 4.19). Yani Köy-Koop Kırklareli Birliği, incelenen yıllarda yatırımlarını kısa vadeli borçla finanse etmiştir. Birlik 1992, 1994, 2000 ve 2001 yıllarında yatırımlarının çok büyük bir bölümü yabancı kaynaklarla finanse edilirken, 1993, 1995, 1997 yıllarında yabancı kaynak kullanımı yerine kendi özsermayeleri ile yatırımlar, finanse edilmiştir. 1998 yılından 2001 yılına kadar Birlik, stokların satılıp nakde çevrilememesi ve ekonomik krizin etkileriyle yatırımlarında özsermaye kullanımı yerine yabancı kaynak kullanımına gitmiştir.

Köy-Koop Kırklareli Birliğinin kaynak yapısı Şekil 4.6'da görüldüğü üzere, 1993 -2000 yılları arasında yatırımlarında büyük ölçüde özsermaye kullanılmıştır. 2000-2001 yıllarında özsermaye kullanımı azalmış, yabancı kaynak kullanımı %55-60'a kadar artmıştır.

Şekil 4.6. Birliğin pasif sermayesindeki değişimler

1992-2001 yılları arasında, bilançoların pasif hesaplarının, pasif toplamı içindeki oranları incelenecek olursa (Çizelge 4.19);

Kısa vadeli yabancı kaynaklar içinde en büyük payı ticari borçlar hesabı almaktadır. Ticari borçların pasif toplamı içindeki oranı; 1992 yılında %10,19, 1993'de %4,43, 1994'de %10,01, 1995'de %4,47, 1996'da %17,04, 1997'de %15,18, 1998'de %14,66, 1999'da %12,64, 2000'de %15,00, 2001'de %50,25'tir. Ticari borçların kısa vadeli borçlar içindeki oranları ise sırası ile 1992'de %18,06, 1993'de %52,89, 1994'de %22,27, 1995'de %82,55, 1996'da %95,46, 1997'de %91,47, 1998'de %90,61, 1999'da %59,98, 2000'de %27,53, 2001'de %83,34 olarak gerçekleşmiştir.

Ortaklara ve personele olan borçların toplamından oluşan diğer borçlar hesabının kısa vadeli borçlar içerisindeki oranı, 1992'de %79,62, 1994'de %74,90, 1999'da %6,38, 2000'de %52,92, 2001'de %4,11'dir. Diğer borçların toplam pasif içindeki oranları ise sırası ile, 1992'de %44,92, 1994'de %33,68, 1999'da %1,34, 2000'de %28,83, 2001'de ise %2,48 olarak gerçekleşmiştir. 1993-1998 yılları arasında birliğin ortaklara ve personele borcu olmamıştır. Alınan avanslar ile ödenecek vergi ve yükümlülüklerin pasif toplamı içindeki oranları %1 ile %5 arasında değişmektedir.

Birlik, 1999-2000 yılları haricinde uzun vadeli yabancı kaynaklarla finansman sağlamamıştır. Uzun vadeli yabancı kaynakların pasif toplamı içindeki payı 1999'da %1,13, 2000'de %0,57'dir. Birlik uzun vadeli krediyi sadece araç alımında kullanmıştır.

Özkaynakların toplam pasif içindeki oranı: 1992 yılında %43,58, 1993'de %91,62, 1994'de %55,04, 1995'te %94,58, 1996'da %82,15, 1997'de %83,40, 1998'de %83,82, 1999'da %77,80, 2000'de %44,95, 2001'de %39,70 olmuştur. Çizelge 4.19 incelendiğinde, Birliğin karının artması ile özkaynaklarının da buna bağlı olarak arttığı görülmektedir. Pasif değerlerin toplamı içerisinde 1992 yılında %35,42, 1993'te %64,16, 1994'te %39,70, 1995'te %57,54, 1996'da %35,32, 1997'de %38,97, 1998'de %20,66, 1999'da %18,40, 2000'de %1,97, 2001'de %2,22 oranlarında dönem net karı elde edilmiştir. Bu yıllarda dönem net kârının bu derece azalmasının sebebi ülke genelinde yaşanan ekonomik krizden kaynaklanmıştır.

Çizelge 4.19. Köy-Koop Kırklareli Birliği pasif kalemleri (Değer:000 TL, Oran: %)

KAYNAKLAR	YILLAR														
	1992			1993			1994			1995			1996		
	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran
I. Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar															
Mali Borçlar															
Ticari Borçlar	358.002	10,19	18,06	232.906	4,43	52,89	3.042.852	10,01	22,27	1.991.813	4,47	82,55	15.227.077	17,04	95,46
Diğer Borçlar	1.578.155	44,92	79,62				10.235.169	33,68	74,90						
Alınan Avanslar	1.955	0,06	0,09												
Ödenecek Vergi ve Yükümlülükler	44.119	1,25	2,23	207.472	3,95	47,11	386.122	1,27	2,83	421.000	0,95	17,45	724.643	0,81	4,54
KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR TOPLAMI	1.982.230	56,42	100,00	440.377	8,38	100,00	13.664.142	44,96	100,00	2.412.813	5,42	100,00	15.951.720	17,85	100,00
II. Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar															
Mali Borçlar															
UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR TOPLAMI															
III. Özkaynaklar															
Ödenmiş Sermaye	34.205	0,97	2,23	34.205	0,65	0,71	137.205	0,45	0,82	145.205	0,33	0,34	145.205	0,16	0,20
Kar Yedekleri	30	0,00	0,00				141.177	0,46	0,84	141.177	0,32	0,34	141.177	0,16	0,19
Geçmiş Yıllar Karları	247.450	7,04	16,17	1.407.734	26,80	29,25	4.378.736	14,41	26,18	16.200.058	36,39	38,48	41.558.305	46,51	56,61
Geçmiş Yıllar Zararları	5.136	0,15	0,33				5.136	0,02	0,03						
Dönem Net Karı/Zararı	1.244.365	35,42	81,27	3.370.256	64,16	70,04	12.063.475	39,70	72,13	25.614.390	57,54	60,84	31.562.167	35,32	43,00
ÖZKAYNAKLAR TOPLAMI	1.531.187	43,58	100,00	4.812.195	91,62	100,00	16.725.729	55,04	100,00	42.100.830	94,58	100,00	73.406.853	82,15	100,00
PASİF (KAYNAKLAR) TOPLAMI	3.513.417	100,00		5.252.572	100,00		30.389.872	100,00		44.513.642	100,00		89.358.573	100,00	

Çizelge 4.19. (Devam)

KAYNAKLAR	YILLAR														
	1997			1998			1999			2000			2001		
	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran	Değer	Oran	Oran
I. Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar															
Mali Borçlar							12.336.311	4,20	19,95	29.719.380	5,54	10,17	29.806.429	4,64	7,69
Ticari Borçlar	25.075.965	15,18	91,47	31.901.645	14,66	90,61	37.099.101	12,64	59,98	80.419.556	15,00	27,53	322.786.774	50,25	83,34
Diğer Borçlar							3.948.365	1,34	6,38	154.585.680	28,83	52,92	15.924.393	2,48	4,11
Alınan Avanslar	400.000	0,25	1,46	400.000	0,18	1,14	400.000	0,14	0,65	400.000	0,07	0,14	400.000	0,06	0,10
Ödenecek Vergi ve Yükümlülükler	1.938.563	1,17	7,07	2.904.858	1,34	8,25	8.065.830	2,75	13,04	27.004.324	5,04	9,24	18.432.209	2,87	4,76
KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR TOPLAMI	27.414.528	16,60	100,00	35.206.503	16,18	100,00	61.849.608	21,07	100,00	292.128.939	54,48	100,00	387.349.805	60,30	100,00
II. Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar															
Mali Borçlar							3.317.479	1,13	100,00	3.060.235	0,57	100,00			
UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR TOPLAMI							3.317.479	1,13	100,00	3.060.235	0,57	100,00			100,00
III. Özkaynaklar															
Ödenmiş Sermaye	426.705	0,26	0,31	748.705	0,34	0,41	3.329.205	1,13	1,46	7.695.185	1,43	3,19	8.712.185	1,35	3,42
Kar Yedekleri	141.177	0,09	0,10	141.177	0,06	0,08	141.177	0,05	0,06	141.177	0,03	0,06	141.177	0,02	0,06
Geçmiş Yıllar Karları	72.804.871	44,08	52,86	136.526.229	62,76	74,88	170.928.033	58,22	74,83	222.685.237	41,52	92,37	231.923.590	36,10	90,93
Geçmiş Yıllar Zararları															
Dönem Net Karı/Zararı	64.365.007	38,97	46,73	44.916.668	20,66	24,63	54.024.181	18,40	23,65	10.557.532	1,97	4,38	14.266.122	2,23	5,59
ÖZKAYNAKLAR TOPLAMI	137.737.761	83,40	100,00	182.332.779	83,82	100,00	228.422.597	77,80	100,00	241.079.131	44,95	100,00	255.043.073	39,70	100,00
PASİF (KAYNAKLAR) TOPLAMI	165.152.289	100,00		217.539.282	100,00		293.589.684	100,00		536.268.305	100,00		642.392.878	100,00	

Ödenmiş sermayenin pasif toplamı ve özkaynak toplamı içerisindeki oranları sırası ile; 1992'de %0,97, %2,23, 1993'de %0,65, %0,71, 1994'de %0,45, %0,82, 1995'de %0,33, %0,34, 1996'da %0,16, %0,20, 1997'de %0,26, %0,31, 1998'de %0,34, %0,41, 1999'da %1,13, %1,46, 2000'de %1,43, %3,19, 2001'de %1,36, %3,42 olarak gerçekleşmiştir.

Varlık kaynak ilişkisini bilimsel bir bütün olarak incelenecek olursa, Köy- Koop Kırklareli Birliğinin 1992-2001 yılları arasındaki net işletme sermayesinin, pozitif durumda olduğu görülüyor. Yani bu dönemde dönen varlıkları ile kısa vadeli borçlarının karşılandığı söylenebilir. İncelenen dönemlerde dönen varlıklar yüzdesinin kısa vadeli yabancı kaynaklar yüzdesinden büyük olması, birliğin likidite yönünden sıkıntısının olmadığını ve kısa vadeli borçlarını zamanında ödeyebildiğini göstermektedir. Son dönemlere ait kısa vadeli borçlar oranının artmasına ilişkin veriler birliğin ileriki yıllarda likidite sıkıntısı çekeceğini göstermektedir.

İncelenen dönemler itibarıyla Birliğin toplam varlıklarının %10-24'ü duran varlıklardan, toplam kaynakların ise %39-94'ü ise özkaynaklardan oluşmaktadır. Bu sonuç incelenen dönemde duran varlıkların özkaynaklar ile finanse edildiğini göstermektedir.

4.3.2.1.3. Eğilim yüzdeleri yöntemi ile analiz (Trend analizi)

Bu yöntemde, finansal tablolarda bir yıl baz olarak kabul edilmekte ve o yıla ait tutarlar 100 kabul edilerek bunu izleyen dönemlere ilişkin aynı tür değerlerin baz yılına göre yüzde olarak değişimi hesaplanmaktadır. Bu, işletmenin dinamik analizinin yapılmasına olanak vermektedir. Eğilim yüzdelerinde, kooperatif işletmenin finansal tablolarında yer alan kalemlerin dönemler arasında göstermiş olduğu artış veya azalışlar saptanmakta ve bu değişikliklerin temel yıla göre oransal önemlerini ortaya konularak işletmenin gelişme yönü incelenmektedir.

Çizelge 4.16 ve 4.17'de dönen varlıklar ile kısa vadeli yabancı kaynakların göstermiş olduğu eğilim incelendiğinde, dönen varlıklar grubunun 1992 yılı verilerine göre %16, kısa vadeli yabancı kaynakların da %100 arttığı görülmüştür.

Aktif yapısındaki değişimi görmek için, dönen varlıklar grubu ile duran varlıklar grubunun göstermiş olduğu eğilim incelenmelidir. Çizelge 4.16 ve 4.17 incelendiğinde duran varlıklarının 1992 yılına göre sürekli arttığı görülmektedir. Bu durum, Birliğin arazi satın alıp, süt mandırası yatırımı ve sosyal tesisler yapmasından kaynaklanmaktadır. Dönen varlıklar ile duran varlıklar eğilim yüzdesinin aynı doğrultuda değişim gösterdiği izlenmektedir.

Yabancı kaynaklarla özkaynakların eğilim yüzdelerine Çizelge 4.16'den bakıldığında, özkaynakların cari olarak eğilimi fazla değişiklik göstermezken, Çizelge 4.17'den reel olarak 2001 yılında 1992 yılına göre %24 artığı görülmektedir.

4.3.2.2. Gelir tablolarının analizi

Mali tabloların analizinde, bilanço analizi kadar gelir tablolarının analizi de büyük önem taşımaktadır. Bilançoların analizinde olduğu gibi dikey yüzdelerle ifade olunmuş bir gelir tablosunda yer alan yüzdeler, her kalemin net satışlarla olan ilişkisini gösterir. Bu bakımdan her kalemin net satışlara göre oransal büyüklüğünün, kalemin özelliği de dikkate alınarak, hasılat veya karlılık açısından yeterli olup olmadığı tespit edilmektedir (Ertan 2001).

4.3.2.2.1. Karşılaştırmalı gelir tablosu analizi (Yatay analiz)

Kooperatif işletmenin incelenen dönemine ait gelir tablolarının, TEFE ile düzeltilmiş reel değerleri ile hazırlanan tabloları Çizelge 4.20'de verilmiştir.

Brüt ve net satışlardaki değişiklik; işletmelerin faaliyetlerini aksatmadan sürekli olarak yürütebilmesi, ancak iş hacminin geliştirilmesi ile olanaklıdır. Bu nedenle brüt ve net satışlarda oluşan olumlu değişimin tek başına işletmenin gelişmesi için bir anlam ifade etmeyeceğini de belirtmek gerekir. Çizelge 4.20 incelenecek olursa, 1992 yılına göre brüt satışlar ve net satışlar %131 oranında artmıştır.

Satılan malın maliyetindeki değişiklik 1992 yılına göre 2001 yılında %459, brüt satış karı ise %2 artmıştır. Satışların maliyet tutarı incelenen dönemde 1993 ve 1994 yıllarında azalma göstermiştir.

Brüt satış, kâr kalemindeki değişiklik, net satışlarda ve satılan malın kaleminde ortaya çıkan değişikliğe bağlıdır. Bu kalem incelenen dönem itibarıyla artış göstermiştir. Satılan malın maliyetinde tasarruf sağlanması veya daha yüksek bir satış fiyatı belirlenmesi durumunda, brüt satış kârı tutarlarında artış olacağı kuşkusuzdur.

İşletmenin ana faaliyetini sürdürmek için katlanmış olduğu giderlerde oluşan değişiklikler incelendiğinde, faaliyet giderlerinin 1992 yılına göre 2001 yılında %226 oranında arttığı görülmüştür. Oysa faaliyet kârı 1992 yılına göre 2001 yılında %41 oranında azalmıştır.

Dönem net kârı yıllar itibarıyla artış gösterirken 1998 yılından itibaren azalışa geçtiği görülmektedir. Ekonomide 2000 ve 2001 yıllarında görülen ekonomik istikrarsızlık nedeniyle dönem net kârları azalmıştır. Bu kalemdaki değişim miktarı 1992 yılına göre 2001 yılında %-67 olmuştur.

Çizelge 4.20. Köy-Koop Kırklareli Birliğine ait özet gelir tabloları (Reel Değerler: 000 TL) (1992 Fiyatları ile)

Kalemler	YILLAR														
	1992			1993			1994			1995			1996		
	Değer	Net Satışlara Oranı (%)	Değişim (%)	Değer	Net Satışlara Oranı (%)	Değişim (%)	Değer	Net Satışlara Oranı (%)	Değişim (%)	Değer	Net Satışlara Oranı (%)	Değişim (%)	Değer	Net Satışlara Oranı (%)	Değişim (%)
A. Brüt Satışlar	2.068.472	100,00	100	2.830.759	100,00	37	3.786.163	100,00	83	7.110.232	100,00	244	4.414.332	100,00	113
B-Satış İndirimleri (-)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
C-Net Satışlar	2.068.472	100,00	100	2.830.759	100,00	37	3.786.163	100,00	83	7.110.232	100,00	244	4.414.332	100,00	113
D-Satışların Maliyeti (-)	586.030	28,33	100	450.452	15,91	-23	166.783	4,41	-72	2.181.312	30,68	272	943.346	21,37	61
BRÜT SATIŞ KARI	1.482.442	71,67	100	2.380.308	84,09	61	3.619.380	95,59	144	4.928.920	69,32	232	3.470.986	78,63	134
E-Faaliyet Giderleri (-)	238.077	11,51	100	252.570	8,92	6	210.785	5,57	-11	1.183.772	16,65	397	712.074	16,13	199
F-FAALİYET KARI	1.244.365	60,16	100	2.127.737	75,16	71	3.408.596	90,03	174	3.745.147	52,67	201	2.758.912	62,50	122
G-DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GELİR VE KARLAR	-	-	-	-	-	-	42.754	1,13	-	141.539	1,99	-	-	-	-
H-DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
G-FİNANSMAN GİDERLERİ (-)	319.139	15,43	100	51.156	1,81	-84	562.939	14,87	76	72.491	1,02	-77	469.903	10,64	47
DÖNEM NET KARI	925.226	44,73	100	2.076.581	73,35	124	2.845.657	75,16	208	3.672.656	51,65	297	2.289.009	51,86	147

Çizelge 4.20. (Devam)

Kalemler	YILLAR														
	1997			1998			1999			2000			2001		
	Değer	Net Satışlara Oranı (%)	Değişim (%)	Değer	Net Satışlara Oranı (%)	Değişim (%)	Değer	Net Satışlara Oranı (%)	Değişim (%)	Değer	Net Satışlara Oranı (%)	Değişim (%)	Değer	Net Satışlara Oranı (%)	Değişim (%)
A. Brüt Satışlar	6.943.707	100,00	236	5.112.323	100,00	147	4.488.068	100,00	117	5.273.619	100,00	155	4.782.804	100,00	131
B-Satış İndirimleri (-)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
C-Net Satışlar	6.943.707	100,00	236	5.112.323	100,00	147	4.488.068	100,00	117	5.273.619	100,00	155	4.782.804	100,00	131
D-Satışların Maliyeti (-)	3.241.216	46,68	453	3.340.402	65,34	470	2.725.214	60,72	365	3.856.433	73,13	558	3.273.051	68,43	459
BRÜT SATIŞ KARI	3.702.490	53,32	150	1.771.921	34,66	20	1.762.854	39,28	19	1.417.187	26,87	-4	1.509.754	31,57	2
E-Faaliyet Giderleri (-)	612.648	8,82	157	517.291	10,12	117	775.168	17,27	226	1.073.496	20,36	351	775.197	16,21	226
F-FAALİYET KARI	3.089.842	44,50	148	1.254.630	24,54	1	987.686	22,01	-21	343.690	6,52	-72	734.556	15,36	-41
G-DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GELİR VE KARLAR	5.085	0,07	-	2.277	0,04	-	-	-	-	-	-	-	82.229	1,72	-
H-DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
G-FİNANSMAN GİDERLERİ (-)	201.685	2,90	-37	265.015	5,18	-17	416.117	9,27	30	216.238	4,10	-32	710.226	14,85	123
DÖNEM NET KARI	2.893.242	41,67	807	991.892	19,40	211	571.569	12,74	79	127.452	2,42	-60	106.559	2,23	-67

4.3.2.2.2. Yüzde Yöntemi ile analiz (Dikey analiz)

Gelir tablolarında brüt hasılatı, brüt satışlar kalemi ifade etmektedir. Brüt satışlardan satış indirimleri düşülmesi sonucu net satışlar elde edilmektedir (Akgüç 1995, Akdoğan ve Tenker 1998).

Çizelge 4.21'de Köy-Koop Kırklareli Birliği'ne ait özet gelir tabloları (1992-2001) verilmiştir. Çizelgeden de görüleceği üzere; gelir ve gider kalemleri bir bütün olarak aynı tabloda verilerek dönem net karına ulaşılmaktadır. Birliğin 1992-2001 yılları arası gelir tablosu incelendiğinde, gelir ve gider kalemlerinde oldukça farklılıklar bulunmaktadır. Net satışlar 100 kabul edilerek hesaplanan dönem net karı oranları şu şekilde olmuştur; 1992'de %60,16, 1993'de %75,16, 1994'de %90,03, 1995'de %52,67, 1996'da %62,50, 1997'de %44,50'de, 1998'de %24,54, 1999'da %22,01, 2000'de %6,52, 2001'de %15,36 olarak gerçekleşmiştir.

Brüt satışların net satışlara oranı incelenen 1992-2001 döneminde aynı olup %100'dür. Çünkü satış indirimi kalemi yoktur. Bu bakımdan brüt satışların net satışlara göre oransal büyüklüğü aynıdır. Bu durum, birliğin hasılat bakımından pek fazla kayıp vermediğini göstermektedir. İncelenen tüm yıllarda satış indirimleri kaleminin olmadığı Çizelge 4.21'dende görülmektedir.

satışların maliyetlerinin net satışlara oranı 1992 yılında %28,33, 1993'de, %15,91, 1994'de %4,41, 1995'de, %30,68, 1996'da %21,37, 1997'de 46,68, 1998'de %65,34 1999'da %60,72, 2000'de %73,13, 2001'de %68,43' dür. Bu oranların yüksek olması rahatlıkla brüt satış karına ulaşılabilirdiğini göstermektedir.

Brüt satış karının net satışlara oranına bakılırsa, 1992'de %71,67, 1993'de %84,09, 1994'de %95,59, 1995'de %69,32, 1996'da %78,63, 1997'de 53,32, 1998'de %34,66, 1999'da %39,28, 2000'de %26,87, 2001'de %31,57 olarak gerçekleşmiştir. Bazı yıllarda maliyetlerdeki artışın satış fiyatındaki artıştan fazla olması nedeniyle, brüt satış karı (satıştan iadeler ve satış iskontoları olmaması nedeni ile), aynı zamanda net satış kârı yıllar itibariyle azalmış, bazı yıllarda ise satış fiyatındaki artışın maliyetteki artıştan büyük olması nedeni ile artmıştır.

Çizelge 4.21. Köy-Koop Kırklareli Birliğine ait özet gelir tabloları (Cari Değerler: 000 TL)

Kalemler	YILLAR									
	1992		1993		1994		1995		1996	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
A. Brüt Satışlar	2.068.472	100	4.483.816	100	13.233.747	100	46.858.487	100	50.500.293	100
B-Satış İndirimleri (-)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
C-Net Satışlar	2.068.472	100	4.483.816	100	13.233.747	100	46.858.487	100	50.500.293	100
D-Satışların Maliyeti (-)	586.030	28,33	713.499	15,91	582.955	4,41	14.375.480	30,68	10.791.949	21,37
BRÜT SATIŞ KARI	1.482.442	71,67	3.770.318	84,09	12.650.792	95,59	32.483.007	69,32	39.708.344	78,63
E-Faaliyet Giderleri (-)	238.077	11,51	400.061	8,92	736.754	5,57	7.801.402	16,65	8.146.177	16,13
F-FAALİYET KARI	1.244.365	60,16	3.370.256	75,16	11.914.038	90,03	24.681.605	52,67	31.562.167	62,5
G-DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GELİR VE KARLAR	-	-	-	-	149.438	1,13	932.785	1,99	-	0
H-DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR	-	-	-	-	-	0	-	0	-	0
G-FİNANSMAN GİDERLERİ (-)	319.139	15,42	81.029	1,81	1.967.636	14,87	477.737	1,02	5.375.730	10,64
DÖNEM NET KARI	925.226	60,16	3.289.227	73,36	10.095.840	75,16	25.136.653	51,65	26.186.437	51,85

Çizelge 4.21. (Devam)

Kalemler	YILLAR									
	1997		1998		1999		2000		2001	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
A. Brüt Satışlar	144.407.843	100	182.693.216	100	245.487.071	100	436.839.941	100	640.319.733	100
B-Satış İndirimleri (-)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
C-Net Satışlar	144.407.843	100	182.693.216	100	245.487.071	100	436.839.941	100	640.319.733	100
D-Satışların Maliyeti (-)	67.407.376	46,68	119.372.108	65,34	149.062.968	60,72	319.447.371	73,13	438.194.594	68,43
BRÜT SATIŞ KARI	77.000.467	53,32	63.321.108	34,66	96.424.104	39,28	117.392.570	26,87	202.125.139	31,57
E-Faaliyet Giderleri (-)	12.741.209	8,82	18.485.820	10,12	42.399.922	17,27	88.922.993	20,36	103.783.039	16,21
F-FAALİYET KARI	64.259.258	44,50	44.835.287	24,54	54.024.181	22,01	28.469.577	6,52	98.342.101	15,36
G-DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GELİR VE KARLAR	105.750	0,07	81.380	0,04	-	-	-	-	11.008.783	1,72
H-DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
G-FİNANSMAN GİDERLERİ (-)	4.194.423	2,90	9.470.549	5,18	22.760.655	9,27	17.912.045	4,10	95.084.762	14,85
DÖNEM NET KARI	60.170.585	44,57	35.446.118	24,59	31.263.526	22,01	10.557.532	2,42	14.266.123	2,23

Faaliyet giderlerinin net satışlara oranı incelenen dönemde %8 - 20 arasında değişiklik göstermiştir. Buna göre 1992 yılında %11,51, 1993'de %8,92, 1994'de %5,57, 1995'de %16,65, 1996'da %16,13, 1997'de %8,82, 1998'de %10,12, 1999'da %17,27, 2000'de %20,36, 2001'de ise %16,21 olarak gerçekleşmiştir.

İncelenen dönemde faaliyet kârlarının net satışlara oranları 1992 yılında %60,16, 1993'de %75,16, 1994'de %90,03, 1995'de %52,67, 1996'da %62,50, 1997'de %44,50, 1998'de %24,54, 1999'da %22,01, 2000'de %6,52, 2001'de ise %15,36 olmuştur. Faaliyet kârları 2000'de %4,10 ve 2001'de %14,85 olan finansman giderlerini karşılayacak düzeydedir.

Diğer faaliyetlerden olağan gelir ve karlar, incelenen dönemde sadece 1994,1995,1997,1998 ve 2001 yıllarında elde edilmiştir. Bu kalemin net satışlara oranları 1994'de %1,13, 1995'de %1,99, 1997'de %0,07, 1998'de %0,04, 2001 yılında ise %1,72 olarak gerçekleşmiştir.

Dönem kârı olağan kar olarak da adlandırılan kâr oranları incelendiğinde 2000 yılına kadar kooperatifin kâr oranının çok yüksek olduğu görülmektedir. 1992 yılında kooperatifin dönem net kârının net satışlara oranı %44,73'dir. Bu oranlar incelenen dönem itibariyle 1993'de %73,36, 1994'de %75,16, 1995'de %51,65, 1996'da %51,85, 1997'de %41,67, 1998'de %19,40, 1999'da %12,74, 2000'de %2,42, 2001'de %2,23 olarak gerçekleşmiştir.

Gelir tablosu bir bütün olarak incelenecek olursa, elde edilen dönem net karları kooperatifin faaliyetlerinden dolayı elde ettiği karlardır. Bu nedenle kooperatif üretim ve pazarlama faaliyetine devam etmelidir.

4.3.2.2.3. Eğilim yüzdeleri yöntemi ile gelir tablosu analizi (Trend analizi)

Gelir tablolarının verilerinin bilançolarda olduğu gibi, TEFE ile düzeltilmesiyle hazırlanan gelir tabloları Çizelge 4.20'de verilmiştir. TEFE ile yapılan düzeltme işlemi Uluslararası Muhasebe Standardı olan 29 nolu "Yüksek Enflasyon Döneminde Finansal Raporlama Standardı" nın öngördüğü hükümlerden farklıdır. Burada yapılan işlem sadece karşılaştırmaya olanak vermek için, cari dönem verilerinin cari dönem para değerine göre ifade edilmesidir.

Eğilim yüzdeleri, işletmenin gelişimini dönemler itibariyle ortaya koyduğundan, yüzdelerin değerlendirilmesinde işkolu ortalamaları, geçmiş dönemin verileri, planlanan verilerden yararlanılmaktadır (Akdoğan ve Tenker 1998). Birliğe ilişkin veriler Köy-Koop Kırklareli Birliği muhasebe kayıtlarından elde edilmiştir.

Brüt satışlarda ve net satışlarda temel yıl olan 1992 yılına göre 2001 yılında 1.5 kat artış olduğu görülmektedir (Çizelge 4.20).

Kooperatif işletmenin dönem net kârının 1992 yılına göre, 1999 yılından sonra ülkenin içinde bulunduğu ekonomik kriz nedeni ile azaldığı ve 2001 yılında %-67 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum işletmenin gelecek yıllarda faaliyetini olumsuz etkileyecek bir sonuç olarak görülmektedir.

4.3.2.3. Oran analizi

Oranlar, bir işletmenin likidite durumu, mali durumu, verimlilik ve kârlılık durumlarıyla ilgili önemli hususlara işaret etmektedir (Yalkın 1988). Bilanço ve gelir tablolarından hesaplanan oranlar, finansal tablolardaki hesaplar arasındaki ilişkileri göstermektedir (Weston ve Brigham 1966).

Oran analizi işletmenin faaliyet sonuçlarını kendi içinde ve yıllara göre ve aynı sektörden diğer işletmelerin sonuçları ile karşılaştırıp incelemek amacıyla kullanılmaktadır (Akdoğan ve Tenker

1998). Oranlar işletme dışından olan kimseye; kooperatif işletmenin cari durumu, yönetimin yeterliliği ve kooperatif işletmenin uzun vadeli beklentilerini değerlendirme, yönetime kendi faaliyetlerini değerlendirme, hatalarını düzeltme ve mali kararsızlıklar ile ticari başarısızlıklara sürükleyici koşullardan ve kararlardan kaçınma gibi durumlarda yardımcı olmaktadır (Turan 1992).

Oranlar kooperatif işletmenin ölçülmek istenen yönünü birlikte ortaya koyacak alanlar itibariyle gruplandırılır. Bu bakımdan mali analizde kullanılacak oranlar şu şekilde sıralanabilir (Yalkın 1988, Akgüç 1995, Akdoğan ve Tenker 1998):

- a) Likidite oranları
- b) Finansal (mali) oranlar
- c) Faaliyet oranları
- d) Kârlılık oranları

4.3.2.3.1. Likidite oranları

Likidite oranları kooperatif işletmenin kısa vadeli borç ödeme gücünü ölçmek ve çalışma sermayesinin yeterli olup olmadığını saptamak için kullanılmaktadır (Akdoğan ve Tenker 1998). Köy-Koop Kırklareli Birliğine ait likidite oranları Çizelge 4.22'de ayrıntılı olarak verilmiştir. Bunun içinde toplamaları veya unsurları itibariyle dönen aktifler ile dönen borçlar arasında çeşitli ilişkiler kurulur ve aşağıdaki oranlar hesaplanır (Yalkın 1988, Ertan 2001, Güneş 1999, Akdoğan ve Tenker 1998):

- a) Cari oran:

Cari oran, dönen varlıklar toplamının kısa vadeli borçlar toplamına bölünmesiyle hesaplanır. İşletme sermayesinin kısa vadeli borçları karşılayabilme derecesini tespit eder. Genel olarak cari oranın işletmelerde 2 olması yeterli görülmektedir. Cari oranın 1 olması işletme sermayesinin hiç olmadığını, 1'den küçük olması da kooperatif işletmenin parasal yönden sıkıntıda olduğunu göstermektedir (Moore 1986). Cari oranın 2'den büyük olması borçların geri ödenmesine olumlu etki yapmaktadır. Böyle bir durum işletmede kullanılmayan fonların varlığını bildirir. Cari oranın çok yüksek olması kooperatif işletmede gereğinden çok stok bulunması, kullanılmayan nakitlerin fazlalığı, alacakların tahsilindeki gecikmeler, kredi satış politikasındaki aksamalar gibi nedenlere bağlanmaktadır (Akgüç 1995, Akdoğan ve Tenker 1998).

Birliğin incelenen dönemde cari oranları %1,26 ile 14,88 arasında değişmektedir. Buna göre birliğe ait cari oranlar yıllar itibariyle 1992'de 1,58, 1993'de 14,88, 1994'de 1,95, 1995'de 13,56, 1996'da 4,55, 1997'de 4,94, 1998'de 5,1, 1999'da 3,75, 2000'de 1,48, 2001'de ise 1,26'dır. Oranlardan görüleceği üzere 1992, 1994, 2000 ve 2001 yıllarında 2 nin altındadır. Bu, kooperatifi söz konusu yıllarda parasal sıkıntı içinde olduğunu göstermektedir. Diğer yıllarda ise birlik 2'nin üzerinde bir cari orana sahip olup, borçlarını ödemedeki nakit sıkıntısı çekmemektedir. Cari oranın bu oranlardan yüksek olması, birlikte aşırı miktarda stok bulundurulmasından ve kullanılmayan nakit fazlasından kaynaklanmaktadır. Özellikle 2000 ve 2001 yıllarında genel ekonomide yaşanan durgunluk hatta daralma nedeniyle alacakların tahsilinde güçlüklerin yaşanmasına sebep olmuştur. Nitekim dönen değerlerin alacaklar kalemi son yıllarda yükselme eğilimi göstermektedir. Alacaklardaki tahsilat sorunu kooperatif işletmede ödeme güçlüğü ortaya çıkarmış, buna bağlı olarak kısa vadeli borçlarında yükselmeler ortaya çıkmıştır. Buda cari oranın düşük olmasının önemli bir nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Cari oran, Köy-Koop Kırklareli Birliği'nde incelenen dönemde 5,31 olup Türkiye süt ve süt ürünleri sanayi ortalaması olan 1,28'den daha büyük bir orana sahiptir (Güneş vd 2002 Anonim 2003b).

- b) Likidite (asit test) oranı:

Kooperatif işletmenin kısa vadeli ödeme gücünü gösteren bu oran, dönen varlıklar toplamından stokların düşülmesi sonucu kalan tutarın kısa vadeli borçlar toplamına bölünmesiyle hesaplanır. Likidite oranının 1/1 yani %100 veya %100'den büyük olması istenir (Akgüç 1990, Akdoğan ve

Tenker 1998). Bu oran, genellikle borç yada kredi veren kuruluşlar tarafından kullanılmaktadır (Gerek ve Ülper 1987).

Köy-Koop Kırklareli Birliği'nde likidite oranı ortalama olarak 3,48 olarak gerçekleşmiş sadece 2000 ve 2001 yıllarında 1'in altına düşmüş olup, bu dönemlerde nakit sıkıntısında olduğunu göstermektedir. Bu dönemlerde geçmiş yıllara göre nakit sıkıntısı görülmekle birlikte oranlar sektör ortalamasının üzerindedir. Oranların düşmesi kısa vadeli yabancı kaynaklardaki artışlardan kaynaklanmaktadır. Ayrıca son yıllardaki stoklardaki artış alacaklardaki artışın üzerindedir. Dolayısıyla cari orandaki azalış nedenleri asit-test oranındaki azalış nedenleriyle uyumludur. Diğer yıllarda ise oran %100'ün üzerinde olup Birliğin aşırı derecede nakde sahip olduğunu göstermektedir. İşletmelerin kendi durumları ve çalışılan sanayi koluna bağlı olarak değişen likidite oranı 1992-2001 yılları arasında Türkiye süt ve süt ürünleri sanayinde 0,73 olarak gerçekleşmiştir(Güneş ve ark. 2002 , Anonim 2003b).

c) Stokların aktif toplamına oranı

Köy-Koop Kırklareli Birliği'nde stokların aktif toplamına oranı 1992'de %20,92, 1993'de %20,05, 1994'de %19,27, 1995'de %31,94, 1996'da %20,56, 1997'de %33,90, 1998'de %39,14, 1999'da %27,39, 2000'de %32,68, 2001'de %34,66 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 4.22). Birliğin oranlarının; Türkiye süt sanayi ortalaması olan %25,34'den (Güneş ve ark. 2002 , Anonim 2003b) daha büyük olduğu görülmektedir. 1997 yılından sonra birliğin stoklarında bir artış olduğu, söz konusu dönemde hazır değerler ve ticari alacaklarda da bir azalmanın olduğu görülmektedir. Kooperatif işletmenin 1997 yılından sonra net satışlarındaki azalmanın, bu oranın yükselmesine sebep olduğu anlaşılmaktadır (Çizelge 4.20).

d) Kısa vadeli alacakların aktif toplamına oranı

Köy-Koop Kırklareli Birliğinin ticari alacaklarının tamamı kısa vadeli. Kısa vadeli alacaklar ticari alacaklar ve diğer alacaklarından oluşmaktadır. Birliğin incelenen dönemlerinde yıllar itibariyle bu oran, 1992'de %66,51, 1993'de %58,65, 1994'de %60,30, 1995'de %30,96, 1996'da %54,04, 1997'de %44,69, 1998'de %40,71, 1999'da %48,54, 2000'de %45,64, 2001 yılında ise %39,31 olmuştur (Çizelge 4.22). Bu oran 1992-2001 yılları arasında ortalama % 48,94 olup, Türkiye süt ve süt ürünleri sanayi oranı %32,41'den daha büyüktür (Güneş ve ark. 2002)(Anonim 2003b). Birliğin ticari alacaklarının aktif toplamı içindeki payı son yıllarda giderek azalmasına rağmen sektör ortalamasının üzerinde seyretmektedir. Ticari alacakların azalması alacakların tahsilinde bir başarı olarak nitelendirilmekle beraber yeterli değildir.

Çizelge 4.22. Köy-Koop Kırklareli Birliği'ne ait likidite oranları

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	Ort.	Türkiye Süt ve Süt Ürünleri Sanayi Ortalaması (1992-2001)
Cari Oran	1,58	14,88	1,95	13,56	4,55	4,94	5,10	3,75	1,48	1,26	5,31	1,28
Likidite (Asit Test) Oranı	1,21	11,40	1,53	7,67	3,40	2,90	2,67	2,45	0,88	0,68	3,48	0,73
Stoklaraktif Toplamı (%)	20,92	20,05	19,27	31,94	20,56	33,90	39,14	27,39	32,68	34,66	28,05	25,34
Kısa Vadeli Alacaklaraktif Toplamı (%)	66,51	58,65	60,30	30,96	54,04	44,69	40,71	48,54	45,64	39,31	48,94	32,41

4.3.2.3.2. Finansal (Mali) oranlar

Finansal (Mali) oranlar, kooperatif işletmenin finansmanında yabancı kaynaklardan yararlanma derecesini ölçmeye yararlar. Diğer bir ifadeyle mali oranlar ile işletmenin borçlarının finansal yapı içindeki yerleri ve bu yapının sonuçları araştırılmakta ve işletmenin normal faaliyet sonucu zarar etmesi, varlıklarının değerinin düşmesi veya gelecek yıllar için tahmin edilen nakit akımının gerçekleşmemesi halinde, söz konusu kooperatif işletmenin yükümlülüklerini yerine getirip getirmeyeceği konusunda önemli ipuçları verir (Akgüç 1995).

Genel olarak işletmeler, kredi maliyetlerinin yüksekliği yada geri ödemedeki riskler nedeni ile öz sermaye ile çalışma eğilimi göstermektedirler. İşletmelerin kaynaklar toplamı içerisindeki öz sermayesinin yüksekliği kredi veren kuruluşlar tarafından olumlu bir durum yaratmaktadır (Ertan 2001).

a) Özkaynakların aktif toplamına oranı

Özkaynakların aktif toplamı içerisindeki oranı, özkaynakların ne kadarının işletmedeki varlıkları karşıladığını göstermektedir. İşletmelerin uzun vadeli borçlarını ödeyebilmeleri bu oranın yüksekliğine bağlıdır. Bu nedenle işletmeler öz kaynaklarını artırmak ve bu öz kaynakları da sabit yatırımlarda kullanma politikaları geliştirmelidirler (Gerek ve Ülper 1987).

Kooperatif işletmede 1992-2001 yılları arasında aktif toplamı %39 ile %95 arasında öz sermaye ile finanse edilmiştir. Türkiye süt ve süt ürünleri sanayi işletmeleri ise aktif sermayelerinin %29,50'sini öz sermayeleri ile finanse etmişlerdir. Köy-Koop Kırklareli Birliği işletmeleri incelenen dönem itibarıyla Türkiye süt ve süt ürünleri sanayisi ortalamasının üzerindedir (Çizelge 4.23). Söz konusu oranın kooperatif işletmede son iki yılda yarı yarıya düştüğü görülmektedir. Analiz edilen dönemin ilk 8 yılında son derece yüksek bir özkaynak oranı ile faaliyet gösteren işletme genel ekonomide son yıllarda yaşanan durgunluk ve özellikle yüksek borçlanma ihtiyacı nedeniyle katlandığı finansal maliyetlerin yüksekliği özkaynakların toplam kaynaklar içindeki oranını önemli ölçüde azaltmıştır. Bu durum, son iki yılda kısa vadeli yabancı kaynakların önemli oranda artmasına sebep olmuştur.

b) Kısa vadeli yabancı kaynakların pasif toplamına oranı

Mali oranlar içinde kısa vadeli borçların pasif toplamına oranı, kooperatif işletmedeki ekonomik varlıkların ne kadarının kısa vadeli borçlar ile karşılandığını göstermektedir. İşletmenin varlıklarının büyük bir kısmını kısa vadeli yabancı kaynaklar ile karşılaması, gelecekte işletmede ödeme güçlüğü sorununu ortaya çıkarabilmektedir. Genel bir kural olarak bu oranın 1/3'ü aşmaması gerektiği söylenebilir. Ancak Türkiye'de firmalar daha çok kısa vadeli borçlanma yaptıklarından ve varlıkların çok önemli bir bölümü dönen varlıklardan oluştuğundan ve yaşanan enflasyonist durumda etkisiyle anılan oran birçok işletmede 1/3'ü aşmakta %50'ler düzeyine ulaşmaktadır (Akgüç 1995). Birlikte incelenen dönemde kısa vadeli kaynakların pasif sermayeye oranları sırası ile 1992 yılında %56,42, 1993'de %5,76, 1994'de %44,96, 1995'de %5,42, 1996'da %17,85, 1997'de %16,60, 1998'de %16,18, 1999'da %21,07, 2000'de %54,48 ve 2001'de %60,30 olarak gerçekleşmiştir. Birlik 1992 ve 2001 yıllarında varlıklarının yaklaşık olarak %60'ını kısa vadeli yabancı kaynaklar ile karşılamıştır. Bu oran 1995 ve 1993 yıllarında sadece %5 seviyesinde gerçekleşmiştir (Çizelge 4.23). Nitekim daha önce değinildiği gibi, son yıllarda söz konusu oranda önemli artışlar olmuştur. Ülkemizde yaşanan ekonomik kriz uzun vadeli borçlanmayı hemen hemen imkansız hale getirmiştir. Bu nedenle işletmeler daha riskli bir finansman aracı olan kısa vadeli borçlanma yoluna gitmektedirler. Dolayısıyla satış sorunları yaşayan kooperatif işletmesi de bu yolu tercih etmiş ve kısa vadeli borçlanma yoluna gitmiştir.

c) Uzun vadeli yabancı kaynakların pasif toplamına oranı

Uzun vadeli borçların pasif toplamına oranı, işletmenin ne kadar uzun vadeli yabancı kaynak kullandığını göstermektedir. Bu oran Türkiye süt ve süt ürünleri sanayinde %19,50 olarak gerçekleşmiştir. Köy-Koop Kırklareli Birliği sadece 1999 ve 2000 yıllarında uzun vadeli borç kullanmış olup, bu yıllarda anılan oran; %1,13 ve %0,57 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranların

düşük olmasının sebebi Birliğin çok fazla uzun vadeli kredi bulamamasından kaynaklanmaktadır (Çizelge 4.23).

d) Yabancı kaynaklar toplamının aktif toplamına oranı (Kaldıraç Oranı)

Bu oran varlıkların % kaçının yabancı sermaye ile finanse edildiğini ortaya koyar. Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde öz sermaye sağlanmasındaki kurumsal güçlükler ve işletmelerin varlık yapısı içinde dönen varlıkların payının yüksekliği nedeniyle, bu oranın %50'nin üzerinde olması doğaldır. Bu oran ülkemizde genellikle %60'ın üzerindedir (Akgüç 1995).

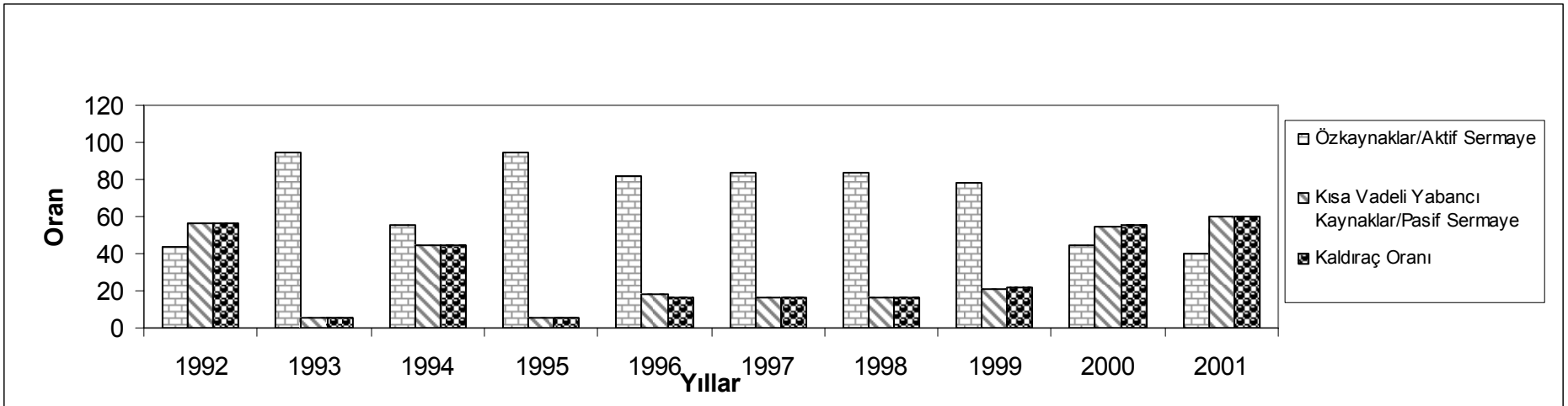
Çizelge 4.23 ve Şekil 4.7 beraber incelenecek olursa, kooperatif işletmesi 1992, 1994, 2000 ve 2001 yıllarında aktif varlıklarının büyük bir bölümünü yabancı kaynaklar ile finanse etmiştir. 1993 ve 1995 yıllarında %5 ile bu oran oldukça düşük seviyede olup, daha az oranda yabancı sermaye kullanılmıştır. Birliğin incelenen dönemdeki kaldıraç oranları Türkiye ortalaması olan %71,70'in altında gerçekleşmiştir. İncelenen dönemde ortaya çıkan tablo diğer oranlarla paralellik göstermekte olup, son iki yılda %50'nin üzerine çıkmıştır. Bu dönemde yabancı kaynakların finansal kaldıraç etkisinin olmadığı, dolayısıyla kooperatif işletmenin son yıllarda karlılığının önemli ölçüde azaldığı görülmektedir.

e) Özkaynakların yabancı kaynaklara oranı

Özkaynakların, yabancı sermayeye oranı incelenen dönemde %65 ile %517 arasında değişmektedir. Oranın büyük olması arzu edilmektedir. Öz sermaye, işletmelerin risklere karşı en önemli teminatıdır. 1993 ile 1999 yılları arasında kooperatifin sermayesinin büyük bir kısmının öz sermayeden oluştuğu görülmektedir (Çizelge 4.23). 2000 ve 2001 yıllarında görülen ekonomik kriz nedeniyle, oranın diğer yıllara göre önemli düşüşler kaydettiği görülmektedir.

Çizelge 4.23. Köy-Koop Kırklareli Birliği'ne ait Finansal (Mali) oranlar (%)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	Ort.	Türkiye Süt ve Süt Ürünleri Sanayi Ortalaması (1992-2001)
Özkaynaklaraktif Toplamı oranı	43,58	94,24	55,04	94,58	82,15	83,40	83,82	77,80	44,95	39,70	69,93	29,50
Kısa Vadeli Yab. Kay./Pasif Topl. Oranı	56,42	5,76	44,96	5,42	17,85	16,60	16,18	21,07	54,48	60,30	29,90	53,10
Uzun Vadeli Yab. Kay./Pasif Topl. Oranı	-	-	-	-	-	-	-	1,13	0,57	-	0,85	19,50
Yabancı Sermayeaktif Toplamına Oranı	56,42	5,76	44,96	5,42	16,60	16,60	16,18	22,20	55,05	60,30	29,95	71,70
Özkaynaklar/Yabancı Kaynaklara Oranı	77,25	163,85	122,41	174,48	460,18	502,43	517,90	350,52	81,67	65,84	251,65	36,20

Şekil 4.7. Köy-Koop Kırklareli Birliği finansal oranları

4.3.2.3.3. Faaliyet oranları

Kooperatif işletme aktiflerinin faaliyetlerde ne derece etkili kullanıldığı, verimlilik oranları da denilen faaliyet oranları ile ölçülmektedir. Bu açıdan aktif toplamı ve aktif kalemler ile satışlar arasında ilişkiler kurulmaktadır. Faaliyet oranları işletmenin kendi içinde analizine olanak sağlamaktadır (Turan 1992). Bu oranların hesaplanmasındaki temel amaç işletmenin sahip olduğu değerlerin hangi ölçülerde ve etkinlikle kullanıldığının belirlenmesidir (Ertan 2001).

Faaliyet oranları, işletmenin finansal durumunun niçin iyi yada kötü olduğunu açıklarken aynı zamanda da "likidite oranlarını" destekleyici oranlar olarak da kullanılırlar. Bu oranlar "stok devir hızı", "alacak devir hızı", "özsermaye devir hızı" ve "aktif sermaye devir hızı" şeklindedir.

a) Stok devir hızı

Satışların maliyetinin, ortalama stoklara oranlamasıyla hesaplanan stok devir hızı, stokların belirli bir dönemde kaç defa yenilendiğini göstermektedir. Ortalama stoklar dönem başı ve dönem sonu stoklar toplamının ikiye bölünmesi ile bulunur. Dönem başı stok bilinmiyorsa sadece dönem sonu stokunun yazılması yeterli olmaktadır. Stok devir hızının yüksek olması işletmenin daha fazla kar elde etmesine olanak sağladığı gibi, daha az sermayenin stoklara yatırılmış olduğunu ifade eder. Stok devir hızının düşük olmasının başka bir deyişle satış hacmine kıyasla daha fazla stok tutması anlamına gelmektedir. Bu durumun bazı sakıncaları vardır. Bunlar; stokların muhafaza masraflarının artması, sigorta giderlerinin yükselmesi, malların fiyatının düşmesi nedeni ile işletmenin zarar etmesi, malların demode olması nedeniyle satış kabiliyetlerini yitirmesi olarak sayılabilir (Akdoğan ve Tenker 1998, Akgüç 1995).

Çizelge 4.24'de Birliğe ait faaliyet oranları verilmiştir. Buna göre Köy-Koop Kırklareli Birliği stok devir hızları incelenen dönemde birbirine yakın seyretmektedir. 1995 yılında stokların 77 günde bir devrettiği göze çarpmaktadır. Buna karşılık 2000 ve 2001 yıllarında ise ortalama olarak 3,5 ayda bir yenilendiği görülmektedir. Türkiye süt ve süt ürünleri sanayi stok devir hızı ortalaması 8,30 olarak bulunmuştur. Sektördeki stok devir hızı ise 43 günde bir olmaktadır (Güneş vd 2002 , Anonim 2003b).

Nitekim stok devir hızı sektör ortalaması ile karşılaştırıldığında işletmenin sahip olduğu oranların oldukça düşük bulunduğunu ortaya koymaktadır. Son yıllarda stok devir hızının artması yapılan sabit yatırımlar ile mamüllerin işlendikten sonra saklama sürelerinin artmasından kaynaklanmaktadır.

Ertan (2001), Isparta'da GÜLBİRLİK'te yapmış olduğu çalışmasında stok devir hızını 0,25 olarak bulmuştur. Çünkü Gülyağı uzun süre saklanma özelliğine sahiptir.

b) Alacak devir hızı

Alacakların devir hızı oranı ticari alacakların net satışlara oranlanmasıyla bulunmaktadır. Bu oranlar, toplam satışların yüzde kaçının alacaklara bağlandığı ölçmektedir. Bu oran işletmenin likidite durumunun ölçülmesinde yararlanılan tamamlayıcı oranlardan biridir (Akdoğan ve Tenker 1998). Bu oranın yüksek çıkması işletmeler için arzulanan bir durumdur.

Birliğin alacak devir hızları oldukça düşük çıkmıştır. İncelenen dönem itibariyle birliğin alacaklarını zamanında tahsil edemediği görülmektedir. Türkiye süt ve süt ürünleri sanayi alacak devir hızı ortalaması 7,00 olarak bulunmuştur. Yani bu sanayi dalı 51 günde alacaklarını tahsil etmektedir. Birlik ise yıllar itibariyle alacaklarını 1 yıl gibi bir sürede tahsil etmektedir. Çünkü Birlik üyelerine sattığı ürünleri uzun vadeli olarak satmakta, bir sonraki üretim dönemi başında alacaklarını tahsil etmektedir. Bu nedenle birlikte alacakların tahsili 365 günü geçmektedir (Çizelge 4.24).

c) Öz sermaye devir hızı

Öz sermaye devir hızı, öz sermayenin ne derece verimli kullanıldığını belirten bir göstergedir. Bu oran, net satışların, öz sermayeye oranlanması ile elde edilir. Oranın yüksek olması işletmenin öz sermayesini verimli bir şekilde kullandığını gösterir. Ancak oranın normalin çok üstünde olması, işletmenin öz kaynaklarının yetersiz olduğunu ve işletmenin geniş ölçüde yabancı kaynaklardan yararlandığını gösterir (Akdoğan ve Tenker 1998).

İncelenen dönemde Birliğin öz sermaye devir hızı Türkiye süt ve süt ürünleri sanayi ortalamasından çok düşük çıkmıştır. Bunun en önemli sebebi, Birliğin elde ettiği net satış değerine göre sahip oldukları varlıkların yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Daha önce yapılan analizlerde işletmenin öz sermayesinin yüksek olduğu gözlenmektedir. Buna rağmen sektör ortalamasının çok altında çıkan oranlar kooperatif işletmesinin öz sermayesinin verimli bir şekilde kullanılmadığını ve öz sermayesinin iş hacmine göre yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

d) Toplam aktifler devir hızı

İşletmenin sahip olduğu tüm varlıkların verimliliğinin ölçümünde kullanılan bir orandır. Oran net satışların toplam aktiflere bölünmesi ile elde edilir. Oranın düşük olması işletmenin tam kapasite ile çalışmadığını gösterir (Akdoğan ve Tenker 1998).

Bu oran Birlikte ortalama olarak 1 civarında gerçekleşmiştir. Bunun nedeni net satışlara göre dönen varlıklarının daha az olmasından kaynaklanmaktadır (Çizelge 4.24). Sektör ortalamasına göre işletmenin, aktiflerini tam kapasite ile çalıştıramadığı anlaşılmaktadır.

Çizelge 4.24. Köy-Koop Kırklareli Birliğine ait faaliyet oranları

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	Ortalama	Türkiye Süt ve Süt Ürünleri Sanayi Ortalaması (1992-2001)
Stok Devir Hızı	2,81	3,95	3,58	4,67	3,10	3,88	2,59	2,97	3,42	3,22	3,42	8,30
Alacak Devir Hızı	1,13	1,00	1,27	0,29	0,49	0,51	0,48	0,58	0,56	0,23	0,65	7,00
Öz sermaye Devir Hızı	1,35	0,62	0,79	1,11	0,69	1,05	1,00	1,07	1,81	2,51	1,20	7,94
Toplam Aktifler Devir Hızı	0,59	0,59	0,44	1,05	0,57	0,87	0,84	0,84	0,81	1,00	0,76	1,86

4.3.2.3.4. Kârlılık oranları

Kooperatif işletmenin emrine verilmiş bulunan öz ve yabancı kaynakların verimlendirme derecesinin ölçümünde kullanılan oranlar bu grupta toplanmaktadır. İşletmenin gerek bir bütün olarak çalışıp çalışmadığının belirlenmesinde, gerekse her temel faaliyetinin verimliliğinin ölçülüp değerlendirilmesinde bu oranlardan yararlanır. Kârlılık oranları ile, işletmenin geçmişteki kazanç gücü ve faaliyetlerinin etkinlik gücü değerlendirilir. Bu oranlar kooperatif işletmenin gelir tablosundan yararlanılarak hesaplanırlar (Akdoğan ve Tenker 1998).

İşletme kârlılık analizinde kullanılan oranlar kar ile satışlar arasındaki ilişkileri gösteren oranlar, kâr ile sermaye arasındaki ilişkileri gösteren oranlardır.

Kâr ile sermaye arasındaki ilişkileri gösteren oranlar; mali rantabilite, ekonomik rantabilite oranı; kâr ile satışlar arasındaki ilişkileri gösteren oranlar ise, faaliyet kârı/net satışlar oranı, brüt kâr/net satışlar oranı net kâr/ net satışlar oranlarıdır. Bu oranlar bütün olarak Çizelge 4.25'de verilmiştir.

a) Mali rantabilite

Mali rantabilite, işletmenin net kârının öz sermayeye oranlanması ile bulunmaktadır. Bu oran, işletmenin kendi öz sermayesini verimlendirme derecesini göstermektedir. Mali rantabilite ayrıca müteşebbis tarafından sağlanan kaynağın bir birimine düşen kâr'ı ifade etmekte ve yönetimin başarısını göstermektedir(Akdoğan ve Tenker 1998).

Mali rantabilite yada öz sermayenin geri dönme oranı, incelenen dönemde en yüksek olarak 1992 yılında %81,27'dir. Mali rantabilite ekonomik konjonktür nedeni ile yıldan yıla azalarak seyretmiştir. Yıllar itibari ile değerleri 1993'de %46,78, 1994'de %72,13, 1995'de %60,84, 1996'da %43,00, 1997'de 46,73, 1998'de %24,63, 1999'da %23,65, 2000'de %4,38 ve 2001'de ise %5,59 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 4.25). 1997 yılına kadar Türkiye süt ve süt ürünleri sanayinin sahip olduğu %20,30'luk mali rantabilite oranından daha yüksek bir değere sahip olan Birlikte bu yıldan sonraki oran, ülkede bulunan ekonomik kriz nedeni ile çok düşük çıkmıştır. Yani kooperatif işletme sahip olduğu öz kaynaklarından daha az kâr elde etmiştir.

b) Ekonomik rantabilite

Vergi öncesi kârın pasif toplamına oranlanması ile elde edilen, öz ve yabancı kaynaklar toplamının rantabilitesinin ölçümünde kullanılan ekonomik rantabilite, işletmeye yatırılan fonların getirisini ölçmede kullanılan bir orandır. Yönetimin işletmeye yatırılan fonlardan yararlanmadaki başarısını gösterir (Akdoğan ve Tenker 1998, Yalkın 1988).

İncelenen dönemde ekonomik rantabiliteler 2000 yılına kadar %20 ile %40 arasında seyrederken 2000 yılında %1,97 ve 2001 yılında ise %2,22 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 4.25). Son yıllardaki ani düşüşler diğer analizlerle uyum içindedir. Daha öncede belirtildiği gibi kooperatif işletmesi ülkede yaşanan ekonomik krizden önemli ölçüde etkilenmiş olup özkaynaklar ve yabancı kaynaklardan beklenen rantabiliteyi elde edememiştir.

c) Faaliyet kârı / Net satışlar oranı

Bu oran faaliyet kârının net satışlara oranlanması ile elde edilmektedir. İşletmenin, iş hacmi rantabilitesi hakkında bilgi veren oran, bir işletmenin esas faaliyetinin ne ölçüde kârlı olduğunun saptanmasında kullanılır. Oranın yüksek olması işletmenin lehine yorumlanır (Akdoğan ve Tenker 1998, Yalkın 1988).

Birliğin incelenen dönemde faaliyet kârı / net satışlar oranı en yüksek seviyesine 1994 yılında ulaşmış ve %90,03 olmuştur. Bu oran 2000 yılında ise en düşük seviyede %6,52 olmuştur (Çizelge 4.25). Son yıllarda işletmenin satışların maliyeti ve faaliyet giderlerinde ortaya çıkan artışlar net

satışlara göre daha yüksek olması nedeniyle oranlar azalmıştır. Bunun diğer bir nedeni ise, kooperatif işletmenin satışlarda yaşadığı zorluklardır.

d) Brüt kâr / Net satışlar oranı

Bu oran satılan malların satış fiyatı ile maliyeti arasındaki marjı yansıtan brüt satış kârının, net satış hasılatındaki yerinin önemlilik derecesini gösterir. Başka bir ifade ile, net satışların yüzde kaçının brüt satış kârı olduğunu belirtir (Akdoğan ve Tenker 1998).

Bu oran, Birliğin incelenen döneminde %26 ile %95 arasında değişmektedir. Yıllar itibariyle kooperatifin brüt kârı net satışlarının 1992'de %71,67'si, 1993'de %84,09'u, 1994'de %95,59'u, 1995'de %69,32'si, 1996'da %78,63'ü, 1997'de %53,32'si, 1998'de %34,66'sı, 1999'da %39,28'i, 2000'de %26,87'de ve 2001 yılında ise %31,57'sini teşkil etmektedir (Çizelge 4.25). 1993 ve 1994 yıllarında oranların yüksek olmasının sebebi maliyetlerin sabit kaldığı halde satış fiyatlarının yükselmesinden ve maliyetlerdeki düşüşün satış fiyatlarındaki düşüşten daha hızlı olmasından kaynaklanmıştır. Son yıllarda ortaya çıkan stok artışlarını azaltmak sebebiyle uygulanan düşük fiyat politikaları oranın giderek azalmasına neden olmuştur.

e) Net Kâr / Net Satışlar oranı

Bu oran, net kârın, net satışlara oranlanması ile bulunmakta olup, net kârın net satışlar içindeki yüzde payını göstermektedir. Bu oran kooperatif işletmenin net rantabilitesi hakkında bilgi verir (Akdoğan ve Tenker 1998).

Çizelge 4.25. Köy-Koop Kırklareli Birliği kârlılık oranları (%)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	Ort.	Türkiye süt ve Süt ürünleri Sanayi Ortalaması (1992-2001)
Mali Rantabilite (Net kâr / Öz sermaye) %	81,27	46,78	72,13	60,84	43,00	46,73	24,63	23,65	4,38	5,59	40,90	20,3
Ekonomik Rantabilite (F.ve.V.Ö.K/Pas. Top.) %	35,42	44,09	39,70	57,54	35,32	38,97	20,65	18,40	1,97	2,22	29,43	16,68
Faaliyet Kârı / Net Satışlar	60,16	75,16	90,03	52,67	62,50	44,50	24,54	22,01	6,52	15,36	45,35	6,72
Brüt Kâr / Net Satışlar	71,67	84,09	95,59	69,32	78,63	53,32	34,66	39,28	26,87	31,57	58,50	20,86
Net Kâr / Net Satışlar	60,16	75,16	91,16	54,66	62,50	44,57	24,59	22,01	2,42	2,23	43,95	1,64

Net satışlar içindeki net kârın oranı 1992-1999 yılları arasında %22 ile %91 arasında seyrederken, 2000'de bu oran %2,42 ve 2001 yılında ise %2,23 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 4.25).

4.3.3. Köy-Koop Kırklareli Birliği Genel Mali Yapısının Değerlendirmesi

Bütün tarımsal kooperatiflerde olduğu gibi Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin özkaynaklarının, ortaklık katılım payları (ortaklarca yüklenilen sermaye), zorunlu ve gönüllü yedek akçeler, fonlar ve dağıtılmamış kârlardan oluştuğu görülmektedir.

Birliğin mali tablolarının analizinde, statik ve dinamik analiz teknikleri kullanılmış bu analizler sonucunda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

1. Aktif sermaye dönen ve duran varlıklardan oluşmaktadır. 1992-2001 dönemine ait bilançolar incelendiğinde; varlık yapısının yıllar itibarıyla %73,52-89,21'inin dönen varlıklardan, %10,79-26,48'i duran varlıklardan oluşmaktadır. Dönen varlıklar grubu içerisinde yer alan ve 1992 yılı itibarıyla %66,51'lik oranla en yüksek payı ticari alacaklar hesabı, duran varlıklar içerisinde ise en yüksek payı %23,03'lük pay ile maddi duran varlıklar hesabı almaktadır.
2. Üretimle birlikte ticaret ile uğraşan işletmelerde dönen varlıkların genelde duran varlıklardan büyük olduğu görülür. 1992 yılından 2001 yılına kadar toplam aktif içerisinde duran varlıkların oranında azda olsa yıllar itibarıyla sürekli bir artış, dönen varlıklar da ise bir azalış söz konusudur.
3. Dönen varlıklar içerisindeki I. derecede likit olan hazır değerlerin (kasa, alınan çekler, bankalar) dönen varlıklar içindeki oranı incelenen dönemde %2,00 ile %14,46 arasında değişmektedir.
4. Kooperatifin bankalar hesabı, incelenen dönem içerisinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır.
5. Diğer alacaklar; toplam aktifler içerisinde 1994 yılında %4,98, 1995'de %0,08, 1996'da %26,45, 1997'de %0,02, 1998'de 0,42, 1999'da %0,36, 2000'de 0,01 ve 2001'de %16,82 olarak gerçekleşmiştir. Diğer alacaklar dönen varlıklar içerisinde ise 1994'de %5,66, 1995'de %0,11, 1996'da %32,56, 1997'de %0,03, 1998'de %0,51, 1999'da %0,44, 2000'de %0,01 ve 2001 yılında ise %22,15 olarak gerçekleşmiştir.
6. Stokların toplam aktifler içerisindeki oranı incelenen dönemde %20,05 ile %39,14 arasında değişmektedir.
7. Diğer dönen varlıklar iş avansları ve personel avanslarından oluşmaktadır. Diğer dönen varlıklar, dönen varlıklar içerisinde 1997 yılında %0,19, 1998'de %0,10, 1999'da %0,08, 2000'de %0,14 ve 2001 yılında ise %0,13 olarak gerçekleşmiştir.
8. Aktif sermaye içinde duran varlıkların oranı 1992'de %10,79 iken 2001 yılında ise %24,07 olarak gerçekleşmiştir.
9. Duran varlıklar içerisinde bulunan diğer alacaklar kaleminin duran varlıklardan aldığı pay 1992'de %2,07, 1999'da %5,35, 2000'de %5,89 ve 2001 yılında ise %3,55'dir.
10. Kısa vadeli yabancı kaynakların pasif toplamına oranı 1992 yılında %56,42 ve 2001 yılında %60,30 olarak gerçekleşmiştir. Yani Köy-Koop Kırklareli Birliği incelenen yıllarda yatırımlarını kısa vadeli borçla finanse etmiştir. Birliğin 1992, 1994, 2000 ve 2001 yıllarında yatırımlarının çok büyük bir bölümü yabancı kaynaklarla finanse edilirken, 1993, 1995, 1997 yıllarında yabancı kaynak kullanımı yerine özsermayeleri ile yatırımlar finanse edilmiştir.
11. Birlik, 1992-2000 yılları arasında yatırımlarında büyük ölçüde özsermaye kullanmıştır. 2000-2001 yıllarında özsermaye kullanımı azalmış yabancı kaynak kullanımı %55-60'a kadar artmıştır.

12. Birliğin 1992-2001 yılları arası gelir tablosu incelendiğinde, gelir ve gider kalemlerinde oldukça farklılıklar bulunmaktadır. Dönem net karı oranı; 1992'de %44,73 iken azalarak 2001 yılında %2,23 olarak gerçekleşmiştir.

13. Birliğin brüt satışların net satışlara göre oransal büyüklüğü aynıdır. Bu durum, Birliğin hasılat bakımından pek fazla kayıp vermediğini göstermektedir. Satışların maliyetlerinin net satışlara oranı 1992 yılında %28,33 iken bu oran artmış 2001'de %68,43 olarak gerçekleşmiştir .

14. Birliğin elde ettiği dönem net karları kooperatifin faaliyetlerinden dolayı elde ettiği karlardır. Bu nedenle kooperatif üretim ve pazarlama faaliyetine devam etmelidir.

15. Birliğin incelenen dönemde cari oranları %1,26 ile %14,88 arasında değişmektedir. 2000 ve 2001 yıllarında cari oran 2' nin altındadır. Bu oranın 2 nin altında olması kooperatifin bu yıllarda parasal sıkıntı içinde olduğunu göstermektedir. Diğer yıllarda ise Birlik 2'nin üzerinde bir cari orana sahip olup, borçlarını ödemede nakit sıkıntısı çekmemektedir. Özellikle 2000 ve 2001 yıllarında genel ekonomide yaşanan durgunluk hatta daralma nedeniyle alacakların tahsilinde güçlüklerin yaşanmasına sebep olmuştur. Nitekim dönen değerlerin alacaklar kalemi son yıllarda yükselme eğilimi göstermektedir. Alacaklardaki tahsilat sorunu kooperatif işletmede ödeme gücü ortaya çıkarmış, buna bağlı olarak kısa vadeli borçlarında yükselmeler ortaya çıkmıştır.

16. Köy-Koop Kırklareli Birliği'nde likidite oranı sadece 2000 ve 2001 yıllarında %100'ün altında çıkmış olup bu dönemlerde nakit sıkıntısının olduğunu göstermektedir. Bu dönemlerde geçmiş yıllara göre nakit sıkıntısı görülmekle birlikte, oranlar sektör ortalamasının üzerindedir. Oranların düşmesi kısa vadeli yabancı kaynaklardaki artışlardan kaynaklanmaktadır. Ayrıca son yıllardaki stoklardaki artış alacaklardaki artışın üzerindedir. Dolayısıyla cari orandaki azalış nedenleri asit-test oranındaki azalış nedenleriyle uyumludur.

17. Köy-Koop Kırklareli Birliği'nde stokların aktif toplamına oranı 1992'de %20,92, 2001'de ise %34,66 olarak gerçekleşmiştir.

18. Kısa vadeli yabancı kaynakların pasif toplamına oranı; 1992 yılında %56,42, 2001'de ise %60,30 olarak gerçekleşmiştir. Birlik 1992 ve 2001 yıllarında varlıklarının yaklaşık olarak %60'ını kısa vadeli yabancı kaynaklar ile karşılamıştır.

19. Yabancı sermayenin aktif toplamına oranı (Kaldıraç Oranı), varlıkların 1992, 1994, 2000 ve 2001 yıllarında büyük bir bölümünü yabancı kaynaklar ile finanse edilmiştir. 1993 ve 1995 yıllarında %5 ile bu oran oldukça düşük seviyede olup daha az oranda yabancı sermaye kullanılmıştır. Birliğin incelenen dönemdeki kaldıraç oranları Türkiye ortalaması olan %68,90'ın altında gerçekleşmiştir. İncelenen dönemde ortaya çıkan tablo diğer oranlarla paralellik göstermekte olup, son iki yılda ideal oran olan %50'nin üzerine çıkmıştır. Bu dönemde yabancı kaynakların finansal kaldıraç etkisinin olmadığı, dolayısıyla kooperatif işletmenin son yıllarda karlılığının önemli ölçüde azaldığı görülmektedir.

20. Buna göre Köy-Koop Kırklareli Birliği stok devir hızları incelenen dönemde birbirine yakın seyretmektedir. Stok devir hızının incelenen dönemin ilk yıllarında son derece düşük olduğu göze çarpmaktadır. Stoklar ortalama olarak 3,5 ayda bir yenilenmektedir. Nitekim stok devir hızı sektör ortalaması ile karşılaştırıldığında işletmenin sahip olduğu oranların oldukça düşük olduğunu ortaya koymaktadır.

21. Birlikte, aktif toplamı devir hızı, ortalama olarak 1 civarında gerçekleşmiştir. Yani yılda bir aktif sermaye devretmektedir. Süt ürünleri sanayinde ise bu oran 2,30 olarak gerçekleşmiş olup yılda iki kez devretmektedir. Bunun nedeni net satışlara göre dönen varlıklarının daha az olmasından kaynaklanmaktadır .

22. Mali rantabilite, kooperatif işletmenin net kârının öz sermayeye oranlanması ile bulunmaktadır. Bu oran işletmenin kendi öz sermayesini verimlendirme derecesini göstermektedir. Mali rantabilite ya da öz sermayenin geri dönme oranı, incelenen dönemde en yüksek olarak 1992 yılında %81,27

iken bu oran 2001'de %5,59'a gerilemiştir. Yani kooperatif işletme sahip olduğu öz kaynaklarından daha az kâr elde etmiştir.

23. İncelenen dönemde ekonomik rantabiliteler 2000 yılına kadar %20 ile %40 arasında seyrederken, 2000 yılında %1,97 ve 2001 yılında ise %2,22 olarak gerçekleşmiştir.

24. Birliğin incelenen dönemde faaliyet kârı / net satışlar oranı en yüksek seviyesine 1994 yılında ulaşmış ve %90,03 olmuştur. Bu oran 2000 yılında ise en düşük seviyede %6,52 olmuştur. Net satışların bu yılda artmasında rağmen faaliyet kârı aynı oranda artmamış, bu nedenle bu oran düşük çıkmıştır.

25. Brüt kâr / Net satışlar oranı, Birliğin incelenen döneminde %26 ile %95 arasında değişmektedir. Son yıllarda ortaya çıkan stok artışlarını azaltmak için uygulanan düşük fiyat politikaları oranın giderek azalmasına neden olmuştur.

26. Net Kâr / Net Satışlar oranı, 1992-1999 yılları arasında %22 ile %91 arasında seyrederken, 2000'de bu oran %2,42 ve 2001 yılında ise %2,23 olarak gerçekleşmiştir .

4.4. Ortak İşletmelerinin Sosyo-Ekonomik Analizi ve Kooperatif Ortak İlişkileri

2002 yılı verilerine göre, KÖY-KOOP Kırklareli Birliği'ne bağlı kooperatiflerin 12.000 ortağının olduğu ve aynı yılda kooperatife süt tesliminde bulunan ortak sayısının ise 3.580 olduğu belirlenmiştir. Birliğe üye 69 birim kooperatiften seçilen, birliğe süt tesliminde bulunan 14 birim kooperatifin ortakları popülasyonu oluşturmuş ve bunlar arasından tesadüfi tabakalı örnekleme yöntemi ile kooperatife teslim ettikleri süt tutarlarına göre seçilen 118 adet kooperatif ortağı ile yapılan anket sonuçları bu bölümde değerlendirilmiştir. Kooperatif ortaklarına ait işletmelerin ekonomik analizi ve kooperatif-ortak ilişkileri, süt teslim tutarlarına göre analiz edilmiştir. Böylece kooperatife süt teslim tutarı 100.000.000 - 4.000.000.000 TL arasında olanlar I.grup, 4.000.000.000. TL den daha fazla olanlar ise II.grup işletme olarak ele alınmıştır.

4.4.1.Ortak kooperatiflerin sosyo-ekonomik analizi

Bu bölümde örnek olarak seçilen 118 kooperatif ortağı ile yapılan anket sonuçları değerlendirilmiştir. Bu kapsamda; işletmelerin nüfus ve işgücü miktarları, arazi varlıkları ve kullanım durumu, işletmelerin sermaye yapıları ve yıllık faaliyet sonuçları ele alınmıştır.

4.4.1.1. İşletmelerdeki nüfus durumu

İncelenen işletmelerdeki mevcut nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri ile ortaya konulması, işletmelerin sosyo-ekonomik açıdan analiz edilebilmesi için gereklidir. Bu bölümde kooperatif ortağı işletmelerin nüfus ve cinsiyetleri ile yaş gruplarına göre dağılımı, işletme büyüklük gruplarına göre değerlendirilip analiz edilmiştir (Çizelge 4.26).

Birinci grup işletmelerdeki ortalama nüfus 3,58 kişi, ikinci grup işletmelerde ise 3,30 kişi ve işletmeler ortalamasında ise 3,56 kişidir. Olgaç (2000)'ın S.S.Haççağız Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ortakları üzerinde yaptığı çalışmasında bu miktar işletme grupları itibariyle 3,08 kişi ile 4,28 kişi arasında değişmekte olup, işletmeler ortalaması 3,25 kişi olarak bulunmuştur. İşletmelerdeki nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, 15-49 yaş grubu nüfusun her iki işletme grubunda da ilk sırayı aldığı ve I. grup işletmelerde %58,38, II.grup işletmelerde %66,67 ve işletmeler ortalamasında %58,98 oranında olduğu görülmektedir (Çizelge 4.26). Bu yaş grubunu 50 yaş ve üzeri yaş grubu izlemekte ve bu yaş grubunun oranı I.grup işletmelerde %32,12, II.grup işletmelerde %15,15 ve işletmeler ortalamasında ise %30,90 olmaktadır. Söz konusu yaş gruplarını her iki grup işletmede de sırası ile 7-14 ve 0-6 yaş grubu nüfus izlemektedir. İşletmeler ortalamasına göre işletmelerde geri kalan nüfusun %8,15'ini 7-14 yaş, %1,97'sini de 0-6 yaş grubu nüfus oluşturmaktadır (Çizelge 4.26).

Çizelge 4.26. İşletmelerdeki nüfusun yaş grupları ve cinsiyetlere göre dağılımı (kişi)

Yaş Grupları	I.grup				II.grup				İşletmeler Ortalaması			
	E	K	Toplam	%	E	K	Toplam	%	E	K	Toplam	%
0-6	0,04	0,04	0,08	2,24	-	-	-	-	0,03	0,04	0,07	1,97
7-14	0,17	0,09	0,26	7,26	0,30	0,30	0,60	18,18	0,18	0,11	0,29	8,15
15-49	1,20	0,89	2,09	58,38	1,10	1,10	2,20	66,67	1,19	0,91	2,10	58,98
50-+	0,64	0,51	1,15	32,12	0,30	0,20	0,50	15,15	0,61	0,49	1,10	30,90
Toplam	2,05	1,54	3,58	100,00	1,70	1,60	3,30	100,00	2,02	1,54	3,56	100,00

Nüfusun cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde; I.grup işletmelerdeki nüfusun %57,26'sını erkek, %42,74 ünü ise kadın, II.grup işletmelerde %51,51'ini erkek, %48,49'unu kadın, işletmeler ortalamasında ise toplam nüfusun %56,74'ünü erkek, %43,26'sını da kadın nüfusun oluşturduğu görülmektedir.

4.4.1.2. Kooperatif ortaklarının yaş, eğitim ve örgütlenme durumları

İncelenen kooperatif ortağı işletmecilerin yaş, eğitim, kültür ve örgütlenme durumları, kooperatif işletmelerin başarısı üzerinde etkili olabilecek faktörler arasında sayılabilir. İncelenen işletmelerde işletmecilerin yaş ortalamaları; I.grup işletmelerde 53, II.grup işletmelerde 45 ve işletmeler ortalamasında ise 53 olarak tespit edilmiştir.

İncelenen işletmelerde ortaklardan ilköğretim mezunu olanlar (% 55,08) birinci sırada gelmektedir. Ortaöğretim mezunu olanların oranı %23,73, lise mezunu olan işletmecilerin oranı ise %21,19'dur (Çizelge 4.27).

Çizelge 4.27. İncelenen işletmelerdeki kooperatif ortağı üreticilerin eğitim düzeyi

Yaş Grupları	I.grup		II.grup		Genel Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İlköğretim Mezunu	61	56,48	4	40,00	65	55,08
Ortaöğretim Mezunu	25	23,15	3	30,00	28	23,73
Lise Mezunu	22	20,37	3	30,00	25	21,19
Yüksek Öğretim Mezunu	-	-	-	-	-	-
Toplam (Adet)	108	100,00	10	100,00	118	100,00

İncelenen işletmecilerin Tarımsal Kalkınma Kooperatifi dışında ortalama 2 kooperatife daha üye oldukları tespit edilmiştir. Bunların başında Pancar Ekicileri Kooperatifi ve Tarım Kredi Kooperatifleri gelmektedir.

Çizelge 4.28. Kooperatif ortaklarının çiftçi örgütlerine üyelik durumları

Tarımsal Kuruluşlar	I.grup		II.grup		Genel Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tarım Kredi Kooperatifleri	49	45,37	10	100,00	59	50,00
Pancar Ekicileri Kooperatifleri	51	47,22	6	60,00	57	48,31
Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri	108	100,00	10	100,00	118	100,00
Ziraat Odası	29	26,85	7	70,00	36	30,51
Trakyabirlik	75	69,44	8	80,00	83	70,34

II.gruptaki işletmecilerin tamamının, I.gruptakilerin ise %45,37'sinin Tarım Kredi Kooperatiflerine üye olduğu Çizelge 4.28'den görülmektedir. Kooperatif ortağı işletmecilerin Ziraat Odalarına üyelik durumu incelenmiş elde edilen sonuçlara göre, I.gruptaki ortakların %26,85'inin, II.gruptaki ortakların ise %70'inin üye olduğu tespit edilmiştir. Kooperatif ortağı işletmecilerin Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden başka %50,00'sinin Tarım Kredi Kooperatiflerine, %48,31'inin Pancar Ekicileri Kooperatiflerine, %30,51'inin Ziraat Odalarına, %70,34'ünün ise Trakyabirlik 'e üye oldukları tespit edilmiştir.

Ertan (2001), Isparta Gül ve Gülyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği'nde yapmış olduğu çalışmada ortakların GÜLBİRLİK dışında, %70,33'ünün aynı zamanda Tarım Kredi Kooperatiflerine, %43,96'sinin Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine, %32,97'sinin de ziraat odalarına üye olduğunu tespit etmiştir.

Özdemir (1996) tarafından yapılan "Tekirdağ İlinde Tarımsal Kooperatiflerde Kooperatif Ortak İlişkisi" konulu çalışmada, ortakların %21,33'ünün tarım kredi kooperatifleri, tarım satış kooperatifleri ve tarımsal kalkınma kooperatiflerinin üçüne birden ortak olduğu, %18,22'sinin ise tarım kredi kooperatifleri ve tarım satış kooperatiflerinin ikisine birden ortak olduğu ve %14,22'sinin ise sadece tarım satış kooperatifine ortak olduğu tespit edilmiştir.

4.4.1.3. İşgücü durumu

Kırklareli ili ve çevresindeki köylerde tarımsal işletmecilik faaliyeti genelde aile işgücüne dayalı olarak yürütülmekte olup, çok az işletmede yabancı işgücü çalıştırılmaktadır. İncelenen işletmelerin ortalama işgücü varlığı, I.grup işletmelerde 2,81 erkek işgücü birimi (EİB) ve II.grup işletmelerde 2,56 EİB olup işletmeler ortalamasında bu oran 2,79 EİB'dir. Bu oranı Özçelik vd (1994) 3,46 EİB, Ertan (2001) 3,64 EİB, Olgaç (2000) 1,73 EİB olarak tespit etmiştir.

Çizelge 4.29. İncelenen işletmelerde aile işgücü varlığının (EİB) cinsiyet ve yaş gruplarına göre dağılımı

Yaş Grupları	I.grup				II.grup				İşletmeler Ortalaması			
	E	K	Toplam	%	E	K	Toplam	%	E	K	Toplam	%
7-14	0,08	0,05	0,13	4,63	0,15	0,15	0,30	11,72	0,08	0,06	0,14	5,02
15-49	1,20	0,75	1,95	69,39	1,10	0,83	1,93	75,39	1,19	0,76	1,95	69,89
50+	0,48	0,25	0,73	25,98	0,23	0,10	0,33	12,89	0,46	0,24	0,70	25,09
Toplam	1,76	1,05	2,81	100,00	1,48	1,08	2,56	100,00	1,73	1,06	2,79	100,00
%	62,63	37,37	100,00	-	57,81	42,19	100,00	-	62,01	37,99	100,00	-

İncelenen ortak işletmelerde işgücünün cinsiyete göre dağılımı da incelenmiştir. İşgücünün çoğunluğunu işletmelerde erkekler teşkil etmekte olup, I.grup işletmelerde toplam işgücünün %62,63'ünü erkekler, %37,37'sini kadınlar ve II.grup işletmelerde ise işgücünün, %57,81'ini erkekler ve %42,19'unu kadınlar oluşturmaktadır. İşletmeler ortalamasında ise işgücünün %62,01'ini erkekler, %37,99'unu kadınlar oluşturmaktadır.

İncelenen işletmelerde toplam işgücünün, I.grupta %92,74'ü, II.grupta %85,62'si ve işletmeler ortalamasında ise %92,08'ini aile işgücü oluşturmaktadır (Çizelge 4.30). Yabancı işgücü oranı I.grup işletmelerde %7,26, II.grup işletmelerde %14,38 ve işletmeler ortalamasında ise %7,92'dir. Yabancı işgücü genellikle tarla tarımında hasatta ve çapa işlerinde kullanılmaktadır. İşletmelerde daimi işgücü bulunmamaktadır.

Çizelge 4.30. İncelenen işletmelerde aile işgücü ve yabancı işgücü miktarı (EİB) ve dağılımları (%)

İşletme Büyüklüğü	Aile İşgücü		Yabancı İşgücü		Toplam İşgücü	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
I.grup	2,81	92,74	0,22	7,26	3,03	100,00
II.grup	2,56	85,62	0,43	14,38	2,99	100,00
İşletmeler Ortalaması	2,79	92,08	0,24	7,92	3,03	100,00

Kırklareli ilinde tarlada yılda ortalama 270 gün çalışılabileceği Kırklareli Tarım İl Müdürlüğü tarafından tespit edilmiştir. İncelenen işletmelerde, I.grup işletmelerde %25,80, II.grup işletmelerde %36,03 ve işletmeler ortalamasında ise %26,99 oranında atıl işgücü bulunmaktadır (Çizelge 4.31).

Çizelge 4.31. İşletmelerde işgücü yararlanma oranı ve işgücü fazlalığı

İşletme Büyüklüğü	Aile İşgücünün İşletmede Çalıştığı Gün Sayısı			Aile İşgücünün Potansiyel İşgünü Sayısı			İşgücü Fazlalık Oranı (%)
	K	E	K+E	K	E	K+E	
1	2	3	4(2+3)	5	6	7(5+6)	8(7-4 / 7 * 100)
I.grup	247,75	273,45	521,2	327,25	375,2	702,45	25,80
II.grup	313,12	325,25	638,37	385,51	612,52	998,03	36,03
İşletmeler Ortalaması	253,29	277,84	531,13	332,19	395,31	727,5	26,99

4.4.1.4. İncelenen işletmelerde arazi varlığı ve tasarruf durumu

İncelenen işletmelerdeki işletme arazisi, üretim döneminde çiftçi tarafından işletilen arazilerin tamamından oluşmaktadır. İşletme arazisi hesaplanırken, işletmecinin mülk arazisine kiraya ve ortağa tuttuğu arazi miktarı eklenmiş, buna karşılık kiraya veya ortağa verdiği arazi miktarı çıkarılmıştır.

Ortakların sahip olduğu işletmelerde çiftçi ailesi başına düşen ortalama işletme arazisi genişliği, işletme grupları itibariyle 160,53 - 210,70 da arasında değişmekte olup, işletmeler ortalamasında 164,78 dekadır. Erkuş vd (1995) tarafından Tekirdağ ilinde yapılan çalışmada, ortalama işletme arazisi büyüklüğü, kültür melezi sığır yetiştiriciliği yapan işletmelerde 95,99 da ve ithal damızlık

sığırcılıkla çalışan işletmelerde 131,10 da olarak tespit edilmiştir. İşletmelerde kiraya veya ortağa tutulan arazi miktarı I.grup işletmelerde 63,40 da, II.grup işletmelerde 118,50 da ve işletmeler ortalamasında 97,56 da'dır. I.grup işletmelerde kiraya ve ortağa verilen arazi miktarı 0,93 da iken, II.grup işletmelerde kiraya ve ortağa verilen arazi bulunmamaktadır. Mülk arazinin işletme arazisi içindeki payı; I.grupta %61,08, II.grupta %43,76 ve işletmeler ortalamasında ise %59,21 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4.32).

Çizelge 4.32. İncelenen işletmelerin arazi mülkiyeti ve tasarruf durumu

Gruplar	Mülk Arazi		Kiraya veya Ortağa Tutulan		Kiraya veya Ortağa verilen		İşletme Arazisi	
	Miktar (Da) (1)	Oran (%) (1/7) (2)	Miktar (Da) (3)	Oran (%) (3/7) (4)	Miktar (Da) (5)	Oran (%) (6/7) (6)	Miktar (Da) (1+3-5) (7)	Oran (%) (2+4-6) (8)
I.grup	98,06	61,08	63,40	39,49	0,93	0,57	160,53	100,00
II.grup	92,20	43,76	118,50	56,24	-	-	210,70	100,00
İşletmeler Ortalama	97,56	59,21	68,07	41,31	0,85	0,52	164,78	100,00

Ertan (2001) tarafından Isparta'da yapılan çalışmada GÜLBİRLİK'e ortak olan işletmelerde, ortalama işletme arazisi büyüklüğü 55,83 da, ve işletme arazisi içerisinde mülk arazisinin payını işletmeler ortalamasında %90,32 olarak tespit etmiştir.

Olgaç (2000), Tarımsal amaçlı kooperatiflerde kaynak kullanımının ekonomik analizi konulu çalışmasında ortalama işletme arazisi miktarını 41,17 da ve işletmelerin ortalama mülk arazisi miktarını da 48,22 da olarak tespit etmiştir.

4.4.1.5. İncelenen işletmelerdeki sermaye yapısı

Tarımsal üretim faaliyetinde tabiat ve işgücünden sonra en önemli üretim faktörlerinden biri de sermayedir. Arazi ve işgücü bir araya geldiğinde üretim yapmak mümkün olsa bile, günümüz rekabet ortamında verimlilik, kalite ve dolayısıyla kârlılığı artırmada önemli bir araç olan sermaye mevcudu zorunlu hale gelmiştir. Tarım işletmelerinde sermaye yapısının belirlenmesinde, sermayenin fonksiyonlarına göre sınıflandırılması esas alınmaktadır (Açıl ve Demirci 1984). İncelenen işletmelerin sermaye yapısının belirlenmesinde de bu sınıflandırma esas alınmıştır. Bütün sektörlerde olduğu gibi sermaye tarım işletmelerinde de aktif ve pasif olarak ikiye ayrılmaktadır. Araştırmada sadece süt sığırcılığı üretim faaliyeti analiz edildiğinden hayvancılık faaliyetleri ile ilgili sermaye yapısı ortaya konulmuştur.

4.4.1.5.1. Aktif sermaye

Aktif sermaye çiftlik (arazi) ve işletme sermayelerinin toplamından oluşmaktadır. Bu çalışmada süt sığırcılığı üretim faaliyetlerine ayrılan bütün sermaye unsurları aktif sermayeyi meydana getirmektedir.

İncelenen işletmelerin teslim ettikleri süt miktarları arttıkça işletmelerin sermayelerinin de arttığı görülmektedir. Nitekim, II.grup işletmelerdeki aktif sermaye I.grup işletmelerden %46,62 daha yüksektir. İncelenen işletmelerde I.grupta aktif sermayenin %45,93'ünü çiftlik sermayesi, %54,07'sini işletme sermayesi oluştururken, II.grup işletmelerde aktif sermayenin %31,65'ini çiftlik sermayesi ve %68,35'ini işletme sermayesi oluşturmaktadır. İşletmeler ortalamasında ise aktif

sermayenin %44,22'sini çiftlik sermayesi ve %55,78'ini de işletme sermayesi meydana getirmektedir (Çizelge 4.33).

Çizelge 4.33. İncelenen işletmelerde süt sığırcılığıyla ilgili sermaye miktarları ve oransal dağılımları

	I.grup			II.grup			İşletmeler Ortalaması		
	Değer (Bin TL)	Oran %	Oran %	Değer (Bin TL)	Oran %	Oran %	Değer (Bin TL)	Oran %	Oran %
I. AKTİF SERMAYE	25.855.436	-	100,00	37.909.841	-	100,00	26.876.996	-	100,00
1. Çiftlik Sermayesi	11.875.000	100,00	45,93	12.000.000	100	31,65	11.885.593	100,00	44,22
a. Bina Sermayesi	11.875.000	100,00	45,93	12.000.000	100	31,65	11.885.593	100,00	44,22
2. İşletme Sermayesi	13.980.436	100,00	54,07	25.909.841	100	68,35	14.991.403	100,00	55,78
a.Alet-Makine Sermayesi	3.575.398	25,57	13,83	5.679.500	21,92	14,99	3.753.712	25,04	13,97
b.Hayvan Sermayesi	4.011.215	28,69	15,51	9.735.250	37,57	25,68	4.496.303	29,99	16,73
c.Yardımcı Maddeler	2.828.633	20,24	10,94	5.035.091	19,44	13,28	3.015.621	20,12	11,22
d.Para Sermayesi	3.565.190	25,50	13,79	5.460.000	21,07	14,40	3.725.767	24,85	13,86
II. PASİF SERMAYE	25.855.436	-	100,00	37.909.841	-	100,00	26.876.996	-	100,00
1.Öz Sermaye	24.007.346	-	92,85	34.649.841	-	91,40	24.909.253	-	92,68
2.Yabancı Sermaye	1.848.090	-	7,15	3.260.000	-	8,60	1.967.743	-	7,32

Erkuş vd (1995) tarafından yürütülen çalışmanın sonuçları da araştırma sonuçlarına oldukça yakın olup, kültür melezi süt sığırcılığı yapan işletmelerde ortalama aktif sermayenin %47,79'u çiftlik sermayesi ve %52,21'i işletme sermayesinden oluşmaktadır. İthal damızlık sığırlarla yetiştiricilik yapan işletmelerde ise ortalama aktif sermayenin %47,54'ü çiftlik sermayesi ve %52,46'sı işletme sermayesinden oluşmaktadır. Olgaç (2000)'in S.S. Haççağz Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'nde yaptığı çalışmasında işletmeler ortalaması itibariyle çiftlik sermayesi %45,20, işletme sermayesi %54,80 aktif sermayeden pay almaktadır. Ertan (2001) Isparta GÜLBİRLİK'te yaptığı çalışmasında, işletmeler ortalamasına göre aktif sermayeyi oluşturan çiftlik sermayesi ve işletme sermayesinin paylarını sırasıyla %86,47 ve %13,53 olarak tespit etmiştir.

İşletme arazisinin dekarına düşen aktif sermaye I.grup işletmelerde 161.062.954 TL , II.grup işletmelerde 179.923.308 TL ve işletmeler ortalamasında ise, 163.108.363 TL olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4.34).

Çizelge 4.34. İncelenen işletmelerde işletme arazisi dekarına düşen sermaye miktarı (TL)

Sermaye	I.grup	II.grup	İşletmeler Ortalaması
I. AKTİF SERMAYE	161.062.954	179.923.308	163.108.363
1. Çiftlik Sermayesi	73.973.712	56.953.014	72.130.070
a. Bina Sermayesi	73.973.712	56.953.014	72.130.070
2. İşletme Sermayesi	87.089.242	122.970.294	90.978.292
a.Alet-Makine Sermayesi	22.272.460	26.955.387	22.780.143
b.Hayvan Sermayesi	24.987.323	46.204.319	27.286.703
c.Yardımcı Maddeler	17.620.588	23.896.967	18.300.892
d.Para Sermayesi	22.208.871	25.913.621	22.610.553
II. PASİF SERMAYE	161.062.954	179.923.308	163.108.363
1.Öz Sermaye	149.550.526	164.451.073	151.166.725
2.Yabancı Sermaye	11.512.428	15.472.235	11.941.637

Aktif sermayenin dağılımı genel olarak incelendikten sonra, aşağıda bunun unsurlarına göre dağılımı da verilmiştir.

4.4.1.5.1.1. Çiftlik sermayesi

İncelenen işletmelerde çiftlik sermayesi, bina sermayesinden oluşmaktadır. İncelenen işletmelerde bina sermayesi çıplak toprak değeri, konut, ahır, samanlık, yem deposu, silaj ve küspe çukuru, gübre çukuru ve ambar'dan oluşmaktadır. Tüm işletme büyüklük grupları içerisinde toplam bina sermayesinden en büyük payı konut ve ahır almaktadır.

I.grup işletmelerde ahırın toplam bina sermayesi içindeki payı %20,43, II.grup işletmelerde %21,67 ve işletmeler ortalamasında %20,53'tür (Çizelge 4.35).

Çizelge 4.35. İncelenen işletmelerde süt sığırcılığıyla ilgili bina sermayesi

İşletme Binaları	I.grup		II.grup		İşletmeler Ortalaması	
	Değer (Bin TL)	Oran (%)	Değer (Bin TL)	Oran (%)	Değer (Bin TL)	Oran (%)
Konut	5.728.704	48,24	5.300.000	44,17	5.692.373	47,89
Ahır	2.225.926	18,74	2.460.000	20,50	2.245.763	18,89
Samanlık	1.571.296	13,23	1.150.000	9,58	1.535.593	12,92
Yem Deposu	220.110	1,85	650.000	5,42	256.541	2,16
Silaj ve Küspe Çukuru	27.778	0,24	-	0	25.424	0,21
Gübre Çukuru	205.852	1,74	450.000	3,75	226.543	1,91
Ambar	458.333	3,86	250.000	2,08	440.678	3,71
Çıplak Toprak Değeri	1.437.001	12,10	1.740.000	14,50	1.462.679	12,31
Bina Sermayesi Toplamı	11.875.000	100	12.000.000	100	11.885.593	100

I.grup işletmelerde bina sermayesi toplam değeri içinde samanlık %13,23, yem deposu, %1,85, silaj ve küspe çukuru %0,24, gübre çukuru %1,74, ambar %3,86 oranında pay almakta, II.grupta

ise samanlık,%9,58, yem deposu %5,42, gübre çukuru %3,75, ambar %2,08 oranında pay almaktadır. İşletmeler ortalamasında ise samanlık, silaj ve küspe çukur, gübre çukuru ve ambar gibi varlıkların değerlerinin payları ise sırasıyla; %12,92, %0,21, %1,91, %3,71'dir (Çizelge 4.35).

I.grup işletmelerde toplam bina sermayesi 11.875.000.000 TL iken, II.grupta bu değer 12.000.000.000 TL ve işletmeler ortalamasında ise 11.885.593.000 TL olarak tespit edilmiştir.

Olgaç (2001)'in çalışmasında ise toplam bina sermayesi içinde işletmeler ortalamasında en büyük payın %55,56 ile konut'a ait olduğu, ahırın %42,23 ve yem deposunun %2,22 pay aldığı belirtilmiştir.

4.4.1.5.1.2. İşletme sermayesi

İşletmelerdeki sabit sermaye unsurlarının verimli ve kârlı bir şekilde çalıştırılmasına olanak sağlayan işletme sermayesi; hayvan, alet ve makine gibi, sabit işletme sermayesi ile yardımcı maddeler ve para gibi döner işletme sermayesinden oluşmaktadır .

İncelenen işletmelerde aktif sermaye içinde işletme sermayesi, işletmelerin teslim ettikleri süt miktarına veya işletme büyüklüğüne göre de artış göstermektedir. Nitekim işletme sermayesi; I.grup işletmelerde 13.980.436.000 TL, II.grup işletmelerde 25.909.841.000 TL ve işletmeler ortalamasında ise 14.991.403.000 TL. olarak hesaplanmıştır (Çizelge 4.33).

İncelenen işletmelerdeki alet ve makine sermayesi; traktör, römork, süt sağım makinesi, yem kırma makinesi, el arabası, kürek ve dirgenden oluşmaktadır. Alet ve makine sermayesinin değeri, işletmelerin faaliyet hacmine göre artış göstermektedir. İşletmelerdeki toplam alet makine sermayesi içinde en büyük payı traktör ve römork almaktadır. İşletmelerde traktör, süt sığırcılığı üretim faaliyetinde hayvan gübresinin taşınması, yemlerin taşınması, hayvan, hayvansal ürün ve girdilerin taşınması faaliyetlerinde yoğun olarak kullanılmaktadır. I.grup işletmelerde toplam alet makine sermayesi içinde traktör %86,03, römork %8,16, yem kırma makinesi %0,31, süt sağım makinesi %4,78, el arabası kürek ve dirgen ise %0,72 lik pay almaktadır. II.grup işletmelerde ise traktör %83,11, römork %8,06, yem kırma makinesi %2,47, süt sağım makinesi %5,72, el arabası kürek ve dirgen ise %0,64'lük pay almaktadır. İşletmeler ortalamasında ise traktör, römork, yem kırma makinesi , süt sağım makinesi, el arabası kürek ve dirgen varlığı toplam alet ve makine sermayesi içinde sırasıyla %85,66, %8,14, %0,59, %4,90, %0,71'lik pay almaktadır (Çizelge 4.36).

Çizelge 4.36. İncelenen işletmelerde süt siğircılığı ile ilgili alet makine sermayesi (000 TL) ve oransal dağılımı (%)

Gruplar	Traktör		Römork		Yem Kırma Makinesi		Süt Sağım Makinesi		El Arabası Kürek Dirgen		Alet Makine Sermayesi Toplamı	
	Değer (000 TL)	Oran (%)	Değer (000 TL)	Oran (%)	Değer (000 TL)	Oran (%)	Değer (000 TL)	Oran (%)	Değer (000 TL)	Oran (%)	Değer (000 TL)	Oran (%)
I.grup	3.075.926	86,03	291.667	8,16	11.111	0,31	170.833	4,78	25.861	0,72	3.575.398	100,00
II.grup	4.720.000	83,11	458.000	8,06	140.000	2,47	325.000	5,72	36.500	0,64	5.679.500	100,00
İşletmeler Ortalaması	3.215.254	85,66	305.763	8,14	22.034	0,59	183.898	4,90	26.763	0,71	3.753.712	100,00

İncelenen işletmelerde hayvan sermayesi; inek, boğa, düve, dana, buzağı, kümes hayvanları, at ve eşek'ten oluşmaktadır. Hayvan sermayesi işletme sermayesi içerisinde birinci sırada yer almakta olup, işletmelerdeki hayvan sermayesi 4.011.215.000 TL ile 9.735.250.000 TL arasında değişmekle birlikte, işletmeler ortalamasında 4.496.396.000 TL olarak bulunmuştur (Çizelge 4.36).

Hayvan sermayesi I.grup işletmelerde aktif sermayenin %15,51'i işletme sermayesi içinde %28,69'u oranında pay alırken, II.grup işletmelerde bu oranlar sırasıyla %25,68 ve %37,57'dir. İşletmeler ortalamasında ise hayvan sermayesi aktif sermaye içinde %16,73 ve işletme sermayesi içinde %29,99 oranında pay almaktadır (Çizelge 4.33).

İncelenen işletmelerdeki hayvan varlığı işletme büyüklüğüne göre artış göstermektedir. I.grup işletmelerdeki irat hayvanı varlığı 4,07 Büyükbaş Hayvan Birimi (BBHB) ve iş hayvanı 0,77 BBHB ve II.grup işletmelerde irat hayvanları 8,95 BBHB ve iş hayvanı 0,81 BBHB'dir. İşletmeler ortalamasında ise bu değerler sırasıyla 4,48 BBHB ve 0,77 BBHB olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4.37) .

İncelenen işletmelerde ortalama hayvan sermayesi içinde ineklerin değeri %55,58, düvelerin değeri %14,51, danaların değeri ise %27,90 oranında pay almaktadır (Çizelge 4,37). Erkuş vd (1995) tarafından yapılan çalışmada, ithal damızlık sığırlarla süt sığırcılığı yapan işletmelerde ortalama hayvan sermayesi içinde süt sığırının %71,50, düvenin %10,82, erke dananın %6,82, dişi dananın %5,15 ve buzağının ise %5,71 oranında pay aldığı ortaya konulmuştur (Çizelge 4.37).

Çizelge 4.37. İncelenen işletmelerde hayvan sermayesi

Hayvan Cinsi	I.grup					II.grup					İşletmeler Ortalaması				
	Adet	BBHB	Oran (%)	Değer (Bin TL)	Oran (%)	Adet	BBHB	Oran (%)	Değer (Bin TL)	Oran (%)	Adet	BBHB	Oran (%)	Değer (Bin TL)	Oran (%)
İrat Hayvanları		4,07	100,00	4.011.215	98,75		8,95	100,00	9.735.250	99,68		4,48	100,00	4.496.303	98,92
İnek	2,20	2,20	54,05	2.547.222	62,71	5,60	5,60	62,57	6.330.000	64,82	2,49	2,49	55,58	2.867.796	63,10
Boğa	0,06	0,08	1,97	60.200	1,48	0,04	0,06	0,67	45.250	0,46	0,06	0,08	1,79	58.933	1,30
Düve	0,32	0,67	16,46	355.695	8,76	0,70	0,49	5,48	560.000	5,73	0,35	0,65	14,51	373.010	8,20
Dana	2,22	1,11	27,27	1.040.741	25,62	5,60	2,80	31,28	2.800.000	28,67	2,51	1,25	27,90	1.189.831	26,18
Buzağı	0,01	-	-	3.700	0,09	-	-	-	-	-	0,01	-	-	3.386	0,07
Tavuk	1,60	0,01	0,25	3.657	0,09	-	-	-	-	-	1,46	0,01	0,22	3.347	0,07
İş Hayvanları	0,75	0,77	100,00	50.900	1,25	0,60	0,81	100,00	30.920	0,32	0,73	0,77	100,00	49.206	1,08
At	0,45	0,62	80,52	35.200	0,87	0,40	0,70	86,42	22.320	0,23	0,44	0,62	80,52	34.108	0,75
Eşek	0,30	0,15	19,48	15.700	0,38	0,20	0,11	13,58	8.600	0,09	0,29	0,15	19,48	15.098	0,33
Toplam	-	4,84	-	4.062.115	100,00	-	9,76	-	9.766.170	100,00	-	5,25	-	4.545.509	100,00

İncelenen üretim faaliyetleri ile ilgili yem hammaddelerinin tamamı, yardımcı maddeler olarak adlandırılmıştır. Yardımcı maddeler varlığı işletmelerin faaliyet hacimleri ile yakından ilgilidir.

İncelenen işletmelerdeki malzeme mühimmat sermayesi 2.828.633.000 TL ile 5.035.091.000 TL arasında değişmekte olup, işletmeler ortalamasında 3.015.621.000 TL'dir. İşletmeler ortalamasına göre aktif ve işletme sermayesi içinde yardımcı maddeler varlığı'nın oranları sırası ile %11,22 ve %20,12'dir (Çizelge 4.33).

İncelenen işletmelerde yardımcı maddeler varlığı sermayesi içinde, süt yemi, arpa kırması, saman, kepek, kuru ot ve tuz önemli bir pay almaktadır (Çizelge 4.38). Yardımcı maddeler varlığının; I.grup işletmelerde %51,27'sini süt yemi, %32,69'unu arpa buğday kırması ve %16,04'ü kaba yem değeri, II.grup işletmelerde ise %47,62 si süt yemi, %33,72'si arpa buğday kırması ve %18,66'sı ise kaba yem değerinden oluşmaktadır. İşletmeler ortalamasında yardımcı maddeler varlığının; %50,75'i süt yemi, %32,83'i arpa buğday kırması ve %16,42'si ise kaba yem değerlerinden oluşmaktadır.

Çizelge 4.38. İncelenen işletmelerde süt sığırcılığı ile ilgili malzeme mühimmat (yardımcı maddeler) sermayesi (000 TL) ve miktarı (kg)

Yardımcı Maddeler Varlığı		I.grup	II.grup	İşletmeler Ortalaması
Süt Yemi	Oran (%)	51,27	47,62	50,75
	Miktar (kg)	6.745,0	11.153,0	7.118,6
	Değer (Bin TL)	1.450.230	2.397.819	1.530.534
Kepek	Oran (%)	0,05	1,30	0,23
	Miktar (kg)	11,5	503,5	53,2
	Değer (Bin TL)	1.500	65.454	6.920
Arpa-Buğday Kırması	Oran (%)	32,69	33,72	32,83
	Miktar (kg)	5.778,1	10.610,8	6.187,7
	Değer (Bin TL)	924.496	1.697.727	990.024
Saman	Oran (%)	9,77	10,98	9,94
	Miktar (kg)	9.213,0	18.424,0	9.993,6
	Değer (Bin TL)	276.385	552.727	299.804
Kuru Ot	Oran (%)	4,60	4,43	4,58
	Miktar (kg)	566,1	970,4	600,4
	Değer (Bin TL)	130.198	223.182	138.078
Tuz	Oran (%)	1,62	1,95	1,67
	Miktar (kg)	152,7	327,3	167,5
	Değer (Bin TL)	45.824	98.182	50.261
Toplam Yardımcı Maddeler	Oran (%)	100,00	100,00	100,00
	Miktar (kg)	22.466,6	41.988,8	24.120,9
	Değer (Bin TL)	2.828.633	5.035.091	3.015.621

İşletmelerde para sermayesi; üreticilerin mevcut nakit varlığı ile kısa vadeli alacaklarının toplamından oluşmaktadır. İşletmecilerin süt sığırcılığı ile ilgili olarak uzun vadeli alacakları bulunmamakta, süt satışları ile ilgili olarak kooperatiflerden 15-30 gün gibi kısa vadeli alacakları bulunmaktadır.

Çizelge 4.39. İncelenen işletmelerde süt sığırcılığıyla ilgili para sermayesi (TL)

Para Sermayesi	I.grup		II.grup		İşletmeler Ortalaması	
	Değer (Bin TL)	Oran (%)	Değer (Bin TL)	Oran (%)	Değer (Bin TL)	Oran (%)
Banka Mevduat	3.398.150	95,31	5.100.000	93,41	3.542.375	95,08
Alacaklar	156.850	4,40	60.000	1,10	148.642	3,99
Kooperatif	10.190	0,29	300.000	5,49	34.750	0,93
TOPLAM	3.565.190	100,00	5.460.000	100,00	3.725.767	100,00

İncelenen işletmelerde para sermayesi 3.565.190.000 TL ile 5.460.000.000 TL arasında değişmekte olup, ortalama 3.725.767.000 TL'dir. İşletmelerin ortalama para sermayesinin %95,08'ini banka mevduatları, %3,99'unu şahıslardan olan alacaklar, %0,93'ünü de kooperatif alacakları oluşturmaktadır (Çizelge 4.39).

İşletmelerde para sermayesinin aktif sermaye ve işletme sermayesi içindeki oranları sırasıyla; I.grup işletmelerde %13,79 ve %25,50, II.grup işletmelerde ise %14,40, %21,07'dir. İşletmeler ortalamasında ise bu oranlar sırasıyla %13,86 ve %24,85 olmaktadır.

4.4.1.5.2. Pasif sermaye

İncelenen süt sığırcılığı işletmelerinde pasif sermaye, işletmelerin süt sığırcılığı ile ilgili öz kaynakları ve bu faaliyetle ilgili olarak kullanılan yabancı kaynaklar toplamından oluşmaktadır.

4.4.1.5.2.1. Öz sermaye

Öz sermaye aktif sermaye toplamından işletmenin borçlarının çıkarılmasıyla bulunan değerdir. Aslında işletmelerin öz sermayeleri ile çalışmaları büyük önem taşımakta ise de çoğu zaman işletme faaliyetlerinin verimli ve rantabl olarak yürütülebilmesi için öz kaynaklar yeterli olmamakta ve işletmeler sermaye yetersizliği durumlarında yabancı kaynaklara başvurmak durumunda kalabilmektedir (Turan 1997).

İncelenen işletmelerde işletme büyüklüğüne bağlı olarak öz sermayede mutlak olarak artış görülmektedir. Oransal olarak ise öz sermaye; I.grup işletmelerin, pasif toplamının %92,85'ini, II.grup işletmelerde ise %91,40'ını ve işletmeler ortalamasında ise %92,68'ini oluşturmaktadır (Çizelge 4.33).

Bu sonuçlar, Erkuş vd (1995) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Nitekim, kültür melezi süt sığırcılığı işletmelerinde toplam pasifinin işletmeler ortalamasının %95,41'ini öz varlıklar oluşturmakta, ithal damızlık ile süt sığırcılığı yapan işletmelerde ise, bu oran %93,66 olarak saptanmıştır. Olgaç (2000)'in çalışmasında ise pasif toplamı içinde öz sermayenin oranı işletme büyüklük grupları itibariyle %99,30 ile %99,53 arasında değişmekte olup, ortalama %99,35'tir. Ertan (2001) tarafından yapılan çalışmada ise pasif toplamı içerisinde öz sermayenin oranı I.grup işletmelerde %95, II.grup işletmelerde %96,32 olup, işletmeler ortalamasında %95,26 olarak saptanmıştır.

4.4.1.5.2.2. Yabancı sermaye (borçlar)

İşletmelerde yabancı kaynakların (borçların) büyük kısmını kooperatiflere olan borçlar ve kalanını ise tüccar ve bankalara olan borçlar oluşturmaktadır. İşletmelerde yabancı sermayenin pasif toplamı içerisindeki oranı I.grup işletmelerde %7,15, II.grup işletmelerde %8,60 ve işletmeler ortalamasında ise %7,32 olarak saptanmıştır (Çizelge 4.33).

Çizelge 4.40. İncelenen işletmenin süt sığırcılığıyla ilgili borçları ve borç yerleri

Borç Yerleri	I.grup		II.grup		İşletmeler Ortalaması	
	Değer (Bin TL)	Oran (%)	Değer (Bin TL)	Oran (%)	Değer (Bin TL)	Oran (%)
Tüccara Borçlar	667,072	36,10	1.036.837	31,81	698.408	35,49
Kooperatif	958.864	51,88	1.771.850	54,35	1.027.761	52,23
Banka Borçları	222.154	12,02	451.313	13,84	241.574	12,28
TOPLAM	1.848.090	100,00	3.260.000	100,00	1.967.743	100,00

I.grup işletmelerde borçların %36,10'u tüccardan, %51,88'u kooperatiflerden ve %12,02 si bankalardan, II.grup işletmelerde ise %31,81'i tüccardan, %54,35'si kooperatiflerden ve %13,84'ü ise bankalardan sağlanmıştır. İşletmeler ortalamasına göre ortaklar yabancı kaynakların %35,49'unu tüccar, %52,23'ünü kooperatifler, %12,28'ini bankalardan sağlanmaktadır (Çizelge 4.40). Pasif toplamı içinde yabancı sermayenin bu oranda düşük olmasını, ülkemizde süt hayvancılığına yönelik kredi mekanizmalarının yeterince etkin olmadığına büyük ölçüde göstergesidir.

İşletmelerin kullandıkları kredi miktarları; 1.848.090.000 TL ile 3.260.000.000 TL arasında değişmekte olup, işletmeler ortalamasında 1.967.743.000 TL olarak saptanmıştır. Teşkilatlanmış kredi kaynaklarını; bankalar, tarım kredi kooperatifleri ve Trakyabirlik'den sağlanan krediler oluşturmaktadır. İşletmeler; teşkilatlanmış kredi kaynaklarından sağlanan kredilerle hayvan alımı ve diğer çeşitli faaliyet giderlerini karşılamaktadırlar. Kooperatif ortağı olan işletmeler, Köy Kalkınma Kooperatifinden başka ortalama 2 kooperatife ortak olmalarına karşın kullandıkları kredinin %35,49'u teşkilatlanmamış kredi kuruluşlarından (Tüccar) sağlanması, kooperatif yöneticisi açısından çok ilginç olmaktadır (Çizelge 4.41).

Çizelge 4.41. İncelenen işletmelerde süt sığırcılığıyla ilgili kredi kullanma durumu

Büyüklik Grupları		Teşkilatlanmış Kredi Kaynakları			Teşkilatlanmamış Kredi Kaynakları	Toplam Kredi (Bin TL)
		Bankalar	Tarım Kredi Kooperatifler	Trakyabirlik	Tüccar	
		Kredi (Bin TL)	Kredi (Bin TL)	Kredi (Bin TL)	Kredi (Bin TL)	
I.grup	Değer	222.154	655.124	303.740	667.072	1.848.090
	%	12,02	35,45	16,44	36,09	100,00
II.grup	Değer	451.313	1.191.200	580.650	1.036.837	3.260.000
	%	13,84	36,55	17,81	31,8	100,00
İşletmeler Ortalaması	Değer	241.574	700.554	327.207	698.408	1.967.743
	%	12,28	35,6	16,63	35,49	100,00

İncelenen işletmeler yem ve bazı girdileri temin etmek üzere genellikle 6 ay ve 1 yıl vadeli kredileri kooperatifler aracılığı ile kullanmışlardır. Bankalardan alınan krediler ise alet ekipman olmak üzere T.C. Ziraat Bankası'ndan kullanılmıştır. Ortalama kredi kullanma faiz oranı %65 ile %75 arasında değişmektedir.

4.4.1.6. İncelenen işletmelerin yıllık faaliyet sonuçları

4.4.1.6.1. Süt hayvanı varlığı ve süt üretimi

Araştırma sonuçlarına göre, işletmelerde süt hayvanı sayısı 2,20 ile 5,60 baş arasında değişmekte olup, ortalama 2,49 baştır. Hayvan başına süt verimi ise 4.342 kg ile 4.428 kg arasında değişmekte ve işletmeler ortalamasında 4.355 kg olmaktadır. Yılda üretilen süt miktarı I.grup işletmelerde 9.552,8 kg, II.grup işletmelerde 24.800,0 kg ve işletmeler ortalamasında 10.844,9 kg'dır (Çizelge 4.42).

Çizelge 4.42. İncelenen işletmelerde süt hayvanı varlığı ve süt üretimi

Büyüklik Grupları	Hayvan Sayısı (Baş)	İşletme Başına Üretilen Süt (Kg/Yıl)	Hayvan Başına Süt Verimi (Kg)
I.grup	2,20	9.552,8	4.342
II.grup	5,60	24.800,0	4.428
İşletmeler Ort.	2,49	10.844,9	4.355

Erkuş vd (1996), Tekirdağ'da yapmış oldukları çalışmada işletmeler ortalamasında hayvan başına süt verimini kültür melezi ile süt sığırcılığı yapan işletmelerde 4.360,6 kg, ithal damızlık sığırlarla süt sığırcılığı yapan işletmelerde ise 5.729,5 kg olarak tespit etmişlerdir.

4.4.1.6.2. Gayrisafi üretim değeri

Süt hayvancılığı gayrisafi üretim değeri (GSÜD); süt ve gübre gibi hayvansal ürünlerin değerleri ile yıl içinde meydana gelen prodüktif kıymet artışından oluşmaktadır. İşletmelerde sağımlar genellikle sabah ve akşam olmak üzere iki kez yapılmaktadır. Sağılan süt soğutmalı kooperatif süt toplama merkezinde biriktirilmekte ve Birlik tarafından buradan her gün alınmaktadır.

İncelenen işletmelerde GSÜD, işletme büyüklik gruplarına göre 5.159.546.000 TL ile 13.375.700.000 TL arasında değişmekte olup, ortalama 5.855.830.000 TL olarak bulunmuştur (Çizelge 4.43). Ortalama GSÜD'nin; %59,33'ü süt gelirinden, %8,20'si gübre gelirinden ve %32,47'si prodüktif demirbaş kıymet artışı (PDKA)'dan oluşmaktadır. İşletmelerde elde edilen gübreler işletme ihtiyacı karşılandıktan sonra kalan kısım satılmak suretiyle değerlendirilmektedir.

Çizelge 4.43. İncelenen işletmelerde süt sığırcılığından elde edilen gayrisafi üretim değerleri

Gruplar	Süt Geliri		Gübre Geliri		PDKA		Toplam	
	Değer (Bin TL)	%	Değer (Bin TL)	%	Değer (Bin TL)	%	Değer (Bin TL)	%
I.grup	3.046.278	59,04	429.333	8,32	1.683.935	32,64	5.159.546	100,00
II.grup	8.099.500	60,56	1.026.200	7,67	4.250.000	31,77	13.375.700	100,00
İşletmeler Ortalaması	3.474.517	59,33	479.915	8,20	1.901.398	32,47	5.855.830	100,00

GSÜD işletme büyüklüğüne bağlı olarak artmaktadır. İncelenen işletmelerde süt üretimi aile ihtiyacının karşılanması yanında önemli ölçüde gelir kaynağını teşkil etmektedir.

4.4.1.6.3. Üretim masrafları

İncelenen işletmelerde maliyete konu alan masraf unsurları, bunların oransal dağılımları ile BBHB'ne düşen değerleri ve işletme büyüklük gruplarına ayrıntılı olarak Çizelge 4.44'de verilmiştir.

İncelenen I.grup işletmelerde toplam üretim masrafları 2.984.509.000 TL olup, üretim masrafları içinde, değişen masrafların payı %64,77'dir. Toplam üretim masrafları içinde en fazla payı %56,01 ile yem masrafları almakta olup, bunun değişen masraflar içindeki oranı ise %86,47 olmaktadır. Üretim masrafları içinde yem masraflarından sonra sırayı %14,16 ile daimi işçilik masrafları alırken, bunu sırasıyla %4,61 ile bina amortismanı %4,57 ile süt sığırcı amortismanı, %4,16 ile bina sermayesi faizi, %3,54 ile veteriner ücreti ve %1,94 ile genel idare ücreti, %2,20 ile süt sığırcı sermayesi faizi izlemektedir. 1 BBHB'ne düşen üretim masrafı 733.295.000 TL'dir. Bu masrafın 410.736.000 TL'si yem için, 115.284.000 TL'si da geçici ve daimi işçilik için sarf edilmektedir (Çizelge 4.44).

II.grup işletmelerde toplam üretim masrafları 5.526.656.000 TL olup, bunun %64,05'i değişen ve %35,95'i ise sabit masraflardır (Çizelge 4.44). Yem masraflarının toplam üretim masrafları ve değişen masraflar içindeki payı sırasıyla %55,23 ve %86,21'dir. Yem masrafları içinde %82,56 ile kesif yem masrafı ilk sırayı almaktadır. Diğer masraf unsurlarının üretim masrafları içinde sıralaması ise daimi işçilik masrafları %15,41, veteriner ücreti %3,83, süt sığırcı sermayesi faizi %3,03, bina amortismanı %2,47, bina sermayesi faizi ise %2,42 şeklindedir. BBHB'ne düşen üretim masrafı 617.503.000 TL ile I.gruba göre daha düşüktür. Bu grupta BBHB'ne düşen yem masrafı 340.983.000 TL., daimi ve geçici işçilik masrafı ise 104.556.000 TL ile I.gruba oranla daha düşük bir düzeyde bulunmaktadır.

Çizelge 4.44. İncelenen işletmelerde süt sığırcılığı üretim masrafları

Masraf Unsurları	I.grup			II.grup			İşletmeler Ortalaması		
	Masraf Tutarı (Bin TL)	Masrafların Oranı (%)	1 BBHB'ne Düşen Masraf Tutarı (Bin TL)	Masraf Tutarı (Bin TL)	Masrafların Oranı (%)	1 BBHB'ne Düşen Masraf Tutarı (Bin TL)	Masraf Tutarı (Bin TL)	Masrafların Oranı (%)	1 BBHB'ne Düşen Masraf Tutarı (Bin TL)
Yem Masrafları	1.671.696	56,01	410.736	3.051.799	55,23	340.983	1.788.654	55,90	399.253
Kesif Yem	1.402.924	47,01	2.519.486	2.519.486	45,59	281.507	1.497.548	46,80	334.274
Kaba Yem	240.047	8,04	469.813	469.813	8,50	52.493	259.519	8,11	57.928
Tuz	27.054	0,91	59.449	59.449	1,08	6.642	29.799	0,93	6.652
Vitamin-Mineral	1.671	0,05	3.052	3.052	0,06	341	1.788	0,06	399
İşçilik Masrafları (Geçici)	46.921	1,57	11.529	84.217	1,52	9.410	45.787	1,43	10.220
Su Masrafları	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Veteriner Ücreti	105.561	3,54	25.936	211.925	3,83	23.679	114.575	3,58	25.575
Aşı-İlaç Masrafları	33.921	1,14	8.334	66.055	1,20	7.380	36.644	1,15	8.179
Aydınlatma Masrafı	33.866	1,13	8.321	37.981	0,69	4.244	34.215	1,07	7.637
Hayvan hayat sigortası	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dezenfeksiyon Masrafları	16.127	0,54	3.962	27.798	0,50	3.106	17.116	0,53	3.821
Aşım Masrafı	21.878	0,73	5.375	56.422	1,02	6.304	24.805	0,78	5.537
Pazarlama Masrafı	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Süt Sağım Makinası Değişen M.	3.007	0,10	739	3.028	0,05	338	3.009	0,09	672
Yem Kırma Mak. Deği.M.	218	0,01	54	606	0,01	68	251	0,01	56
Değişen Masraflar Toplamı	1.933.195	64,77	474.986	3.539.831	64,05	395.512	2.065.056	64,54	460.950
İşçilik Ücreti (Daimi)	422.283	14,16	103.755	851.553	15,41	95.146	462.957	14,47	103.339
Bina Amortismanı	137.605	4,61	33.810	136.601	2,47	15.263	137.520	4,30	30.696
Bina Sermayesi Faizi	124.162	4,16	30.507	133.816	2,42	14.952	124.980	3,90	27.897
Bina Tamir-Bakım masrafı	83.495	2,80	20.515	96.396	1,74	10.771	84.588	2,64	18.881
Makine Amortismanı	14.644	0,49	3.598	45.534	0,82	5.088	17.262	0,54	3.853
Makine Sermayesi Faizi	8.971	0,30	2.204	21.518	0,39	2.404	10.034	0,31	2.240
Süt Sığırı Amortismanı	136.363	4,57	33.504	427.526	7,75	47.768	161.038	5,03	35.946
Süt Sığırı Sermayesi Faizi	65.795	2,20	16.166	167.686	3,03	18.736	74.430	2,33	16.614
Genel İdare Gideri (MT x %3)	57.996	1,94	14.250	106.195	1,92	11.865	61.952	1,94	13.829
Sabit Masraflar Toplamı	1.051.314	35,23	258.308	1.986.825	35,95	221.992	1.134.761	35,46	253.295
Üretim Masrafları Toplamı	2.984.509	100,00	733.295	5.526.656	100,00	617.503	3.199.817	100,00	714.245

İncelenen süt sığırcılığı işletmelerinde işletmeler ortalamasına göre 3.199.817.000 TL'lik üretim masrafları toplamının %64,54'i değişen masraflardan oluşmakta, bunun masraf unsurlarına dağılımı ise yem (%55,90), daimi işçilik (%14,47), süt sığırı amortismanı (%5,03), bina amortismanı (%4,30), veteriner ücreti (%3,58), genel idare ücreti (%1,94), süt sığırı sermayesi faizi (%2,32), aşım masrafı (%0,78), dezenfeksiyon (%0,53), süt sağım makinesi değişen masrafı (%0,09) ve yem kırma makinesi değişen masrafı (%0,01) şeklindedir. 1 BBHB'ne düşen üretim masrafı 714.245.000 TL olup, 399.253.000 TL yem masrafı ve 113.559.000 TL geçici ve daimi işçilik masrafı düşmektedir (Çizelge 4.44).

4.4.1.6.4. Net kâr

Süt sığırcılığı işletmelerinde net kâr, gayrisafi üretim değerinden, üretim masrafları çıkarılarak bulunmuştur. Kooperatif ortağı işletmelerde net kâr I. grupta 2.175.037.000 TL, II. grupta 7.849.044.000 TL arasında değişmekte olup, ortalama 2.656.013.000 TL'dir. BBHB'ne düşen net kâr ise I.grup işletmelerde 534.407.000 TL, II.grup işletmelerde 876.988.000 TL, işletmeler ortalamasında ise 592.860.000 TL'dir (Çizelge 4.45).

Çizelge 4.45. İncelenen işletmelerde Süt sığırcılığıyla İlgili Net Kâr (000 TL)

Büyüklik Grupları	Gayri safi Üretim Değeri (Bin TL)	Üretim Masrafları (Bin TL)	Net Kâr (GSÜD-ÜM) (Bin TL)	BBHB'ne Düşen Net Kâr (Bin TL)
I.grup	5.159.546	2.984.509	2.175.037	534.407
II.grup	13.375.700	5.526.656	7.849.044	876.988
İşletmeler Ortalaması	5.855.830	3.199.817	2.656.013	592.860

4.4.1.6.5. Rantabilite

İşletmelerin üretim dönemi boyunca elde ettikleri kârın o işletmede kullanılan sermayeye oranlanmasıyla rantabilite bulunur. Rantabilite; mali ve ekonomik olmak üzere ikiye ayrılır. Ekonomik rantabilite net kâra yabancı sermaye faizi eklenmesi ile bulunan değer in işletme sermayesine oranlanmasıyla bulunmuş olup, bu oran işletmenin başarısını ölçmekte kullanılır. Mali rantabilite ise, net kâr'ın öz sermayeye oranlanmasıyla bulunmuş olup, bu oran ise müteşebbisin veya öz varlıkların kârlılık durumunu değerlendirmede kullanılmaktadır (Erkuş vd 1995).

I.grup işletmelerde ekonomik rantabilite %12,34, mali rantabilite ise %9,06, II.grup işletmelerde ise ekonomik rantabilite %25,43 ve mali rantabilite %22,65 olarak bulunmuştur. İşletmeler ortalamasında ise ekonomik rantabilite %13,91 ve mali rantabilite %10,66 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4.46).

Çizelge 4.46. İncelenen işletmelerde süt sığırcılığında rantabilite oranları (%)

Rantabilite	I.grup	II.grup	İşletmeler Ortalaması
Ekonomik Rantabilite (%)	12,34	25,43	13,91
Mali Rantabilite (%)	9,06	22,65	10,66

Mali ve ekonomik rantabilite oranları incelendiğinde, Türkiye reel faiz oranının incelenen dönemde %24-30 (Yeldan 2001) olduğu göz önüne alındığında işletmelerin sağladıkları rantabilitenin tatminkar bir düzeyde olduğu söylenebilir. Ancak II.grup işletmelerdeki oranlar I.grup işletmelere

göre daha yüksektir. Buna göre II.grup işletmelerin sermayeyi daha iyi değerlendirdikleri söylenebilir.

Turan (1997) yapmış olduğu çalışmasında, kooperatif ortağı süt sığırcılığı işletmelerinde ekonomik ve mali rantabilite oranlarını sırasıyla 1-8 BBHB'ne sahip işletmelerde %12,57 ve %10,86 ve 8'den büyük BBHB'ne sahip işletmelerde ise %18,24 ve %17,03 olarak tespit etmiştir. İşletmeler ortalamasında ise bu oranlar sırasıyla %15,08 ve %13,62 olarak bulunmuştur.

Erkuş vd (1995)'in yaptıkları çalışmada, işletmeler ortalamasında ekonomik ve mali rantabiliteyi kültür melezi sığırlarla süt sığırcılığı yapan işletmelerde %14,06 ve %12,73, ithal damızlık sığırlarla süt sığırcılığı yapan işletmelerde ise %11,08 ve %9,03 olarak tespit edilmiştir.

4.4.1.7. Süt üretim maliyeti

İşletmelerde gelir ve masraf analizleri, hem üretici, hem de ülke ekonomisi açısından büyük önem taşımaktadır. İşletmeci yaptığı faaliyetin kendisine ne sağladığını bilmek ve tespit ettiği duruma göre söz konusu üretim faaliyetlerine devam edip etmeyeceğine karar vermek zorundadır. Yapılan maliyet analizleri sonucu olumlu ve tatmin edici bir gelir düzeyi, devletin alacağı kararlara ışık tutması yanında üreticilere de büyük yarar sağlayacaktır (Erkuş vd 1996). Maliyet unsurlarında büyük önem taşıyan gelir ve masraf unsuru birbirinden ayrı düşünülemezler.

İncelenen işletmelerde 1 kg süt maliyeti işletme büyüklük grupları itibariyle Çizelge 4.47'de verilmiştir. Üretim masrafları toplamından tali gelir olarak dikkate alınan gübre geliri çıkarılmış ve kalan değer toplam süt üretim miktarına bölünmek suretiyle 1 kg süt maliyeti bulunmuştur. I.grup işletmelerde 1 kg süt maliyeti, 211.998 TL ve II.grup işletmelerde 181.470 TL olarak saptanmıştır. İşletmeler ortalamasında 1 kg süt maliyeti ise 206.071 TL olarak tespit edilmiştir. İncelenen II.grup işletmelerde süt maliyeti, I.grup işletmelere oranla daha düşük olup, bu durum özellikle ölçek ekonomileri ile ilişkilidir. Ortak işletmelerde hayvan varlığındaki artışa paralel olarak, birim üretim faaliyetlerinde düşme olmuştur. Ortak işletmelerde üretim maliyetlerinin düşürülmesi ve faaliyetlerin karlılık düzeylerinin yükseltilmesi açısından, işletmedeki hayvan varlığının belirli bir büyüklüğe ulaştırılmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Çizelge 4.47. İncelenen işletmelerde birim süt maliyeti (TL/kg)

Maliyet ve Kâr	I.grup	II.grup	İşletmeler Ortalaması
Üretim Masrafları Toplamı (1) (Bin TL)	2.984.509	5.526.656	3.199.817
Tali Gelir (2) (Bin TL)	959.333	1.026.200	965.000
Gübre Geliri (Bin TL) (3)	959.333	1.026.200	965.000
Süt Üretim Miktarı (kg) (4)	9.552,8	24.800,0	10.844,9
Bir Kg Süt Maliyeti [(1-2)/(4)] (TL/kg)	211.998	181.470	206.071
Bir Kg Sütün Ortağın Eline Geçen Ortalama Fiyatı (TL)	318.888,5	326.592,7	320.382,6

Araştırma sonuçlarına göre birinci grup işletmelerde sütün ortak eline geçen fiyatı 318.888,5, TL/Kg, ikinci grup işletmelerde 326.592,7 TL/Kg, ve işletmeler ortalamasında ise 320.382,6 TL/Kg olarak gerçekleşmiştir. Birlik, ortak üreticilerin teslim ettikleri sütün yağ içeriğine göre fiyata ilave olarak prim de ödediğinden, ikinci grup işletmelerde fiyat daha yüksek çıkmıştır.

4.4.2.Ortak İşletmelerde Üretilen Sütün Değerlendirilme Durumu ve Pazara Arzı

4.4.2.1. İşletmelerde süt arzı ve değerlendirme

Tarım işletmelerinde üretilen sütün tamamı pazara arz edilmemektedir. Bu ürünlerin bir kısmı işletmelerde aile içi tüketime ayrılmakta, bir kısmı buzağı beslemekte kullanılmakta, bir bölümü fire nedeniyle kayba uğramakta ve kalan kısmı ise pazara arz edilen miktarı (çiğ süt miktarı) oluşturmaktadır.

Türkiye’de yılda üretilen sütün yaklaşık olarak %50-60’ı pazara arz edildiği varsayılmaktadır. Avrupa Birliği’nde pazara arz edilen sütün %85 ve daha fazlası modern tesislerde işlenirken ülkemizde pazara arz edilen sütün %10-15’i modern tesislerde işlenmektedir (İnan vd 1995). Türkiye’de üretilen sütün büyük bir kısmı sokak sütçüleri tarafından perakende satılmakta, bir kısmı da ilkel üretim yapan mandıralarda işlenmektedir. Kooperatifler tarafından işlenip pazarlanan süt ise çok düşük seviyede olup, sektörün payı yaklaşık %3 düzeyindedir (Turan 1992).

Çizelge 4.48. İncelenen işletmelerdeki üretilen sütün değerlendirme durumu

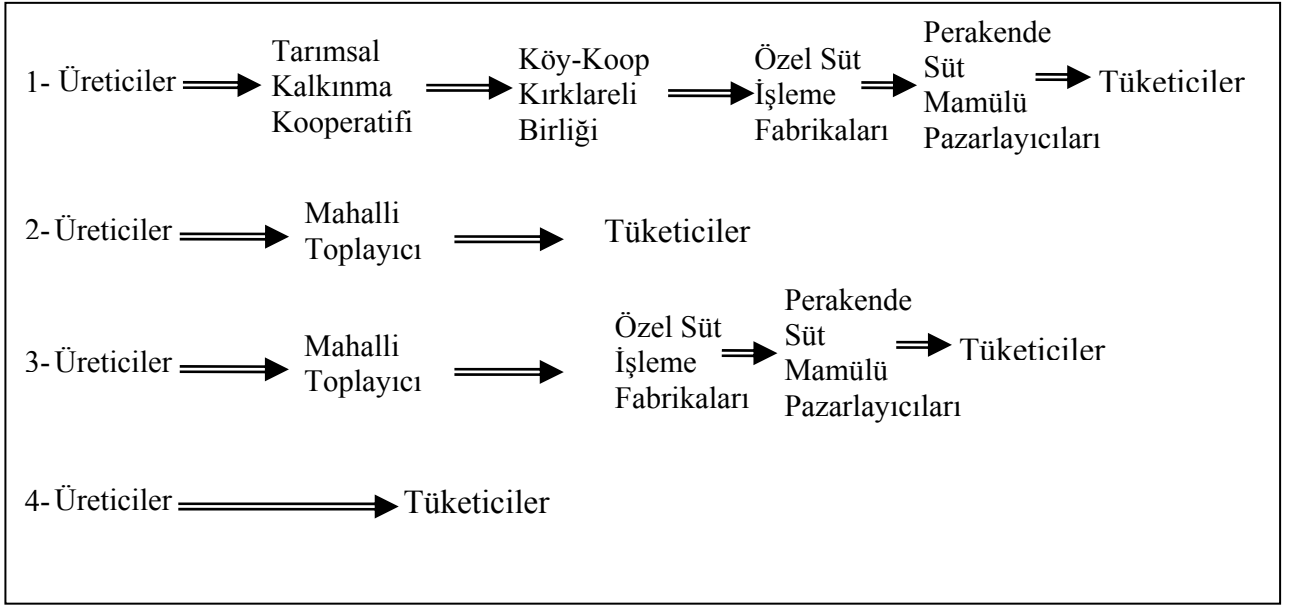
İşletme Büyüklük Grupları	Üretim		Ailede Tüketim		İşçiye ve Akrabaya Verilen		Satılan	
	Miktar (kg)	Oran (%)	Miktar (kg)	Oran (%)	Miktar (kg)	Oran (%)	Miktar (kg)	Oran (%)
I.grup	9.552,8	100,00	765,50	8,01	78,40	0,82	8.708,9	91,17
II.grup	24.800,0	100,00	1.240,80	5,00	96,80	0,39	23.462,4	94,61
İşletmeler Ortalaması	10.844,9	100,00	805,78	7,43	79,96	0,73	9.959.16	91,83

İncelenen işletmelerde üretilen sütün (buzağıya verilen hariç) yaklaşık olarak %90’ı pazara arz edilmektedir. I.grup işletmelerde üretilen sütün %8,01’i ailede tüketilmekte, %0,82’si işçiye akrabaya verilmekte, %91,17’side çiğ süt olarak pazara arz edilerek, II.grup işletmelerde ise üretilen sütün %5,00’i ailede tüketilerek, %0,39’u işçiye ve akrabaya verilerek ve %94,61’i ise çiğ süt olarak pazara arz edilerek değerlendirilmektedir. İşletmeler ortalamasında ise üretilen sütün %7,43’ü ailede tüketilmekte, %0,73’ü işçi, akraba ve buzağıya verilmekte, %91,83’ü ise çiğ süt olarak pazara arz edilmektedir (Çizelge 4.48).

Kooperatife ortak olan işletmeciler sütünü genellikle kooperatife teslim etmektedir. Bazı kooperatif ortaklarının kooperatif yöneticileri ile anlaşamama ve kooperatifin fiyatını beğenmeme gibi sebeplerle kooperatife süt teslim etmedikleri saptanmış olup, bunların incelenen ortak işletmelerdeki oranı ise %1’dir.

İncelenen işletmelerde üretilen süt günde 2 defa sağılmakta ve işletmeciler tarafından kooperatif süt toplama merkezine getirilip elektronik tartıdan geçirildikten sonra teslim edilmekte ve çiftçinin süt kartlarına işlenmektedir. Köylerde ayrıca mahalli toplayıcılar tarafından da süt alımı yapılmaktadır.

Süt çabuk bozulabilir bir ürün olduğu için pazarlama kanalı diğer tarım ürünlerine göre daha kısa olmaktadır. Bu nedenle, süt pazarlama organizasyonunda aracılardan sayısı azdır. İncelenen işletmelerde sütün başlıca dağıtım kanalları şu şekildedir:

Köy- Koop Kırklareli Birliğine bağlı kooperatiflerde süt pazarlanmasında genellikle birinci pazarlama kanalı geçerli olmaktadır. İncelenen işletmelerde genellikle süt bedelinin ödenmesinde 15-30 günlük vadeler uygulanmaktadır.

İncelenen Köy-Koop Kırklareli Birliği'ne bağlı Poyralı Süt İşleme Fabrikası'nın devreye girmesi ile sütün daha iyi koşullarda değerlendirilme imkanı ortaya çıkacaktır. Bu durumda sütün pazarlama kanalı;

şeklinde olabilecektir.

4.4.3.Ortakların Kooperatifleri İle Sosyal ve Ekonomik İlişkileri

Bir kooperatifin başarısında kooperatif işletmenin kendi bünyesinden olan, yönetim, pazarlama, finansman politikaları ile yöneticilerin sahip olduğu mesleki özellikleri ve çalışmalarındaki disiplin büyük önem taşımaktadır. Ayrıca kooperatif ortaklarının ürünü teslim ederken gösterdikleri disiplin, işletmecilik bilgileri, kooperatifçilik bilgileri ve ortak oldukları kooperatifle yakından ilgilenmeleri de kooperatiflerin başarısında oldukça önemlidir.

Kooperatif ortak ilişkileri, ortak ve kooperatif yöneticilerine uygulanan anketlerle toplanan veriler ile incelenmiştir. Kooperatif ortağı süt sığırcılığı yapan işletmelerin sosyal ve ekonomik ilişkileri bu bilgi toplama formunun ikinci kısmını oluşturmaktadır. Kooperatifler işletme gruplarına ve işletmeler ortalamasına göre analiz yapılmıştır.

4.4.3.1. Ortakların örgütlenme durumu, kooperatife ortak oluş zamanları, anasözleşme hakkındaki bilgileri ve kooperatif ilkeleri ile ilgili bilgi düzeyleri

Trakya bölgesinde çiftçilerin kooperatifleşme düzeyi, diğer tarım bölgelerine oranla oldukça yüksektir (İnan vd 1995). İncelenen kooperatif ortaklarının tamamının, Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin ortağı olmasının yanında, %50'sinin Tarımsal Kalkınma ve Tarım Kredi

Kooperatifine, %48,31'inin ise Tarımsal Kalkınma ve Pancar Ekicileri Kooperatifine ortak oldukları tespit edilmiştir.

Çizelge 4.49. Ortakların kooperatife ortak olma tarihlerine göre dağılımı

Ortak olma zamanı	İşletme Büyüklük Grupları					
	I.grup		II.grup		İşletmeler Ortalaması	
	Sayı (Kişi)	Oran (%)	Sayı (Kişi)	Oran (%)	Sayı (Kişi)	Oran (%)
1960-1970	17	15,74	1	10,00	18	15,26
1971-1980	52	48,15	4	40,00	56	47,46
1981-1990	24	22,22	3	30,00	27	22,88
1991- +	15	13,89	2	20,00	17	14,40
Toplam	108	100,00	10	100,00	118	100,00

Tarımsal Kalkınma Kooperatifine, ortakların %15,26'sının 1960-1970 döneminde, %47,46'sının 1971-1980 yılları arasında, %22,88'inin 1981-1990 yılları arasında ve %14,40'ünün ise 1991 yılından sonraki dönemde ortak oldukları tespit edilmiştir. Buna göre incelenen kooperatif ortaklarının %63,89'unun kooperatif ortaklığı, 23 yıl ve daha eski tarihlerde olunmuştur (Çizelge 4.49). Bu, incelenen kooperatif ortaklarının kooperatifçilik deneyiminin nispeten yüksek olduğunu ortaya koyan bir sonuç olmaktadır. En yüksek oranda kooperatif ortağı olunan dönem 1960-1980 yılları arası olup, ortakların %62,72 si bu dönemde kooperatife ortak olmuştur. Bu dönemde bu kooperatife ortak olanların sayısının artmasının sebebi, Köy-Kalkınma kooperatifi ortağı olan köylülerin yurt dışına işçi olarak gönderilmesinde öncelik tanınmasıdır.

4.4.3.2. Ortakların kooperatif anasözleşmesini okuma eğilimleri

Kooperatif ortaklarının %31,4'ü kooperatife ortak olmadan önce kooperatif anasözleşmesini okumuşlar ve bu konuda kısmen de olsa bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca ortakların %30,50'si ortak olduğu kooperatifin tabi olduğu kanunu bilirken, ortakların %69,50'si bağlı bulunduğu kooperatifle ilgili kanun hakkında bilgi sahibi değildir. Ortakların kooperatif anasözleşmesini okuma eğilimleri ile ortakların yaşı, eğitim düzeyi, yıllık hayvansal üretim geliri, arazi varlığı, BBHB varlığı, nüfus varlığı, kooperatifçilik eğitimi düzeyi arasındaki ilişkiler istatistiksel olarak araştırılmıştır.

4.4.3.2.1. Ortakların yaşı

İncelenen ortakların kooperatif anasözleşmesini okuma durumu ile ortakların yaş gruplarına göre dağılımı Çizelge 4.50'de verilmiştir. Buna göre ortakların %26,27'si 20-40 yaş, %29,66'sı 41-50 yaş, %24,58'i 51-60 yaş, %19,49'u 61 yaş ve üzeri gruptadır. Ayrıca 41 ve üzeri yaş grubu çiftçilerin %89,19'u anasözleşmeyi okuduklarını belirtmişlerdir. Buna karşılık anasözleşmeyi okumayanların %33,33'ü 20-40 yaş, %28,40'ı 41-50 yaş, %22,22'si 51-60 yaş ve %16,05'i 61 ve üzeri yaş grubunda bulunmaktadır.

Kooperatif ortaklarının anasözleşmeyi okuma eğilimleri ile ortakların yaşı arasındaki ilişkinin %5 düzeyinde önemli olduğu saptanmıştır. Araştırmanın bu bulgusu yaş grupları ilerledikçe çiftçilerin anasözleşmeyi okumaya daha fazla önem gösterdiğini ortaya koymaktadır. Kooperatife ortak olan gençlerin eğitim düzeyleri daha yüksek olmasına karşın, gençlerin kooperatif ile ilgili yasal dokümanları incelemede ilgisiz davranmaları özellikle değişen toplum tercihleri (sosyal yapının değişmesi, ekonomik açıdan gelişme) ile açıklanabilecektir. Okuma oranı, yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde, yaşın artması kooperatife ilgiyi artırmaktadır.

Çizelge 4.50. Ortakların yaş grupları ile anasözleşmeyi okuma durumları arasındaki ilişkiler

Yaş Grupları	Anasözleşmeyi Okuma Durumu						Okuma Oranı % A/B
	Okuyanlar		Okumayanlar		Toplam		
	Sayı (A)	%	Sayı	%	Sayı (B)	%	
20-40	4	10,81	27	33,33	31	26,27	12,90
41-50	12	32,43	23	28,40	35	29,66	34,29
51-60	11	29,73	18	22,22	29	24,58	37,93
61-+	10	27,03	13	16,05	23	19,49	43,48
Toplam	37	100,00	81	100,00	118	100,00	-

$g_{hesap} : 7,939$ $g_{tablo} (\chi^2) = 7,815$ $p < 0,05$

4.4.3.2.2. Ortakların eğitim düzeyi

İncelenen ortakların %55,08'u ilkokul, %23,73'ü ortaokul ve %21,19'u lise ve dengi okul mezunudur. Buna göre anasözleşmeyi okuyan ortakların %27,02'si ilkokul mezunu, %35,14'ü ortaokul mezunu ve %37,84'ü ise lise mezunudur. Anasözleşmeyi okumayan ortakların ise %67,90'ı ilkokul, %18,52'si ortaokul ve %13,58'i lise mezunudur (Çizelge 4.51). Ortakların anasözleşmeyi okuma durumları ile eğitim düzeyleri arasındaki ilişkinin istatistiksel yönden %1 düzeyinde anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır. Bölge halkının genel itibariyle eğitim düzeylerinin yüksek olması bu ilişkinin önemli olmasını açıklamaktadır. Ortakların eğitim durumlarının artması kooperatif anasözleşmesini okumalarını etkilemekte eğitim seviyesi lise olan ortakların %56,00'ü kooperatif anasözleşmesini okumaktadır.

Çizelge 4.51. Ortakların eğitim düzeyleri ile anasözleşmeyi okuma durumlarına göre dağılımı

Eğitim Durumu	Anasözleşmeyi Okuma Durumu						Okuma Oranı % A/B
	Okuyanlar		Okumayanlar		Toplam		
	Sayı (A)	%	Sayı	%	Sayı (B)	%	
İlkokul	10	27,02	55	67,90	65	55,08	15,38
Ortaokul	13	35,14	15	18,52	28	23,73	46,43
Lise	14	37,84	11	13,58	25	21,19	56,00
Toplam	37	100,00	81	100,00	118	100,00	

$g_{hesap} : 17,991$ g_{tablo} değeri $(\chi^2) : 9,210$ $p < 0,01$

4.4.3.2.3. Ortakların hayvan varlığı

Ortakların BBHB varlığı ile kooperatif anasözleşmesini okumaları arasındaki dağılım verilmiştir. Ortakların %23,74'ü 2 BBHB ve daha az, %61,86'sı 3-5 BBHB, %9,32'si 6-8 BBHB ve %5,08'i ise 9 BBHB ve daha fazla hayvan varlığına sahiptir. Ortaklardan anasözleşmeyi okuyanların %64,86'sı 3 - 5 BBHB hayvan varlığına sahip iken anasözleşmeyi okumayan ortakların %60,49'u 3 - 5 BBHB hayvan varlığına sahiptir (Çizelge 4.52). Ortakların anasözleşmeyi okuma eğilimleri ile ortakların hayvan varlığı arasındaki ilişki istatistiksel yönden %10 düzeyinde önemli bulunmuştur. Ortaklardan 6-8 BBHB hayvana sahip ortakların %54,54'ü kooperatif anasözleşmesini okumaktadır. Hayvan sayısının artması kooperatife bağlılığı artırmakta ve anasözleşmeyi okumayı etkilemektedir.

Çizelge 4.52. Ortakların anasözleşmeyi okumaları ile ortakların hayvan varlığının dağılımı

Hayvan Varlığı (BBHB)	Anasözleşmeyi Okuma Durumu						Okuma Oranı % A/B
	Okuyanlar		Okumayanlar		Toplam		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
< 2	7	18,92	21	25,93	28	23,74	25,00
3 - 5	24	64,86	49	60,49	73	61,86	32,88
6 – 8	6	16,22	5	6,17	11	9,32	54,54
> 9	-	-	6	7,41	6	5,08	-
Toplam	37	100,00	81	100,00	118	100,00	

$g_{\text{hesap}} : 7,662$ $g_{\text{tablo}} (\chi^2) = 6,251$ $p < 0,01$

4.4.3.2.4. Ortakların kooperatifçilik eğitimi düzeyi

İncelenen ortakların %13,56'sı kooperatifçilik ile ilgili bir eğitim faaliyetine katılmış, %86,44'ü ise kooperatifçilik ile ilgili bir hiçbir eğitim faaliyetine katılmamıştır. Kooperatifçilik ile ilgili bir eğitim faaliyetine katılan ve anasözleşmeyi okuyanların oranı %18,92'dir. Kooperatif anasözleşmesini okumayan ortakların %88,89'unun kooperatifçilikle ilgili bir eğitime katılmadıkları tespit edilmiştir (Çizelge 4.53). Kooperatif anasözleşmesini okuma ile kooperatifçilik ile ilgili bir eğitime katılma durumu arasındaki ilişkinin istatistiksel yönden %10 düzeyinde anlamlı olmadığı ortaya çıkmaktadır. Kooperatifçilik eğitimi alan ortakların kooperatiflerine daha çok sahip çıktığı ve bu nedenle anasözleşmeyi okuyarak onun yükümlülüklerini yerine getirmek istemeleriyle ilişkilidir.

Çizelge 4.53. Ortakların kooperatifçilikle ilgili eğitimi alma durum ile anasözleşmeyi okuma eğilimleri arasındaki ilişkiler

Kooperatif Eğitime Katılma Durumu	Anasözleşmeyi Okuma Durumu					
	Okuyanlar		Okumayanlar		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	7	18,92	9	11,11	16	13,56
Hayır	30	81,08	72	88,89	102	86,44
Toplam	37	100,00	81	100,00	118	100,00

$g_{\text{hesap}} : 1,260$ $g_{\text{tablo}} (\chi^2) = 2,706$ $p > 0,10$

4.4.3.2.5. Ortakların kooperatif anasözleşmesini okuma eğilimlerinin genel değerlendirilmesi

Ortakların kooperatif anasözleşmesini okuma eğilimleri ile ortağın eğitim düzeyi arasında %1 düzeyinde ve ortağın yaşı arasında ise %5 düzeyinde istatistiksel yönden anlamlı ilişki bulunmuştur. Buna karşın ortakların kooperatif anasözleşmesini okuma ile ortağın geliri, ortağın işletme arazi varlığı, ortak işletmesindeki nüfus ve ortağın kooperatifçilik eğitimi alma durumu arasında %10 düzeyinde istatistiksel yönden anlamlı bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir.

Ortakların yaşları ile kooperatif anasözleşmesini okuma durumları arasındaki ilişkinin anlamlı olması beklenen bir sonuçtur. Çünkü yaş ilerledikçe ortakların kooperatife daha fazla önem verdikleri ve sorumluluklarını bilmek istedikleri için anasözleşmeyi okumayı tercih ettikleri gözlenmiştir.

Aynı şekilde eğitim seviyesinin yüksek olması, kooperatif anasözleşmesini okumayı ve kooperatifin amaçlarını öğrenmeyi ve bu amaca ulaşmak için daha fazla çaba harcamayı gerektirmektedir. Kooperatiflerinin ana amacı süt pazarlaması olduğundan, ortakların hayvan varlığı ile kooperatif faaliyetlerine katılması arasında anlamlı bir ilişkinin (%5 önem düzeyinde) olması da beklentiye uygun düşmektedir. Buna göre, hayvan varlığı nispeten fazla olan ve kooperatife daha yüksek miktarda süt teslim eden ortakların, kooperatif anasözleşmesi ile ilgilenmeleri, ortakların haklarını koruma ve ortakların öz denetimi açısından çok önemli bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

4.4.3.3. Ortakların kooperatif ilkelerinden haberdar olma durumu

İncelenen işletmelerde kooperatif ortaklarının kooperatif ilkelerinden haberdar olma oranlarının, Trakya Bölgesinin sosyo-ekonomik koşulları dikkate alındığında oldukça düşük düzeyde kaldığı görülmektedir. Ortakların %33,05'i gönüllü ve serbest giriş ilkesi ve ortağın demokratik yönetimi ilkesinden ve %29,66'sı ortağın ekonomik katılımı ilkesinden haberdardır. Ortaklar söz konusu ilkelerin anlamlarını da genel olarak açıklayabilmektedirler. Buna karşılık, ortakların %79,66 gibi çok önemli bir oranı, özerklik ve bağımsızlık ilkesi ve toplumsal sorumluluk ilkesinin ne demek olduğundan haberdar değildirler. Buna ilave olarak, ortakların %30,51'inin kooperatifler arası işbirliği ilkesinden haberdar oldukları saptanmıştır (Çizelge 4.54).

Çizelge 4.54. Ortakların kooperatif ilkelerinden haberdar olma durumu

Kooperatif İlkeleri	Kooperatif İlkelerini Bilme Durumu					
	Biliyor		Bilmiyor		Toplam	
	Sayı (Kişi)	Oran (%)	Sayı (Kişi)	Oran (%)	Sayı (Kişi)	Oran (%)
Gönüllü ve Serbest Giriş	39	33,05	79	66,95	118	100,00
Ortağın Demokratik Yönetimi	39	33,05	79	66,95	118	100,00
Ortağın Ekonomik Katılımı	35	29,66	83	70,34	118	100,00
Özerklik ve Bağımsızlık	24	20,34	94	79,66	118	100,00
Eğitim Öğretim ve Bilgilendirme	25	21,19	93	78,81	118	100,00
Kooperatifler Arası İşbirliği	36	30,51	82	69,49	118	100,00
Toplumsal Sorumluluk	24	20,34	94	79,66	118	100,00

4.4.3.4. Ortakların kooperatif faaliyetlerine katılım düzeyleri

İncelenen ortakların %77,1'i kooperatiflerinin kuruluş tarihini bilmektedir. Ortakların %90,7'si kooperatifler için üst örgütlenmenin gerekli olduğu ve bu yolla kalkınan kooperatiflerden beklenen ekonomik ve sosyal avantajların sağlanabileceğini belirtmişlerdir. Bununla birlikte, ortakların %92,4'ünün kooperatiflerinde siyaset ve politikanın etkisinin olmadığını vurguladıkları saptanmıştır. Bu sonuç, tarımsal kalkınma kooperatiflerinin üst örgütlenmesini tamamlamış bir üretici örgütü olması ve bu hususun da ortaklar tarafından önemsenmiş olduğunu göstermektedir. Ortakların işletme büyüklükleri itibarıyla genel kurula katılma durumları Çizelge 4.55'de verilmiştir.

Birinci gruptaki ortakların %18,52'si kooperatifin genel kuruluna hiç katılmazken, %9,26'sının 1-10 kez, %10,19'unun 11-20 kez, %62,03'ünün ise bütün genel kurullara katıldığı, II.grup işletmelerde ise, ortakların %20,00'inin 1-10 kez ve %70,00'inin ise bütün genel kurullara katıldığı tespit edilmiştir. II.grup işletmelerde hiç genel kurula katılmayan ortakların oranı %10,00'dur. İşletmeler ortalamasında ise, ortakların, %17,80'si hiç genel kurula katılmadığı ve %62,71'inin ise ortak olduktan sonraki bütün genel kurullara katıldıkları saptanmıştır (Çizelge 4.55).

Çizelge 4.55. Ortakların genel kurula katılım düzeyleri

Genel Kurula Katılma Durumu	İşletme Büyüklük Grupları					
	I.grup		II.grup		İşletmeler Ortalaması	
	Sayı (Kişi)	Oran (%)	Sayı (Kişi)	Oran (%)	Sayı (Kişi)	Oran (%)
Katılmayan	20	18,52	1	10,00	21	17,80
1-10 Defa	10	9,26	2	20,00	12	10,17
11-20 Defa	11	10,19	-	-	11	9,32
Hepsine	67	62,03	7	70,00	74	62,71
Toplam	108	100,00	10	100,00	118	100,00

Özellikle sanayi ve ticari faaliyetleri olan birim kooperatif ve birliklerde ortakların genel kurula nispeten yüksek oranda katılmaları, incelenen yörede kooperatifçiliğin başarısı ve kooperatif ortaklarının yöneticileri denetleme görevlerini yerine getirmek yönünden önemli olup, atanan yöneticilerin daha titiz ve düzenli çalışmaları yönünde teşvik edicidir. Nitekim genel kurula katılan ortakların %51,69'u genel kurullarda kooperatifleri ile ilgili konularda söz alarak konuşmakta ve görüş bildirmektedirler. Özellikle seçilen birim kooperatiflerde genel kurul tutanakları incelendiğinde, kooperatif ortaklarından söz alan ve görüş bildirenlerin oranlarının oldukça yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca ortakların %59,3'ünün yönetim kurulu veya denetleme kuruluna aday oldukları saptanmıştır. Yönetim kurulunda alınan kararlardan ortakların %84,7'si haberdar olduklarını belirtmektedirler. Bu sonuçlara göre, ortaklar kooperatife ortak olarak, ürünlerinin değerlendirilmesi yanında kooperatifçilik teorisine uygun olarak birim kooperatifler ve üst örgütlerde yönetici olma eğilimindedirler.

Araştırma sonuçlarına göre, genel kurula katılan ortaklar ve genel kurul tarafından seçilen yönetim organlarının kooperatif yönetiminde en fazla etkili olan iki önemli unsur olduğu görülmektedir.

İncelenen kooperatif ortaklarının %95,8'i kooperatiflerinden ve bağlı oldukları Köy-Koop Kırklareli Birliği'nden bazı konularda eğitim almayı tercih etmektedirler. Ortakların almak istedikleri eğitim konularına göre dağılımları Çizelge 4.56'de verilmiştir. Ortakların %16,10'u kooperatifçilik konusunda, %72,88'i süt sığırcılığı konusunda, %10,17'si bitkisel üretim konusunda, %0,85'i ise tarım teknolojileri konusunda eğitim faaliyeti istemektedir. Ortakların tamamı eğitim ihtiyaçları olduğunu belirtmekte ve bu gereksinimin giderilmesini de kooperatifçilik ilkelerine de uygun olarak üst örgütlerden beklemektedir. Birim kooperatiflerin söz konusu alanlarda ortakların eğitim verme olanaklarının olmadığı bilinmektedir.

Çizelge 4.56. Ortakların almak istedikleri eğitim konularına göre dağılımı

Eğitim Konuları	Sayı	%
Genel Kooperatifçilik	19	16,10
Süt Sığırcılığı (Hayvancılık)	86	72,88
Bitkisel Üretim	12	10,17
Tarım Teknolojileri	1	0,85
Toplam	118	100,00

Ortakların tamamı gerek süt teslim etmek üzere, gerekse bazı ihtiyaçlarını karşılamak üzere ortak oldukları birim kooperatife uğramaktadırlar. Ortakların, Köy-Koop Kırklareli Birliğine uğrama sıklıkları ise; incelenen ortakların %31,4'üne göre ayda 1 kez, %27,1'ine göre ayda iki kez ve %41,5'ine göre ise senede 2-3 defadır. İncelenen işletmelerde ortakların %35,6'sı risturn

kavramının ne demek olduğunu bilmekte ve ortakların %16,9'u kooperatiflerinden risturn aldığı ifade etmektedir.

Ortakların genel kurula katılma durumları ile ortakların yaşı, eğitim durumu, hayvan varlığı, kooperatifçilik eğitimleri arasında istatistiksel ilişkiler aşağıda verilmiştir.

4.4.3.5. Ortakların genel kurula katılma eğilimlerini etkileyen faktörler

4.4.3.5.1. Ortakların yaşı

Genel kurula katılan ortakların %30,93'ü 20-40 yaş, %25,77'si 41-50 yaş, %23,71'i 51-60 yaş, %19,59'u ise 61 ve üzeri yaş grubundandır. Genel kurula katılmayan ortakların ise %4,76'sı 20-40 yaş, %47,62'si 41-50 yaş, %28,57'si 51-60 yaş ve %19,05'i ise 61 ve üzeri yaş grubunu oluşturmaktadır (Çizelge 4.57). Ortakların genel kurula katılma düzeyleri ile yaşları arasındaki ilişki istatistiksel yönden %5 düzeyinde önemli bulunmuştur. Bu durum nispeten orta yaşta ortakların kooperatiflerine daha fazla önem verdiklerini ortaya koymaktadır.

Çizelge 4.57. Yaş gruplarına göre ortakların genel kurula katılma durumu

Yaş Grupları	Genel Kurula Katılma Durumu					
	Katılanlar		Katılmayanlar		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
20-40	30	30,93	1	4,76	31	26,27
41-50	25	25,77	10	47,62	35	29,66
51-60	23	23,71	6	28,57	29	24,58
61-+	19	19,59	4	19,05	23	19,49
Toplam	97	100,00	21	100,00	118	100,00

$$g_{\text{hesap}} : 8,980 \quad g_{\text{tablo}} (\chi^2) = 7,815 \quad p < 0,05$$

4.4.3.5.2. Ortakların eğitim durumu

İncelenen işletmelerde genel kurula katılan ortakların %59,79'u ilkökul, %21,65'i ortaokul ve %18,56'sı lise mezunudur. Genel kurula katılmayan ortakların ise %33,33'u ilkökul, %33,33'ü ortaokul, %33,34'ü ise lise mezunudur (Çizelge 4.58). Ortakların genel kurula katılma düzeyleri ile eğitim seviyeleri arasındaki ilişki istatistiksel yönden %10 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Eğitim düzeyi % 90 güvenlilikte kooperatif ortaklarının genel kurula katılım düzeylerini etkileyen önemli bir unsur olmaktadır. Eğitim düzeyinin artması kooperatif üyelerinin kooperatif genel kuruluna katılma eğilimlerini azaltmaktadır.

Çizelge 4.58. Ortakların eğitim durumu ve kooperatif genel kuruluna katılma düzeyleri

Eğitim Durumu	Genel Kurula Katılma Düzeyleri						Katılma Oranı (A/B)
	Katılanlar (A)		Katılmayanlar		Toplam (B)		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
İlkokul	58	59,79	7	33,33	65	55,08	89,23
Ortaokul	21	21,65	7	33,33	28	23,73	75,00
Lise	18	18,56	7	33,34	25	21,19	72,00
Toplam	97	100,00	21	100,00	118	100,00	

$$g_{\text{hesap}} : 4,963 \quad g_{\text{tablo}} (\chi^2) = 4,605 \quad p < 0,10$$

4.4.3.5.3. Ortakların hayvan varlığı

İncelenen ortakların genel kurula katılma düzeyleri ile işletme büyüklüğünün bir ölçüsü olarak alınan hayvan varlığı arasındaki ilişki araştırılmıştır. Ortakların %22,68'i 2 BBHB ve daha az, %62,89'u 3-5 BBHB, %9,28'i 6-8 BBHB ve %5,15'i 9 BBHB ve daha fazla hayvan varlığına sahiptir. Genel kurula katılmayan ortakların ise %57,14'ü 3-5 BBHB ve %28,57'si 2 BBHB ve daha az hayvan varlığına sahip oldukları saptanmıştır. Buna göre 1-5 BBHB arasında hayvan varlığına sahip ortaklardan genel kurula katılmayanların oranı %85,71'dir. 3-5 BBHB hayvana sahip işletmelerin genel kurula katılım oranlarının %83,56 olduğu görülmektedir (Çizelge 4.59). Ortakların genel kurula katılma durumu ile hayvan varlıkları arasındaki ilişki istatistiksel yönden %10 düzeyinde anlamlı bulunmamıştır. Bu sonuca göre hayvan sayısının artmasına bağlı olarak genel kurula katılım da artmaktadır.

Çizelge 4.59. Hayvan varlığına göre ortakların genel kurula katılma düzeyleri

Hayvan Varlığı (BBHB)	Genel Kurula Katılma Durumu						Katılma Oranı (A/B)
	Katılanlar (A)		Katılmayanlar		Toplam (B)		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	%
- 2	22	22,68	6	28,57	28	23,74	78,57
3 - 5	61	62,89	12	57,14	73	61,86	83,56
6 - 8	9	9,28	2	9,53	11	9,32	81,81
9 -	5	5,15	1	4,76	6	5,08	83,33
Toplam	97	100,00	21	100	118	100,00	

$g_{\text{hesap}} : 0,341$ $g_{\text{tablo}} (\chi^2) = 6,251$ $p > 0,10$

4.4.3.5.4. Ortağın kooperatifçilik ile ilgili eğitim alması

Ortaklardan genele kurula katılanlarının %15,46'sı kooperatifçilik eğitimi almış ve %84,54'ü gibi önemli bir çoğunluğu ise kooperatifçilik eğitimi almamıştır. Genel kurula katılmayanların ise, %95,24'i kooperatifçilikle ilgili hiçbir eğitime katılmamıştır (Çizelge 4.60). Ortakların genel kurula katılma durumu ile kooperatifçilik eğitimi almaları arasındaki ilişki istatistiksel yönden %10 düzeyinde önemsiz bulunmuştur.

Çizelge 4.60. Ortakların kooperatifçilik eğitimi alma ve genel kurula katılma düzeyleri

Kooperatif Eğitime Katılma Durumu	Genel Kurula Katılma Durumu					
	Katılanlar		Katılmayanlar		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	15	15,46	1	4,76	16	13,56
Hayır	82	84,54	20	95,24	102	86,44
Toplam	97	100,00	21	100,00	118	100,00

$g_{\text{hesap}} : 2,073$ $g_{\text{tablo}} (\chi^2) = 2,706$ $p > 0,10$

4.4.3.5.5. Ortakların kooperatif genel kuruluna katılma eğilimlerinin genel değerlendirilmesi

Ortakların kooperatif genel kuruluna katılma eğilimleri ile ortakların yaşı, eğitim durumu, hayvan varlığı ve kooperatifçilik ile ilgili eğitimi alma durumları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Buna göre, ortakların genel kurula katılma eğilimleri ile ortakların yaşı arasında %5 düzeyinde ve ortakların eğitimi ile %10 düzeyinde önemli bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuçla, genç ortakların kooperatif faaliyetlerini daha yakından izlediklerini göstermektedir. Buna karşılık, genel kurula katılma durumu

ile ortağın hayvan varlığı ve kooperatifçilik eğitimi alma durumu arasındaki ilişki istatistiksel yönden %10 düzeyinde anlamlı bulunmamıştır. Böylece ortağın eğitim durumu, hayvan varlığı, kooperatifçilik eğitimi alması ile kooperatifle ilgili bir faaliyete katılmasına etki etmediği tespit edilmiştir.

4.4.3.6. Ortakların kooperatifçiliği algılama biçimleri

İncelenen birim kooperatiflerin sadece ikisinde kooperatif müdürü istihdam edilmiştir. Diğer kooperatiflerde müdürlük görevini yönetim kurulu başkanları yürütmektedir. Ama ortaklara “sizce kooperatif müdürünün görevi ne olmalı” sorusu yöneltildiğinde, ortakların %90,00’i sadece genel sekreterlik derken, %10,00’u kooperatifin bütün yönetiminden sorumlu ve söz sahibi olmalı cevabını vermişlerdir.

Kooperatif işletmelerde işletme fazlasının değerlendirilmesi işletme yönetimi ve başarısını etkileyebilecek bir faktördür. Ortakların %21,19’u kooperatif kârlarının ortaklara dağıtılmasını, %76,27’si yeni yatırımlar için ayrılmasını ve %0,85’i yedek akçeye ayrılmasını istemektedirler. Ortakların %1,69’unun ise bu konuda herhangi bir fikri bulunmamaktadır (Çizelge 4.61).

Araştırma sonuçlarına göre, ortaklar işletme fazlasının ortaklara dağıtılmasından ziyade yeni yatırımlara ayrılmasını istemektedir. Kırsal kalkınmada itici rolü olabilen kooperatif yatırımlarına uygun koşullarda kredi ve devlet desteği sağlanamadığı dikkate alınırsa ortakların kooperatif işletme fazlalarının dağıtılması ile ilgili eğilimlerinin tutarlı olduğu dikkati çekmektedir. Ancak birim kooperatifte yaratılan işletme fazlalarının yeni yatırımları finanse edebilecek büyüklükte olup olmadığının analiz edilmesi gerekmektedir.

Çizelge 4.61. Ortakların kooperatif kârlarının dağıtılması ile ilgili görüşleri

Karların Değerlendirilmesi	Sayı	%
Ortaklara dağıtılmalı	25	21,19
Yeni yatırımlara ayrılmalı	90	76,27
Yedek Akçeye Ayrılmalı	1	0,85
Fikri Yok	2	1,69
Toplam	118	100,00

Ortakların kooperatiflerinin zarar ettiği durumda, zararların yedek akçe dışındaki yollarla kapatılması ile ilgili görüşleri, Çizelge 4.62’de verilmiştir.

Çizelge 4.62. Ortakların kooperatif zararlarının nasıl kapatılacağına ilişkin verdiği yanıtlar

Kooperatif zararlarının kapatılması	Sayı	%
Farkı ortaklar ödesin	49	41,52
Kooperatif gelecek yıllardaki faaliyetleri ile kapatsın	14	11,86
Kooperatifin malları satılsın	1	0,85
Devlet ödesin	1	0,85
Zarar ettirenler ödesin (Yönetim)	53	44,92
Toplam	118	100,00

Ortakların %41,52’si kooperatifin zararlarının ortaklar tarafından kapatılmasını, %11,86’sı kooperatifin gelecek yıllardaki faaliyetleri ile elde edilebilecek kârları ile kapatılmasını (yatırılacak

ilave fonlar veya kooperatif ortaklık paylarının artırılması ile), %0,85'i kooperatifin mallarının satılarak zararın kapatılmasını, %0,85'i devlet tarafından zararın kapatılmasını ve %44,92'si ise kooperatifi zarar ettirenler tarafından veya seçilmiş yöneticiler tarafından zararın kapatılmasının gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. Ortaklar, kooperatiflerde genel kurul tarafından seçilen Yönetim Kurulu'nun işletme faaliyet sonuçlarından sorumlu olduklarının bilincinde olduklarından, faaliyet sonuçları zarar ile kapanan kooperatiflerde, zararın yöneticiler tarafından karşılanmasını istemektedirler.

İncelenen ortakların %83,1'i kooperatiflerin en önemli özelliğinin "belirli bir amaca ulaşmak için ortakların bir araya gelerek kurdukları ve yönettikleri kuruluşlar olması" olarak ifade etmişlerdir.

Ortakların %92,4'ü kooperatifle aktif olarak bir alışveriş yapmaktadır. Ortakların %31,36'sı kooperatifin başarısının ortaklar arası dayanışmaya, %22,03'ü yöneticilerin etkin ve dürüst çalışmasına, %34,75'i ise ortaklar arası dayanışma ve yöneticilerin etkin ve dürüst çalışmasına bağlı olduğunu vurgulamışlardır (Çizelge 4.63).

Çizelge 4.63. Ortakların kooperatiflerin başarısının neye bağlı olduğu sorusuna verdiği cevaplar

Kooperatiflerin başarısı	Sayı	%
Devletin uygun ortam sağlamasına	7	5,93
Ortaklar arası dayanışmaya (1)	37	31,36
Yöneticilerin etkin ve dürüst çalışmasına (2)	26	22,03
(1) ve (2)	41	34,75
Hepsine	7	5,93
Toplam	118	100,00

Kooperatiflerin devlet ile olan ilişkileri ülkelerin ekonomik yapıları ve kooperatiflerin faaliyette buldukları alanlara göre değişmektedir. İncelenen ortakların %83,9'u kooperatif devlet ilişkileri konusunda "devlet kooperatiflere mali yardım, mevzuat ve yatırım teşvikleri gibi konularda destek olmalı ve kooperatif yönetimine karışmamalı" cevabını vermişlerdir. Ortakların %40,7'si köylerinde tarımsal kalkınma kooperatifleri ile rekabet eden firmalar ve alım yapan aracılardan olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca kooperatiflerin faaliyetinden bütün ortakların yanında diğer köylülerin yararlandığı tespit edilmiştir. Böylece 21.yüzyılda tarımsal kalkınma kooperatifleri sadece ortaklarının değil, toplumsal sorumluluk ilkesinin bir gereği olarak içinde buldukları toplumun üyelerinin tamamına da ekonomik ve sosyal fayda sağlamış olacaklardır.

Kooperatif işletmeden ortakların beklentileri ortakların gereksinimleri ve eğilimlerine göre çeşitlilik göstermektedir. Ortakların %66,10'u kooperatiflerinden girdi sağlamak, %40,68'i ürünleri işleyerek pazarlamasını istemekte, %31,36 finansman sağlamasını istemekte, %30,51'i eğitim faaliyeti istemekte, %25,42'si ise ürün ve girdi piyasalarının düzenlenmesinde etkin rol almasını istemektedir (Çizelge 4.64).

Çizelge 4.64. Ortakların kooperatiflerinden beklentileri

Kooperatiflerden Beklentiler	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Üretim Girdisi Sağlamalı	78	66,10	40	33,9	118	100,00
Ürünleri İşlemeli	48	40,68	70	59,32	118	100,00
Finansman Sağlamalı	37	31,36	81	68,64	118	100,00
Eğitim Çalışması Yapmalı	36	30,51	82	69,49	118	100,00
Piyasa Tanzimi ve Fiyat Oluşumunda Etkili Olmalı	30	25,42	88	74,58	118	100,00

İncelenen kooperatiflerde ortakların %98,1'inin kooperatif ile faaliyetlerinde önemli bir sorun yaşamadıkları tespit edilmiştir. Kooperatiflerde seçilen yöneticilerin çalışmalarının ortaklar tarafından sürekli izlenmesi ve gerektiğinde yöneticilerin değiştirilmesi için, ortakların %27,1'i kooperatifin mali kayıtları ile ilgilendiği ortaya konulmuştur. Ortakların kooperatifin mali kayıtları ile ilgilenme düzeylerini etkileyen faktörlerin istatistiksel yönden analizi ile ilgili bulgular ise aşağıda verilmektedir.

4.4.3.7. Ortakların kooperatiflerin mali kayıtları ile ilgilenme düzeylerini etkileyen faktörler

4.4.3.7.1. Ortakların yaşı

Kooperatifin mali kayıtları ile ilgilenenlerin %31,24'ü 20-40 yaş, %25,00'i 41-50 yaş, %21,88'i 51-60 yaş, %21,88'i ise 61 yaş ve üzeri grupta bulunmaktadır. Mali kayıtlar ile ilgilenmeyenlerin %55,82'sini 20-50 yaş grubu oluşturmaktadır (Çizelge 4.65). Ortakların kooperatif mali kayıtları ile ilgilenme durumu ile ortağın yaşı arasındaki ilişki, istatistiksel yönden %10 düzeyinde önemli bulunmamıştır.

Mali kayıtlarla ilgilenme durumunun yaş grupları içinde değerlendirildiğinde 20-40 yaş grubunda toplam içinde %32,26 ve 61 yaş grubu içinde ise %30,43 olduğu görülmektedir.

Çizelge 4.65. Yaş gruplarına göre ortakların kooperatif mali kayıtları ile ilgilenme düzeyleri

Yaş Grupları	Mali kayıtlar ile ilgilenme						İlgilenme Oranı (A/B)
	İlgilenenler (A)		İlgilenmeyenler		Toplam (B)		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	%
20-40	10	31,24	21	24,42	31	26,27	32,26
41-50	8	25,00	27	31,40	35	29,66	22,86
51-60	7	21,88	22	25,58	29	24,58	24,14
61-+	7	21,88	16	18,60	23	19,49	30,43
Toplam	32	100,00	86	100,00	118	100,00	

$g_{\text{hesap}} : 0,991$ $g_{\text{tablo}} \text{ değeri } (\chi^2) = 6,251$ $p > 0,10$

4.4.3.7.2. Ortakların eğitim düzeyi

Ortaklardan kooperatif mali kayıtları ile ilgilenenlerin %46,88'i ilkököl mezunu iken, %15,62'si ortaokul ve %37,50'si ise lise mezunudur. Buna karşılık, mali kayıtlar ile ilgilenmeyenlerin ise %58,14'ü ilkököl mezunu, %26,74'ü ortaokul mezunu ve %15,12'si lise mezunudur. Ortakların eğitim seviyesi yükseldikçe ortakların kooperatif mali kayıtları daha çok ilgilendikleri görülmektedir (Çizelge 4.66). İncelenen işletmelerde ortakların kooperatif mali kayıtları ile ilgilenme durumlarıyla eğitim düzeyleri arasındaki ilişki %5 düzeyinde istatistiksel yönden önemli bulunmuştur.

Çizelge 4.66. Ortakların eğitim düzeyi ile kooperatifin mali kayıtları ile ilgilenme düzeyleri arasındaki ilişkileri

Eğitim Durumu	Mali Kayıtlarla İlgilenme Durumu						İlgilenme Durumu (A/B)
	İlgilenenler (A)		İlgilenmeyenler		Toplam (B)		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	%
İlkokul	15	46,88	50	58,14	65	55,08	23,08
Ortaokul	5	15,62	23	26,74	28	23,73	17,86
Lise	12	37,50	13	15,12	25	21,19	48,00
Toplam	32	100,00	86	100,00	118	100,00	

$g_{\text{hesap}} : 6,807$ $g_{\text{tablo}} \text{ değeri } (\chi^2) = 5,991$ $p < 0,05$

4.4.3.7.3. Ortakların hayvan varlığı

Kooperatif ortaklarından, işletmenin mali kayıtları ile ilgilenenlerin %12,5'inin hayvan varlığı 2 BBHB ve daha az, %59,38'inin 3-5 BBHB, %18,75'inin 6-8 BBHB ve %9,38'inin ise 9 BBHB ve daha fazladır. Mali kayıtlar ile ilgilenmeyen ortakların hayvan varlıkları sırası ile (2 BBHB ve altı) %27,91, (3-5 BBHB) %62,79, (6-8 BBHB) %5,81, (9 BBHB ve üzeri) %3,49'dur (Çizelge 4.67). Kooperatif ortaklarının mali kayıtlar ile ilgilenme durumu ile ortakların hayvan varlığı arasındaki ilişki %10 düzeyinde önemli bulunmuştur.

Çizelge 4.67'ye göre 6-8 hayvan varlığı olan işletmelerin %54,55'inin kooperatifin mali kayıtları ile ilgilendikleri görülmektedir. Hayvan varlığı azaldıkça buna paralel olarak ta mali kayıtlarla ilgilenenlerin oranı azalmaktadır.

Çizelge 4.67. Ortakların hayvan varlığı ile kooperatif mali kayıtlarıyla ilgilenme düzeyi arasındaki ilişkiler

Hayvan Varlığı (BBHB)	Mali kayıtlarla ilgilenme durumu						İlgilenme Durum (A/B)
	İlgilenenler (A)		İlgilenmeyenler		Toplam (B)		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	%
- 2	4	12,5	24	27,91	28	23,74	14,29
3 - 5	19	59,38	54	62,79	73	61,86	26,03
6 - 8	6	18,75	5	5,81	11	9,32	54,55
9 -	3	9,38	3	3,49	6	5,08	50,00
Toplam	32	100,00	86	100	118	100,00	

$g_{\text{hesap}} : 7,776$ $g_{\text{tablo}} \text{ değeri } (\chi^2) : 6,251$ $p < 0,10$

4.4.3.7.4. Ortakların kooperatifçilik eğitimi düzeyi

Ortaklardan kooperatifin mali kayıtları ile ilgilenenlerin %21,88'i kooperatifçilik ile ilgili eğitim aldıkları ve %78,12'sinin ise kooperatifçilik ile ilgili hiçbir eğitim almadıkları saptanmıştır. Kooperatifin mali kayıtları ile ilgilenmeyenlerin ise %10,47'si kooperatifçilik eğitimi almış iken, %89,53'ü ise kooperatifçilik eğitimi almadıkları tespit edilmiştir (Çizelge 4.68). Kooperatifin mali

kayıtları ile ilgilenme durumu ile ortakların kooperatifçilik eğitimi alma durumu arasındaki ilişki istatistiki yönden %10 düzeyinde önemsiz bulunmuştur.

Çizelge 4.68. Ortakların kooperatifçilik eğitimi alma ve kooperatifin mali kayıtları ile ilgilenme durumları

Kooperatif Eğitime Katılma Durumu	Mali kayıtlarla ilgilenme durumu					
	İlgilenenler		İlgilenmeyenler		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	7	21,88	9	10,47	16	13,56
Hayır	25	78,12	77	89,53	102	86,44
Toplam	32	100,00	86	100,00	118	100,00

χ^2 hesap : 2,392 χ^2 tablo değeri (χ^2) = 2,706 $p > 0,10$

4.4.3.7.5. Ortakların kooperatifin mali kayıtları ile ilgilenme eğilimlerinin genel değerlendirilmesi

Ortakların kooperatifin mali kayıtlarıyla ilgilenme eğilimlerinin; ortakların yaşı, eğitim durumu, hayvan varlığı ve kooperatifçilik ile ilgili eğitim faaliyetlerine katılma düzeyleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Buna göre, ortakların kooperatifin mali kayıtları ile ilgilenme eğilimleri ile ortakların eğitimi arasında %5 düzeyinde, ortakların hayvan varlığı arasında %10 düzeyinde önemli ilişki olduğu saptanmıştır. Ortakların, hayvan varlığına bağlı olarak hayvancılık faaliyeti ile ilgili gelirinin artması, temel amacı hayvansal ürünlerini pazarlamak olan kooperatiflere ortağın daha fazla önem verdiğini göstermektedir. Buna karşılık, ortakların kooperatifin mali kayıtları ile ilgilenmesi durumu ile ortağın yaşı ve kooperatifçilik eğitimi alma durumu arasındaki ilişkileri ise, istatistiksel yönden %10 düzeyinden önemli bulunmamıştır.

4.4.3.8. Ortakların kooperatiflere ortak olma nedenleri

Ortakların %76,27'sinin üretim girdisi sağlamak, %63,56'sının ürünlerini pazarlamak %8,47'si teknik yardım sağlamak, %15,25'i ise toplumda çiftçinin sesini duyurduğu için kooperatiflere ortak olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 4.69).

Çizelge 4.69. Ortakların kooperatife ortak olma nedenleri

Nedenler	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Üretim Girdisi Sağlıyor	90	76,27	28	23,73	118	100,00
Ürünlerimi Pazarlıyor	75	63,56	43	36,44	118	100,00
Teknik yardım sağlıyor	10	8,47	108	91,53	118	100,00
Toplumda çiftçinin sesini duyuruyor	18	15,25	100	84,75	118	100,00

Ortakların kooperatifleri ile ilgili yapmış oldukları faaliyetleri Çizelge 4.70'de verilmiştir.

İncelenen ortakların %97,46'sının sütünü kooperatif pazarlamakta, %3,39'ünün ürününü işlemekte, %22'sine kredi temin etmekte, %15,25'ine teknik bilgi sağlamakta, %100,00'üne temel tüketim maddeleri sağlamakta, %33,90'ına tohum sağlamakta, %42,37'sine gübre temin etmekte,

%29,66'sına tarımsal ilaç temin etmekte ve %92,37'sine akaryakıt temin etmektedir. Buna ilave olarak ortakların %21,19'u kooperatiflerden yem sağlamaktadır (Çizelge 4.70).

Çizelge 4.70. Ortakların kooperatifle yapmış oldukları faaliyetleri

Faaliyetler	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Süt Pazarlama	115	97,46	3	2,54	118	100,00
Ürünlerini İşleme	4	3,39	114	96,61	118	100,00
Kredi Temin	22	18,64	96	81,36	118	100,00
Teknik Bilgi Sağlama	18	15,25	100	84,75	118	100,00
Tüketim Maddeleri Tedariki	118	100,00	-	-	118	100,00
Tohum Temini	40	33,90	78	66,10	118	100,00
Gübre Temini	50	42,37	68	57,63	118	100,00
Tarım İlaç Temini	35	29,66	83	70,34	118	100,00
Akaryakıt Temini	109	92,37	9	7,63	118	100,00
Alet-Makine Temini	-	-	118	100,00	118	100,00
Yem Temini	25	21,19	93	78,81	118	100,00

Ortakların %66,10'u kooperatiflerin uyguladığı girdi fiyatlarından memnun, %33,90'ı ise çeşitli nedenlerle, girdi fiyatlarından memnun olmadıklarını ifade etmişlerdir. Girdi fiyatlarından memnun olan ortakların %97,46'sı kooperatiflerin sağladığı girdilerin piyasadandan ucuz ve vadeli olduğunu söylemişlerdir.

Çizelge 4.71. Kooperatiflerin ortaklara ürün bedellerini ödeme yöntemleri ve ortakların memnuniyet düzeyleri

Ödeme Sıklığı	Memnun olma durumu				TOPLAM	
	Evet		Hayır			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
15 Günde Bir Defa	2	100,00	4	3,45	6	5,08
Ayda Bir Defa	-	-	108	93,10	108	91,53
45 Günde Bir Defa	-	-	4	3,45	4	3,39
Toplam	2	100,00	116	100,00	118	100,00

Kooperatiflerce teslim edilen süt bedelleri, ortakların %5,08'ine göre 15 günde bir, %91,53'inin ayda bir, %3,39'unun ise 45 günde bir ödenmektedir. Süt bedelleri 15 günde bir ödenen ortakların tamamı bu ödeme şekline memnun olduklarını belirtmektedirler. Süt bedelini ödeme şekline memnun olmayan ortakların %3,45'i 15 günde bir, %93,10'u ayda bir ve %3,45'i ise 45 günde bir süt bedellerini kooperatiflerinden tahsil ettiklerini ifade etmişlerdir (Çizelge 4.71).

Ortakların %71,19'u faaliyet gelirlerinin artırılmasında kooperatiflerin rolü olduğunu ve sözkonusu ortakların %88,98'u ise ürünlerine yüksek fiyat verildiği için gelirlerinin arttığını beyan etmişlerdir. Ayrıca ortakların %49,15'i kooperatiflerinin piyasada bir rekabet unsuru olduğunu, kooperatif işletmenin süt alımı yapmaması halinde, diğer alıcıların fiyatlarının üretici aleyhine oluşmasına neden olabileceğini söylemektedir.

Ortakların gelirinin artmasında kooperatifin rolü ile ortakların yaşı, eğitim durumu, hayvan varlığı ve kooperatifçilik eğitimi alma durumları arasında ilişkiler aranmıştır.

4.4.3.9. Ortakların gelirlerinin artmasında kooperatiflerin rolünü etkileyen faktörler

4.4.3.9.1. Ortakların yaşı

İncelenen ortakların gelirlerinin artmasında kooperatiflerin rolü olduğunu söyleyenlerin; %33,75'ü 20-40 yaş, %27,50'si 41-50 yaş, %20,00'si 51-60 yaş, %18,75'i ise 61 yaş ve üzeri grupta bulunmaktadır. Gelirin artmasında kooperatifin rolünün olmadığını ifade edenlerin %44,74'ünü 20-50 yaş grubu oluşturmaktadır. 20-40 yaş grubundaki ortakların %87,10'u gelirinin artmasında kooperatifin rolünün olduğunu belirtmişlerdir (Çizelge 4.72). Ortakların kooperatiflerin gelirlerinin artmasındaki rolü ile ortağın yaş arasındaki ilişki istatistiksel yönden %5 düzeyinde önemli bulunmuştur .

Çizelge 4.72. Ortakların gelirlerinin artmasında kooperatiflerin rolü ile ortakların yaşları arasındaki ilişkiler

Yaş Grupları	Gelirin Yükseltilmesinde Kooperatiflerin Rolü						Yaş Gruplarındaki Evetlerin Oranı (A/B)
	Evet (A)		Hayır		Toplam (B)		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	%
20-40	27	33,75	4	10,53	31	26,27	87,10
41-50	22	27,50	13	34,21	35	29,66	62,86
51-60	16	20,00	13	34,21	29	24,58	55,17
61-+	15	18,75	8	21,05	23	19,49	65,22
Toplam	80	100,00	38	100,00	118	100,00	

$g_{hesap} : 8,667$ g_{tablo} değeri (χ^2) = 7,815 %5

4.4.3.9.2. Ortakların eğitim düzeyi

Ortakların gelirlerinin artmasında kooperatifin rolünü olduğunu ifade edenlerin %56,25'i ilkokul mezunu iken, %23,75'i ortaokul ve %20,00'ü ise lise mezunudur. Buna karşılık ortakların gelirlerinin artmasında kooperatifin rolünün olmadığını ifade eden ortakların ise %52,64'ü ilkokul mezunu, %23,68'i ortaokul mezunu ve %23,68'i lise mezunudur (Çizelge 4.73). İncelenen işletmelerde ortakların gelirlerinin artmasında ile eğitim düzeyleri arasındaki ilişki %10 düzeyinde istatistiksel yönden önemli değildir. Ortakların eğitim düzeylerine bağlı olarak kooperatifin gelirlerini artırması durumu önemli bir değişiklik göstermiyor.

Çizelge 4.73. Ortakların gelirlerinin artmasında kooperatifin rolü ile ortakların eğitim düzeyleri arasındaki ilişkiler

Eğitim Durumu	Gelirin Artmasında Kooperatifin Rolü						Eğitim Durumuna Göre Evetlerin oranı (A/B)
	Evet (A)		Hayır		Toplam (B)		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	%
İlkokul	45	56,25	20	52,64	65	55,08	69,23
Ortaokul	19	23,75	9	23,68	28	23,73	67,86
Lise	16	20,00	9	23,68	25	21,19	64,00
Toplam	80	100,00	38	100,00	118	100,00	

$g_{\text{hesap}} : 0,224$ $g_{\text{tablo}} \text{ değeri } (\chi^2) : 4,605$ %10

4.4.3.9.3. Ortakların hayvan varlığı

İncelenen kooperatif ortaklarından, kooperatifin gelirlerini yükselttiğini belirten ortakların %23,75'inin hayvan varlığı 2 BBHB ve daha az, %62,50'sinin 3-5 BBHB, %7,50'sinin 6-8 BBHB ve %6,25'inin ise 9 BBHB ve daha fazladır. Kooperatiflerin gelirlerini artırmadığını ifade eden ortakların hayvan varlıkları; sırası ile (2 BBHB ve altı) %23,68, (3-5 BBHB) %60,53, (6-8 BBHB) %13,16, (9 BBHB ve üzeri) %2,63'dür (Çizelge 4.74). Kooperatifin, ortaklarının gelirlerinin artması ile ortakların hayvan varlığı arasındaki ilişki %10 düzeyinde önemli bulunmamıştır.

Çizelge 4.74. Ortakların gelirinin artmasında kooperatifin rolü ile hayvan varlıklarının dağılımı

Hayvan Varlığı (BBHB)	Gelirin Artmasında Kooperatifin Rolü					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
< 2	19	23,75	9	23,68	28	23,74
3 – 5	50	62,50	23	60,53	73	61,86
6 – 8	6	7,50	5	13,16	11	9,32
9 >	5	6,25	1	2,63	6	5,08
Toplam	80	100,00	38	100,00	118	100,00

$g_{\text{hesap}} : 1,599$ $g_{\text{tablo}} \text{ değeri } (\chi^2) : 6,251$ %10

4.4.3.9.4. Ortakların kooperatifçilik eğitimi alma düzeyi

Kooperatif ortaklarından gelirlerinin artmasında kooperatifin rolü olduğunu belirtenlerin %17,50'si kooperatifçilik ile ilgili bir eğitim almış ve %82,50'si ise kooperatifçilik ile ilgili bir eğitim almamıştır. Ortakların kooperatifin gelirlerinin artmasında bir rolü olmadığına inananların ise %5,26'si kooperatifçilik eğitimi almış ve %94,74'ü ise kooperatifçilik eğitimi almamışlardır (Çizelge 4.75). Kooperatifin ortakların gelirlerinin yükseltilmesinde rolü ile ortakların kooperatifçilik eğitimi alma durumu arasındaki ilişki istatistiksel yönden %10 düzeyinde önemli bulunmuştur.

Çizelge 4.75. Ortakların kooperatifin gelirlerini artırmadaki rolü ile ortakların kooperatifçilik eğitimi düzeyleri arasındaki ilişkiler

Kooperatif Eğitime Katılma Düzeyleri	Gelirin Artmasında Kooperatifin Rolü					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	14	17,50	2	5,26	16	13,56
Hayır	66	82,50	36	94,74	102	86,44
Toplam	80	100,00	38	100,00	118	100,00

g hesap : 3,797 g tablo değeri (χ^2) = 2,706 %10

4.4.3.9.5. Ortakların gelirlerinin artmasında kooperatiflerin Rolünü etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi

Kooperatif ortaklarının kooperatifin gelirlerinin yükseltilmesindeki rolü ile ortakların yaşı, eğitim durumu, hayvan varlığı ve kooperatifçilik eğitimi alma düzeyleri arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Buna göre, ortakların kooperatifin gelirlerin artmasındaki rolü ile ortakların kooperatifçilik eğitimi alma durumu arasında ilişki %10 düzeyinde, ortakların yaşı arasındaki ilişki ise %5 düzeyinde önemli bulunmuştur. Buna göre kooperatifçilik bilinci gelişmiş olan ortaklar, kooperatiflerinden daha fazla faydalandıklarını düşünmekte ve bu bakımdan kooperatif için daha fazla faaliyette bulunmakta ve dolayısıyla gelirlerini artırma olanağı elde etmektedirler. Temel amacı ortakların daha fazla gelir elde etmesini sağlamak olan kooperatifler, eğitim faaliyetleri ile ortakların kooperatife daha fazla sahip çıkmasını sağlayabilecektir. Buna karşılık ortakların kooperatifin gelirlerini artırmadaki rolü ile eğitim durumu ve hayvan varlığı arasındaki ilişki, istatistiksel yönden %10 önem düzeyinde anlamlı bulunmamıştır.

4.4.3.10. Ortakların kooperatif yöneticileri ile ilgili düşünceleri

Ortakların kooperatif yöneticileri ile ilgili düşünceleri, kooperatif yöneticilerinin başarı düzeyleri ve işletmelerin performanslarının değerlendirilmesi yönünden önemli görülmektedir. Ortakların %94,92'sinin kooperatif yöneticilerinden memnun olduğu, %1,69'u yöneticilerin dürüst çalışmadığı ve %3,39'u ise, kooperatif ortakları arasında ayrımcılık yaptığı için yönetimden memnun olmadıklarını belirtmişlerdir.

Ortakların %85,59'u yöneticiler, ortakların sorunlarını her zaman dinlemekte, %5,93'üne göre ayda bir, %0,85'ine göre 6 ayda bir, %5,93'üne göre yılda bir, %1,70'ine göre ise hiç dinlememekte veya ilgilenmemektedir (Çizelge 4.76).

Çizelge 4.76. Yöneticilerin ortakların sorunlarını dinleme sıklığı

Sorunları Dinleme Sıklığı	Sayı	%
Her zaman	101	85,59
Ayda Bir	7	5,93
6 ayda bir	1	0,85
Yılda bir	7	5,93
Hiç	2	1,70
Toplam	118	100,00

Ortakların %9,32'si Birliğin finansman sorunlarının çözülmesini, devlet tarafından desteklenmesini ve Birliğin de birim kooperatifleri desteklemesini savunmakta ve %33,05'i Birliğin piyasada denge

sağladığını düşünmektedir. Diğer yandan, ortakların %13,57'sinin ise birlik yönetiminden memnun olmadığı, sürekli aynı kişilerin yönetici olarak seçilmesinin Birliği yıpratıldığını ve yeni yöneticilerin gelmesinin yararlı olacağını ifade etmektedirler. Ayrıca ortakların %1,69'u da birliğin ortaklara yönelik eğitim faaliyeti yapmasını da istemektedirler (Çizelge 4.77).

Çizelge 4.77. Ortakların Köy-Koop Kırklareli Birliği hakkındaki düşünceleri

Birlik hakkında düşünceler	Sayı	%
Finansman sorunu çözülmeli, devlet birliği desteklemeli, birlik ise birim kooperatifleri desteklemeli	11	9,32
Piyasada denge sağladığı için çalışmalarından memnun	39	33,05
Birlik yeni yatırımlar yapmalı, finansman yapısı güçlenmelidir	2	1,69
Yönetim değişmeli ve sürekli aynı kişiler yönetici olmamalı	16	13,57
Birim kooperatif yöneticilerine ve ortaklarına kooperatifçilik eğitimi verilmeli	2	1,69
Fikrim yok	48	40,68
Toplam	118	100,00

İncelenen ortakların tamamı kooperatiflerinin daha iyi olması için devletin kooperatifin yönetimine karışmadan desteklemesi gerektiği görüşünü savunanların ortakların oranı oldukça yüksek bulunmuştur. Ortakların %6,78'i kooperatiflere devletin destek vermesinin yanında, kooperatiflerdeki ortaklık paylarının yükseltilecek birim kooperatiflerin daha güçlü bir finansman yapısına sahip olmasını istemektedirler.

4.4.4. Kooperatif etkinin değerlendirilmesi

Köy-Koop Kırklareli Birliği, faaliyet gösterdiği Kırklareli ili ve çevresinde özel sektör (alıcılar, girdi satan kişiler ile) rekabet etmekte ve süt piyasasında fiyatların belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Kooperatife ortak olan işletmecilerin %97,46'sı sütünü kooperatife teslim etmektedir. Kooperatife teslim edilen süt miktarı üretilen toplam sütün %96'sını teşkil etmektedir. Kooperatif ortağı olup da, yönetimle anlaşamama ve kooperatifin fiyatını beğenmeme gibi sebeplerle kooperatife süt teslim etmeyenlerin oranı ise %2,54'dür.

Kooperatif süt fiyatı, genellikle piyasa fiyatı ile aynı olurken, bazı dönemlerde piyasa fiyatının altına düşebilmektedir. İncelenen dönemde ortalama süt fiyatı 318.000 TL ile 326.000 TL arasında değişirken, piyasada süt alımı yapan NESTLE firması fiyatını 360.000 TL olarak belirlemiştir. Fakat Kooperatifin süt kalitesine göre prim uygulaması ile bu fark kapanmaktadır. Ayrıca kooperatif ortakları piyasada ortalama 20 milyon ile 50 milyon TL arasında değişen veterinerlik hizmetinin kooperatiflerinden ücretsiz olarak sağlamaktadırlar. Yine hayvanları için gerekli olan ilaçları da piyasada %10 vade farkı ile alırken, kooperatiften vade farksız 3 ay taksitle veya teslim edecekleri süt miktarına mahsup edilmek suretiyle sağlayabilmektedirler.

Kooperatif ortakları, aynı şekilde kooperatife teslim edecekleri süt miktarını karşılık göstermek suretiyle, vadeli olarak birliğin kurduğu tüketim kooperatifinden temel gıda maddelerini piyasadaki daha düşük fiyat ile tedarik etme olanağını da sahiptir.

Ortaklar, kullandıkları girdileri kooperatif yoluyla vadeli ve daha düşük fiyatla temin ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu nedenle, Kırklareli ilinde tüccarlar da kooperatifle aynı şartlarda girdi sağlamaya büyük ölçüde başlamışlar. böylece Birlik piyasada denge unsuru olmuştur.

Köy-Koop Kırklareli Birliği, ortakların %97,46'sının sütünü pazarlamakta, %4'ünün ürününü işlemekte, %22'sine kredi temin etmekte, %15,25'ine teknik bilgi sağlamakta, %100,00'ne temel tüketim maddeleri sağlamakta, %33,90'ına tohum sağlamakta, %42,37'sine gübre temin etmekte, %29,66'sına zirai ilaç temin etmekte, %92,37'sine akaryakıt temin etmektedir. Ayrıca ortakların %21,19'u kooperatiflerden yem sağlamaktadır.

4.5. Kooperatif Yöneticilerinin, Kooperatif İşletmelerin Başarı Düzeyleri Üzerine Olabilecek Etkilerinin Değerlendirilmesi

4.5.1. Kooperatif İşletmelerde başarı kavramı

İnsanların ihtiyaçlarını doğrudan veya dolaylı olarak karşılamak amacıyla üretimde bulunan iktisadi kuruluşa işletme, pazar için üretim yapan ve sahibine kar sağlama amacı taşıyan işletmelere ise teşebbüs adı verilmektedir. Diğer yandan işletme; üretim faktörlerini sınırlı ve sistemli bir şekilde araya getirerek maksimum kar elde etmek için üretim faaliyetlerinde bulunan ve bu faaliyetler sonunda bir katma değer yaratılan iktisadi bir ünite, başlıca görevi insan ihtiyaçlarını tatmine elverişli iktisadi mal ve hizmetleri üretmek olan ekonomik, teknik ve hukuki bir birim, başkalarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere hizmet üreten ekonomik bir birim olarak da tanımlanabilmektedir (Turan 1997).

İşletmelerin amaçlarından biri, işletmeyi kuran kişilerin işletme amaçlarını benimsemeleri ve kendi amaçları ile bütünleştirmeleridir (Tosun 1990). İşletmenin yaşaması ve gelişmesi, faaliyetlerini sürdürdüğü ortamın ekonomik, hukuksal, doğal ve politik koşullarına bağlıdır. İşletmenin diğer bir amacı ise, yenilik yaratmasıdır. İşletmeler yaşamaları ve gelişmeleri için hızla gelişen ve değişen çevresel koşullara uyum sağlamalıdır. Bu amaçlar ve bundan başka diğer amaçların herbiri performans boyutunu göstermektedir.

Performans veya kooperatif işletme başarısı, işletme amaçlarının yerine getirilmesi için gösterilen bütün çabaların değerlendirilmesi olarak tanımlanabilir (Akal 2002). İşletmenin amaç ve hedefleri, aynı zamanda performans boyutunu belirleyen etmenlerdir. İşletmeler ekonomik mal veya hizmet üretmek için faaliyet gösterirler. Bunun sonucunda da ekonomik bir kuruluş olarak hedefi, karını maksimum yapmaktır. Karını maksimum yaparken kaynakların iyi kullanılması ise ekonomi ve toplum açısından önem taşımaktadır.

İşletme başarısı, işletme veya bireylerin hedeflere yönelik olarak nereye ulaşabildiği ve nasıl vardığını nicel ve nitelik olarak değerlendiren süreçtir. İşletmeler hedeflerine ulaşmada ortaya çıkacak sorunları çözebilmeleri için ürettikleri mal ve hizmetleri ölçebilmeli, sayılarla ifade edilebilmeli, harekete geçmeden önce bulunduğu yeri tam olarak tespit etmelidir. Bu da performans ölçümü için raporlama ile mümkün olmaktadır. Ölçümde hangi araçların ve performans boyutlarında nelerin ele alınacağı sorun olmaktadır.

Kooperatif işletmelerinde başarı ölçüm ve değerlendirilmesi, hem işletme yöneticilerinin karar almasında, hem de işletme ile ilgili üçüncü kişilerin işletmenin başarısı ve gelişimi ile ilgili bilgiler edinmesinde bir araç olarak kullanılabilir. Başarı veya performans ölçüm ve değerlendirilmesinde, birçok üretim işletmeleri için geliştirilmiş olan çok sayıda araçtan yararlanılmaktadır. Performans, aynı zamanda mevcut kaynaklardan ne derece yararlandığını göstermektedir. Başarının artırılabilmesi için kaynakları daha etkin kullanmak gerekli olacaktır. Kooperatif işletmelerde başarının artırılması, aynı kaynaklardan daha çok ürün ve hizmet elde edilmesi veya aynı miktardaki ürün veya hizmetlerin daha az kaynak kullanımı ile üretilmesi mümkün olmaktadır (Ekonomiklik İlkesi). Kooperatif işletmelerde performans ölçümünde önemli olan husus, işletmenin yapısına uygun performans araçlarını bulmak ve bunların boyutlarını belirlemektir.

Temel olarak alınan 7 performans boyutu bulunmakta olup bunlar; etkinlik, verimlilik, kalite, yenilik, çalışma yaşam kalitesi, karlılık ve bütçeye uygunluk boyutlarıdır (Kurt 1998).

Etkinlik; elde edilen sonucun girdiye oranı olarak veya işletmelerin gerçekleştirmeyi amaçladıkları ile elde ettikleri arasındaki oran olarak tanımlanabilmektedir (Kurt 1998). Diğer bir ifade ile etkinlik, işletmenin amacına ulaşma derecesini ortaya koymaktadır. Verimlilik ise çıktının, girdiye oranı olup, kaynakların ne ölçüde etken ve etkili kullanıldığına ilişkin bir ölçüt olmaktadır.

Kâr, girişimcinin gelirini temsil etmesinin yanı sıra, işletmenin varlığını devam ettirmesi, yeni yatırımlara gitmesi ve gerekli yenilemeleri yapması için gereklidir. Ayrıca kâr, işletmenin yönetim kadrosunun yönetim becerisini gösteren işletmecilik başarısı göstergelerinden biridir.

Başarı ölçüm ve değerlendirilmesinde mali oranlar da bir araç olarak kullanılabilir. Mali oranlar seçilmeden önce işletmeye uygun performans boyutları belirlenebilir ve bunlardan hareketle işletmeye uygun oranlar seçilerek kullanılabilir. Bu oranların geçmiş yıl verileri ile veya sektör ortalamaları ile karşılaştırılması ile performans ölçüm ve değerlendirilmesinin yapılması sağlanabilir. Bu araştırmada özellikle Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin başarı düzeyinin değerlendirilmesinde bu yaklaşım kullanılmıştır.

Genel olarak başarı değerlendirme yöntemleri iki grupta incelenmektedir. Bunlar; geleneksel başarı değerlendirme yöntemleri ve çağdaş başarı değerlendirme yöntemleridir.

Bu yöntemler kısaca aşağıda açıklanmıştır. Bu çalışmada kooperatiflerde yönetim başarısının değerlendirilmesinde, çağdaş başarı yöntemlerinden biri olan "amaca göre başarı değerlendirme" yöntemi uygulanarak, Birlik ve birim kooperatiflerde yönetim başarısı ortaya konulacaktır.

4.5.1.1. Geleneksel başarı değerlendirme yöntemleri

Geleneksel başarı değerlendirme işlemi, genellikle gizli olarak yapılmakta, değerlendirilenler bu işleme katılmamakta ve bu işlem özellikle, çalışanların kişiliğini ölçmeye yönelik olmaktadır (Dicle 1982). Bu yöntemde değerlendirmeyi kimin yaptığı dikkate alındığında dört grupta toplanmaktadır (Koyuncu 1993):

- Birinci derecede amir yada en yakın üstün astlarını değerlendirmesi
- Küme değerlendirmesi
- Astların üstlerini değerlendirmesi
- Akranların birbirlerini değerlendirmesidir.

1- En yakın üstün astlarını değerlendirme: İşletmede hiyerarşik sırada en yakın üst çalışanların daha yakından ve sıkı takip edebileceği için bu tür değerlendirmeler diğerlerine nazaran daha fazla kullanılmaktadır. Burada kullanılan yöntemler; değerlendiricinin çalışanları belirli kriterlere göre analiz ettiği grafik değerlendirme yöntemi, değerlendiricinin çalışanları kendisine verilen bir form üzerinde işle ilgili bazı faktörlere göre değerlendirdiği grafik derecelendirme yöntemi, çalışanların değişik faktörlere göre ve işletmedeki başarılarına göre sıralandığı basit sıralama yöntemi, yöneticilerin çalışanları başarılı ya da başarısız kılan sebeplerin neler olduklarını yazarak yapılan ilginç olay yöntemi ve yöneticilerin değerlendirecekleri astları hakkındaki görüşlerini yazmaları ile yapılan serbest anlatım yöntemleri gibidir.

2- Küme değerlendirme yöntemleri: Bu yöntem diğer yöntemlere göre daha yeni olup bunlar iki grupta incelenmektedir:

a) Yerinde inceleme ve gözlem yöntemi: Bu yöntemin diğerlerinden farkı, değerlendirmenin birey yerine bir grup tarafından yapılmasıdır. Bu yöntemde çalışanları iş başında izleyen başarı değerlendirme konusunda eğitilmiş personelin doldurmuş olduğu formları yöneticiye ulaştırmasıdır. Böylece çalışanlar değerlendirilmiş olur.

b) Yönetim kümesince değerlendirme yöntemi: Yönetici tarafından çalışan hakkında tutulan formlar, yönetimce oluşturulan grup tarafından değerlendirilmektedir. Genel olarak uygulamada ilk yönetici bir açıklama yapar ve ilgililere bilgi verir. Daha sonra grup üyeleri başarı kriterleri, çalışanın elde ettiği başarı, eksik yanlar, geliştirilebilme imkanları gibi konuların tartışılması ile sonuçlandırılır.

3- Astlar tarafından değerlendirme yöntemi: Bu yöntemde yukarıdan aşağıya doğru değerlendirme yerine, aynı seviyedeki çalışanlar tarafından değerlendirme yapılmaktadır. Bu yöntemin esası, yöneticileri astların daha iyi gözlemleyebildiği ve yöneticilerin gözden kaçırdıkları bazı noktaları yada onların dikkate almadıkları; fakat çalışanların daha açık bir şekilde görebileceği varsayımdır (Nevels 1989).

4- Akranlar veya iş arkadaşlarınca yapılan değerlendirme yöntemi: Bu yöntem, çalışanın başarısının en iyi sürekli beraber olduğu iş arkadaşlarınca tespit edilebileceği varsayımına dayandırılmıştır. Gerekli eğitimin sağlanması ve standartların tespit edilmesi sonucunda bu yöntem başarılı olmaktadır.

4.5.1.2. Çağdaş başarı değerlendirme yöntemleri

Yukarıda incelenen geleneksel yöntemlerin en belirgin özelliği; işteki başarıdan çok iş görenlerin kişiliğini ölçmeye yönelik olmaları ve geçmiş dönemi değerlendirmeye almalarıdır. Bu hususlar, söz konusu yöntemlerin geçerliliğini ve güvenilirliğini azaltmaktadır.

Geleneksel başarı değerlendirme yöntemlerindeki bu güçlükler, objektifliğinin az ve güvenilirliğin düşük olması sebebiyle işletme yöneticilerini daha güvenilir ve başarıyı geliştirmeye yönelik sistemler aramaya yöneltmektedir. Bu konuları içeren ve başarının artmasına katkıda bulunacak bir yöntem bulma uğraşı, amaçlara göre yönetim düşüncesi üzerinde yoğunlaşmıştır.

Geleneksel yöntemlerden kaynaklanan hataları ortadan kaldırmak, değerlendirme sonucunda kullanılacak bilgiler elde edebilmek, objektif, geçerli, güvenilir ve pratik değerlendirme yapabilmek için konuyla ilgili olarak bu özelliklere sahip başarı değerlendirme yöntemleri arasında, amaçlara göre başarı değerlendirme yönteminin kullanılması daha uygun bulunmuştur. Çünkü değerlendirme sisteminin en önemli özelliği, geçerli ve güvenilir olmasıdır. Ayrıca sistem bir takım kişilik değişkenleri üzerine takılmayıp iş görenin başarısını ölçmeye yönelik olmalıdır. Fazla detaya girmeden kullanıldığı amaca uygun bilgiler elde edilebilmelidir. Amaçlara göre başarı değerlendirme yöntemi, işletmeler için bu özelliklere sahip çağdaş bir yöntem olarak görülmektedir.

Amaçlara göre başarı değerlendirme yöntemi, amaçlarla ve sonuçlarla yönetim düşüncesinin değerlendirmeye uygulanan kısmıdır. Yani amaçlara göre değerlendirme, amaçlarla yönetim düşüncesi üzerine kurulmuş bir değerlendirme yöntemidir. Amaçlara göre yönetim, işletmenin amaçları ile örgüt üyelerinin kişisel ihtiyaçları arasında bulunduğu belirtilen çelişkiyi ortadan kaldırmak ve adeta kişi ile örgütü barıştırmak için geliştirilmiştir (Drucker 1954).

Amaçlara göre yönetim, önceden belirlenen hedef ve amaçlara ulaşmak için, çalışanların performansını ölçmek ve değerlendirmek yoluyla geliştirmeye olanak sağlamaktadır. Bu sistemde ölçüm ve değerlendirmenin çalışmaların belirlenmesi ve dolaylı olarak ödüllendirilmesi esas amacı yöntemin özendiriciliğini yükseltmektedir (Akal 2002).

İyi bir yönetim, bütün yöneticilerin gayret ve yeteneklerini bir tek genel amaca yönlendirmelidir. Her bir yöneticinin kendisinden ne gibi sonuçlar istenildiğini anlamasını temin etmeli, her üst kademe yöneticisinin alt kademe yöneticilerinden ne istemesi gerektiğinin bilincine ulaşması sağlanmalı, her yöneticiyi doğru istikamette en fazla gayreti sarf etmesi için motive etmeli, yüksek standartta iş arkadaşlığını teşvik ederken, onları kendilerinden ziyade işletme performansı için bir vasıta olarak ele almalıdır (Drucker 1954).

Amaçlarla yönetim; amaçlarla yönetim, işgören ve yönetici arasında yapılan tartışmalar sonucunda önceden belirlenen amaçları gerçekleştirmek için, işletmenin tamamının desteğinin sağlaması olarak da tanımlanabilir. Amaçlarla yönetim sayesinde işletmeler günlük politikalarla uğraşmak yerine, daha uzun vadeli planlar yaparak örgütün gelişmesine, planlamaya, organizasyona ve kontrole yardımcı olmuşlardır.

Amaçlarla yönetim bugüne kadar birçok amaç için kullanılmıştır. Bu kullanımlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Koyuncu 1993):

1. İşteki başarının değerlendirilmesi,
2. Planlama,
3. Ast üst ilişkilerinin ve aralarındaki iletişimin geliştirilmesi,
4. Yönetim potansiyelinin artırılması,
5. Çeşitli kademelerde belirlenen amaçlar arasında bütünlüğün sağlanması,
6. Yöneticilerin görevlerini açıklıkla anlamalarına imkan sağlanması,
7. Alt kademelerden bilgi toplama,
8. Başarıyı geliştirme.

Yukarıdaki listeden de görüldüğü gibi, amaçlarla yönetim en başta, başarı değerlendirme sisteminde kullanılmaktadır. Fakat aynı zamanda yöneticiler açısından birçok fonksiyonu da yerine getirmeye yardımcı olmaktadır.

Amaca yönelik yaklaşıma göre bir kooperatifte başarı veya etkinliğin ölçülmesi, kooperatifte başarı veya etkinliğe ne ölçüde ulaşıldığının saptanması esasına dayanır. Bunun için önce kooperatifin hedef büyüklüğünün saptanması gerekmektedir. Bu amaçla çeşitli literatürlerde farklı etkinlik veya başarı kavramları üzerinde durulduğu görülmektedir (Karacan ve Çıkın 1994).

Kooperatifler özellikle tedarik ve pazarlama kooperatifleri, ortaklara ait bağımsız işletmelere dayandığından, esas olarak kendi kendine yardım örgütleri olarak kabul edilirler. Bir kooperatifin amaçlar sistemi, doğrudan kooperatif ortaklarının amaçlarından oluşmaktadır. Bu nedenle kooperatifte başarı ve etkinlikten söz edildiğinde, ilk planda kooperatif işletmenin başarısı ya da "yönetimsel etkinlik" akla gelmektedir (Çıkın 1990).

Yönetimsel etkinlik veya başarı, kooperatif işletmenin belirlenen amaçları ne ölçüde gerçekleştirebildiği saptanarak ölçülür. Yönetimin amaçları gerçekleştirmedeki başarısının ölçütü olan yönetimsel etkinlik şu hususlara bağlıdır :

- Amaçların ortakların çoğunun beklentisine cevap verecek şekilde belirlenmesine,
- Amaçları gerçekleştirme doğrultusunda rasyonel kararların alınabilmesine,
- Kararların uygulanışı sırasında yeterince çaba harcanmasına.

Amaçlara göre değerlendirme, amaçlarla yönetimin başarı değerlendirmeye uygulanmış halidir. Bu yöntem, başarıyı kişilik veya subjektif ölçülerle değerlendirme yerine, amaçları hedef alarak amaçların gerçekleştirilme derecesine göre başarıyı değerlendirmeyi dikkate almaktadır.

Amaçlara göre başarı değerlendirme sisteminde, başarı sağlayabilmek için çok titiz bir çalışma gerekmektedir. Sistemin bir yerindeki hata, bütün sistemin başarısızlığına sebep olacaktır. Bu düşünceyle olacak ki literatürde bu konu üzerinde pek fazla durulmaktadır (Koyuncu 1993, Çıkın ve Karacan 1994, Akal 2002,).

Amaçlara göre başarı değerlendirme sisteminde dikkat edilmesi gereken hususlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Stueart ve Sullivan 1991):

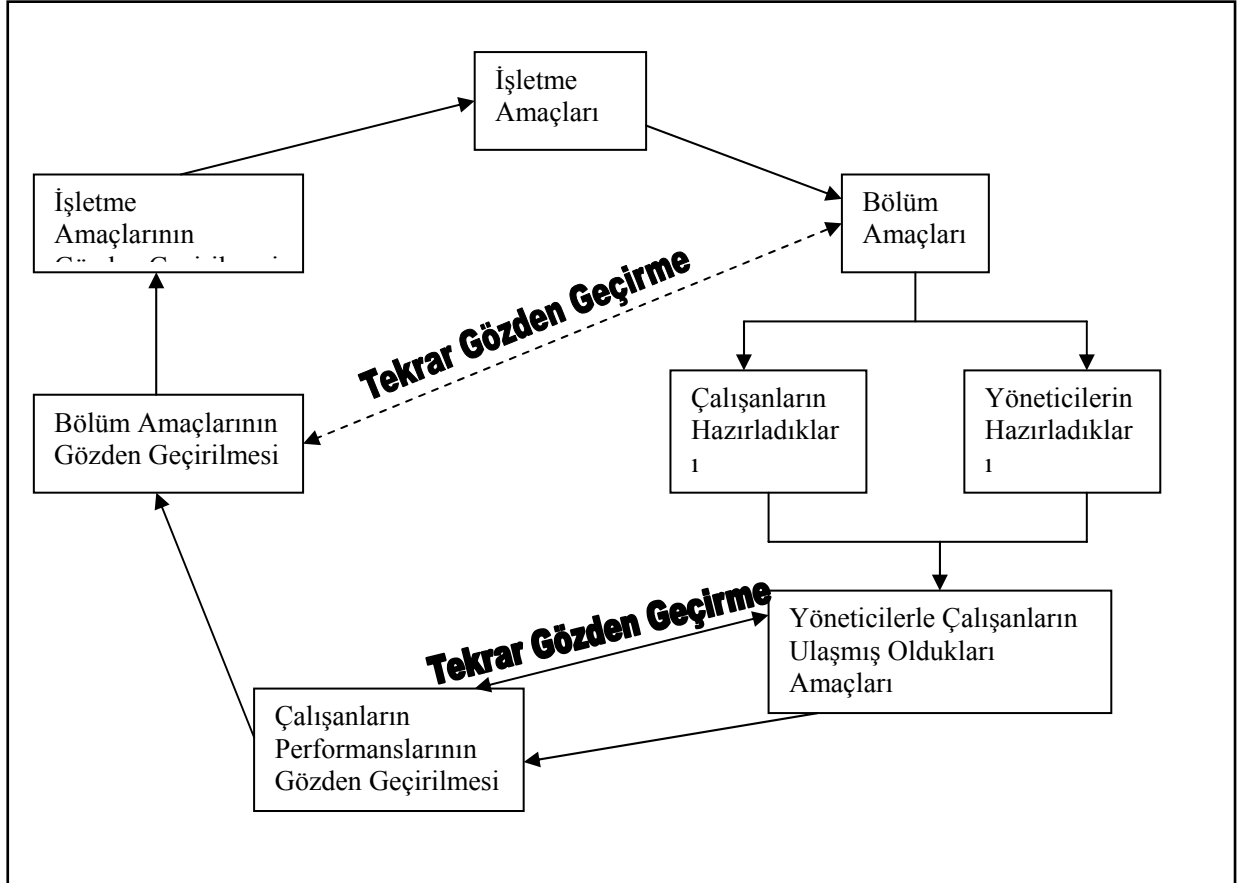
1. Amaçlar açık bir biçimde tespit edilmelidir,

2. Amaçlar birbirini izlemelidir,
3. Amaçlar dağıtılmalı ve belirli kişiler belirli amaçlardan sorumlu olmalıdır,
4. Serbestçe hareket edebilme imkanı olmalı ve belirlenen sınırlar içinde çalışanlar serbestçe karar verebilmelidir,
5. Çok iyi bir iletişim olmalı ve bu amaçlar kesinse, herkes tarafından kabul edilmişse ve herkes bilmesi gerekeni biliyorsa sağlanabilir,
6. Sorumluluklar paylaşılmalı ve herkes bir görev yüklenmelidir. Nitekim amaçlara göre değerlendirmenin özü takım çalışmasıdır,
7. Her bir personel kendisine verilen amaçları gerçekleştirme hususunda samimi olmalıdır,
8. Yönetim yeteneğini geliştirmek gerekmektedir.

Yukarıda sıralanan hususlara dikkat edildiğinde, istenilen sonuç elde edilmiş olacaktır. Bunun için yapılacak amaçlara göre değerlendirme sistemi, aşağıdaki aşamalardan oluşmaktadır:

- a. Yönetici ve çalışanların biraraya gelerek çalışanlar için belirli bir sürede gerçekleştireceği amaçlara beraber karar verilmesi,
- b. Yönetici ve çalışanların amaçlarının ölçüleceği ve değerlendirileceği kriterleri belirlemesi,
- c. Ara değerlendirmeler yapılması,
- d. Dönem sonunda astlarla üstlerin katıldığı bir toplantıda amaçların değerlendirilmesi

Birçok türü olmasına rağmen, genelde sistem üst kademe yöneticilerin işletmenin genel amaçlarını tespit etmesiyle başlar. Sonra daire veya bölüm yöneticileri kendi amaçlarını, genel amaçlara uygun biçimde belirlerler. Daha sonra her bir çalışandan kendisinin belirlenen dönemde ne yapabileceğini bildirmesi istenir. Sonuç olarak belirlenen hedefler tartışılarak karara bağlanır. Dönem boyunca (1 ay veya 12 ay) bazı aralıklarla sistem gözden geçirilir. Gerekli düzenlemeler yapılır. Dönem sonunda ulaşılan amaçlar belirlenen amaçlarla karşılaştırılır ve değerlendirilmesi yapılır (Gannon 1979). Amaçlara göre değerlendirme sistemi Şekil 4.8'de gösterilmiştir (Armstrong 1986).

Şekil 4.8. Amaçlara Göre Başarı Değerlendirme Sistemi

Amaçlara göre başarı değerlendirme sisteminde en fazla dikkat isteyen husus, amaçların belirlenmesi olmaktadır. Çünkü sistem amaçlar üzerine kurulmaktadır. Zaten bu sistemin eleştirilmesine sebep olan konu amaçların iyi tespit edilememesi sonucunda ortaya çıkan başarısızlıktır. Amaçlara göre, iyi bir değerlendirme sistemi kurmak için, amaç tespiti aşağıda sıralanan özellikleri taşımalıdır:

1. Amaçlar ölçülebilir olmalıdır,
2. Her amaçta süre, nitelik ve nicelik gibi üç temel unsur yer almaktadır. Buna göre amaçların ne kadar zamanda, nasıl ve ne ölçüde gerçekleştirileceği açıkça belirtilmelidir,
3. Amaçlar belirli zaman aralıklarında gözden geçirilmelidir,
4. Amaçlar esnek olmalıdır,
5. Amaçların önceliği tespit edilmelidir,
6. Amaçların ölçülme maliyeti yüksek olmamalıdır,
7. Amaçlar fazla ve yetersiz olmamalıdır,
8. Amaçlar çok uzun ya da kısa süreli olmamalıdır.

Amaçlara göre başarı değerlendirme sistemi, kusursuz bir sistem değildir. Bu da bir takım sorunları beraberinde getirmektedir. Ancak diğer sistemlerle karşılaştırıldığında ve işletmeye olan katkısı dikkate alındığında, mevcutlar arasında, en iyisi olarak görülmektedir. Amaçlara göre başarı değerlendirme yönteminin avantaj ve dezavantajları aşağıda sıralanmıştır.

Aşağıda sıralanan hususlar işletmelerde başarı değerlendirme yöntemi olarak neden amaçlara göre başarı değerlendirme yönteminin seçildiğini açıkça ortaya koyacaktır:

1. Amaçların tespiti aşamasına çalışanlar da katılır. Yukarıdan aşağıya doğru önce birliğin sonra birim kooperatifin ve daha sonra da fertlerin amaçları gelir. Bu aşamada bireyler tek tek kendi amaçlarını işletmenin genel amaçlarına uygun bir şekilde tespit ederler. Bu da kooperatif işletmelerde motivasyonu artırır.

2. Çalışanlar gayret, başarı ve ödül arasındaki ilişkiyi görürler. Yani çaba harcadığı zaman, başarı sağlanacağını ve bu başarının da ödüllendirileceği bilinir. Çünkü işletmede bu amaçlara ulaşılma derecesi ölçülmekte ve değerlendirme de ona göre yapılmaktadır. Dolayısı ile yüksek gayret, yüksek başarı ve o da iyi bir ödül anlamına gelir (Gannon 1979).

3. Yönetici ve çalışanlar arasındaki iletişimi güçlendirir. Çalışanların amaçlarını belirledikten sonra yönetici ile oturup bunun tartışmasını yapabilirler. Bu işlem süreklilik kazandığı için aralarında sıkı bir iletişim bağı kurulmaktadır. Ayrıca değerlendirme dönemi süresince yine zaman zaman bir araya gelerek amaçlarda değişiklik olup olmadığını birlikte incelerler. Bu da iletişimi artıran bir faktördür (Webber 1977).

4. Karşılıklı anlaşmayı temin eder. Diğer bir ifadeyle, yönetici ve çalışan sürekli bazı konu hakkında müzakerelerde bulunmakta ve bunlar üzerinde anlaşmak durumunda olacaklardır.

5. Değerlendirme işlemine karşı pozitif tavır alınmasını sağlar. Diğer sistemlerde çalışanlar değerlendirmeye katılmadıkları ve başarı değerlendirmenin kendileri için olumsuz sonuçlara neden olacağını düşündükleri için sisteme karşı pek olumlu yaklaşmamaktadırlar. Fakat burada kendileri bizzat sistemin içindedirler ve bunu üstlenmektedirler.

6. Değerlendirme ve değerlendirme görüşmesi başarı hakkında olduğu için değerlendirmeyi yapan ve başarısı değerlendirilen sonuç hakkında karşılıklı konuşabilmektedirler. Oysa diğer sistemlerde görüşme ve değerlendirme yetenekler ve özellikler üzerinde olduğundan her iki tarafta diğer tarafı yargılamaktan çekinmektedir.

8. Çalışanlar amaçların tespiti için sistemin bir aşamasına katıldıklarından moralleri yüksek olacak ve başarılarını artırmak için gayret sarf edeceklerdir. Çünkü insan doğası gereği belirlenen hedeflere ulaşmak için elinden gelen çabayı sarf etmektedir.

9. İşletmede işletme hedefleri yönünden belirsizlik büyük ölçüde ortadan kaldırılmaktadır. Yöneticiler ve çalışanlar değerlendirme sisteminin özünü oluşturan amaçları birlikte saptadıkları için, hem yöneticiler, açısından hem de çalışanlar açısından belirsizlik azaltılmıştır. Çalışanlar kendilerinden ne istendiğini bilmekte, yöneticiler de çalışanlardan ne istediklerini onların ne yapmaları gerektiğini bilmektedirler.

10. İşyerinde huzurlu ve anlaşmaya dayalı bir ortam oluşturur. Çünkü her kademede ve bu kademeler arasında sürekli bir işbirliği mevcuttur.

11. Amaçlar işler için değil çalışanlar için tespit edilmiştir. Geleneksel başarı değerlendirme yöntemlerinde her iş için veya işletme için genel bir amaç tespit edilmiştir. Çalışanlar bu amaca yaklaşma derecelerine göre değerlendirilirler. Fakat amaçlara göre değerlendirme yönteminde her bir çalışan kendi amacını kendisi tespit eder. Sonuçta, herkes kendi amacına ulaşma derecesine göre değerlendirilir. Değerlendirme ve yönetim geliştirme etkili bir şekilde birleştirilebilir. Çünkü geliştirme planları direkt olarak iş başarısına bağlıdır.

12. Yetenek, bilgi ve tecrübe gibi göreceli kavramlar yerine, amaçlar esas alındığından değerlendirmede subjektiflik azalmıştır. Ayrıca değerlendiriciler de amaçlara göre başarı değerlendirme yapacaklarından ve fazla bir yorum hakkı olmadığından objektifliği fazla bir yöntemdir.

13. İşgören değerlendirme sistemi içinde kendisini değerlendirme imkanı elde etmiş olur. Çalışan amaçlarını kendisi tespit etmekte ve yönetimin onayını almaktadır. Sonuçta elde ettiği başarı ile amaçlar arasındaki farkın düşük olması, çalışanların sağlıklı bir amaç tespiti yaptığı ve ona uygun bir çalışma gösterdiğini bildirir. Böylece çalışan tespit ettiği amaçları ne kadar gerçekleştirebildiğini görmekle kendisini ölçmüş olur.

14. Planlama ve kontrol faaliyetlerini geliştirir. Geleceğe yönelik amaçlar ve buna ulaşılması için gerekli olan yöntemler tespit edildiğinden ve sonuçta da belirlenen amaçla gerçekleşen amaç karşılaştırıldığında, planlama ve kontrol faaliyetlerini geliştirir.

15. Sistemin hatalarının çoğu yöneticilerden kaynaklanmaktadır. Yöneticilerin bu konuda yetersiz olmaları, amaçları iyi tespit edememeleri ve gerekli çalışma ortamını temin edememeleri sistemi başarısız kılan sebeplerdir. Oysa bunlar sistemin özünden kaynaklanmamakta, değerleyiciden kaynaklanmaktadır.

Yukarıda sıralanan hususlar başarılı amaçlara göre değerlendirme sisteminin ilk bakışta dikkat çeken yönleridir. Bu sistemin bir çok avantajları olmasına rağmen, bazı hataları da beraberinde getirdiği unutulmamalıdır. Bu sistem de kusursuz değildir. Sistemin kendisinden ve yanlış uygulamadan kaynaklanan bazı hataları ise aşağıdaki gibidir:

1. Amaçları dikkate alması sistemin geçerliliğini artırmasına rağmen, bazı davranışları dikkate almaması eksik yönüdür. Bu sistem sadece amacın gerçekleşip gerçekleşmemesine bakmaktadır.

2. Bir kooperatifteki başarı her bir çalışan hakkında ölçü olmaz. Her çalışanın amacı ayrı olmasına rağmen, sonuçta çalışanlar amaçlarını gerçekleştirdiğinde çalıştıkları bölümleri başarılı olmaktadır. Fakat bireysel çalışanların ne kadar başarılı olduklarının tespiti güç olmaktadır.

3. Amaçlar üzerinde durulmakta ve amaçların nasıl gerçekleştirileceği gözardı edilmektedir. İstenilen sadece amacın gerçekleştirilme derecesidir. Fakat bunu nasıl gerçekleştireceği önemli değildir. Bu durum çok sakıncalı sonuçlar doğurabilmektedir.

4.5.2. Birlik ve Birim Kooperatiflerde Amaca Göre Başarı Değerlendirme Yönteminin Uygulanması

4.5.2.1. İncelenen kooperatif yöneticilerinin sosyal özellikleri

Köy-Koop Kırklareli Birliği'nde uygulanan yönetici anketleri; Birlik yöneticileri, birim kooperatif yöneticileri ile kooperatif müdürlerini kapsamaktadır. Kooperatif yöneticilerinin yaş gruplarına göre dağılımı Çizelge 4.78'de verilmiştir. Yöneticilerin %13,33'ü 31-40 yaş grubu, %60,00'ı 41-50 yaş grubu, %20,00'si 51-60 yaş grubu ve %6,67'si ise 61 yaş ve üzeri yaş grubundandır. Özellikle kırsal kesimdeki toplam aktif nüfus içinde gençlerin oranının düşük olması ve gençlerin tarımsal faaliyette çalışmak istememeleri gibi nedenlere bağlı olarak kooperatif yöneticileri içinde gençlerin oranının düşük düzeyde kaldığı görülmektedir.

Çizelge 4.78. Yöneticilerin yaş gruplarına göre dağılımı

Yaş Grupları	Sayı	%
31-40	2	13,33
41-50	9	60,00
51-60	3	20,00
61-+	1	6,67
Toplam	15	100,00

Kooperatif yöneticilerinin %60,00'ı ilköğretim ve %40,0'ı ise lise mezunudur. Yüksekokul mezunu kooperatif yöneticisi bulunmamaktadır. İncelenen kooperatiflerin sadece 5 tanesinde kooperatif müdürü bulunmakta ve 10 kooperatifte ise muhasebeci hem kooperatif müdürü hem de muhasebecilik görevlerini beraber yürütmektedir. Kooperatif yöneticilerinin genellikle kooperatifçilik konusunda eğitim almadıkları veya bu alanda eğitim almış nitelikli elemanların kooperatiflerde istihdam edilmediği ortaya çıkmaktadır.

Kooperatif yöneticilerinin ortağı oldukları kooperatife üyelik sürelerinin dağılımı Çizelge 4.79'de verilmiştir. Yöneticilerin %53,33'ü 11-20 yıl, %13,33'ü 1-10 yıl ve %33,34'ü 21-30 yıldan beri kooperatif ortağıdır. İncelenen birlik ve birim kooperatiflerdeki yöneticilerin görev süreleri 1-17 yıl arasında değişmektedir (Çizelge 4.79). 11 kooperatif yöneticisi 1-5 yıldan beri yöneticilik yapmakta ve 1 kooperatif yöneticisi ise 16 yıldan bu yana kooperatif yöneticiliğini sürdürmektedir. Birlik ve birim kooperatiflerde yönetim kurulu 5 kişiden ve denetim kurulu ise 3 kişiden oluşmaktadır.

Çizelge 4.79. Yöneticilerin kooperatife üyelik süreleri

Yıl	Sayı	%
1-10	2	13,33
11-20	8	53,33
21-30	5	33,34
Toplam	15	100,00

4.5.2.2. Birlik ve birim kooperatif yöneticilerinin kooperatifçiliği algılama biçimleri ve başlıca görevleri

Kooperatif yöneticilerinin %40'ı kooperatifin faaliyetlerini yürütürken uymak zorunda oldukları mevzuat hükümlerini genel olarak açıklayabilmekte veya bu konuda gerektiğinde başvurabileceği kaynaklar hakkında bilgi sahibidirler. Buna karşın yöneticilerin %60'ı ise bu konuda herhangi bir görüş belirtmemektedirler. Mevzuat hükümlerini bilmeyen yöneticilerin bilemememe nedenleri ise;

1. Kooperatifçilik mevzuatının çok karışık ve dağınık olması,
 2. Mevzuatın günün koşullarına uygun olmaması,
 3. Kooperatifçilik eğitimin yapılmaması,
 4. Ortakların kooperatife gereken önemi vermemesi
- olarak sıralanabilir.

Kooperatif yöneticilerine göre, kooperatiflerde yöneticilerin başlıca görevleri aşağıdaki gibidir:

1. Genel kurul tarafından alınan kararları yerine getirmek ve kooperatif işlerini ortakların yararına uygun şekilde yürütmek,
2. Muhasebe kayıtlarını kanun ve anasözleşmeye uygun olarak tutmak veya tutturmak,
3. Alım ve satım merkezleri ile şubeler açmayı genel kurula teklif etmek,
4. Kooperatif varlığından bilanço yılı içinde tahsil edilmek üzere avans vermek,
5. Genel kurulu olağan ve olağanüstü toplantıya çağırarak,
6. Kooperatif işlerinin yürütülmesi için, müdür, memur, müstahdem ve işçi atamak,
7. Gerektiğinde tasfiye işlerini yürütmek,
8. Ortak olmak isteyenlerin anasözleşmedeki ortaklık koşullarına uygun olup olmadıklarını araştırmak,
9. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yapılacak veya yaptırılacak denetim sonunda verilecek kararlara uymak.

Yöneticiler kooperatif ilkelerinin kapsamalarını tanımlayamamakla birlikte, özellikle kooperatife girişte getirilebilecek sınırların kooperatif hareketinin doğası ile çeliştiği konusunda görüş birliği içerisindedirler. Bu koşullarda kooperatif yöneticilerine yönelik kooperatif eğitiminin yapılmasının gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kooperatif yöneticilerinin başarılı olabilmeleri ve kooperatif-ortak ilişkilerinin geliştirebilmesi yönünden öncelikle kooperatif ilkelerini bilmeleri ve bunları benimsemeleri gerekecektir. İncelenen kooperatif yöneticilerin kooperatif ilkelerinden genellikle haberdar oldukları ifade edilebilir. Araştırma sonuçlarına göre, yöneticilerin %80'i gönüllü ve serbest giriş ilkesini, ortağın demokratik yönetimi ve ortağın ekonomik katılımı ilkesini, %73,34'ü özerklik ve bağımsızlık ilkesini, %66,67'si eğitim, öğretim ve bilgilendirme ile kooperatifler arası işbirliği ilkesini ve %60,00'ü ise toplumsal sorumluluk ilkesini bilmektedirler (Çizelge 4.80).

Çizelge 4.80. Kooperatif yöneticilerinin kooperatifçilik ilkelerini bilme durumları

İlkeler	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Gönüllü ve Serbest Giriş	12	80,00	3	20,00	15	100,00
Ortağın Demokratik Yönetimi	12	80,00	3	20,00	15	100,00
Ortağın Ekonomik Katılımı	12	80,00	3	20,00	15	100,00
Özerklik ve Bağımsızlık	11	73,34	4	26,66	15	100,00
Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme	10	66,67	5	33,33	15	100,00
Kooperatifler Arası İşbirliği	10	66,67	5	33,33	15	100,00
Toplumsal Sorumluluk	9	60,00	6	40,00	15	100,00

Görüşülen kooperatif yöneticilerinin tamamı, kooperatifin temel amacının, ortak işletmelerinde üretilen sütün işlenmesi ve pazarlanması yanında, süt sığırcılığı faaliyetinde kârlılığın yükseltilmesi ve işlenmiş süt ve ürünlerine tüketicilerin ödedikleri bedelden ortakların yüksek düzeyde pay

almalarını sağlamak olarak ifade etmişlerdir. Bu amaç uygulamada birim kooperatif ortakları tarafından yeterince algılanamamakla Birlikte kooperatiflerin süt toplama ve işleme faaliyetinden çekilmesi halinde, süt fiyatları ve ürün bedelinin ödenmesinde üreticilerin aleyhine gelişmeler olabilecektir.

4.5.2.3. Yöneticilerin kooperatifçilik ile ilgili görüş ve beklentileri

Kooperatiflerde yönetim kurullarında alınan kararlar, genellikle toplantı yapılarak ortaklara duyurulmaktadır. Kooperatif yöneticilerinin %73,30'u özellikle süt fiyatlarının belirlenmesinde, birim kooperatiflerin önemli bir işlevinin olmadığını ifade etmişlerdir. Bunun nedenleri ise; ortakların birlikte hareket etmemeleri ve birim kooperatiflerin Birliğin fiyat politikalarına bağımlı olmalarıdır. Kooperatif yöneticilerinin %66,70'si, Birliğin uyguladığı süt alım fiyatının piyasa fiyatından düşük olması halinde, sütü kendilerinin pazarlayacaklarını ve birliğe vermeyeceklerini belirtmişlerdir. Bu eğilim, özellikle birlik-birim kooperatif ilişkilerinin zayıflamasına, birliğin süt toplama ve işlemede pazar payının daralmasına ve ortakların kooperatiften sağlayabilecekleri avantajların azalmasına neden olabilecektir. Kooperatif yöneticileri, kooperatif ortaklarının tüketim kooperatifine olan borçlarını zamanında ödememelerinden şikayet etmektedirler.

Yöneticilerin %80,00'i Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin faaliyetlerinden memnun olduklarını belirtmişlerdir. Kooperatif yöneticilerinin kooperatif hareketinin mevcut durumu ve geleceği ile ilgili düşünceleri farklılık göstermektedir. Yöneticilerin; %53,34'ü kooperatifçilik hareketinin ülke düzeyinde yaygınlaşmasını ve Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin örnek olmasını, %20,00'si kooperatiflerin eğitim faaliyeti yapması gerektiğini ve %20,00'si devletin yanlış politikaları ve kooperatif yöneticilerinin beceriksizliği yüzünden insanların kooperatife güvenmediklerini belirtmişlerdir. Görüşülen yöneticilerin %6,76'sı ise, yukarıda sıralanan faktörlerin tamamına katıldıklarını beyan etmişlerdir.

Kooperatif yöneticileri Kırklareli Köy-Koop'un Türkiye'deki diğer bütün kooperatiflere örnek olmasını, Türkiye kooperatifçiliğine devlet tarafından önem verilmesi ve desteklenmesini istemektedirler.

4.5.2.4. Amaca göre başarı değerlendirme uygulaması

İşletmelerde performans ölçümünde, öncelikle hedeflerin saptanması gerekecek olup fazla yaratıcılık istememektedir. Bu amaçla örneğin kâr, maliyet, üretim miktarı, satış tutarı gibi ekonomik hedefler belirlenebilir. Bunların dışında ürün geliştirme, personelin geliştirilmesi, çalışma düzeninin iyileştirilmesi ve çalışanların özendirilmesi, iyi hizmet ve müşterilerin veya ortakların memnuniyetlerinin en yüksek düzeye çıkarılması gibi performans göstergeleri de belirlenebilir. Ancak bu göstergelerden bazıları hatta tamamı sanayi ve ticaret işletmeleri için öncelikli olmakla birlikte, kooperatif işletmelerde ekonomik hedeflerin yanında sosyal veya toplumsal amaçların yerine getirilme düzeylerinin değerlendirilmesi gerekecektir.

Kooperatif yöneticilerinin başarı değerlendirme ölçütleri her bir kooperatif nevinde, birlik ve birim kooperatif düzeylerinde farklılık göstermektedir. İncelenen kooperatiflerin yöneticilerinin %73,30'u çalıştırdıkları işçilerin başarılarını düzenli bir şekilde değerlendirmektedir. Yöneticilerin %93,30'u kooperatif çalışanlarını değerlendirmesini sözlü olarak yapmakta veya yaptığını ifade etmektedir. Ancak kooperatif çalışanlarının maddi ve manevi yollarla teşvik edilmesi ve ödüllendirilmesi hiçbir kooperatifte yapılmamıştır. Yöneticilerin tamamı kooperatifte olan görev ve sorumluluklarını bildiklerini ifade etmişlerdir. Yöneticilerin kooperatif işletmesindeki başarılarının değerlendirilmesi ise, genel kurul tarafından her yıl yapılmaktadır.

Kooperatiflerde yöneticiler ayrı ayrı değerlendirilme yerine genel kurulda, yönetim kurulu olarak toplu değerlendirilmektedirler. Yani kooperatifteki başarı bireyin değil, yönetim kurulunun başarısı olarak ortaya konulmaktadır. Değerlendirilen yöneticilerin değerlendirme sonucuna itirazları genel kurulda tartışılmakta ve genel kurul tarafından karara bağlanmaktadır.

Kooperatif başarısında yöneticilerin kişisel bilgi ve tecrübeleri ile kişisel yetenekleri önemli bir faktör olmaktadır. Yöneticilerin %60,00'ı kooperatifçilikle ilgili bir yayınları izlediğini ifade etmektedir. Yöneticilerin %33,33'ü Birlik tarafından düzenlenen kooperatifçilik eğitimi faaliyetine katılmışlardır. Bu eğitim faaliyetleri kooperatifçilik eğitimi, süt sığırcılığı gibi konuları içermekte olup, genellikle yılda bir defa düzenlenmektedir. Kooperatifçilik eğitimi alma, kooperatif işletmelerde özellikle muhasebe kayıt düzeninin kurulmasına, ortaklardan alınan süt ve diğer ürünler ile ortaklara dağıtılan girdilerin kayıt edilmesinde önemli faydalar sağlaması ve ortak kooperatif ilişkilerinin geliştirilmesini sağlamıştır.

Trakya bölgesindeki süt endüstrisinin özelleştirilmesinden sonra, süt fiyatlarının belirlenmesinde 3-4 adet firma etkili olmaktadır. Piyasa koşullarında üreticilerin çıkarlarının korunması açısından üreticilerin örgütlenmesi ve örgüt içinde etkili faaliyetlerde bulunmaları gerekmektedir. Bu koşullarda kooperatiflerin süt alımı, işlenmesi ve ticaretinde pazar paylarını yükseltmesi ve kooperatiflerin süt ve mamulleri üretimi ve pazarlanması alanlarında etkinliklerinin artırılması zorunlu olacaktır. Bu yolla ortakların süt üretimi ve satışının geliştirilmesi ve hayvancılık faaliyetlerinin gelirinin yükseltilmesi mümkün olacaktır. Köy-Koop Kırklareli Birliği ve birliğe bağlı birim kooperatifler, bölgede süt hayvancılığını geliştirmek ve bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmak için kurulmuştur. Birlik ve seçilen birim kooperatiflerin son beş yıllık faaliyet raporları ve çalışma programları izlenerek kooperatiflerin amaçlarına ulaşma düzeyleri değerlendirilmiştir. Değerlendirmede kullanılan skala Çizelge 4.81'de verilmiştir.

Çizelge 4.81. Amaçlara göre başarı değerlendirmesinde kullanılacak skala

Puan	Gerçekleşen Hedef	Açıklama
A	Çok İyi (%81-100)	Beklenenden fazla başarılı
B	İyi (%61-80)	Beklenen düzeyde başarılı
C	Normal (%41-60)	Yeterince başarılı değil ve geliştirilmeye ihtiyacı var
D	Orta (%21-40)	Eğitimle ve diğer yollarla geliştirilebilir
E	Yetersiz (<%20)	Geliştirilmesi için uzun zamana ihtiyaç var

Kaynak: Koyuncu (1993)'de verilen skaladan yararlanılarak geliştirilmiştir.

Birim kooperatifler ve birlik düzeyinde yöneticilerin başarıları, sene başında, genel kurul toplantısında taahhüt edilen sorumlulukları ne derecede gerçekleştirdikleri ile ölçülmektedir. Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin üretim, pazarlama, ortak kooperatifler, çalışanlar, kooperatifçilik ve diğer konularla ilgili başlıca amaçlarının değerlendirilmesinde aşağıdaki kriterler dikkate alınmaktadır:

- Ortak kooperatiflerin çalışma alanına giren köylerde üretilen sütün tamamının kooperatifler yoluyla toplanmasını sağlamak,
- Ortak kooperatiflere ürün bedelini en kısa zamanda (azami bir ay içinde) ödemek,
- Hayvan yetiştiriciliği ile ilgili faaliyetler yapmak (veterinerlik hizmeti ve eğitim faaliyetleri),
- Yem bitkileri ve silaj talebini karşılayacak kapasitede silo yapılmasını sağlamak,
- Yerel veteriner hizmeti veren kuruluşlarla işbirliği yaparak hayvan sağlığının geliştirilmesini sağlamak (damızlık sığır yetiştiricileri birliği ve tarım ililçe müdürlüğü ile),
- Ortak kooperatiflerin damızlık ihtiyaçlarını sağlamak ,
- El sanatları ile ilgili çalışmalarını organize etmek,
- Ortak kooperatiflerin tüketim mallarını toptan temin etmek (ürünlere göre değişken),
- Tarım ve el sanatları ile ilgili köylerde tesis kurmak veya kurulanlara ortak olmak,
- Ürünlerin piyasaya arzı için ürünün teknik ve özelliklerine uygun taşıt araçlarını satın almak veya kiralamak (süt toplama ve soğutmalı kamyon için) ,

- Ortak kooperatiflerin ihtiyaçları olan karma yem ve diğerk hayvancılık girdilerini toptan temin etmek,
- Ortak kooperatiflerin ihtiyaçları olan akaryakıtı toptan temin etmek,
- Ortak kooperatiflerin ürünlerine iç piyasalarda daha elverişli koşullarla sürüm imkanı sağlayacak pazarlar bulmak,
- Ortak kooperatiflerin ürünlerine dış piyasalarda daha elverişli koşullarla sürüm imkanı sağlayacak pazarlar bulmak ve ihracat yapmak,
- Ortak kooperatiflerin ürünlerini mümkün olduğunca yüksek fiyattan satmak,
- Ortak kooperatiflerle etkin işbirliği yapılarak küçük üreticilerin pazarlık güçlerinin yükseltilmesi ve piyasadaki az sayıda özel kuruluşun tek yanlı fiyat belirleme fırsatlarının azaltılması,
- Ortak kooperatiflerin ürünlerini teknik ve piyasa koşullarına uygun şekilde ambalajlamak (Poyralı süt fabrikasında işlenen peynir ve tereyağı gibi süt ürünleri için),
- Ürünlerin piyasaya sevki için gerekli tesisler kurmak,
- Fuar, panayır, dış ve iç sergilerde ortak kooperatiflerin ürünlerinin tanıtılması çalışmalarını yapmak veya bunlara katılmak,
- Kooperatiflerin süt mamulleri piyasasında payının yükseltilmesi,
- Üretilen el sanatları ürünlerini pazarlamak,
- Birlik faaliyetlerinden sağlanacak karı yeni yatırımlara ve özellikle ürün işleme ve pazarlama faaliyetlerine ayırmak,
- Birim kooperatiflerde kayıtların düzgün tutulmasını sağlamak,
- Birim kooperatiflerin düzenli denetimini yapmak ve gerektiğinde dış denetimini yaptırmak,
- Birlik çalışmalarının elektronik ortamda izlenmesi (bilgisayar ağının kurulması, çalışmaların web sayfasında ortak kooperatifler ve ilgililerin kullanımına sunulması),
- Birlik bünyesinde nitelikli personel istihdam etmek,
- Birlik bünyesinde ve ortak kooperatiflerde çalışan personelin her yıl eğitilmesi,
- Birlik çalışanlarının başarı düzeylerinin değerlendirilmesi,
- Birlik çalışanlarının ödüllendirilmesi (maddi ve manevi),
- Birim kooperatiflerin yönetici ve ortaklarının mesleklerini geliştirecek eğitim çalışmaları yapmak,
- Birim kooperatiflerin çalışanlarının mesleklerini geliştirecek eğitim çalışmaları yapmak,
- Ortak kooperatiflerin hukuki, mali ve teknik işlerine yardımcı olmak,
- Birliğe ortak olan kooperatif sayısını artırmak,
- Kooperatifler ve ortakların her türlü sigorta hizmetlerini sağlamak için acentalık yapmak,
- Birim kooperatif-birlik ilişkilerinin geliştirilmesini sağlamak,
- Turizm faaliyetleri ile ilgili çalışmalar yapmak (kooperatif tarafından yapılan amfi tiyatrodaki her yıl düzenli konser, panayır ve şenlik yapma gibi),
- Maden ve enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve işletilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmak,
- Birim kooperatif ve ortakların şikayetlerinin düzenli olarak alınması ve çözüm araştırılması,
- Birim kooperatiflerin faaliyetlerinde çok az olsa da kar elde ederek bu elde edilen karın ortaklara risturn olarak dağıtılmasını sağlamak.

Bu kriterlerden ölçülebilen amaçlarının gerçekleşme düzeyi ve puanları Çizelge 4.82'de verilmiştir. Gerçekleşme düzeyinin tespiti birlik ve birim kooperatif yöneticileri ile görüşülmek suretiyle yaklaşık olarak tespit edilmiştir. Çalışmada kesin bulunan sonuçlar direkt olarak aktarılmıştır.

Birlik üretim faaliyeti ile ilgili hedeflerden üretilen sütün tamamının toplanmasında, ortaklara ürün bedellerini maksimum 2 haftada ödemekte, istihdam edilen veterineri ile ortaklarına veterinerlik hizmeti sunmakta, ortak kooperatiflerin akaryakıt, yem gibi girdileri temin etmede amaçladığı hedeflerinin %80-100 üne ulaşarak beklenenden fazla başarı göstermiştir. Buna karşılık yem talebi ve ihtiyacını karşılamada silo inşasında, ortakların damızlık ihtiyacı gibi faaliyetlerde ise amaçladığı hedeflerin %20 ve daha aşağıda gerçekleştirerek yetersiz kalmıştır (Çizelge 4.82).

Pazarlama ile ilgili faaliyetlerinde ise, ortakların sütü Poyralı'da kurduğu Süt Fabrikasında daha iyi değerlendirilmekte, birim kooperatifleri düzenli denetleme ile ilgili hedeflerini %80-100 oranında gerçekleştirirken beklenenden fazla başarı göstermiş; buna karşılık otomasyona geçmede, tarım

ve el sanatları ile ilgili tesis kurmada, ortakların ürünlerini dış piyasaya pazarlama için pazar bulma ile ilgili hedeflerinde ise %20'nin altında kalarak yetersiz olmuştur.

Birlik kendisinin inşa ettirdiği amfi tiyatrodaki konserler, panayır ve şenlikler düzenleyerek bölge turizmine ilişkin hedeflerinde beklenenden üzerinde başarı sağlamıştır. Birlik çalışanlarının başarılarının değerlendirilmesinde formal olarak hedeflediği başarıya ulaşamazken, informal-sözlü olarak amacının tamamını gerçekleştirerek beklenenden fazla başarı sağlamıştır.

Ayrıca Birlik, ortak sayısının artırılmasında, birim kooperatif ve ortak ilişkilerinin geliştirilmesinde, ortaklarının şikayetlerinin dinlenmesinde beklenenden daha fazla başarı göstermiştir. Buna karşılık, ortaklara sigorta hizmeti sunma gibi hedeflerinde ise yetersiz kalmış, uzun vadede bu hedeflerini gerçekleştirmek için çaba sarf etmektedir.

Ayrıca Birlik kooperatif çalışanlarına yönelik eğitim faaliyetlerinde çalışanlarının ödüllendirilmesi konusunda ise yetersiz kalmıştır.

Çizelge 4.82. Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin amaçları ve gerçekleşme düzeyleri

Birliğin Amaçları ve Çalışma Programı (Hedefler)	Gerçekleşme Düzeyi	Puan
I. Üretim Faaliyetleri İle İlgili Hedefler		
Ortak Kooperatiflerin Çalışma Alanına Giren Köylerde Üretilen Sütün Tamamının Kooperatifler Yoluyla Toplanmasını Sağlamak	%80-90	A
Ortak Kooperatiflere Ürün Bedelini En Kısa Zamanda (Azami Bir Ay İçinde) Ödemek	%100 (Maksimum 2 Hafta)	A
Hayvan Yetiştiriciliği İle İlgili Faaliyetler Yapmak (Veterinerlik Hizmeti ve Eğitim Faaliyetleri)	%50 - 80	B
Ortak Kooperatiflerin Damızlık İhtiyaçlarını Sağlamak	%0	E
Ortak Kooperatiflerin Tüketim Mallarını Toptan Temin Etmek (Ürünler Göre Değişken)	%50 - 80	B
Ortak Kooperatiflerin İhtiyaçları Olan Akaryakıtı Toptan Temin Etmek	%100	A
Ortak Kooperatiflerin İhtiyaçları Olan Karma Yem ve Diğer Hayvancılık Girdilerini Toptan Temin Etmek	%21	E
II. Pazarlama Faaliyetleri İle İlgili Hedefler		
Ortak Kooperatiflerin Ürünlerini Mümkün Olduğunca Yüksek Fiyattan Satmak	%60	C
Ortak Kooperatiflerle Etkin İşbirliği Yapılarak Küçük Üreticilerin Pazarlık Güçlerinin Yükseltilmesi ve Piyasadaki Az Sayıda Özel Kuruluşun Tek Yanlı Fiyat Belirleme Fırsatlarının Azaltılması	%80	B
Ortak Kooperatiflerin Ürünlerini Teknik ve Piyasa Koşullarına Uygun Şekilde Ambalajlamak (Poyralı Süt Fabrikasında İşlenen Peynir ve Tereyağı Gibi Süt Ürünleri için)	%100 (Çiğ Sütte Yok)	A
Ürünlerin Piyasaya Sevki için Gerekli Tesisler Kurmak	%80	B
Üretilen El Sanatları Ürünlerini Pazarlamak	%0,0	E
Birim Kooperatiflerin Düzenli Denetimini Yapmak ve Gerektiğinde Dış Denetimini Yaptırmak	%100	A

Çizelge 4.82 (Devam)

Birlik Çalışmalarının Elektronik Ortamda İzlenmesi (Bilgisayar Ağının Kurulması, Çalışmaların Web Sayfasında Ortak Kooperatifler ve İlgililerin Kullanımına Sunulması)	Otomasyona Gidilmemiş (%0)	E
III. Ortak Kooperatifler ve Çalışanları İle İlgili Hedefler		
Birlik Bünyesinde Nitelikli Personel İstihdam Etmek	% 80	B
Birlik Bünyesinde ve Ortak Kooperatiflerde Çalışan Personelin Her Yıl Eğitilmesi	% 60	C
Birlik Çalışanlarının Başarı Düzeylerinin Değerlendirilmesi	Formal - %0,0 Sözlü- İnformal %100	E A
Birlik Çalışanlarının Ödüllendirilmesi (Maddi ve Manevi)	%20	D
Birim Kooperatiflerin Yönetici ve Ortaklarının Mesleklerini Geliştirecek Eğitim Çalışmaları Yapmak	%30	D
Birim Kooperatiflerin Çalışanlarının Mesleklerini Geliştirecek Eğitim Çalışmaları Yapmak	%30	D
Ortak Kooperatiflerin Hukuki, Mali ve Teknik İşlerine Yardımcı Olmak	%90	A
IV. Kooperatifçilik ve Esas Faaliyet Alanı Dışındaki İşlerle İle İlgili Hedefler		
Kooperatifler ve Ortakların Her Türlü Sigorta Hizmetlerini Sağlamak İçin Acentalık Yapmak	%0,0	E
Birim Kooperatif-Birlik İlişkilerinin Geliştirilmesini Sağlamak	%70	B
Turizm Faaliyetleri İle İlgili Çalışmalar Yapmak (Kooperatif Tarafından Yapılan Amfiteyatroda Her Yıl Düzenli Konser, Panayır ve Şenlik Yapma Gibi)	%100	A
Birim Kooperatif ve Ortakların Şikayetlerinin Düzenli Olarak Alınması ve Çözüm Araştırılması	% 80	B

Köy-koop Kırklareli Birliği'ne bağlı birim kooperatiflerin üretim, pazarlama, ortak kooperatifler, çalışanlar, kooperatifçilik ve diğer konularla ilgili başlıca amaçlarının değerlendirilmesinde aşağıdaki kriterler dikkate alınmaktadır:

- Ortaklarının süt üretim olanaklarının artırılması,
- Kooperatifin çalışma alanına giren köylerde üretilen sütün tamamının kooperatif yoluyla toplanmasını sağlamak,
- Ortaklarına ürün bedelini en kısa zamanda (azami bir ay içinde) ödemek,
- Yerel veteriner hizmeti veren kuruluşlarla işbirliği yaparak hayvan sağlığının geliştirilmesini sağlamak,
- Ortaklarının damızlık ihtiyaçlarını sağlamak,
- Ortakların ihtiyaçları olan akaryakıtı toptan temin etmek,
- Ortakların ihtiyaçları olan karma yem ve diğer hayvancılık girdilerini toptan temin etmek,
- El sanatları ile ilgili çalışmaları organize etmek ,
- Tarım ve el sanatları ile ilgili köylerde tesis kurmak veya kurulanlara ortak olmak,
- Ortakların tüketim malları ihtiyaçlarını temin etmek ve uygun koşullarda satmak Süt soğutma tankları ve diğer ekipmanları temin etmek,
- Kooperatiflerde süt soğutma tankları ve diğer ekipmanların bakım ve onarımlarının düzenli olarak yapılmasını sağlamak,
- Kantar hizmetleri sağlamak,
- Ortak ve ortak olmayanların et ihtiyaçlarının karşılanması için kasap hizmetlerinin verilmesi,
- Ürünlerin piyasaya sevki için uygun tesisler kurmak,
- Ortakların ürünlerini mümkün olduğunca yüksek fiyattan satmak,
- Kooperatiflerin süt toplama ve satışta piyasa payını %80'nin üzerine çıkarmak ,

- Köylerde küçük üreticilerin pazarlık güçlerinin yükseltilmesi ve piyasadaki az sayıda özel kuruluşun tek yanlı fiyat belirleme fırsatlarının azaltılması,
- Ortakların ürünlerini teknik ve piyasa koşullarına uygun şekilde ambalajlamak,
- Ürünlerin piyasaya arzı için ürünün teknik ve özelliklerine uygun taşıt araçlarını satın almak veya kiralamak,
- Fuar, panayır, dış ve iç sergilerde ortak kooperatiflerin ürünlerinin tanıtılması çalışmalarını yapmak veya bunlara katılmak,
- Kooperatif faaliyetlerinden sağlanacak karı yeni yatırımlara ve özellikle ürün işleme ve pazarlama faaliyetlerine ayırmak,
- Kooperatiflerde kayıtların düzgün ve sağlıklı tutulmasını sağlamak,
- Düzenli denetimini yapmak ve gerektiğinde dış denetimini yaptırmak,
- Üretilen el sanatları ürünlerini pazarlamak,
- Kooperatif bünyesinde nitelikli personel istihdam etmek,
- Kooperatiflerde çalışan personelin her yıl eğitilmesini sağlamak,
- Kooperatiflerde çalışan personelin başarı düzeylerinin değerlendirilmesi,
- Kooperatif çalışanlarının ödüllendirilmesi (maddi ve manevi),
- Kooperatiflerin yönetici ve ortaklarının mesleklerini geliştirecek eğitim çalışmaları yapmak,
- Kooperatiflerin çalışanlarının mesleklerini geliştirecek eğitim çalışmaları yapmak,
- Kooperatife ortak olanların sayısını artırmak veya kooperatifin çalışma bölgesindeki üreticilerin tamamının ortak olmasını sağlamak,
- İşletme fazlalarının ortaklara rısturn verilmesini sağlamak,
- Ortakların şikayetlerinin dinlenmesi ve çözüm yollarının aranması,
- Birim kooperatif-birlik ilişkilerinin geliştirilmesini sağlamak,
- Turizm faaliyetleri ile ilgili çalışmalar yapmak.

Birim kooperatiflerin amaçları ve bu amaçları gerçekleştirme düzeylerinden ölçülebilenler Çizelge 4.83'de verilmiştir. Birim kooperatifler faaliyet gösterdiği alandaki sütün toplanmasında, ürün bedellerinin ortaklara en geç 1 ay içerisinde ödenmesinde ortakların ihtiyacı olan akaryakıtın temininde, temel tüketim maddeleri temininde, süt soğutma tanklarının bakım ve onarımında, ortaklardan süt toplamada piyasa pazar payını %80'nin üzerine çıkarmada beklenenden fazla başarı göstermiş ve hedeflerin %80-100'üne ulaşmıştır.

Birim kooperatifler; ortakların çeşitli dönemlerdeki yem ihtiyaçlarını karşılamak için ortakların yem gibi çeşitli ihtiyaçlarını karşılama, uygun araç ve ekipmanların temini, eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesi, personel başarısının değerlendirilmesi gibi amaçlarında başarılı olmuşlar, ancak kooperatif çalışanlarının ödüllendirilmesi gibi konulardaki amaçlarda ise yeterince başarı sağlayamamışlardır.

Çizelge 4.83. Birim kooperatiflerin amaçları ve gerçekleşme düzeyleri

Birim Kooperatiflerin Amaçları ve Çalışma Programı (Hedefler)	Gerçekleşme Düzeyi	Puan
I. Üretim Faaliyetleri İle İlgili Hedefler		
Kooperatif Ortaklarının Süt Üretim Olanaklarının Artırılması	%40	D
Kooperatiflerin Çalışma Alanına Giren Köylerde Üretilen Sütün Tamamının Kooperatifler Yoluyla Toplanmasını Sağlamak	%97	A
Ortak Kooperatiflere Ürün Bedelini En Kısa Zamanda (Azami Bir Ay İçinde) Ödemek	%97	A
Hayvan Yetiştiriciliği İle İlgili Faaliyetler Yapmak	%30	D
Ortakların İhtiyaçları Olan Akaryakıtı Toptan Temin Etmek	%92	A
Ortakların İhtiyaçları Olan Karma Yem ve Diğer Hayvancılık Girdilerini Toptan Temin Etmek	%21	E

Çizelge 4.83. (Devam)

Ortakların Tüketim Malları İhtiyaçlarını Temin Etmek ve Uygun Koşullarda Satmak (Kooperatiflerde Satış Yeri Kurmak ve Ortaklara Tüketim Malları Satmak)	%100	A
Kooperatiflerde Süt Soğutma Tankları ve Diğer Ekipmanları Temin Etmek	%100	A
Kooperatiflerde Süt Soğutma Tankları ve Diğer Ekipmanların Bakım ve Onarımlarının Düzenli Olarak Yapılmasını Sağlamak	%100	A
Kooperatiflerde Kantar Hizmetleri Sağlamak	%30	D
Gübre ve İlaç Bayiliği Yapmak	%42	D
II. Pazarlama Faaliyetleri İle İlgili Hedefler		
Ortakların Ürünlerini Mümkün Olduğunca Yüksek Fiyattan Satmak	%80	B
Kooperatiflerin Süt Toplama ve Satışta Piyasa Payını %80'nin Üzerine Çıkarmak	%100	A
Köylerde Küçük Üreticilerin Pazarlık Güçlerinin Yükseltilmesi ve Piyasadaki Az Sayıda Özel Kuruluşun Tek Yanlı Fiyat Belirleme Fırsatlarının Azaltılması	%20	D
Ortakların Ürünlerini Teknik ve Piyasa Koşullarına Uygun Şekilde Ambalajlamak	%0	E
Kooperatiflerde Kayıtların Düzgün ve Sağlıklı Tutulmasını Sağlamak	%30	D
III. Kooperatifler Ortakları ve Çalışanları İle İlgili Hedefler		
Kooperatif Bünyesinde Nitelikli Personel İstihdam Etmek	%15	E
Kooperatiflerde Çalışan Personelin Her Yıl Eğitilmesini Sağlamak	%15	E
Kooperatif Çalışanlarının Ödüllendirilmesi (Maddi ve Manevi)	%0	E
Kooperatiflerin Yönetici ve Ortaklarının Mesleklerini Geliştirecek Eğitim Çalışmaları Yapmak	%30	C
IV. Kooperatifçilik ve Esas Faaliyet Alanı Dışındaki İşlerle İlgili Hedefler		
Kooperatife Ortak Olanların Sayısını Artırmak veya Kooperatifin Çalışma Bölgesindeki Üreticilerin Tamamının Ortak Olmasını Sağlamak	%90	A
İşletme Fazlalarının Ortaklara Risturn Verilmesini Sağlamak	%17	E
Ortakların Her Türlü Sigorta Hizmetlerini Sağlamak İçin Acentalık Yapmak	%0	E
Ortakların Şikayetlerinin Dinlenmesi ve Çözüm Yollarının Aranması	%100	A
Birim Kooperatif-Birlik İlişkilerinin Geliştirilmesini Sağlamak	%100	A

Başarı değerlendirme, ilk zamanlar yönetim için bir araç olarak geliştirilmiştir. Fakat zaman içerisinde bu konudan sapmalar olmuş ve değerlendirme bir amaç haline gelmiştir.

Sonuç olarak, yapılan değerlendirme sonucunda kooperatif işletmeler:

Ortaklarına en yüksek faydayı sağlamak,

Kooperatif işletmenin başarısını artırmak,

Birlik çalışanlarını ve birim kooperatifleri teşvik ederek ortak sayısını artırmak ve piyasada daha güçlü hale gelme için en uygun amaçları belirleyip bu amaçlarını en yüksek oranda gerçekleştirmeleri gerekmektedir.

Yapılan değerlendirme sonucunda, birlik yöneticilerinin üretim ve pazarlamayla ilgili hedeflerini büyük oranda gerçekleştirdikleri, birim kooperatif yöneticilerinin bu alandaki amaçlarına erişmede ortalama %50 düzeyinde başarılı oldukları görülmüştür.

Birlik ve birim kooperatif yöneticilerinin birlikte uyum içinde çalıştığı söylenebilir. Birim kooperatif yöneticileri kooperatif ortaklarının genel kurulda istedikleri ve yönetim olarak taahhüt edilen amaçların sene sonunda büyük bir kısmını yerine getirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ortakların pazarlamayla ilgili sorunlarının tamamını çözmektedirler.

Birlik yöneticilerinin mali ve ekonomik rantabilitelerinin son yıllarda biraz düşük olmasına rağmen yine de karlı çalıştıkları görülmektedir. Son iki yılda ülkede yaşanan ekonomik sıkıntılarda bile birliğin zarar etmemesi yönetimin başarısını ortaya koymaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Araştırma, Köy-Koop Kırklareli Birliği muhasebe kayıtları, faaliyet raporları ve birim kooperatif yöneticilerinden ve kooperatif ortağı süt sığırcılığı yapan üreticilerden anket yoluyla toplanan bilgilere dayanmaktadır. İncelenen kooperatif işletmeler ve Birlik bir bütün olarak ele alınmış ve şu sonuçlar elde edilmiştir:

Süt ve süt ürünleri ülkemiz için çok önemli bir ürün olup; ülkemizin her bölgesinde yıllardır üretimi yapılmaktadır. Dünyada süt üretimi 597 milyon ton olup, bu üretimin, 9,5 milyon ton ile %1,5'i Türkiye'de üretilmektedir. Türkiye süt üretiminin ise %18,32'si Marmara bölgesinden karşılanmaktadır. Türkiye toplam süt üretimi içerisinde Kırklareli ilinin payı %1,77'dir. Kırklareli ilinde toplam işletme sayısı 34.713 olup, büyük bir kısmında süt sığırcılığı faaliyeti yapılmaktadır. İlin toplam arazilerinin %40,96'sını tarım arazileri oluşturmaktadır.

Araştırmada incelenen Köy-Koop Kırklareli Birliği, 1975 yılında 22 birim kooperatif tarafından kurulmuştur. Bu birliğe 22 birim kooperatif ortak iken, bu sayı hızla artarak 1990 yılında 103'e, 2002 yılında ise 108'e ulaşmıştır. Köy-Koop Kırklareli Birliği'ne bağlı olan 108 birim kooperatiften bugün sadece 69 birim kooperatif Birlik ile faaliyetini sürdürmektedir.

Köy-Koop Kırklareli birliğinin ortak sayısı 12.000 dir. Birliğe üye olan 69 birim kooperatifin 28'inden süt alımı yapılmakta, 10 birim kooperatiften ise hiç süt alımı yapılmamaktadır.

Köy-Koop Kırklareli Birliği yönetim organları, Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri ana sözleşmesine göre şekillenerek, genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kurulundan oluşmaktadır. Yönetim Kurulu tarafından Birlik faaliyetlerini yürütmek üzere 4 adet işletme müdürü görevlendirilmiştir. Genel Kurul kararları Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın görüş ve onayı ile kesinleşmektedir.

Köy- Koop Kırklareli Birliği'nin faaliyetleri; bölge süt fiyatlarının belirlenmesi, birim kooperatiflerinden günlük olarak topladıkları sütü pazarlamak, ortaklarının akaryakıt, yem, temel tüketim maddeleri ve veterinerlik ihtiyaçlarını karşılamaktır. Köy-Koop Kırklareli Birliği, 2001 yılı içerisinde birim kooperatiflerin 783.829 LT sütünü Poyralı süt işletmesine almıştır. Alınan bu süttten; 3.292 teneke 17 kg.lık, 5.204 teneke 5 kg.lık, 6.878 teneke 3 kg.lık ve 6.499 kg. kaşar peyniri üretilmiştir.

Birliğin finansman yapısı; birliğin iç finansman yapısında en önemli rolü ortaklarca yüklenilen sermaye ve yedek akçeler teşkil etmektedir. İncelenen dönemde ortaklar taahhüt ettikleri sermayelerini her yıl ortalama olarak tamamına yakınına ödemişlerdir. Kooperatif işletme yabancı sermayesinin %83,33'ü, satıcılara olan borçlardan oluşmaktadır. Birliğin yabancı sermayesinin tamamına yakın kısmı kısa vadeli borçlardır.

Köy-Koop Kırklareli Birliği'nde, 2001 yılında kayıtlı ortak başına 53.532.740 TL aktif kıymet, 128.849.712 TL. sabit kıymet, 21.253.590 TL özsermaye düşmektedir.

Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin varlık dağılımının incelenmesinde 1992 yılında kooperatifin aktif sermayesinin %89,21'i dönen varlıklardan, %10,79'u duran varlıklardan oluşurken, 2001 yılında ise bu oranlar sırası ile %75,93 ve %24,07 olarak gerçekleşmiştir.

1992 yılında dönen varlıklar içinde hazır değerlerin oranı %1,78, stoklar %20,92, ticari alacaklar %66,51'dir. Dönen varlıklar içerisinde stokların oranı 1994 yılında %19,27 ile en düşük oranda iken, 1998 yılında %39,14 ile en yüksek seviyede gerçekleşmiştir.

Duran varlıklar içerisinde ilk sırayı %76,90 ile taşıtlar, binalar, tesisler ve cihazlar ilk sırayı almaktadır. Bunu %18,47 ile yapılmakta olan yatırımlar izlemektedir.

Birliğin kaynak dağılımının incelenmesinde ise 1992 yılında kısa vadeli kaynaklarının pasif sermaye içerisindeki oranı %56,42 iken, 2001 yılında %60,30'a çıkmıştır. Birlik 1992 yılında toplam yatırımlarının %63,24'ünü kısa vadeli borçlarla finanse ederken, 2001 yılında toplam yatırımlarının %79,41'ini finanse etmiştir. Kısa vadeli borçlar içerisinde banka kredileri 1992 yılında yer almaz iken, 2001 yılında %4,64 olmuştur.

Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin aktif ve pasiflerinin beraber incelenmesi sonucu, varlık kaynak ilişkisi ortaya konulmaktadır. 1992 yılında dönen varlıklar toplam aktiflerin %89,21'ini, kısa vadeli yabancı kaynaklarda pasif sermayenin %56,42'sini oluşturmaktadır. 2001 yılında ise bu oranlar sırası ile %75,93 ve %60,30 olarak gerçekleşmiştir. İncelenen dönem itibariyle birlik finansman sıkıntısı yaşamamıştır. Yani Birlik yeterli net çalışma sermayesine ve kısa vadeli borçlarını ödeme gücüne sahiptir.

Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin gelir ve gider tablolarının beraber incelenmesi sonucu, 1992 ve 2001 yılları arasında gelir ve gider kalemleri oldukça farklılıklar göstermekte olup, 1992 yılında dönem kârının net satışlara oranı %44,73, 1993'de %73,36, 1994'de %75,16, 1995'de %51,65, 1996'da %51,85, 1997'de %41,67, 1998'de %19,40, 1999'da %12,74, 2000'de %2,42, 2001'de %2,23 olarak gerçekleşmiştir. En yüksek dönem net kârı 1994 yılında gerçekleşmiştir.

Brüt satışların net satışlara oranı, incelenen tüm yıllarda satış indirimi olmadığı için %100 olarak gerçekleşmiştir. Faaliyet giderlerinin net satışlara oranı ise incelenen dönemde %8-%20 arasında değişiklik göstermiştir. Buna göre 1992 yılında %11,51, 1993'de %8,92, 1994'de %5,57, 1995'de %16,65, 1996'da %16,13, 1997'de %8,82, 1998'de %10,12, 1999'da %17,27, 2000'de %20,36, 2001'de ise %16,21 olarak gerçekleşmiştir. Brüt satışların oranı, görüldüğü gibi incelenen dönemde faaliyet giderlerinden yüksek olarak gerçekleşmiştir.

Diğer faaliyetlerden olağan gelir ve kârların net satışlara oranları 1994'de %1,13, 1995'de %1,99, 1997'de %0,07, 1998'de %0,04, 2001 yılında ise %1,72 olarak gerçekleşmiştir.

Birliğin yapılan oran analizleri sonucunda, likidite oranları şu şekilde bulunmuştur. Birliğin cari oranları 1992'de %1,58, 1993'de %14,88, 1994'de %1,95, 1995'de %13,56, 1996'da %4,55, 1997'de %4,94, 1998'de %5,10, 1999'da %3,75, 2000'de %1,48, 2001'de ise %1,26'dır. Cari oranlardaki bu değişikliklerin ana sebebi kooperatif işletmenin satışlarındaki artış ve azalışlardan kaynaklanmaktadır. Kooperatifin dönen varlıkları ile almış olduğu kısa vadeli borçlara bağlı cari oranlarının analizinde, Birliğin 1993 ve 1995 yıllarında gereğinden çok mal stoku bulundurduğu görülmektedir. Birliğin 2000 ve 2001 yılları hariç olmak üzere diğer yıllarda cari oranı 2'nin üzerindedir. Yani birlik dönen varlıkları ile kısa vadeli borçlarını çok rahat bir biçimde ödeyebilecek durumdadır.

Köy-Koop Kırklareli Birliği'nde likidite (asit-test) oranı sadece 2000 ve 2001 yıllarında %100'ün altında kalmıştır ki, bu durum söz konusu dönemlerde nakit sıkıntısının olduğunu göstermektedir. 1993 yılında ve 1995 yılında sırası ile 11,40 ve 7,67 olup, bu yıllarda Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin kısa vadeli borçlarını ödeme gücünün çok yüksek olduğu görülmektedir. Ancak bu seviyedeki likidite oranları Birliğin elinde çok fazla nakit bulundurduğunu göstermektedir.

Köy-Koop Kırklareli Birliği'nde stokların aktif toplamı içindeki oranları; 1992'de %20,92, 1993'de %20,05, 1994'de %19,27, 1995'de %31,94, 1996'da %20,56, 1997'de %33,90, 1998'de %39,14, 1999'da %27,39, 2000'de %32,68, 2001'de %34,66 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye süt ve süt ürünleri sanayinde bu oran %25,34 olup, Birlik 1995 yılından sonra bu orandan yüksek olmuştur.

Yapılan finansal analiz sonucunda elde edilen finansal oran sonuçlarının değerlendirilmesinde; kaldıraç oranı olarak da adlandırılan yabancı sermayenin aktif sermayeye oranı, 1992, 1994, 2000 ve 2001 yıllarında aktif varlıklarının büyük bir bölümünün yabancı kaynaklar ile finanse edilebildiğini göstermektedir. 1993 ve 1995 yıllarında %5 ile bu oran oldukça düşük seviyede olup, daha az oranda yabancı sermaye kullanılmıştır.

Öz kaynakların aktif sermayeye oranına bakılacak olursa, Birlik aktif sermayelerini %39 ile %95 arasında öz sermayeleri ile finanse etmiştir.

Köy-Koop Kırklareli Birliği sadece 1999 ve 2000 yıllarında uzun vadeli borç kullanmış olup, bu yıllarda anılan oran %1,13 ve %0,57 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranların düşük olmasının sebebi, Birliğin çok fazla uzun vadeli kredi bulamamasından kaynaklanmaktadır.

Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin faaliyet oranları ise; satışların maliyetinin, ortalama stoklara oranlamasıyla hesaplanan stok devir hızları incelenen dönemde birbirine yakın seyretmektedir. Türkiye süt ve süt ürünleri sanayi stok devir hızı ortalaması 8,30 olarak bulunmuş olup, Birlik stok devir hızı ortalamadan düşüktür. Bunun nedeni birliğin elinde çok fazla stok bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Alacakların devir hızı oranı ticari alacakların net satışlara oranlanmasıyla bulunmaktadır. Birliğin alacak devir hızları oldukça düşük çıkmıştır. İncelenen dönem itibariyle birliğin alacaklarını zamanında tahsil edemediği görülmektedir. Türkiye Süt ve süt ürünleri sanayi alacak devir hızı ortalaması 7,00 olarak bulunmuştur. Yani bu sanayi dalı 51 günde alacaklarını tahsil etmektedir. Birlik ise yıllar itibariyle alacaklarını 1 yıl gibi bir sürede tahsil etmektedir. Çünkü birlik üyelerine sattığı ürünleri uzun vadeli olarak satmakta, bir sonraki üretim dönemi başında alacaklarını tahsil etmektedir. Bu nedenle birlikte alacakların tahsili 365 günü geçmektedir.

İncelenen dönemde Birliğin öz sermaye devir hızı Türkiye süt ve süt ürünleri sanayi ortalamasından çok düşük çıkmıştır. Bunun en önemli sebebi, birliğin elde ettiği net satış değerine göre sahip oldukları varlıkların yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Ortalama olarak öz sermaye yılda bir kez devretmektedir.

Aktif sermaye devir hızı oranı, birlikte ortalama olarak 1 civarında gerçekleşmiştir. Yani yılda bir aktif sermaye devretmektedir. Süt ürünleri sanayinde ise bu oran 1,86 olarak gerçekleşmiş olup yılda iki kez devretmektedir. Bu durum, net satışlara göre dönen varlıklarının daha az olmasından kaynaklanmaktadır.

Birlik kârlılık oranları; mali rantabilite yada öz sermayenin geri dönme oranı, incelenen dönemde en yüksek olarak 1992 yılında %81,27'lik bir paya sahiptir. Mali rantabilite ekonomik konjonktür nedeni ile yıldan yıla azalarak seyretmiştir. Yıllar itibari ile değerleri 1993'de %46,78, 1994'de %72,13, 1995'de %60,84, 1996'da %43,00, 1997'de 46,73, 1998'de %24,63, 1999'da %23,65, 2000'de %4,38 ve 2001'de ise %5,59 olarak gerçekleşmiştir.

İncelenen dönemde ekonomik rantabiliter 2000 yılına kadar %20 ile %40 arasında seyrederken, 2000 yılında %1,97 ve 2001 yılında ise %2,22 olarak gerçekleşmiştir.

Birliğin incelenen dönemde faaliyet kârı / net satışlar oranı en yüksek seviyesine 1994 yılında ulaşmış ve %90,03 olmuştur. Bu oran 2000 yılında ise en düşük seviyede %6,52 olmuştur. Net satışların bu yılda artmasında rağmen faaliyet kârı aynı oranda artmamış bu nedenle bu oran düşük çıkmıştır.

Yıllar itibarıyla kooperatifin brüt kârı net satışlarının 1992'de %71,67'si, 1993'de %84,09'u, 1994'de %95,59'u, 1995'de %69,32'si, 1996'da %78,63'ü, 1997'de %53,32'si, 1998'de %34,66'sı, 1999'da %39,28'i, 2000'de %26,87'de ve 2001 yılında ise %31,57'sini teşkil etmektedir.

Net satışlar içindeki net kârın oranı 1992-1999 yılları arasında %22 ile %91 arasında seyrederken, 2000'de bu oran %2,42 ve 2001 yılında ise %2,23 olarak gerçekleşmiştir.

Köy-Koop Birliği ne bağlı birim kooperatif ortaklarından işletmeleriyle ilgili toplanan bilgiler aşağıdaki şekilde özetlenmiştir:

İncelenen işletmelerin aile nüfusu, işletmeler ortalamasında göre 3,56 kişidir. Aile nüfusunun %56,74'ü erkek, %43,26'sı da kadın nüfustan oluşmaktadır. İşletmelerdeki nüfusun %1,97'si 0-6 yaş, %8,15'i 7-14 yaş, %58,98'i 15-49 yaş, %30,90'u 50 ve üzeri yaş grubu nüfustur. İşletmecilerin yaş ortalaması ise 53 yaş olarak tespit edilmiştir. İşletmelerdeki nüfusun %55,08'i ilköğretim mezunu, %23,73'ü ortaöğretim mezunu, %21,19'u ise lise mezunudur.

Kooperatif ortağı işletmecilerin Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden başka %50,00'sinin Tarım Kredi Kooperatiflerine, %48,31'inin Pancar Tarım Satış Kooperatiflerine, %30,51'inin ziraat odalarına, %4,24'ünün ise diğer tarımsal kooperatiflere üye oldukları tespit edilmiştir.

İncelenen işletmelerin işletmeler ortalaması olarak mevcut işgücü varlığı 2,79 EİB'dir. Bunun %62,01'ini erkek, %37,99'un kadın işgücünden oluşmaktadır. İşletmelerdeki işgücünün %92,08'i aile işgücü %7,92'si ise yabancı işgücüdür.

İncelenen işletmelerde ortalama işletme arazisi genişliği 164,78 dekadır. İşletmelerde kiraya veya ortağa tutulan arazi miktarı işletmeler ortalamasında 97,56 da'dır. Mülk arazinin işletme arazisi içindeki payı; işletmeler ortalamasında %59,21 olarak tespit edilmiştir.

İşletme başına düşen ortalama aktif sermaye miktarı, işletmeler ortalamasında 26.876.996.000 TL'dir. İşletme sermayesinin fonksiyonlarına göre incelenmesi sonucu; işletmeler ortalamasında çiftlik sermayesi %44,22, işletme sermayesi de %55,78 oranındadır.

İşletmelerde aktif sermayenin; %44,22'si bina sermayesi, %13,97'si alet-makine sermayesi, %16,73'i hayvan sermayesi, %11,22'si yardımcı maddeler varlığı, %13,86'si ise para sermayesidir. İşletmelerde öz sermaye oranı %92,68, yabancı sermaye oranı ise %7,32'dir. İşletme arazisinin 1 dekarına ortalama olarak 163.108.363 TL düşmektedir. Bunun 72.130.070 TL'si çiftlik sermayesi, 90.978.292 TL'si de işletme sermayesidir.

İncelenen işletmelerde bina sermayesi, işletmeler ortalamasında 11.885.593.000 TL'dir. Bina sermayesinin işletme binalarına dağılımı incelendiğinde; ahırın %19,89, samanlığın %12,92, yem deposunun %2,16, silaj ve küspe çukurunun %0,21, gübre çukurunun %1,91 ve ambarın %3,71 oranında pay aldıkları görülmüştür.

İncelenen işletmelerde işletme başına 4,48 BBHB irat hayvanı ve 0,77 BBHB iş hayvanı düşmektedir. İşletmelerde ortalama hayvan sermayesi içerisinde ineklerin değeri %55,58, düvelerin değeri %14,51, danaların değeri ise %27,90 oranında pay almaktadır. İşletme başına 2,49 adet inek, 0,06 adet boğa, 0,35 adet düve, 2,51 adet dana, 0,01 adet buzağı ve 1,46 adet tavuk düşmektedir.

İncelenen işletmelerin alet makine varlığı içinde işletmeler ortalaması itibariyle; traktör %85,66, römork %8,14, yem kırma makinesi %0,59, süt sağım makinesi %4,90, el arabası kürek ve dirgen %0,71'lik pay almaktadır.

İncelenen işletmelerdeki malzeme mühimmat sermayesi 2.828.633.000 TL ile 5.035.091.000 TL arasında değişmekte olup, işletmeler ortalamasında 3.015.621.000 TL'dir.

İncelenen işletmelerde para sermayesi 3.565.190.000 - 5.460.000.000 TL arasında değişmekte ve işletmeler ortalamasında 3.725.767.000 TL olmaktadır. İşletmelerin ortalama para sermayesinin %95,08'ini bankalardaki mevduat, %3,99'unu alacaklar, %0,93'ünü de kooperatif alacakları oluşturmaktadır.

İşletmeler ortalaması itibariyle borçların %35,49'u tüccardan, %52,23'ü kooperatiflerden ve %12,28'i de bankalardan sağlanmıştır.

İncelenen işletmelerden elde edilen sonuçlarına göre, süt hayvanı sayısı 2,20 ile 5,60 baş arasında değişmekte olup, ortalama 2,49 baştır. Hayvan başına süt verimi ise 4.342 kg ile 4.428 kg arasında değişmekte olup, işletmeler ortalamasında 4.355 kg olmaktadır. Üretilen toplam süt miktarı işletmeler ortalamasında 10.844,9 kg'dır.

İncelenen işletmelerde GSÜD, işletme büyüklük grupları itibariyle 5.159.546.000 TL ile 13.375.700.000 TL arasında değişmekte olup, ortalama 5.855.830.000 TL'dir (Çizelge 4.43). Ortalama GSÜD'nin; %59,33'ü süt gelirinden, %8,20'si gübre gelirinden, %32,47'si üretimin demirbaş kıymet artışı (PDKA)'dan oluşmaktadır.

İncelenen süt sığırcılığı işletmelerinde işletmeler ortalaması itibariyle 3.199.817.000 TL'lik üretim masrafları toplamının %64,54'ü değişen masraflardan oluşmakta, bunun masraf unsurlarına dağılımı ise; yem (%55,90), geçici işçilik (1,43), daimi işçilik (14,47), süt sığırcılığı amortismanı (%5,03), bina amortismanı (%4,30), veteriner ücreti (%3,58), genel idare ücreti (%1,94), süt sığırcılığı sermayesi faizi (%2,33), aşım masrafı (%0,78), dezenfeksiyon (%0,53), süt sağım makinesi değişen masrafı (%0,09), yem kırma makinesi değişen masrafı (%0,01) şeklinde gerçekleşmektedir. 1 BBHB'ne düşen üretim masrafı 714.245.000 TL olup, bunun 399.253.000 TL'si yem masrafı, 113.559.000 TL'si ise daimi ve geçici işçilik masrafıdır.

İncelenen işletmelerden, işletmeler ortalaması itibariyle 1 kg süt maliyeti 206.071 TL olarak tespit edilmiştir.

Kooperatif ortağı işletmelerde net kâr 2.175.037.000 - 7.849.044.000 TL arasında değişmekte olup, ortalama 2.656.013.000 TL'dir. BBHB'ne düşen net kâr ise I.grup işletmelerde 534.407.000 TL, II.grup işletmelerde 876.988.000 TL, işletmeler ortalamasında ise 592.860.000 TL'dir.

İncelenen işletmelerde; işletmeler ortalamasına göre, ekonomik rantabilite %13,91 ve mali rantabilite %10,66 olarak tespit edilmiştir. Mali ve ekonomik rantabilite oranları incelendiğinde işletmelerin sağladıkları rantabilitenin tatminkar bir düzeyde olduğu söylenebilir. Ancak II.grup işletmelerdeki oranlar I.grup işletmelere göre daha yüksektir. Buna göre II.grup işletmelerin sermayeyi daha iyi değerlendirdikleri söylenebilir.

İncelenen işletmelerde üretilen sütün yaklaşık olarak %90'ı pazara arz edilmektedir. I.grup işletmelerde üretilen sütün %8,01'i ailede tüketilmekte, %0,82'si işçiye, akrabaya verilmekte, %91,17'side çiğ süt olarak pazara arz edilmekte, II.grup işletmelerde ise; üretilen sütün %5,00'ü ailede tüketilerek, %0,39'u işçiye ve akrabaya verilerek, %94,61'i ise çiğ süt olarak pazara arz edilerek değerlendirilmektedir. İşletmeler ortalamasında ise üretilen sütün %7,43'ü ailede tüketilmekte, %0,73'ü işçi akraba ve buzağıya verilmekte, %91,83'ü ise çiğ süt olarak pazara arz edilmektedir.

İncelenen kooperatif ortakların %15,26'sının 1960-1970 yılları arası, %47,46'sının 1971-1980 yılları arası, %22,88'inin 1981-1990 yılları arası ve %14,40'ının ise 1991 yılından sonra kooperatife ortak oldukları tespit edilmiştir.

Ortakların kooperatif anasözleşmesini okuma eğilimleri ile; ortağın eğitim düzeyi arasında %1 düzeyinde, ortağın yaşı arasında %5 düzeyinde ve ortağın hayvan varlığı arasında %10 düzeyinde istatistiksel yönden anlamlı ilişki bulunmuştur. Buna karşın ortakların kooperatif anasözleşmesini okuma ile ortağın kooperatifçilik eğitimi alma durumu arasında %10 düzeyinde istatistiksel yönden anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Kooperatif ortaklarının genel kurula katılma eğilimleri; ortakların yaşı, eğitim durumu, hayvan varlığı ve kooperatifçilik eğitimi alma yönlerinden incelenmiştir. Buna göre ortakların genel kurula katılma eğilimleri ile ortakların yaşı arasında %5 ve ortakların eğitimi ile %10 düzeyinde önemli bir ilişki bulunmuştur. Buna karşılık genel kurula katılma durumu ile ortağın, hayvan varlığı ve kooperatifçilik eğitimi alma durumu arasındaki ilişki istatistiksel yönden %10 düzeyinden önemsiz bulunmuştur.

İncelenen ortakların %66,10'u kooperatiflerinden girdi sağlamak istemekte, %40,68'i ürünleri işleyerek pazarlamasını istemekte, %31,36 finansman sağlamasını istemekte, %30,51'i eğitim faaliyeti istemekte, %25,42'si ise piyasa tanziminde rol almasını istemektedir.

Kooperatif ortaklarının kooperatifin mali kayıtları ile ilgilenme eğilimleri, ortakların yaşı, eğitim durumu, hayvan varlığı ve kooperatifçilik eğitimi alma yönlerinden incelenmiştir. Buna göre ortakların kooperatifin mali kayıtları ile ilgilenme eğilimleri ile ortakların eğitimi arasında %5 düzeyinde, ortakların hayvan varlığı arasında %10 düzeyinde önemli bir ilişki bulunmuştur. Buna karşılık ortakların kooperatifin mali kayıtları ile ilgilenmesi durumu ile, ortağın yaşı ve kooperatifçilik eğitimi alma durumu arasındaki ilişki istatistiksel yönden %10 düzeyinden önemsiz bulunmuştur.

İncelenen ortakların %9,32'si birliğin finansman sıkıntısının çözülmesini ve devlet tarafından desteklenmesini, birliğin de birim kooperatifleri desteklemesini savunmakta, %33,05'i birliğin piyasada denge sağladığını düşünmektedir. Diğer yandan ortakların %13,57'sinin ise birliğin yönetiminden sıkıntı duyduğu, sürekli aynı yönetimin olmasının birliği yıprattığı ve yeni yönetimlerin gelmesini istemektedirler. Ayrıca ortakların %1,69'u da birliğin ortaklara yönelik eğitim faaliyeti yapmasını istemektedirler.

Köy-Koop Kırklareli Birliği yöneticileri ve birliğe bağlı kooperatif yöneticilerinden toplanan verilerin değerlendirilmesi sonucunda;

Birlik kooperatif yöneticilerinin üretim ve pazarlamayla ilgili hedeflerini büyük oranda gerçekleştirmiş, birim kooperatif yöneticileri ise bu alandaki amaçlarına erişmede ortalama %50 düzeyinde başarılı olmuşlardır.

Kooperatif yöneticilerinin %13,33'ü 31-40 yaş grubu, %60,00'ü 41-50 yaş grubu, %20,00'si 51-60 yaş grubu ve %6,67'si ise 61 yaş ve üzeri yaş grubundandır. Kooperatif yöneticilerinin %60,00'ü ilköğretim okulu mezunu, %40,0'ü ise lise mezunudur. Yükseköğretim mezunu kooperatif yöneticisi

bulunmamaktadır. İncelenen kooperatiflerin sadece 5 tanesinde kooperatif müdürü, 13 tanesinde muhasebeci bulunmaktadır. Yöneticilerin %53,33'ü 11-20 yıl, %13,33'ü 1-10 yıl, %33,34'ü 21-30 yıldır kooperatife üyedir. 31 yıl ve üzerinde kooperatife üye bulunmamaktadır.

İncelenen kooperatif yöneticilerin %80,00 gönüllü ve serbest giriş ilkesini, ortağın demokratik yönetimi ve ortağın ekonomik katılımı ilkesini, %66,67'si eğitim, öğretim ve bilgilendirme ile kooperatifler arası işbirliği ilkesini, %73,34'ü özerklik ve bağımsızlık ilkesini, %60,00'ı ise toplumsal sorumluluk ilkesini bilmektedirler.

Kooperatif başarısında yöneticilerin kişisel bilgi ve tecrübeleri ile kişisel yetenekleri önemli bir faktör olmaktadır. Yöneticilerin %60,00'ı kooperatifçilikle ilgili bir yayın takip etmektedir. Yöneticilerin %33,33'ü Birlik tarafından düzenlenen kooperatifçilik eğitimi faaliyetine katılmışlardır.

Yöneticilerin %80,00'ı Köy-Koop Kırklareli Birliği faaliyetlerinden memnun olduğunu belirtmiştir. Yöneticilerin kooperatifçilik hakkındaki düşünceleri ise; %53,34'ü kooperatifçilik hareketinin ülke çapında yaygınlaşmasını ve Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin örnek olmasını, %20,00'ı Kooperatiflerin eğitim faaliyeti yapması gerektiğini, %20,00'ı devletin yanlış politikaları ve kooperatif yöneticilerinin beceriksizliği yüzünden insanların kooperatife güvenmediklerini belirtmişlerdir. %6,76'sı ise sayılanların hepsinin gerekliliğini savunmuşlardır.

Amaçlara göre değerlendirme, amaçlarla yönetimin başarı değerlendirmeye uygulanmış halidir. Bu yöntem, başarıyı kişilik veya subjektif ölçülerle değerlendirme yerine, amaçları hedef olarak amaçların gerçekleştirilme derecesine göre başarıyı değerlendirmeyi dikkate almaktadır.

Ortaklarına en yüksek faydayı sağlamak, kooperatif işletmenin başarısını artırmak, Birlik çalışanlarını ve birim kooperatifleri teşvik ederek ortak sayısını artırmak ve piyasada daha güçlü hale gelme için en uygun amaçları belirleyip, bu amaçlarını en yüksek oranda gerçekleştirmeleri gerekmektedir.

Yapılan değerlendirme sonucunda, Birlik kooperatif yöneticilerinin üretim ve pazarlamayla ilgili hedeflerini büyük oranda gerçekleştirdikleri, birim kooperatif yöneticilerinin bu alandaki amaçlarına erişimde ortalama %50 düzeyinde başarılı oldukları görülmüştür.

5.2. Öneriler

Araştırma bulgularına göre, Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin sorunları; devletin kooperatiflere gereken özeni göstermemesi, üreticilerin kooperatiflerine gereken önemi vermemeleri, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik krizden daha fazla etkilenmeleri, kooperatifçilik eğitiminin Türk Milli Eğitim sistemi içerisine tam olarak yerleşmemiş olması, kooperatiflere kredi verecek olan bir finansman kuruluşunun bulunmayışı, üst örgütlenmesinde yaşanan bürokratik zorluklar olarak sıralanabilir.

Araştırma sonuçlarına göre, Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin sorunlarının çözülebilmesi ve Birliğin kooperatifçilik ve kooperatif işletmeciliği yönünden daha da ileriye bir seviyeye getirmek için üretilebilecek çözüm önerileri aşağıda sıralanmıştır:

Dünya üzerinde kimi gelişmiş ülkelerde süt sektörünün gelişmesi güçlü kooperatifler vasıtasıyla olmuştur. Özellikle bozulabilen ve depolanamayan çiğ süt için bu durum çok önemlidir. Bu yapılandırma üreticiler tarafından yapılmalı fakat devlet tarafından da yönlendirilmelidir. Bu anlamda devlet üreticiyi örgütlenmeye teşvik etme ve yasal düzenlemeler ile belirleyici olmalıdır.

Birliğin tespit ettiği süt fiyatlarının piyasa süt fiyatıyla aynı olması veya bazen daha aşağısında oluşması sonucu, Birliğe teslim edilen süt miktarlarında dalgalanmalar ve ortakların kooperatif ortaklığından çıktıkları görülmüştür. Kooperatifin tespit edilen piyasa süt fiyatının üzerinde bir fiyat

verebilmesi için, finansman açısından güçlendirilmeli ve kooperatif ortakları kooperatifçilik konusunda eğitilmelidirler.

Hayvancılık sektöründeki politikalar, bitkisel üretimle kıyaslandığında sürekli olmamış destekleme seviyesi düşük olmuştur. Bunun sonucu olarak son yıllarda hayvansal üretim değerindeki artış bitkisel üretim değerinin altında olmuştur. Bu nedenle Köy-Koop Kırklareli Birliği gibi başarılı bir üretici örgütlenmesi örneği desteklenmeli ve diğer bölgelere örnek olmalıdır.

Süt fiyatlarının tespitinde rol alan Köy-Koop Kırklareli Birliği, fiyat belirlenmeden önce maliyet araştırmaları yapmalı ve bu çalışmalar doğrultusunda süt fiyatını belirlemelidir.

Ülkemizde diğer bölgelerde benzer ve farklı kooperatiflerde olduğu gibi, bu bölgede de ortakların kooperatifçilik ve kooperatif işletmeciliği konularında aydınlatılmaları gerekmektedir. Ortaklara kooperatifçilik bilinci verildikten sonra ortakların kooperatifleri ile daha yakından ilgilenmeleri için, kooperatifin yönetim kurullarına ve genel kurullarına daha fazla katılmaları sağlanmalı, ortaklarında kooperatifin faaliyetini yakından takip etmeleri ve kooperatifin yıllık faaliyet sonuçları ile yakından alakadar olmalıdırlar. Kooperatif ortaklarının çok azının kooperatifin mali durumu ile ilgilendikleri görülmüştür.

Köy-Koop Birliği ortaklarına vadeli üretim girdisi sağlamaktadır. Ancak sağladığı üretim girdileri vadeli olduğundan piyasaya göre biraz pahalı olabilmektedir. Yapılacak anlaşmalar ile piyasadan ucuz ve vadeli üretim girdisi sağlanarak ortakların kooperatife bağlılığı artırılabilmelidir.

Köy-Koop Kırklareli Birliği, merkez birliği ile daha entegre çalışmalı ve kooperatif örgütlenmesini ülke çapına yaymalıdır.

Birlik, ortaklarına kredi ve girdi temininde kullanması için finansman bakımından güçlendirilmelidir. Bu nedenle ortakların taahhüt ettikleri ortaklık payları artırılmalı ve taahhüt edilen bu payların tamamının ödenmesi sağlanmalıdır.

İncelenen dönem içinde Köy-Koop Kırklareli Birliği faaliyetini kârla kapatmıştır. Fakat 2000 ve 2001 yıllarında kar oranlarının düşmesi ülkenin içinde bulunduğu ekonomik krizden kaynaklanmaktadır. Kooperatifin finansman açısından sıkıntı çekmemesi için, ucuz yabancı kaynak sağlayacak bir kuruluşun olması gerekmektedir.

Köy-Koop Kırklareli Birliği muhasebe sisteminin uluslararası standartlara ve temel muhasebe ilkeleri olan, tahakkuk, süreklilik ve muhafazakarlık ilkelerini tam olarak kapsamı sağlanmalıdır. Birlik ve birim kooperatiflerin muhasebe kayıtlarının daha çok yasal sorumluluktan dolayı yapıldığı görülmektedir. Bu nedenle muhasebe kayıtlarından pratik olarak yararlanmak oldukça güçtür. Kooperatifin muhasebe sistemi ve sektörün özellikleri de göz önünde tutularak yeniden düzenlenmelidir.

Birlik yöneticilerinin profesyonel ve yetenekli kişiler olması ve bu kişilerin kooperatif işletmeciliği ve pazarlama konularında en üst düzeyde bilgi ve eğitim görmüş tecrübeli kişilerden oluşmasının sağlanması gerekmektedir.

Köy-Koop Kırklareli Birliği'nde araştırma ve geliştirme şubesi kurularak, Birliğin süt mamulleri ürünlerinin üretim çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Üreticilere bilgilerin aktarılabilmesi için, Köy-Koop Kırklareli Birliği tarafından yayım çalışmaları yapılmalıdır.

Kooperatifler Pazar yaratma açısından önemli bir sektör konumundadır. Mevcut olan pazarı genişleterek maliyetlerin düşürülmesi ve piyasada bir ucuzlama yapabilirler. Bu nedenle bu yönde çalışmalar yapılmalıdır.

Kooperatiflerin finansman sorunu çözümlenmelidir. Bu kapsamda kooperatiflere direk kredi temin edecek yönetimini kooperatif ortaklarının oluşturduğu finansman kurumları oluşturulmalıdır. Ortakların işletmelerine ucuz kredi ile hayvan sağlanmalı ve hayvancılığı teşvik edecek tedbirler (ucuz kredi, yem gibi) alınmalıdır.

Kooperatif yöneticilerine kooperatifçilik konusunda eğitim verilmeli, kooperatif ortaklarının sorunlarına çözüm getirebilecek yetenekli kişiler kooperatiflere yönetici olmalıdır.

KAYNAKLAR

- Açıl, A.F., Demirci, R., 1984, Tarım Ekonomisi Dersleri, A.Ü.Z.F. Yayınları:880, Ankara.
- Akal, Z., 2002. İşletmelerde Performans Ölçüm ve Denetimi Çok Yönlü Performans Göstergeleri, MPM Yayınları 473, Ankara.
- Akdoğan, Nalan ve Tenker, Nejat, 1998., Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, Gazi Kitabevi, 6. Baskı, Ankara.
- Akgüç, Ö., 1995, Mali Tablolar Analizi, 10. Baskı, Avcı Matbaası, İstanbul.
- Anonim 1998a, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, DİE, Ankara, 1998
- Anonim 2002a, <http://www.kirklareli.gov.tr>
- Anonim 2002b, http://www.die.gov.tr/nufus_sayimi/2000Nufus_Kesin.htm
- Anonim 2002c, Meteoroloji İstatistik ve Yayın Şubesi BİM Kayıtları, Ankara.
- Anonim 2002d, Kırklareli Tarım İl Müdürlüğü, İstatistik Şubesi Kayıtları, Kırklareli.
- Anonim 2002e, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Bilgi İşlem Dairesi Kayıtları, Ankara.
- Anonim 2002f, Köy-Koop Kırklareli Birliği Kayıtları, Kırklareli.
- Anonim 2002g, Köy-Koop Kırklareli Birliği 2002-2001 Genel Kurul Özet Raporları, Kırklareli.
- Anonim 2002h, 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu, Ankara.
- Anonim 2002i, Köy-Koop Kırklareli Birliği Anasözleşmesi, 2002.
- Anonim 2002j, S.S. Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Anasözleşmesi, 2002.
- Anonim 2003a, <http://www.die.gov.tr> fiyat istatistikleri veri tabanı, Ankara
- Anonim 2003b, T.C. Merkez Bankası İstatistik Şubesi Kayıtları, Ankara
- Anonim 2004, <http://www.die.gov.tr/konular/table2.htm>, Ankara
- Aras, A., 1988, Tarım Muhasebesi, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Yayın No:486, İzmir.
- Armstrong, M., 1986. A Handbook of Management Techniques, Nichols Pub., U.S.A
- Bayazıtlı, E., ve Koçak, A., 2002. Muhasebe Mesleğinde Pazarlama Üzerine Bir Araştırma, Tesmer Yayınları No: 45, Ankara
- Bektöre, S. ve Çömlekçi, F., 1982. Mali Tablolar Analizi, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Yayın No:220/143, Eskişehir.
- Bilgi, H., 1998. "S.S. Kırklareli Köy-Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Birliği'nde Yönetim ve Organizasyon", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ.
- Bülbül, M., 1986. Tarım İşletmelerinin Finansmanı, A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayını No:133, Ankara.
- Bülbül, M. 1997. Tarıma Dayalı Sanayi İşletmeciliği Ders Notları, Ankara.
- Çıkin, A., 1990. Tarımsal Kooperatif İşletmeciliği, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi, İzmir.
- Çıkin, A. ve Karacan, A., R., 1994. Genel Kooperatifçilik, E.Ü.Z.F. Yayınları No:511, İzmir.
- Çömlekçi, F., Durmuş, A., Gönenli, A., 1995. Muhasebe Denetimi ve Analizi, T.C. Anadolu Üniversitesi Yay. No:835, Eskişehir.
- Datta, S., 1995. Factors Affecting Performance of Village Level Organisations, Anand, Gujarat, India Working Paper-Institute of Rural Management (Anand), No:75, World Agricultural Economics and Rural Sociology Abstracts, November 1995, Volume 37, No:11, CAB International, U.K.
- Dicle, Ü., 1982. Yönetimsel başarının değerlendirilmesi ve Türkiye Uygulaması, ODTÜ Mim. Fak. Basımevi, Ankara.
- Demir, E., 2003. Tarım Kredi Kooperatifleri'nin Kooperatif İşletmeciliği Yönünden Analizi- Ankara Bölge Birliği Örneği, A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- Demirci, R. 1984. Kooperatiflerde İşletmecilik ve İşletme Tipleri. T.C. Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü, Milli Kooperatifçilik Eğitimi ve Araştırma Merkezi Başkanlığı Matbaası, Ankara.
- Drucker, P., 1954. The Practise of Management, Herper and Brother Publishing, Newyork, USA
- Duymaz, İ., 1985. Türkiye'de Kooperatiflerin Verimli Çalışmaları Açısından Yatay ve Dikey Bütünleşme Hareketleri, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları No:60, Ankara.
- Duymaz, İ., 1986., Kooperatif İşletme Ekonomisi ve Yönetimi, Bilgehan Basımevi, Bornova, İzmir.
- Düzgüneş, O., Kesici, T., Gürbüz, F., 1993. İstatistik Metodları II., A.Ü.Z.F. Yayınları: 1291, Ders Kitabı:369, Ankara.

- Erkuş, A., Bülbül, M., Kiral, T., Açıl, F., Demirci, R., 1995. Tarım Ekonomisi, A.Ü.Z.F.Yayınları No:5, Ankara.
- Erkuş, A. Eliçin, A., Özçelik, A., Turan, A., Tanrıvermiş, H., Gündoğmuş, E., 1996, Tekirdağ İli Tarım İşletmelerinde İthal ve Kültür Melezi Süt Sığırları İle Üretim Yapan İşletmelerde Süt Sığırcılığı Faaliyetlerinin Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi, T.Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği Yayını, No:14, Ankara.
- Ertan, A., 2001. "Isparta Gül ve Gülyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği'nin (GÜLBİRLİK) Ekonomik Analizi, A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Fidan, H. 1992. "Çorum İlinde Sığır Yetiştiriciliği Yapan Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Hayvansal Ürünlerin Maliyet Unsurlarının Araştırılması", A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), Ankara.
- Gannon, M., 1979. Organizational Behaviour: A Managerial and Organizational Perspective, Little Brown Company Ltd., Canada.
- Gempesaw, C.M., Joachim, E., Shivani, V., Cass, A.D., 1993, An Economic Impact Analysis of Alternative Dairy Policies: The Case Of U.S. and German Dairy Farms, Applied Economics, Volume:25, Chapman & Hall, 963-967, U.S.A.
- Gerek, N., Ülper, Y. 1987. Kooperatifçilik Bilgisi, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
- Gerek, N., Ülper, Y., 1987. Kooperatifçilik Bilgisi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Gönenli, A., 1985., İşletmelerde Finansal Yönetim, İstanbul Üniversitesi Yayın no:3338, İstanbul
- Güneş, T., 1983a, "Kooperatiflerin Dış Ticaret Açısından Milli Ekonomiye Katkıları", T.K.K. Yayınları, Yayın NO:49, Ankara.
- Güneş, T., 1983/b., "Süt ve Süt Mamulleri Kooperatiflerinin Pazarlama Organizasyonu Pazarlama Masrafları İle Problemleri ve Çözüm Yolları", Süt ve Mandıra Kooperatiflerinin Organizasyonu ve Pazarlaması, Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı, Milli Kooperatifler Eğitim ve Araştırma Merkezi Başkanlığı, Yayın No:4, Ankara.
- Güneş, T., Arıkan, R., 1988. Tarım Ekonomisi İstatistiği, A.Ü.Z.F. Yayınları:1049, Ankara.
- Güneş, E., 1999. Bursa İlinde Sanayiye Yönelik Sözleşmeli Sebze Üreten Tarım İşletmelerinin ve Sebze İşleme Sanayinin Ekonomik Analizi, A.Ü. Fen Bilimleri Enst. Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Güneş, E., Albayrak, M., Gülçubuk, M., 2002. Türkiye'de Gıda Sanayi, Tek-Gıda İş Sendikası Yayını, İzmir.
- Güngör, T.A., 1994. "Burdur İli Süt Üretimi ve Değerlendirilmesinde Kooperatiflerin Etkinliği", Kooperatif Dünyası, Yıl:26 (Sayı:304); 9-13
- İnan, İ.H., Aksoy, Ş., İlbaş, A. ve Gaytancıoğlu, O. 1995, "Türkiye'de Süt Sanayinin Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri, III. Milli Süt ve Süt Ürünleri Sempozyumu, MPM Yayınları No:548, Ankara, s.379-386.
- İnan, H., 1998, Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği, Genişletilmiş 4. Baskı, Tekirdağ
- Karacan, A., R., 1991., Tarım İşletmelerinin Finansmanı ve Tarımsal Kredi, E.Ü., Basımevi, İzmir.
- Kiral, T., Kasnaoğlu, H., 1999., Tarımsal Ürünler İçin Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve Veri Tabanı Rehberi, TEAE, Ankara.
- Kıvanç, C., 1982, Türkiye Ekonomisinde Tarımsal Amaçlı Kooperatifçilik İşletmeleri, Türkiye Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, No: 48, Ankara.
- Koç, H., 2001. Kooperatifçilik Bilgileri, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara
- Koç Yalkın, Y., 1988. İşletmelerde Mali Analiz Teknikleri, A.Ü. S.B.F. Yayını, Ankara.
- Koyuncu, M., 1993. İşletme Başarı Değerlendirme ve Amaçlara Göre Başarı Değerlendirme Yönteminin Bir Hizmet İşletmesine Uygulama Örneği, E.Ü., Sosyal Bilimler Enst. (Basılmamış Y.L. Tezi), Kayseri.
- Kurt, G., 1998. Seyahat işletmelerinde Performansın Mali Bilgilerle Ölçüm ve Değerlendirilmesi, T.C. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Eskişehir.
- Laidlaw, A.F., 1981. 2000 Yılında Kooperatifler (Çev. Haluk Uzel) Yol-Koop Yayınları No:7, Ankara.
- Moore, C.L., 1986, Profitable Ration Analysis Techniques, Hamilton Ins., Newyork, U.S.A.
- Müftüoğlu, M.T., 1989, İşletme İktisadi, Turhan Kitapevi, Ankara
- Mülayim, Z.G., ve Özdemir, G., 1996, Tekirdağ İlinde Tarımsal Kooperatiflerde Kooperatif Ortak İlişkisi, Kooperatif Dünyası, (Yıl:27 No:314); 2-11.
- Mülayim, Z.G., 1999, Kooperatifçilik, Yetkin Yayınları 3. Baskı, Ankara.
- Mülayim, Z.G., 2003, Kooperatifçilik, Yetkin Yayınları 4. Baskı, Ankara.

- Nevels, P.,1989., Why Employees Are Being Asked To Rate Their Supervisors, Supervisory Management, 34,12., U.S.A.
- Olgaç, E.,2000,“ Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerde Kaynak Kullanımının Ekonomik Analizi (S.S. Haççağız Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Örneği)”, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Ankara.
- Özçelik, A., Turan,A., Vural,H., 1994. “Isparta İlinde Gül Yetiştiren İşletmelerin Ekonomik Analizi ve Gül Yağının Pazarlamasında Karşılaşılan Sorunlar”, Türk Kooperatifçilik Kurumu Kooperatifçilik Dergisi, S.103, s:15, Ankara.
- Özdemir, G.,1996. “Tekirdağ İlinde Tarımsal Kooperatiflerde Kooperatif Ortak İlişkisi”, A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi (Basılmamış), Ankara.
- Price,D.,C., ve Peters, G.H., 1985. The Farmer and The Agricultural Cooperative, Welsh Studies in Agricultural Economics Department of Agricultural Economics , University Collage Of Wales, No:4,74-81, OAE.
- Stueart, R. ve Sullivan, M.,1991., Performans Analysis and Appraisal: A How To Do It Manual For Librarians, Neal Schuman Pub., Newyork, U.S.A.
- Tosun K., 1990. Yönetim ve İşletme Politikası, İşletme Fakültesi Yayın No:232, İşletme İktisadı Enstitüsü Yayın No:125, İstanbul, s.128.
- Turan, A.,1992. “Süt Fabrikası İşleten Tonya ve Bütün Köyleri Kalkındırma Kooperatifinin Tarımsal Kooperatif İşletmeciliği Yönünden Analizi, A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Doktora Tezi (Yayınlanmamış), Ankara.
- Turan, A., 1997. “Çerkeş İlçesinde Süt Sığırcılığı Yapan Tarım İşletmeleri Üzerine Kooperatifleşmenin Etkileri”, Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları, No:5, Ankara.
- Üner, N.,1993. “Rekabeti Teşvik Etme ve Piyasayı Düzenleme Enstrümanı Olarak Kooperatifler”, XIV. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi, Ankara.
- Webber, R.Management, 8th Edition, Richard D. Irwin Inc., U.S.A.
- Weston, F.,J. and Brigham, E.,F., 1966., Managerial Finance, Second Edition, Holt, Rinehart and Winston, Inc., U.S.A.
- Yalkın, Y.K., 1988, İşletmelerde Mali Analiz Teknikleri, 6.Baskı, Ankara.
- Yamane, T., 1967, Elementary Sampling Theory, Pretice-Hall. Inc. Englewood Cliffs, New Jersey.
- Yeldan, E. 2001., Bir Takas İşleminin Ardından, Birikim, Bilkent Üniversitesi, Ankara
- Yercan, M.,1996. “İzmir Yöresinde Seçilmiş Bazı Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerde Kaynak Kullanımı ve Kooperatif İşletmelerde Etkinliğin Ölçülmesi Üzerine Bir Araştırma”, E.Ü. Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Zarakolu A.,1981. Ülkemizde Kooperatif İşletmeler ve Ana Sorunları, X. Türk Kooperatifçilik Kongresi, T.K.K. Yayınları, No:44, Ankara.

EKLER**EK-1 KOOPERATİF İŞLETME ANKETİ SORULARI****Çizelge 1: İşletmelerin Nüfus ve İşgücü Varlığı**

No	Ailedeki Fert Sayısı	Yaşı		Eğitim Durumu	İşletmelerde Hangi İşlerde Çalıştığı			İşletmede Toplam Çalışma Süresi (gün)	Eğitim, Askerlik Hastalık v.b. Nedenlerle Çalışmadığı Gün Sayısı	İşletme Dışında Tarımsal Çalışma				Tarım Dışı İşlerde Çalışma			
		E	K		İşin Nevi	Süre (gün)	İşletme Dışında Çalışsaydı Yevmiyesi (TL/gün)			Yaptığı İşin Adı	Çalıştığı Süre (gün)	Aldığı Ücret (TL/gün)	Toplam (TL)	Yaptığı İşin Adı	Çalıştığı Süre (gün)	Aldığı Ücret (TL/gün)	Toplam (TL)
1																	
2																	
3																	
4																	
5																	
6																	
7																	
8																	
9																	
10																	

Çizelge 2 : Tarımsal İşletmelerde Yabancı İşgücü Durumu

No	İşçinin Cinsiyeti K=Kadın E=Erkek Ç=Çocuk	Yaşı	Daimi İşçi				Geçici İşçi				Açıklama
			Çalıştığı Süre (gün)	Hangi İşte Çalıştığı	Ödenen Toplam Ücret		Çalıştığı Süre (gün)	Hangi İşte Çalıştığı	Ödenen Toplam Ücret		
					Ayni (TL)	Nakdi (TL/Ay)			Ayni (TL)	Nakdi (TL/Ay)	
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											
14											
15											

Çizelge 3: Kooperatif Ortaklarına Ait İşletmelerin Arazi Varlığı ve Tasarruf Şekilleri

Arazinin Tasarruf Şekli	Genişliği (da)	Dekar Değeri (TL)	Arazinin Nevii												Ekilen Ürün (Varsa Nadas Yazılacak)		
			Tarla Arazisi				Bahçe		Bağ		Çayır		Diğer				
			Sulu		Kuru		Miktar (da)	Değeri (TL)	Miktar (da)	Değeri (TL)	Miktar (da)	Değeri (TL)	Miktar (da)	Değeri (TL)		Miktar (da)	Değeri (TL)
			Miktar (da)	Değeri (TL)	Miktar (da)	Değeri (TL)											
Öz Mülk Arazi																	
Kiralana Arazi *																	
Ortakçılıkla İşlenen Arazi **																	
Kiraya Verilen Arazi																	
Toplam İşletme Arazisi																	

Çizelge 4: İşletmede Üretilen Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Pazara Arz Durumları

Ürün	Ekiliş Alanı (da)	Üretim (kg)		Satış Fiyatı (TL/kg)		İşletmede Kullanılan	Ailede Tüketilen	Satılan Miktar (kg)		Satış Tutarı (TL)		Kime Satıldığı (Koop,Aracı, Fabrika vb.)	Satış Bedelinin Ödenme Şekli (Peşin,Vadeli)
		Ana	Yan	Ana	Yan			Ana	Yan	Ana	Yan		
Bitkisel Ürünler													
Buğday													
Arpa													
Şekerpancarı													
Mercimek													
Ayçiçeği													
.....													
.....													
Hayvansal Ürünler													
Et													
Süt													
Peynir													
Tereyağı													
Yoğurt													
Bal													
Yumurta													
Deri													
Gübre													
.....													
.....													

Çizelge 5: İşletmelerin Hayvan Varlığı, Artış ve Eksilişleri (Hayvan Haraket Tablosu)

Cinsi	İrki Y: Yerli M: Melez K: Kültür	Sene Başı				Satın Alınan		Doğan	Satılanlar		Ölenler	Eve Kesilen	Sene Başı			
		Yaş	Adet	Birim Değeri (TL)	Tutarı (TL)	Adet	Tutarı (TL)		Adet	Tutarı (TL)			Adet	Birim Değeri (TL)	Tutarı (TL)	
A-İrat Hayvanı																
-Boğa																
-İnek																
-Düve																
-Tosun																
-Dişi Dana																
-Erkek Dana																
-Dişi Buzağı																
-Erkek Buzağı																
-Manda																
-Koç																
-Koyun																
-Toklu																
-Dişi Kuzu																
-Erkek Kuzu																
-Teke																
-Keçi																
-Çebiş																
-Dişi Oğlak																
-Erkek Oğlak																
-At																
-Eşek																
-İş Hayvanı																
B- Kümes Hayvanı																

Çizelge 6: İşletmelerde Hayvansal Üretim Değeri

Hayvanlar	Irkı Y: Yerli M: Melez K: Kültür	Hayvan Sayısı (Baş)	Hayvan Başına Verim Kg veya Ad.	Toplam Üretim (Kg) veya (Adet)	Ürün Fiyatı (TL/Kg) veya (TL/Ad)	Üretim Değeri (TL)	Açıklama
SIĞIRCILIK							
-Süt							
-Gübre							
-Deri							
-Diğer							
PDKA *							
KOYUNCULUK							
-Süt							
-Yün							
-Deri							
-Gübre							
PDKA *							
KEÇİCİLİK							
-Süt							
-Kıl veya Tiftik							
-Deri							
-Gübre							
PDKA *							
KÜMES HAYV.							
-Yumurta							
-Et							
PDKA *							
ARICILIK							
-Bal							
-Bal Mumu							

(*) Produktif Demirbaş Kıymet Artışı

Cizelge 7 : Hayvancılıkta Değişen Masraflar

Masraflar	Sığır Besiciliği						Süt İnekçiliği						Koyunculuk			Keçi Yetiştiriciliği		
	Yerli Irk			Kültür Irkı ve Melezi			Yerli Irk			Kültür Irkı ve Melezi			Miktar (Kg/gün)	Fiyat 1.000 TL	Tutar (TL)	Miktar (Kg/gün)	Fiyat 1.000 TL	Tutar (TL)
	Miktar (Kg/gün)	Fiyat 1.000 TL	Tutar (TL)	Miktar (Kg/gün)	Fiyat 1.000 TL	Tutar (TL)	Miktar (Kg/gün)	Fiyat 1.000 TL	Tutar (TL)	Miktar (Kg/gün)	Fiyat 1.000 TL	Tutar (TL)						
Yem Masrafları																		
- Besi veya Süt Yemi																		
- Kepek																		
- Arpa Buğday Kırmısı																		
- Yaş Pancar Posası																		
- Saman																		
- Kuru ot																		
- Tuz																		
- Su Bedeli																		
- İşçilik Mas.																		
- Veteriner Ücreti																		
- Aşı ve İlaç M.																		
- Aydınlatma M.																		
- Hayvan Sigortası																		
- Suni Tohumlama M.																		
- Pazarlama M.																		
- Sürü Yenileme																		
- Dezenfeksiyon m.																		
- Diğer M. (.....)																		
Genel Toplam																		
Hayvan Sayısı																		

Çizelge 9: İşletmelerin Alet-Makine Sermayesi

Cinsi	Sayısı	Tipi	Yaşı	BG	Satın Alındığı Yer ve Yıl	Kapasitesi İş Genişliği (ton) veya (m)	Yenisinin Değeri (TL)	Halihazır Bugünkü Değeri (TL)	Yıllık Tamir-Bakım Masrafı (TL)	Açıklama *
1- Traktör										
2- Römork										
3- Pulluk										
4- Mibzer										
5- Kazayağı										
6- Motopomp										
7- Harman Makinası										
8- Tırmık										
9- Merdane										
10- El Arabası										
11- Kantar										
12- Kürek+ Dirgen										
13- Diğer (.....)										
14-										
15-										
16-										
17-										
18-										
19-										

Çizelge 10: İşletmenin Para Mevcudu ve Alacakları

İşletmenin Para Mevcudu ve Alacakları		Yıl Başı (TL)			Yıl Sonu (TL)
1. Para Mevcudu	- Kişide				
	- Bankada				
	- Kooperatifte				
	Toplam				
2. Alacaklar	- Kişilerden Nakdi				
	- Kuruluşlardan Nakdi				
	- Ayni Alacaklar				
	Toplam				
GENEL TOPLAM					
İşletmenin Borçları		Miktar (TL)	Vade (Ay)	Faiz (%)	
1. Nakdi Borçlar	- Kişilere				
	- Bankaya				
	- Kooperatifte				
	- Devlete				
	Toplam				
2. Ayni Borçlar					
	Toplam				
GENEL TOPLAM					

Çizelge 11: İşletmelerin Kredi Kullanım Durumu

Yıllar	Kredinin Hangi Üretim Faaliyeti İçin Alındığı	Kredinin Alındığı Yer	Faiz Oranı (%)	Vade	Teminat	Kredi Tutarı (TL)	Ödenen Toplam Tutar (TL)
1995							
1996							
1997							
1998							
1999							
2000							
2001							

EK-2 KOOPERATİF ORTAK ANKETİ SORULARI

1. Hangi Kooperatiflere ortakısınız ?
 - a) Tarım Kredi Koop.
 - b) Tarım Satış Koop.
 - c) Tarımsal Kalkınma Koop.
 - d) Diğer (belirtiniz).....
2. Kooperatife ne zaman ortak oldunuz?
.....
3. Kooperatife ortak olmadan önce anasözleşmesini okudunuz mu?
 - a) Evet b)Hayır
4. Kooperatife ne kadar bir ortaklık payı ödeyerek ortak oldunuz ?
..... TL
5. Kooperatif bir dernek midir?
 - a) Evet b)Hayır
6. Ortak olduğunuz kooperatifle ilgili kanunu biliyor musunuz ?
 - a) Evet b) Hayır
7. Kooperatifçilik ilkelerini biliyor musunuz ?
 - a) Evet b) Hayır

Cevabınız Evet ise hangileri;

- 1) Gönüllü ve serbest giriş
- 2) Ortağın demokratik yönetim ilkesi
- 3) Ortağın ekonomik katılımı ilkesi
- 4) Özerklik ve bağımsızlık ilkesi
- 5) Eğitim, öğretim bilgilendirme ilkesi
- 6) Kooperatifler arası işbirliği ilkesi
- 7) Toplumsal sorumluluk ilkesi

8. Kooperatifçilik ilkelerinin kooperatifinizde uygulanıp uygulanmadığını biliyor musunuz ?
 - a) Evet b)Hayır

Cevabınız Evet ise hangileri;

1. Gönüllü ve serbest giriş
2. Ortağın demokratik yönetim ilkesi
3. Ortağın ekonomik katılımı ilkesi
4. Özerklik ve bağımsızlık ilkesi
5. Eğitim, öğretim bilgilendirme ilkesi
6. Kooperatifler arası işbirliği ilkesi
7. Toplumsal sorumluluk ilkesi

Cevabınız hayır ise sizce nedenleri :

.....

Cevap Evet olup uygulanmayan bazı ilkeler varsa sebebi nedir ?

.....

9. Kooperatifin kuruluş tarihini biliyor musunuz ?
 - a) Evet b)Hayır

10. Kooperatifler için birlik ve merkez birliği gereklidir ?
a) Evet b)Hayır
11. Kooperatifinizde politika etkilimidir ?
a) Evet b)Hayır
12. Şimdiye kadar kaç defa genel kurula katıldınız ?
.....
13. Genel kurulda hiç konuştunuz mu?
a) Evet b)Hayır
14. Hiç Yönetim Kurulu veya Denetim Kurulu üyeliğine aday oldunuz mu?
a) Evet b)Hayır
15. Yönetim Kurulunda alınan kararlardan haberinizi oluyor mu ?
a) Evet b)Hayır
16. Kooperatif idaresinde en çok kimin sözü geçiyor ?
a) Genel Kurul b) Yönetim Kurulu Başkanı c)Muhtar
d) Müdür e) Üst birlik f) Fikrim yok
17. Kooperatif müdürünün görevi ne olmalıdır ?
a) Sadece genel sekreterlik
b) Kooperatifin tüm yönetiminden sorumlu ve söz sahibi
c) Diğer (açıklanacak)
18. Kooperatifin mali işlem ve kayıtları ile ilgileniyormusunuz?
a) Evet b)Hayır
19. Kooperatif kar ettiyse bu nasıl kullanılmalıdır ?
a) Ortaklara dağıtılmalı b) Yeni yatırımlara ayrılmalı c) Yedek Akçeye Ayrılmalı
d) Diğer e) Fikrim yok
20. Kooperatif zarar ettiyse bu nasıl kapatılmalıdır?
a) Farkı ortaklar ödesin b) Kooperatif gelecek yıllardaki faaliyetleriyle farkı kapatsın
c) Kooperatifin malları satılsınd) Devlet ödesin e) Zarar ettirenler ödesin f) Diğer
21. Ailede kooperatife ortak başka fert var mı?
a) Evet b)Hayır
22. Sizce kooperatifin en önemli özelliği nedir ?
a) Belli bir amaca ulaşmak için ortakların bir araya gelerek kurdukları ve yönettikleri kuruluşlar olması
b) Devletin gözetiminde ve denetiminde olan bir kuruluş olması (örneğin Tekel, TMO gibi)
c) Ortakların kurduğu devletin yönettiği kuruluşlar olması
d) Ortakların sermayelerine göre kar alıp, yönetiminde söz sahibi oldukları kuruluşlar olması
e) Diğer (Açıklanacak) :
23. Kooperatife ortak olmanızın nedeni nedir ?
a) Üretim girdilerini (kredi dahil olmak üzere tüm girdiler) ucuza ve kaliteli, uygun şartlarda almak için
b) Ürünü satın alacak ve değerlendirecek bir kuruluş olduğu için
c) Teknik bilgi ve yardım elde etmek için
d) Toplumda çiftçinin sesini duyurması için
e) Diğer (Ortak makine kullanma, toplu üretim gibi)

24. Üretim faktörlerini nereden temin ediyorsunuz ?
a) Tarım kredi Koop. b) Tarım Satış Koop. c) Köy Kalkınma Koop.
d) İşletmelerden e) Ziraat Odası f) T.C.Z.B.
g) Diğer (Tüccar v.s)
25. Ürettiğiniz ürünler nelerdir ?
a) Ayçiçeği b) Mısır c) Buğday d) Yem Bitkisi e) Meyve.....
f) Diğer (Belirtiniz).....
26. Kooperatifinizden yararlandığınız hizmetler nelerdir ?
a) Girdi temini b) Ürün alımı c) Ürünün işlenmesi d) Kredi Temini
e) Teknik bilgi f) Tüketim maddeleri temini g) Diğer
27. Kooperatif kanalıyla hangi girdileri sağlıyorsunuz ?
a) Tohum b) Gübre c) İlaç d) Akaryakıt e) Makine
f) Kredi g) Diğer h) Hiç girdi sağlamıyorum
28. Kooperatiften sağladığınız girdi fiyatlarından memnunmusunuz?
a) Evet b) Hayır
Evet ise nedeni
Hayır ise nedeni
29. Gelirinizin artmasında kooperatifin bir rolü olduğuna inanıyor musunuz?
a) Evet b) Hayır
30. Önceki Soruya cevap Evet ise bu nasıl gerçekleşiyor ?
a) Ürünüme daha yüksek fiyat vererek
b) Tarımsal girdileri (Gübre, Kredi vs.) daha ucuza temin ederek
c) Teknik bilgi ve verim artışı sağlayarak
d) Ürünlerimi işleyip değerlendirerek
e) Piyasada rekabet yaratarak
31. Kooperatifin yaptığı herhangi bir eğitim çalışması veya kursa katıldınız mı?
a) Evet b) Hayır
32. Kooperatifinizde eğitim çalışması yapılmıyorsa yapılmasını istermiydiniz?
a) Evet b) Hayır
Cevabınız evet ise hangi konularda
.....
.....
33. Kooperatifinizin bağlı olduğu birliğe hiç gidiyormusunuz ?
a) Evet b) Hayır
34. Kooperatife ayda kaç defa gidersiniz?
a) 1 b) 2 c) 3 d) 4 e) daha sık f) senede 2-3 kere
35. Risturn nedir biliyormusunuz?
a) Evet b) Hayır
36. Kooperatifinizi size risturn dağıtıyormu?
a) Evet b) Hayır
37. Kooperatifinizle aktif olarak alışverişte bulunuyormusunuz?
a) Evet b) Hayır

38. Kooperatifin başarısı sizce neye bağlıdır ?
a) Devletin uygun ortam sağlamasına (Örneğin mali yardım, teşvik vb.)
b) Ortaklar arası dayanışmanın olmasına, ortakların kooperatife bağlılığına ve yönetime katılmasına
c) Yöneticilerin etkin ve dürüst çalışmasına
d) Diğer (Açıklanacak)
39. Sizce kooperatif devlet ilişkileri nasıl olmalıdır ?
a) Devlet kooperatif yönetimine müdahalede bulunmamalıdır
b) Devlet kooperatiflere mali yardım, mevzuat ve yatırım teşvikleri gibi konularda yardımcı olması fakat yönetimine karışmamalıdır
c) Devlet yönetime gerekikçe müdahalede bulunmalıdır
d) Kooperatifler devletin birer organı durumunda olmalıdır.
40. Kooperatifinizle rekabet eden kişiler veya firmalar varmı?
a) Evet b)Hayır
41. Kooperatifin yaptığı çalışmalardan kimler daha çok faydalanmaktadır?
a) Tüm ortaklar b) Belirli kişiler veya gruplar c) Diğer d) Fikrim yok
42. Çevrenizde kooperatifçilik aleyhine çalışanlar varmı ?
a) Evet b)Hayır
43. Size göre kooperatifiniz hangi konuların üzerine eğilmelidir ?
a) Üretim girdilerinin sağlanması b) Ürünleri işleyerek pazarlama
c) Finansman d) Eğitim (Kooperatifçilik)
e) Piyasanın tanzimi ve fiyat düzenleme f) Fikrim yok
44. Kooperatifle ilişkiler sırasında karşılaştığınız problemler?
a) Ürün bedellerinin ödenmesi sırasında
b) Üretim girdilerinin temini ve dağıtımı sırasında
c) Diğer
d) Kooperatifle aramda hiçbir problem yok
45. Kooperatife süt tesliminde bulunuyormusunuz ?
a) Evet b) Hayır
Cevabınız evet ise ürettiğiniz sütün ne kadarını kooperatife veriyorsunuzkg
Cevabınız hayır ise sebebi
-
46. Süt Bedelleri ne şekilde ödenmektedir ? Bu ödeme şeklinden memnunmusunuz?
a) 15 günlük devrelerde b) Ayda bir c) 3 ayda bir d) 6 ayda bir e) yılda bir
a) Evet..... b) Hayır.....
47. Kooperatife ortak olmadan önce sütü kime satıyordunuz ?
a) SEK'e b) Özel firmalara c) Süt toplayıcılara d)Diğer
48. Kooperatife teslim ettiğiniz süte verilen fiyat yeterlimidir ?
a) Evet b) Hayır
Toplam arazi miktarınız ?
a) - <50da b) 51-100 da c) 101-500 da d) 500 da <
49. Yılda tarımdan elde ettiğiniz gelir ?
a) <500 milyon b) 501 milyon – 1 milyar
c) 1.1 milyar – 2 milyar d) 2 milyar < üzeri
50. Tarımsal üretimdeki toplam masrafınız nedir?
a) <500 milyon b) 501 milyon – 1 milyar
c) 1.1 milyar – 2 milyar d) 2 milyar < üzeri
51. Tarım dışı geliriniz varmı? Varsa ne kadar?
a) <500 milyon b) 501 milyon – 1 milyar
c) 1.1 milyar – 2 milyar d) 2 milyar < üzeri
52. Kooperatifinizin daha iyi olması için düşünceleriniz
.....
.....
.....

EK-3 Yönetici Anketi Soruları

1. Adı Soyadı :
2. Yaşı :
3. Eğitim Durumu :
4. Görevi : Yönetim Kurulu Başkanı
5. Personel Yapısı
 - a) Yönetim Kurulu Başkanı ()
 - b) Yönetim Kurulu Üyesi ()
 - c) Denetim Kurulu Üyesi ()
 - d) Müdür ()
 - e) Muhasebeci ()
 - f) Yetkili memur ()
6. Kaç yıldır kooperatife üyesiniz ?
7. Kaç yıldır yönetici olarak görev yapmaktasınız ?
.....
8. Yönetim Kurulu kaç kişiden oluşmaktadır ?
 - a) 3 b) 4 c) 5 d) 6 e) 7 den çok
9. Kooperatifte aşağıdakilerden hangisinin başarıları düzenli bir biçimde değerlendirilmektedir ?
 - a) İşçilerin b) Memurları
 - c) Alt kademe yöneticilerin (Ustabaşı vs) d) Orta kademe yöneticilerin (amir, müdür)
 - e) Üst kademe yöneticilerin (Yönet. Kur. Bşk. e) Hiç biri
10. Kooperatifinizde yöneticilerin başarıları hangi yöntemlerle değerlendirilmektedir ?
 - a) Değerlendirme (Sicil, performans) formu doldurma
 - b) Yöneticilerin katıldıkları toplantıda sözlü olarak
 - c) En yakın amir tarafından
 - d) Diğer
.....
.....
11. Kooperatifte personel başarısını değerlendiriyor musunuz?
 - a) Evet b) Hayır
12. Kooperatifinizde yöneticilerin başarılarının değerlendirilmesinin amaçları açıkça belirlenmiş midir?
 - a) Evet b) Hayır
13. Kooperatifteki görev yetki ve sorumluluklarınızı biliyor musunuz?
 - a) Evet b) Kısmen c) Hayır d) Belirleme çalışmaları sürmektedir.
14. Bir yönetici olarak faaliyetleriniz bakımından tabi olduğunuz mevzuat hükümlerinin gereğini yerine getirebiliyor musunuz ?
 - a) Evet b) Hayır

Cevabınız hayır ise nedeni :

 - a) Mevzuat çok karışık ve dağınık
 - b) Mevzuat günün koşullarına uygun değil
 - c) Kooperatifçilik eğitimi yapılmamaktadır
 - d) Ortaklar kooperatife gereken önemi vermemektedir.
 - e) Diğer.....
15. Kooperatifçilik ilkelerini biliyor musunuz ?
 - a) Evet b) Hayır

Cevabınız Evet ise hangileri;

- 1) Gönüllü ve serbest giriş
- 2) Ortağın demokratik yönetim ilkesi
- 3) Ortağın ekonomik katılımı ilkesi
- 4) Özerklik ve bağımsızlık ilkesi
- 5) Eğitim, öğretim bilgilendirme ilkesi
- 6) Kooperatifler arası işbirliği ilkesi
- 7) Toplumsal sorumluluk ilkesi

16. Kooperatifinizin temel amaçları nedir ?

- a) Birliğin karlılığı
- b) Ortak menfaatinin en üst düzeye çıkarılması
- c) Sütün pazarlanması
- d) Diğer

17. Kooperatifte yönetici başarısını kim değerlendirmektedir ?

- a) Yönetim kurulu başkanı
- b) Genel Kurul
- c) Belirlenen Denetçilerle
- d) Diğer

18. Kooperatifte yönetici başarısı değerlendirilirken aşağıdakilerden hangisi esas alınmalıdır ?

- a) Görevin gerçekleştirme derecesi
- b) Dönem başındaki amaçların gerçekleştirilme derecesi
- c) Yöneticinin yönetime ilişkin becerileri (Planlama, örgütlenme, liderlik v.b)
- d) Yöneticinin kişisel yetenekleri (Zeka, analiz yeteneği, rasyonel düşünme vb.)
- e) Diğer

19. Kooperatifte her yönetici ayrı ayrı mı, yoksa yöneticiler bir grup olarak mı değerlendirilmektedirler ?

- a) Ayrı ayrı b) grup olarak

20. Kooperatifte yöneticiler ne kadar sık değerlendirilmektedir ?

- a) Yılda bir b) Altı ayda bir c) Verilen görev tamamlandığında d) Diğer...

21. Değerlendirilen yöneticilerin değerlendirme sonuçlarına itiraz hakkı varmıdır ?

- a) Evet b) Hayır

22. Evet ise itiraz makamı

23. Kooperatifinizin faaliyetlerinde yıl sonu hedeflerinde başarı oranı nedir ?

- a) - 30 b) 30-50 c) 50-70 d)70-90 e) 100

24. Kooperatifçilikle ilgili yayınları takip ediyor musunuz ?

- a) Evet b) Hayır

25. Kooperatifinizde alınan kararları ortaklara nasıl duyuruyorsunuz ?

- a) Gazete ile
- b) Dergi ile
- c) İlan Panosu ile
- d) Diğer

26. Kooperatifçilik eğitimi ile ilgili bir faaliyete katıldınız mı?

- a) Evet b) Hayır

Cevabınız Evet ise açıklayınız

27. Köy-Koop Birliğinin tesislerinin modernizasyonu gereklidir?

- a) Evet b) Hayır

28. Kooperatifçilik hakkındaki düşünceleriniz

.....

ÖZGEÇMİŞ

1975 yılında Yozgat'da doğdu. İlköğrenimini Yozgat'ta, ortaöğrenimini Konya ve Ankara'da tamamladı. 1991 yılında Ankara Lisesi'nden mezun olduktan sonra aynı yıl Ankara Üniversitesi. Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümüne girdi. 1995 yılında bölüm ikincisi derecesiyle mezun oldu. 1998 yılında A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalından yüksek lisans derecesini aldı. 1998 yılında A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalında doktora eğitimine başladı. Halen Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi İşletme Eğitimi Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır. Evli ve bir çocuk babasıdır.

TEAE Yayın Listesi

Kitaplar

- R.TUNALIOĞLU, P.KARAHOCAGİL, “**Türkiye I. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri**”, Yayın No: 112, Aralık, 2003, Ankara
- T. Dölekoğlu, **Türkiye I. Yağlı Tohumlar, Bitkisel Yağlar ve Teknolojileri Sempozyumu Bildirileri**, Yayın No: 107, Ağustos, 2003, Ankara
- T. Özüdoğru, Y.E. Ertürk, 2003, **Türkiye VI. Pamuk ve Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri**, Yayın No: 106, Ağustos, Ankara
- T.Özüdoğru, E. Ertürk, 2002, **Türkiye V. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildiriler**, Yayın No: 87, Ekim, Ankara
- N.Akyıl, T.Özüdoğru, 2001, **Yeni Gelişmeler Işığında Pamuk Sektörü, IV. Türkiye Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri**, Yayın No: 77, Aralık, Ankara.
- N.Akyıl, 2000, **Pamuk Endüstrisinde Pazar Merkezli Bilgi Akışı, Türkiye III. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildiriler Tartışmalar**, Yayın No: 47, Ekim, Ankara.
- S. Tan, Y. E. Ertürk, 2000, **Türkiye'de Hayvancılık Sektörü: Üretici, Sanayici ve Politika Yapıcılar Açısından Sektörün Değerlendirilmesi, Türkiye I. Besi ve Süt Hayvancılığı Sempozyumu Bildirileri**, Yayın No: 46, Temmuz, Ankara.
- A. Bayaner, H. Bozkurt, 1999, **Türk Tarımında Bilim ve Araştırma Politikaları** (İngilizce), Yayın No: 30, Ekim, Ankara.
- N. Akyıl, A. Bayaner, 1999, **Pamukta Tarım ve Sanayi Entegrasyonu, Türkiye II. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri**, Yayın No: 27, Ağustos, Ankara.
- A. Bayaner, G. Nevruz, N. Akyıl, 1998, **I. Türkiye Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu: Bildiriler, Tartışmalar**, Yayın No: 12, Ekim, Ankara.
- O. Aydoğuş, G. Nevruz, 1998, **I. Türkiye Buğday Sempozyumu: Bildiriler, Tartışmalar**, Yayın No: 11, Temmuz, Ankara.
- T. Yıldırım, A. Schmitz, W.H. Furtan, 1998, **Dünya Tarım Ticareti** (İngilizce), Westview Press, USA.

Çalışma Raporları

- TEAE Personeli, 2004, “**TEAE Bakış 2003**”, Çalışma Raporu 2004-1, Yayın No: 117, Ocak, Ankara.
- S. Tan, İ. Dellal, 2003, **Avrupa Birliği'nde Ortak Tarım Politikasının İşleyişi ve Türk Tarımının Uyum Süreci**, Yayın No: 100, Mayıs Ankara.
- R.Yeni, C.Ö. Dölekoğlu, 2003, **Tarımsal Destekleme Politikasında Süreçler ve Üretici Transferleri**, Yayın No: 98, Nisan, Ankara.
- T. Binici, A. Koç, A. Bayaner, 2001, **Üretici Risk Davranışları ve Etkileyen Sosyo-ekonomik Faktörler: Adana Aşağı Seyhan Ovası Örneği** (İngilizce), Çalışma Raporu 2001-1, Yayın No:61, Nisan, Ankara.
- F. Fuller, A. Koç, H. Şengül and A. Bayaner, 2000, **Türkiye'de Çiftlik Düzeyinde Yem Talebi** (İngilizce), Çalışma Raporu 99WP226, CARD, Ekim, Iowa.
- S. Tan, B. Şener, S. Aytüre, 1999, **Feoga ve Türkiye'de Uygulanabilirliği**, Çalışma Raporu 1999-3, Yayın No: 38, Aralık, Ankara.
- A. Şener, A. Koç, 1999, **Türkiye'de Kimyasal Gübre Talebi**, Çalışma Raporu 1999-2, Yayın No: 25, Ağustos, Ankara.
- A. Bayaner, V. Uzunlu, 1999, **Türk Baklagil Pazarlama Politikalarının Dünya Ticaretine Etkileri**, Çalışma Raporu 1999-1, Yayın No: 20, Nisan, Ankara.
- T. Yıldırım, W. H. Furtan, A. Güzel, 1998, **Türkiye Buğday Politikasının Teorik ve Uygulamalı Analizi**, Çalışma Raporu 1998-4, Mayıs, Ankara.
- E. H. Çakmak, H. Kasnakoğlu, T. Yıldırım, 1998, **Fark Ödeme Sisteminin Ekonomik Analizi**, Çalışma

Raporu 1998-3, Nisan, Ankara.

- A. Bayaner, 1998, **Türkiye Makarnalık Buğday Sektörü ve Uluslararası Pazardaki Rekabet Gücü**, Çalışma Raporu 1998-2, Yayın No: 8, Nisan, Ankara.
- M. Fisunoğlu, M. Pınar ve O. Aydoğuş, 1998, **Türkiye'nin Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ve Rusya Federasyonu ile Tarımsal Ticaret Olanakları**, Çalışma Raporu 1998-1, Mart, Ankara.

Monograf

- H. Tanrıvermiş, 2000, **Orta Sakarya Havzası'nda Domates Üretiminde Tarımsal İlaç Kullanımının Ekonomik Analizi**, Yayın No: 42, Mayıs, Ankara.

Proje Raporları

- E. Güneş, **Tarım İşletmelerinde Kredi Taleplerinin Doğrusal Programlama Yöntemiyle Belirlenmesi "Kırşehir İli Merkez İlçesi Tarım İşletmeleri Araştırması"**, Yayın No: 121, Haziran 2004, Ankara.
- H. Özudoğru, **"Köy-Koop Kırklareli Birliğinin Ekonomik Analizi ve Yöneticilerin Kooperatif İşletmelerinin Başarısına Etkilerinin Değerlendirilmesi"** Yayın No: 120, Mayıs 2004, Ankara
- S. Şengül, **"Türkiye'de Yoksulluk Profili ve Gelir Gruplarına Göre Gıda Talebi"**, Yayın No: 119, Mart 2004, Ankara.
- Y. İçöz, **"Bursa İli Süt Sığırçılık İşletmelerinde Karlılık ve Verimlilik Analizi"**, Yayın No: 116, Mart 2004, Ankara.
- C. Atıcı, **"Türkiye'nin Dış Ticaretinde ve Transfer Politikalarında Değişimin Faktör Bazında Gelir Dağılımı Etkileri: Bir Sosyal Hesaplar Matrisi Denemesi"**, Yayın No: 114, Aralık 2003, Ankara.
- F. Yavuz, A. Birinci, K. Peker, T. Atsan, **"Türkiye Fındık Sektörü Ekonometrik Modelinin Oluşturulması ve Politik Analizlerde Kullanımı"**, Yayın No: 113, Aralık 2003, Ankara.
- C. (Özçiçek) Dölekoğlu, 2003, **Tüketicilerin İşlenmiş Gıda Ürünlerinde Kalite tercihleri, Sağlık Riskine Karşı Tutumları ve Besin Bileşimi Konusunda Bilgi Düzeyleri (Adana Örneği)**, Yayın No: 105, Temmuz, Ankara
- Aysel (Özdeş) Akbay, 2003, **Türkiye'de Şeker Üretiminin Ekonomik ve sosyal Karlılığının Değerlendirilmesi**, Yayın No: 104, Temmuz, Ankara
- U. Özkan a. Erkuş, 2003, **Bayburt İlinde Sığır Yetiştiriciliğine Yer Veren tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi**, Yayın No: 103, Temmuz, Ankara
- S. Demirci, **Şeker Kanunundaki Değişiklikle Olası Etkilerin Ekonomik Analizi**, Yayın No: 102, Haziran, Ankara.
- T. Dizdaroğlu, B. Aksu, S. Dönmez. 2003, **Ege ve Güney Marmara Bölgelerinde Yağlık ve Sofralık Zeytin Yetiştiriciliğinin Ekonomik Analizi**, Yayın No: 101, Haziran, Ankara
- Karlı, B. 2003, **Gap Alanındaki Tarım Kooperatifleri ve Diğer Çiftçi Örgütlerinin Bölge Kalkınmasındaki Etkinliği**, Yayın No: 97, Mart, Ankara.
- A. Gül, A. Özdeş Akbay, C. Özçiçek Dölekoğlu, R. Özel, C. Akbay, **Adana İli Kentsel Alanda Ailelerin Ev Dışı Gıda Tüketimlerinin Belirlenmesi**, Yayın No: 95, Ocak, Ankara.
- R. Tunalioglu, O. Gökçe, 2002, **Ege Bölgesinde Optimal Zeytin Yayılış Alanlarının Tespitine Yönelik Bir Araştırma**, Yayın No: 90, Aralık, Ankara.
- Karlı, B. 2002, **GAP Alanındaki Tarıma Dayalı Sanayi İşletmelerinin Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Yolları**, Yayın No: 88, Eylül, Ankara.
- S. Tan, Y.E. Ertürk, **Türkiye'de Süt Tozu Üretimi ve Dünyadaki Rekabet Şansı**, Yayın No: 86, Ekim, Ankara.
- S. Tan, İ. Dellal. 2002, **Kırmızı Et Üretim ve Tüketim Açığını Kapatmak İçin Alternatif Bir Yaklaşım: Hindi Üretimi ve Sözleşmeli Yetiştiricilik Modeli**, Proje Raporu 2002-3. Yayın No: 85, Temmuz, Ankara.
- İ. Dellal, G. Keskin, G. Dellal. 2002, **GAP Bölgesinde Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Ekonomik Analizi ve Hayvansal Ürünlerin Pazara Arzu**, Proje Raporu 2002-2. Yayın No: 83, Temmuz, Ankara.

- G. Dellal, A. Eliçin, N. Tekel, İ. Dellal, 2002, **GAP Bölgesinde Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Yapısal Özellikleri**, Proje Raporu 2002-1. Yayın No: 82, Temmuz, Ankara.
- T.Özüdoğru, H.Tatlıdil, 2001, **“Bu Toprağın Sesi” Televizyon Programının Polatlı İlçesinde Çiftçi Davranışlarına Etkileri Üzerine Bir Araştırma**, Proje Raporu. Yayın No: 78, Aralık, Ankara.
- P. Karahocagil, 2001, **Yeter Gelirli İşletme Büyüklüğü: Literatür İncelemesi**, Proje Raporu 2001-24, Yayın No:76, Ekim, Ankara.
- S. Tan, 2001, **Türkiye’de Sütçülük Sektöründe Bölgeler Arası Yapısal Değişimin Spatial Denge Modeli İle Analizi**, Proje Raporu 2001-22, Yayın No: 72, Ağustos, Ankara.
- C. Abay, S. Sayan, B. Miran, A. Bayaner, 2001, **Türkiye’de Tarıma Yapılan Transferlerin Enflasyon Üzerine Etkileri: Bir Nedensellik Araştırması**, Proje Raporu 2001-21, Yayın No:71, Haziran, Ankara.
- M. Sarımeşeli, F. Tatlıdil, 2001, **Doğrudan Gelir Desteği ve Kayıt Sistemi Pilot Uygulaması ve Orman İçi Köyler Açısından Değerlendirilmesi**, Proje Raporu 2001-20, Yayın No:70, Nisan, Ankara
- B. Saraçoğlu, O. Aydoğuş, N. Köse, D. İşgören, 2001, **Türkiye’de Su Ürünleri Sektörü: Üretim, Talep ve Pazarlama**, Proje Raporu 2001- 19, Yayın No:69, Nisan, Ankara.
- E. Çakmak, H. Kasnakoğlu, 2001, **Tarım Sektöründe Türkiye ve Avrupa Birliği Etkileşimi**, Proje Raporu 2001-18 , Yayın No:68, Nisan, Ankara.
- S. Demirci, 2001, **Şeker Fabrikalarının Performans Analizi ve Toplam Faktör Verimliliklerinin Ölçümü: Dea ve Malmquist İndeks Yaklaşımı**, Proje Raporu 2001-17, Yayın No:67, Nisan, Ankara.
- O. Zaim, A. Bayaner, M.U. Kandemir, 2001, **Tarımda İller ve Bölgeler Düzeyinde Üretkenlik ve Etkinlik: Farklar ve Nedenler**, Proje Raporu 2001-16, Yayın No:66, Nisan, Ankara.
- TEAE personeli **Türkiye’de Bazı Bölgeler için Önemli Ürünlerde Girdi Kullanımı ve Üretim Maliyetleri**, 2001, Proje Raporu 2001-14, Yayın No:64, Nisan, Ankara.
- A. Koç, H. Tanrıvermiş, F. Budak, E. Gündoğmuş, H. İnan, A. Kubaş, B. Özkan, 2001, **Türkiye Tarımında Kimyasal İlaç Kullanımı: Etkinsizlik, Sorunlar ve Alternatif Düzenlemelerin Etkileri**, Proje Raporu 2001-13, Yayın No:63, Nisan, Ankara.
- E.İşıklı, A. Koç, B.Miran, N.Akyıl, C.Abay, S.Güler, C.Günden, 2001, **Türkiye’de Tütünde Arz Kontrolü ve Ekonomik Etkileri**, Proje Raporu 2001-12, Yayın No:62, Nisan, Ankara.
- Ş. Akdemir, T. Binici, H. Şengül, vd. 2001, **Bölge Bazlı Tarım Sigortasının Türkiye’de Seçilmiş Bölgeler İçin Potansiyel Sigorta Talebinin ve Talebinin Karşılabilirliğinin Belirlenmesi**, Proje Raporu 2001-11, Yayın No:60, Nisan, Ankara.
- S. Alpay, İ. Yalçın, T. Dölekoğlu, 2001, **Avrupa Birliği Kalite ve Sağlık Standartlarının Türk Gıda Sanayi Sektörü Rekabet Gücü Üzerine Etkisi**, Proje Raporu 2001-10, Yayın No:59, Nisan, Ankara
- A.Bayaner, A. Koç, H. Tanrıvermiş, E.Gündoğmuş, N. Ören, B.Özkan, 2001, **Doğrudan Gelir Desteği Pilot Uygulamasının İzleme ve Değerlendirilmesi**, Proje Raporu 2001-9, Yayın No:57, Mart, Ankara
- D. Ediz, A. Ş. İntişah, R. Özlü, 2001, **Doğrudan Gelir Desteği Pilot Uygulaması (Türkçe ve İngilizce)**, Proje Raporu 2001-8, Yayın No:56, Mart, Ankara.
- F. Yavuz, Ş.Aksoy, S. Tan, V. Dağdemir, A. Keskin, 2001, **Türkiye’de Süt Pazarlama Sisteminin İyileştirilmesi İçin Kurumsal Yapılanma İhtiyacı Üzerine Bir Araştırma**, Proje Raporu 2001-7, Yayın No:55, Mart, Ankara.
- A. Koç, V. Uzunlu A. Bayaner, 2001, **Türkiye Tarımsal Ürün Projeksiyonları 2000-2009**, Proje Raporu 2001-6, Yayın No:54, Şubat, Ankara.
- A.Koç, A. Bayaner, S. Tan, Y.E. Ertürk, F. Fuller, 2001, **Türkiye’de Destekleme Politikaları ve Programlarının Hayvancılık Sektörünün Gelişmesi Üzerine Etkisi (İngilizce)**, Proje Raporu 2001-5, Yayın No:53, Ocak, Ankara.
- Y.E. Ertürk, 2001, **Ankara İli Kızılcahamam İlçesinde Köy-Tür’e Bağlı Olarak Faaliyet Gösteren Broiler İşletmelerinin Ekonomik Analizi**, Proje Raporu 2001-4, Yayın No:52, Ocak, Ankara.
- S. Akgüngör, F. Barbaros, N. Kumral, 2001, **Türkiye’de Meyve ve Sebze İşleme Sanayinin Avrupa Birliği Piyasasında Sürdürülebilir Rekabet Gücü Açısından Değerlendirilmesi**, Proje Raporu 2001-3, Yayın No: 51, Ocak, Ankara.

- Y. Z. Özcan, 2001, **Türkiye’de Fındık, Çay, Şeker Pancarı ve Tütün Tarımında Hızlı Kırsal Değerlendirme** (ingilizce), Proje Raporu 2001-2, Yayın No: 50, Ocak, Ankara.
- H. Şengül, A. Koç, N. Akyıl, A. Bayaner, F. Fuller, 2001, **Türkiye’de Pamuk Pazarı: Gelecekteki Talebi Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi**, Proje Raporu 2001-1, Yayın No: 49, Ocak, Ankara.
- M. Sarımeşeli, O. Aydoğuş, 2000, **Dünya Fındık Piyasasının Ekonomik Analizi ve Türkiye için Optimum Politikaların Saptanması**, Proje Raporu 2000-6, Yayın No: 45, Temmuz, Ankara.
- I. Dellal, 2000, **Antalya İlinde Kıl Keçisi Yetiştiriciliğine Yer Veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Planlanması**, Proje Raporu 2000-5, Yayın No: 43, Haziran, Ankara.
- H. Tanrıvermiş, E. Gündoğmuş, V. Ceyhan, H. Fidan, H. Özudoğru, 2000, **Türkiye’de Özelleştirme Uygulamalarının Tarım Kesimine Etkilerinin Değerlendirilmesi**, Proje Raporu 2000-3, Yayın No:41, Mayıs, Ankara.
- S. Demirci, 2000, **Doğrudan Gelir Sistemi ve Uygulamalar: Literatür İncelemesi**, Proje Raporu 2000-1, Yayın No: 40, Mayıs, Ankara.
- B. Saraçoğlu, N. Köse, 2000, **Bazı Gıda Sanayilerinin Uluslararası Rekabet Gücü: Makarna, Bisküvi ve Un Sanayi**, Proje Raporu 2000-2, Yayın No: 39, Mayıs, Ankara.
- T. Kıral, H. Kasnakoğlu, 1999, **Tarımsal Ürünler İçin Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve Veri Tabanı Rehberi**, Proje Raporu 1999-13, Yayın No: 37, Aralık, Ankara.
- S. Demirci, 1999, **Destekleme Alımı ve Fark Ödeme Sisteminin Refah ve Dağılım Etkilerinin İncelenmesi**, Proje Raporu 1999-12, Yayın No: 36, Aralık, Ankara.
- J. Brooks, A. Tanyeri, 1999, **Tarımsal Politika Reformu: Sosyal Hesap Matriksi Yaklaşımı** (ingilizce), Proje Raporu 1999-11, Yayın No: 35, Aralık, Ankara.
- E. H. Çakmak, H. Akder, 1999, **Dünya Ticaret Örgütü-Tarım Anlaşması'nın Yeni Görüşme Dönemi ve Türkiye: Olanaklar, Kısıtlar ve Stratejiler**, Proje Raporu 1999-10, Yayın No:34, Aralık, Ankara.
- A. Özçelik, H. Tanrıvermiş, E. Gündoğmuş, A. Turan, 1999, **Türkiye’de Sulama İşletmeciliğinin Geliştirilmesi Yönünden Şebekelerin Birlik ve Kooperatiflere Devri ile Su Fiyatlandırma Yöntemlerinin İyileştirilmesi Olanakları**, Proje Raporu 1999-9, Yayın No: 32, Kasım, Ankara.
- A. Koç, J. Beghin, F. Fuller, Ş. Aksoy, T. Dölekoğlu, A. Şener, 1999, **Türkiye’de Yağlı Tohumlar Pazarı: Uluslararası Fiyatlar ve Alternatif Politikaların Arz, Talep ve İkame Ürünler Üzerine Etkileri** (Türkçe ve İngilizce), Proje Raporu 1999-8, Yayın No: 31, Eylül, Ankara.
- A. Bayaner, 1999, **Çorum İlinde Yumurta Tavukçuluğunun Ekonomik Analizi**, Proje Raporu 1999-7, Yayın No: 23, Haziran, Ankara.
- E. Çakmak, H. Kasnakoğlu, H. Akder, 1999, **Türk Tarımında Destekleme Alımları ve Pazar Girişi Etkileri: Tarımsal Sektör Modeli Analizi**, (İngilizce), Proje Raporu 1999-6, Yayın No: 22, Mayıs, Ankara.
- W. H. Furtan, A. Güzel, G. Karagiannis, A. Bayaner, 1999, **Türkiye’de Tarımsal Araştırmaların Getirisi ve Tarımsal Verimlilik** (İngilizce), Proje Raporu 1999-5, Yayın No: 21, Mayıs, Ankara.
- O. Yurdakul, v.d., 1999, **Türkiye’de Hayvansal Ürünler Arzı ve Yem Talebi: Mevcut Durumun Değerlendirilmesi ve Alternatif Politika Senaryoları** (Türkçe ve İngilizce), Proje Raporu 1999-4, Yayın No: 17, Mart, Ankara.
- S. Akgüngör, B. Miran, C. F. Abay, E. Olhan, N.K. Nergis, 1999, **İstanbul, Ankara, ve İzmir İllerinde Tüketicilerin Çevre Dostu Ürünler Yönelik Potansiyel Talebinin Tahminlenmesi**, Proje Raporu 1999-3, Yayın No: 15, Şubat, Ankara.
- A. Özçelik, A.Turan, H. Tanrıvermiş, 1999, **Türkiye’de Tarımın Pazara Entegrasyonunda Sözleşmeli Tarım ve Bu Modelin Sürdürülebilir Kaynak Kullanımı ile Üretici Geliri Üzerine Etkileri**, Proje Raporu 1999-2, Yayın No: 14, Şubat, Ankara.
- A. Schmitz, E. Çakmak, T. Schmitz and R. Gray, 1999, **Türk Tarımında Devlet Eliyle Ticaret** (Türkçe ve İngilizce), Proje Raporu 1999-1, Yayın No: 13 Şubat, Ankara.

Durum ve Tahmin Raporları

- R. TUNALIOĞLU, P. KARAHOCAGİL, **“Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Durum Tahmin: 2003/2004”**, Yayın No: 118, Mart 2004, Ankara.

- T. ÖZÜDOĞRU, “**Pamuk Durum ve Tahmin: 2003/2004**”, Yayın No. 115, Ocak 2004, Ankara.
- P.KARAHOCAGİL, R.TUNALIOĞLU,B.TAŞKAYA; H.ANAÇ, “**Turunçgiller Durum ve Tahmin 2003-2004**”, Yayın No: 111, Kasım 2003, Ankara
- T. Dölekoğlu, **Yağlı Tohumlar ve Bitkisel Yağlar Durum ve Tahmin 2003-2004**, Yayın No: 110, Ağustos 2003, Ankara
- C. (Özçiçek) Dölekoğlu, F. Uysal, **Yemelik Kuru Baklagil Durum ve Tahmin 2003-2004**,Yayın No:109 Ağustos, 2003 Ankara
- G. Keskin, F. Pezikoğlu, U. Gül, **Sebze Durum Raporu 2002-Domates**, Yayın No: 108, Temmuz, 2003, Ankara
- İ. Dellal, U.Gül, H. Anaç. 2003. **Buğday Durum ve Tahmin: 2003/2004**, Durum ve Tahmin 2003-2, Yayın No: 99, Ankara.
- R. TUNALIOĞLU, P. KARAHOCAGİL ve M. TAN, **Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Durum ve Tahmin:2003**, Durum ve Tahmin:2003-1,Yayın No:96, Mart, Ankara.
- Y. E. Ertürk, S. Tan, **Et ve Et Mamülleri Durum ve Tahmin: 2003**, Durum ve Tahmin 2003-5, Yayın No: 94, Aralık, Ankara.
- S. Tan, Y. E. Ertürk, **Süt ve Süt Mamülleri Durum ve Tahmin: 2003**, Durum ve Tahmin 2003-4, Yayın No: 93, Aralık, Ankara.
- Y. E. Ertürk, S. Tan, **Kümes Hayvanları ve Yumurta Durum ve Tahmin: 2003**, Durum ve Tahmin 2003-1, Yayın No: 92, Aralık, Ankara.
- H. Ege, P. Karahocagil 2002, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 2002/2003**, Durum ve tahmin 2002-2, Yayın No: 91, Aralık, Ankara
- T. Özüdoğru, 2002, **Pamuk Durum ve Tahmin: 2002/2003**, Durum ve Tahmin 2002-1, Yayın No:89, Ekim, Ankara.
- İ. Dellal, R. Tunalioğlu 2002, **Buğday Durum ve Tahmin: 2002/2003**, Durum ve Tahmin 2002-1, Yayın No: 84, Ankara.
- H.Ege, P.Karahocagil 2001, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 2001/2002**, Durum ve Tahmin 2001-7, Yayın No: 82, Aralık, Ankara.
- Y.E. Ertürk, S.Tan, **Kümes Hayvanları ve Yumurta Durum ve Tahmin: 2002**, Durum ve Tahmin 2001-6, Yayın No: 81, Kasım, Ankara.
- Y.E. Ertürk, S.Tan, **Et ve Et Mamülleri Durum ve Tahmin: 2002**, Durum ve Tahmin 2001-5, Yayın No: 80, Kasım, Ankara.
- Y.E. Ertürk, S.Tan, **Süt ve Süt Mamülleri Durum ve Tahmin: 2002**, Durum ve Tahmin 2001-4, Yayın No: 79, Kasım, Ankara.
- İ. Dellal, 2001, **Buğday Durum ve Tahmin: 2001/2002**, Durum ve Tahmin 2001-3, Yayın No: 74, Eylül, Ankara.
- T. Dölekoğlu, 2001, **Yağlı Tohumlar ve Bitkisel Yağlar Durum ve Tahmin: 2001/2002**, Durum ve Tahmin 2001-2, Yayın No:73, Ağustos, Ankara.
- T. Özüdoğru, N. Akyıl, 2001, **Pamuk Durum ve Tahmin: 2001/2002**, Durum ve Tahmin 2001-1, Yayın No:58, Eylül, Ankara.
- İ. Dellal, H. Ege, 2000, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 2000/2001**, Durum ve Tahmin 2000-2, Yayın No: 48, Aralık, Ankara.
- H. Ege, İ. Dellal, 2000, **Buğday Durum ve Tahmin: 2000/2001**, Durum ve Tahmin 2000-1, Yayın No: 44, Temmuz, Ankara.
- N. Akyıl, 1999, **Pamuk Durum ve Tahmin: 1999/2000**, Durum ve Tahmin 1999-8, Yayın No: 33, Aralık, Ankara.

- H. Ege, 1999, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 1999/2000**, Durum ve Tahmin 1999-7, Yayın No: 29, Eylül, Ankara.
- Y.E. Ertürk, S. Tan, 1999, **Et ve Et Mamülleri Durum ve Tahmin: 1999**, Durum ve Tahmin 1999-6, Yayın No: 28, Ağustos, Ankara.
- S. Tan, Y.E. Ertürk, 1999, **Süt ve Süt Mamülleri Durum ve Tahmin: 1999**, Durum ve Tahmin 1999-5, Yayın No: 26, Ağustos, Ankara.
- O. Aydoğuş, H. Ege, N. Köse, 1999, **Buğday Durum ve Tahmin: 1999/2000**, Durum ve Tahmin 1999-4, Yayın No: 24, Haziran, Ankara.
- H. Ege, Y.E. Ertürk, 1999, **Yemlik Tahıllar Tahmin: 1998/99**, Tahmin 1999-3, Yayın No: 19, Mart, Ankara.
- Ş. Aksoy, A. Şener, 1999, **Yağlı Tohumlar ve Bitkisel Yağlar Durum ve Tahmin: 1997/98**, Durum ve Tahmin 1999-2, Yayın No: 18, Mart, Ankara.
- N. Akyıl, 1999, **Pamuk Tahmin: 1998/99**, Tahmin 1999-1, Yayın No: 16, Mart, Ankara.
- O. Aydoğuş, H. Ege, Y. E. Ertürk, 1998, **Buğday Tahmin: 1998/99**, Tahmin 1998-5, Aralık, Ankara.
- N. Akyıl, Y.E. Ertürk, 1998, **Pamuk Durum ve Tahmin: 1998/99**, Durum ve Tahmin 1998-4, Eylül, Ankara.
- H. Ege, Y.E. Ertürk, 1998, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 1998/99**, Durum ve Tahmin 1998-3, Temmuz, Ankara.
- O. Aydoğuş, H. Ege, Y. E. Ertürk, 1998, **Buğday Tahmin: 1998/99**, Tahmin 1998-2, Temmuz, Ankara.
- M. Pınar, N. Akyıl, S. Er ve Y. E. Ertürk, 1998, **Pamuk Durum ve Tahmin: 1997/98**, Durum ve Tahmin 1998-1, Ocak, Ankara.
- O. Aydoğuş, H. Ege, Y. E. Ertürk ve N. P. Zöğ, 1997, **Buğday Durum ve Tahmin: 1997/98**, Durum ve Tahmin 1997-1, Aralık, Ankara.